નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

સંયુત્તનિકાયે

નિદાનવગ્ગટીકા

૧. નિદાનસંયુત્તં

૧. બુદ્ધવગ્ગો

૧. પટિચ્ચસમુપ્પાદસુત્તવણ્ણના

૧. દુતિયસુત્તાદીનિપિ પટિચ્ચસમુપ્પાદવસેનેવ દેસિતાનીતિ આહ "**પઠમં પટિચ્ચસમુપ્પાદસુત્ત**"ન્તિ. **તત્રાતિ** પદં યે દેસકાલા ઇધ વિહરણકિરિયાય વિસેસનભાવેન વુત્તા, તેસં પરિદીપનન્તિ દસ્સેન્તો "**યં સમયં... પે॰... દીપેતી**"તિ આહ. તં-સદ્દો હિ વુત્તસ્સ અત્થસ્સ પટિનિદ્દેસો, તસ્મા ઇધ દેસસ્સ કાલસ્સ વા પટિનિદ્દેસો ભવિતું અરહતિ, ન અઞ્ઞસ્સ. અયં તાવ તત્રસદ્દસ્સ પટિનિદ્દેસભાવે અત્થવિભાવના. યસ્મા પન ઈદિસેસુ ઠાનેસુ તત્રસદ્દો ધમ્મદેસનાવિસિટ્ઠં દેસં કાલઞ્ચ વિભાવેતિ, તસ્મા વુત્તં "**ભાસિતબ્બયુત્તે વા દેસકાલે**"તિ . તેન **તત્રાતિ** યત્થ ભગવા ધમ્મદેસનત્થં ભિક્ખૂ આલપિ અભાસિ, તાદિસે દેસે, કાલે વાતિ અત્થો. **ન હીતિ**આદિના તમેવત્થં સમત્થેતિ.

નનુ ચ યત્થ ઠિતો ભગવા ''અકાલો ખો તાવા''તિઆદિના બાહિયસ્સ ધમ્મદેસનં પટિક્ખિપિ, તત્થેવ અન્તરવીથિયં ઠિતોવ તસ્સ ધમ્મં દેસેસીતિ? સચ્ચમેતં. અદેસેતબ્બકાલે અદેસનાય હિ ઇદં ઉદાહરણં. તેનાહ "**અકાલો ખો તાવા**"તિ. યં પન તત્થ વુત્તં ''અન્તરઘરં પવિટ્ઠમ્હા''તિ, તમ્પિ તસ્સ અકાલભાવસ્સેવ પરિયાયેન દસ્સનત્થં વુત્તં. તસ્સ હિ તદા અદ્ધાનપરિસ્સમેન રૂપકાયે અકમ્મઞ્ઞતા અહોસિ, બલવપીતિવેગેન નામકાયે. તદુભયસ્સ વૂપસમં આગમેન્તો પપઞ્ચપરિહારત્થં ભગવા ''અકાલો ખો''તિ પરિયાયેન પટિક્ખિપિ. અદેસેતબ્બદેસે અદેસનાય પન ઉદાહરણં ''અથ ખો ભગવા મગ્ગા ઓક્કમ્મ અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે નિસીદિ, વિહારતો નિક્ખમિત્વા વિહારપચ્છાયાયં પઞ્ઞત્તે આસને નિસીદી''તિ એવમાદિકં ઇધ **આદિ**સદ્દેન સઙ્ગહિતં. ''સ ખો સો ભિક્ખવે બાલો ઇધ પાપાનિ કમ્માનિ કરિત્વા''તિ એવમાદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૪૮) પદપૂરણમત્તે **ખો**-સદ્દો, ''દુક્ખં ખો અગારવો વિહરતિ અપ્પતિસ્સો''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૧) અવધારણે, ''કિત્તાવતા નુ ખો, આવુસો, સત્થુ પવિવિત્તસ્સ વિહરતો સાવકા વિવેકં નાનુસિક્ખન્તી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૧) આદિકાલત્થે, વાક્યારમ્ભેતિ અત્થો. તત્થ પદપૂરણેન વચનાલઙ્કારમત્તં કતં હોતિ, આદિકાલત્થેન વાક્યસ્સ ઉપઞ્ઞાસમત્તં, અવધારણત્થેન પન નિયમદસ્સનં. ''તસ્મા આમન્તેસિ એવા''તિ આમન્તને નિયમો દસ્સિતો હોતીતિ.

"**ભગવાતિ લોકગરુદીપન**"ન્તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ પુબ્બે ''ભગવા''તિ પદં વુત્તન્તિ? યદિપિ પુબ્બે વુત્તં, તં પન યથાવુત્તટ્ઠાને વિહરણકિરિયાય કત્તુવિસેસદસ્સનપરં, ન આમન્તનકિરિયાય, ઇધ પન આમન્તનકિરિયાય, તસ્મા તદત્થં પુન ભગવાતિ પાળિયં વુત્તન્તિ. તસ્સત્થં દસ્સેતું "**ભગવાતિ લોકગરુદીપન**"ન્તિ આહ.

કથાસવનયુત્તપુગ્ગલવચનન્તિ વક્ખમાનાય પટિચ્ચસમુપ્પાદદેસનાય સવનયોગ્યપુગ્ગલવચનં. ચતૂસુપિ પરિસાસુ ભિક્ખૂ એવ એદિસાનં દેસનાનં વિસેસેન ભાજનભૂતાતિ સાતિસયેન સાસનસમ્પટિગ્ગાહકભાવદસ્સનત્થં ઇધ ભિક્ખુગહણન્તિ દસ્સેત્વા ઇદાનિ સદ્દત્થં દસ્સેતું “**અપિચા**”તિ આહ. તત્થ **ભિક્ખકોતિ ભિક્ખૂ**તિ ભિક્ખનસીલત્તા ભિક્ખનધમ્મત્તા ભિક્ખૂતિ અત્થો. **ભિક્ખાચરિયં અજ્ઝુપગતો**તિ બુદ્ધાદીહિપિ અજ્ઝુપગતં ભિક્ખાચરિયં ઉઞ્છાચરિયં અજ્ઝુપગતત્તા અનુટ્ઠિતત્તા ભિક્ખુ. યો હિ કોચિ અપ્પં વા મહન્તં વા ભોગક્ખન્ધં પહાય અગારસ્મા અનગારિયં પબ્બજિતો, સો કસિગોરક્ખાદીહિ જીવિકકપ્પનં હિત્વા લિઙ્ગસમ્પટિચ્છનેનેવ ભિક્ખાચરિયં અજ્ઝુપગતત્તા ભિક્ખુ. પરપટિબદ્ધજીવિકત્તા વા વિહારમજ્ઝે કાજભત્તં ભુઞ્જમાનોપિ ભિક્ખાચરિયં અજ્ઝુપગતોતિ ભિક્ખુ પિણ્ડિયાલોપભોજનં નિસ્સાય પબ્બજ્જાય ઉસ્સાહજાતત્તા વા ભિક્ખાચરિયં અજ્ઝુપગતોતિ ભિક્ખૂતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

આદિના નયેનાતિ ‘‘ભિન્નપટધરોતિ ભિક્ખુ, ભિન્દતિ પાપકે અકુસલે ધમ્મેતિ ભિક્ખુ, ભિન્નત્તા પાપકાનં અકુસલાનં ધમ્માનં ભિક્ખૂ’’તિઆદિના **વિભઙ્ગે** (વિભ॰ ૫૦૯) આગતનયેન. **ઞાપને**તિ અવબોધને, પટિવેદનેતિ અત્થો. **ભિક્ખનસીલતા**, ન કસિવાણિજ્જાદીહિ જીવનસીલતા. **ભિક્ખનધમ્મતા** ‘‘ઉદ્દિસ્સ અરિયા તિટ્ઠન્તી’’તિ (જા॰ ૧.૭.૫૯) એવં વુત્તભિક્ખનસભાવતા, ન યાચનાકોહઞ્ઞસભાવતા. **ભિક્ખને સાધુકારિતા** ‘‘ઉત્તિટ્ઠે નપ્પમજ્જેય્યા’’તિ (ધ॰ પ॰ ૧૬૮) વચનં અનુસ્સરિત્વા તત્થ અપ્પમજ્જતા. અથ વા **સીલં** નામ પકતિસભાવો. ઇધ પન તથાધિટ્ઠાનં. **ધમ્મો**તિ વતં. અપરે પન “**સીલં** નામ વતવસેન સમાદાનં. **ધમ્મો** નામ પવેણિ-આગતં ચારિત્તં. **સાધુકારિતા** સક્કચ્ચકારિતા આદરકિરિયા’’તિ વણ્ણેન્તિ.

હીનાધિકજનસેવિતવુત્તિન્તિ યે ભિક્ખુભાવે ઠિતાપિ જાતિમદાદિવસેન ઉદ્ધતા ઉન્નળા, યે ચ ગિહિભાવે પરેસુ અત્થિકભાવમ્પિ અનુપગતતાય ભિક્ખાચરિયં પરમકાપઞ્ઞં મઞ્ઞન્તિ, તેસં ઉભયેસમ્પિ યથાક્કમં ‘‘ભિક્ખવો’’તિ વચનેન હીનજનેહિ દલિદ્દેહિ પરમકાપઞ્ઞતં પત્તેહિ પરકુલેસુ ભિક્ખાચરિયાય જીવિકં કપ્પેન્તેહિ સેવિતં વુત્તિં પકાસેન્તો ઉદ્ધતભાવનિગ્ગહં કરોતિ, અધિકજનેહિ ઉળારભોગખત્તિયકુલાદિતો પબ્બજિતેહિ બુદ્ધાદીહિ આજીવસોધનત્થં સેવિતં વુત્તિં પકાસેન્તો દીનભાવનિગ્ગહં કરોતીતિ યોજેતબ્બં. યસ્મા ‘‘ભિક્ખવો’’તિ વચનં આમન્તનભાવતો અભિમુખીકરણં, પકરણતો સામત્થિયતો ચ સુસ્સૂસાજનનં, સક્કચ્ચસવનમનસિકારનિયોજનઞ્ચ હોતિ, તસ્મા તમત્થં દસ્સેન્તો “**ભિક્ખવોતિ ઇમિના**”તિઆદિમાહ.

તત્થ **સાધુકં મનસિકારેપી**તિ સાધુકં સવને સાધુકં મનસિકારે ચ. કથં પવત્તિતા સવનાદયો સાધુકં પવત્તિતા હોન્તીતિ? ‘‘અદ્ધા ઇમાય પટિપત્તિયા સકલસાસનસમ્પત્તિ હત્થગતા ભવિસ્સતી’’તિ આદરગારવયોગેન કથાદીસુ અપરિભવાદિના ચ. વુત્તઞ્હિ ‘‘પઞ્ચહિ, ભિક્ખવે, ધમ્મેહિ સમન્નાગતો સુણન્તો સદ્ધમ્મં ભબ્બો નિયામં ઓક્કમિતું કુસલેસુ ધમ્મેસુ સમ્મત્તં. કતમેહિ પઞ્ચહિ? ન કથં પરિભોતિ, ન કથિકં પરિભોતિ, ન અત્તાનં પરિભોતિ , અવિક્ખિત્તચિત્તો ધમ્મં સુણાતિ એકગ્ગચિત્તો, યોનિસો ચ મનસિ કરોતિ. ઇમેહિ ખો, ભિક્ખવે, પઞ્ચહિ ધમ્મેહિ સમન્નાગતો સુણન્તો સદ્ધમ્મં ભબ્બો નિયામં ઓક્કમિતું કુસલેસુ ધમ્મેસુ સમ્મત્ત’’ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૫.૧૫૧). તેનાહ “**સાધુકં મનસિકારાયત્તા હિ સાસનસમ્પત્તી**”તિ. **સાસનસમ્પત્તિ** નામ સીલાદિનિપ્ફત્તિ. **પઠમં ઉપ્પન્નત્તા** અધિગમવસેન. **સત્થુચરિયાનુવિધાયકત્તા** સીલાદિગુણાનુટ્ઠાનેન. તિણ્ણં યાનાનં વસેન અનુધમ્મપટિપત્તિસમ્ભવતો **સકલસાસનપટિગ્ગાહકત્તા**.

સન્તિકત્તાતિ સમીપભાવતો. **સન્તિકાવચરત્તા**તિ સબ્બકાલં સંવુત્તિભાવતો. **યથાનુસિટ્ઠન્તિ** અનુસાસનિયાનુરૂપં, અનુસાસનિં અનવસેસતો પટિગ્ગહેત્વાતિ અત્થો. **એકચ્ચે ભિક્ખૂ**તિ યે પટિચ્ચસમુપ્પાદધમ્મે દેસનાપસુતા, તે. પુબ્બે ''સબ્બપરિસસાધારણા હિ ભગવતો ધમ્મદેસના''તિઆદિના ભિક્ખૂનં એવ આમન્તનકારણં દસ્સેત્વા ઇદાનિ ભિક્ખૂ આમન્તેત્વા ધમ્મદેસનાય પયોજનં દસ્સેતું **કિમત્થં પન ભગવા**તિ ચોદનં સમુટ્ઠાપેતિ. તત્થ **અઞ્ઞં ચિન્તેન્તા**તિ અઞ્ઞવિહિતા. **વિક્ખિત્તચિત્તા**તિ અસમાહિતચિત્તા. **ધમ્મં પચ્ચવેક્ખન્તા**તિ હિય્યો તતો પરદિવસેસુ વા સુતધમ્મં પતિ મનસા અવેક્ખન્તા. ભિક્ખૂ આમન્તેત્વા ધમ્મે દેસિયમાને આદિતો પટ્ઠાય દેસનં સલ્લક્ખેતું સક્કોતીતિ ઇમમેવત્થં બ્યતિરેકમુખેન દસ્સેતું ''**તે અનામન્તેત્વા**''તિઆદિ વુત્તં.

ભિક્ખવોતિ ચ સન્ધિવસેન ઇ-કારલોપો દટ્ઠબ્બો ''ભિક્ખવો ઇતી''તિ, અયઞ્હિ ઇતિસદ્દો હેતુપરિસમાપનાદિપદત્થવિપરિયાયપકારાવધારણનિદસ્સનાદિઅનેકત્થપભેદો. તથા હેસ ''રુપ્પતીતિ ખો, ભિક્ખવે, તસ્મા 'રૂપ'ન્તિ વુચ્ચતી''તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૩.૭૯) હેતુમ્હિ દિસ્સતિ, ''તસ્માતિહ મે, ભિક્ખવે, ધમ્મદાયાદા ભવથ, મા આમિસદાયાદા''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૯) પરિસમાપને, ''ઇતિ વા એવરૂપા વિસૂકદસ્સના પટિવિરતો''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૩) આદિઅત્થે ''માગણ્ડિયોતિ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ સઙ્ખા સમઞ્ઞા પઞ્ઞત્તિ વોહારો નામં નામકમ્મં નામધેય્યં નિરુત્તિ બ્યઞ્જનં અભિલાપો''તિઆદીસુ (મહાનિ॰ ૭૩, ૭૫) પદત્થવિપરિયાયે, ''ઇતિ ખો, ભિક્ખવે, સપ્પટિભયો બાલો, અપ્પટિભયો પણ્ડિતો. સઉપદ્દવો બાલો, અનુપદ્દવો પણ્ડિતો''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૨૪) પકારે, ''અત્થિ ઇદપ્પચ્ચયા જરામરણન્તિ ઇતિ પુટ્ઠેન સતા, આનન્દ, અત્થીતિસ્સ વચનીયં. કિં પચ્ચયા જરામરણન્તિ ઇતિ ચે વદેય્ય, જાતિપચ્ચયા જરામરણન્તિ ઇચ્ચસ્સ વચનીય''ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૯૬) અવધારણે, ''સબ્બમત્થીતિ ખો, કચ્ચાન, અયમેકો અન્તો, સબ્બં નત્થીતિ અયં દુતિયો અન્તો''તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૫; ૩.૯૦) નિદસ્સને . ઇધાપિ નિદસ્સને એવ દટ્ઠબ્બો. **ભિક્ખવો**તિ આમન્તનાકારો તમેસ ઇતિ-સદ્દો નિદસ્સેતિ ''ભિક્ખવોતિ આમન્તેસી''તિ. ઇમિના નયેન **ભદ્દન્તે**તિઆદીસુપિ યથારહં ઇતિસદ્દસ્સ અત્થો વેદિતબ્બો.

પુબ્બે ''ભગવા આમન્તેસી''તિ વુત્તત્તા ભગવતો પચ્ચસ્સોસુન્તિ ઇધ ભગવતોતિ સામિવચનં આમન્તનમેવ સમ્બન્ધીઅન્તરં અપેક્ખતીતિ ઇમિના અધિપ્પાયેન ''**ભગવતો આમન્તનં પટિઅસ્સોસુ**''ન્તિ વુત્તં. **ભગવતો**તિ ઇદં પન પટિસ્સવસમ્બન્ધેન સમ્પદાનવચનં. એત્તાવતા યં કાલદેસદેસકપરિસાપદેસપટિમણ્ડિતં નિદાનં ભાસિતન્તિ સમ્બન્ધો. એત્થાહ – કિમત્થં પન ધમ્મવિનયસઙ્ગહે કરિયમાને નિદાનવચનં, નનુ ભગવતા ભાસિતવચનસ્સેવ સઙ્ગહો કાતબ્બોતિ? વુચ્ચતે – દેસનાય ઠિતિઅસમ્મોસસદ્ધેય્યભાવસમ્પાદનત્થં. કાલદેસદેસકનિમિત્તપરિસાપદેસેહિ ઉપનિબન્ધિત્વા ઠપિતા હિ દેસના ચિરટ્ઠિતિકા હોતિ અસમ્મોસધમ્મા સદ્ધેય્યા ચ, દેસકાલકત્તુસોતુનિમિત્તેહિ ઉપનિબન્ધો વિય વોહારવિનિચ્છયો. તેનેવ ચાયસ્મતા મહાકસ્સપેન ''પટિચ્ચસમુપ્પાદસુત્તં, આવુસો આનન્દ, કત્થ ભાસિત''ન્તિઆદિના દેસાદિપુચ્છાસુ કતાસુ તાસં વિસ્સજ્જનં કરોન્તેન ધમ્મભણ્ડાગારિકેન ''એવં મે સુત''ન્તિ આયસ્મતા આનન્દેન ઇમસ્સ સુત્તસ્સ નિદાનં ભાસિતં.

અપિચ સત્થુ સમ્પત્તિપકાસનત્થં નિદાનવચનં. તથાગતસ્સ હિ ભગવતો પુબ્બરચનાનુમાનાગમતક્કાભાવતો સમ્માસમ્બુદ્ધભાવસિદ્ધિ. ન હિ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ પુબ્બરચનાદીહિ અત્થો અત્થિ, સબ્બત્થ અપ્પટિહતઞાણચારતાય એકપ્પમાણત્તા ચ ઞેય્યધમ્મેસુ. તથા આચરિયમુટ્ઠિધમ્મમચ્છરિયસત્થુસાવકાનુરોધાભાવતો ખીણાસવત્તસિદ્ધિ. ન હિ સબ્બસો ખીણાસવસ્સ તે સમ્ભવન્તીતિ સુવિસુદ્ધા ચસ્સ પરાનુગ્ગહપ્પવત્તિ, એવં દેસકસંકિલેસભૂતાનં દિટ્ઠિસીલસમ્પદાદૂસકાનં અવિજ્જાતણ્હાનં અચ્ચન્તાભાવસંસૂચકેહિ ઞાણસમ્પદાપહાનસમ્પદાભિબ્યઞ્જનકેહિ ચ

સંબુદ્ધવિસુદ્ધભાવેહિ પુરિમવેસારજ્જદ્વયસિદ્ધિ, તતો એવ ચ અન્તરાયિકનિય્યાનિકધમ્મેસુ સમ્મોહાભાવસિદ્ધિતો પચ્છિમવેસારજ્જદ્વયસિદ્ધીતિ ભગવતો ચતુવેસારજ્જસમન્નાગમો અત્તહિતપરહિતપટિપત્તિ ચ નિદાનવચનેન પકાસિતા હોતિ, તત્થ તત્થ સમ્પત્તપરિસાય અજ્ઝાસયાનુરૂપં ઠાનુપ્પત્તિકપટિભાનેન ધમ્મદેસનાદીપનતો, ઇધ પન મૂલદ્વયવસેન અન્તદ્વયરહિતસ્સ તિસન્ધિચતુસઙ્ખેપતિયદ્ધવીસતાકારં તિવટ્ટં તિકાલબન્ધસ્સ ચતુબ્બિધનયસઙ્ખેપગમ્ભીરભાવયુત્તસ્સ પટિચ્ચસમુપ્પાદસ્સ બોધિયા નિદસ્સનતો ચાતિ યોજેતબ્બં. તેન વુત્તં ''સત્થુ સમ્પત્તિપકાસનત્થં નિદાનવચન''ન્તિ.

તથા સાસનસમ્પત્તિપકાસનત્થં નિદાનવચનં. ઞાણકરુણાપરિગ્ગહિતસબ્બકિરિયસ્સ હિ ભગવતો નત્થિ નિરત્થિકા પવત્તિ, અત્તહિતત્થા વા, તસ્મા પરેસં એવ અત્થાય પવત્તસબ્બકિરિયસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સકલમ્પિ કાયવચીમનોકમ્મં યથાપવત્તં વુચ્ચમાનં દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થેહિ યથારહં સત્તાનં અનુસાસનટ્ઠેન સાસનં, ન કબ્બરચના. તયિદં સત્થુચરિતં કાલદેસદેસકપરિસાપદેસેહિ સદ્ધિં તત્થ તત્થ નિદાનવચનેહિ યથારહં પકાસીયતિ, ઇધ પન દ્વાદસપદિકપચ્ચયાકારવિભાવનેન તેન. તેન વુત્તં ''સાસનસમ્પત્તિપકાસનત્થં નિદાનવચન''ન્તિ.

અપિચ સત્થુ પમાણભાવપ્પકાસનેન સાસનસ્સ પમાણભાવદસ્સનત્થં નિદાનવચનં, તઞ્ચસ્સ પમાણભાવદસ્સનં હેટ્ઠા વુત્તનયાનુસારેન ''ભગવા''તિ ચ ઇમિના પદેન વિભાવિતન્તિ વેદિતબ્બં. ''ભગવા''તિ ચ ઇમિના તથાગતસ્સ રાગદોસમોહાદિ-સબ્બસંકિલેસમલદુચ્ચરિતાદિદોસપ્પહાનદીપનેન વચનેન અનઞ્ઞસાધારણસુપરિસુદ્ધઞાણકરુણાદિગુણવિસેસયોગપરિદીપનેન તતો એવ સબ્બસત્તુત્તમભાવદીપનેન અયમત્થો સબ્બથા પકાસિતો હોતીતિ. ઇદમેત્થ નિદાનવચને પયોજનનિદસ્સનં.

નિક્ખિત્તસ્સાતિ દેસિતસ્સ. દેસનાપિ હિ દેસેતબ્બસ્સ સીલાદિઅત્થસ્સ વિનેય્યસન્તાનેસુ નિક્ખિપનતો ''નિક્ખેપો''તિ વુચ્ચતીતિ ''સુત્તનિક્ખેપં તાવ વિચારેત્વા વુચ્ચમાના પાકટા હોતી''તિ સામઞ્ઞતો ભગવતો દેસનાય સમુટ્ઠાનસ્સ વિભાગં દસ્સેત્વા ''એત્થાયં દેસના એવંસમુટ્ઠાના''તિ દેસનાય સમુટ્ઠાને દસ્સિતે સુત્તસ્સ સમ્મદેવ નિદાનપરિજાનનેન વણ્ણનાય સુવિઞ્ઞેય્યત્તા વુત્તં. તતો હેટ્ઠા ''કસ્મા ભગવતા પટિચ્ચસમુપ્પાદવસેનેવ દેસના આરદ્ધા''તિ કેનચિ ચોદનાય કતાય ''પરજ્ઝાસયોયં સુત્તનિક્ખેપો''તિ પરિહારો સુકથિતો હોતિ. તત્થ યથા અનેકસતઅનેકસહસ્સભેદાનિપિ સુત્તન્તાનિ સંકિલેસભાગિયાદિપધાનનયેન સોળસવિધતં નાતિવત્તન્તિ, એવં અત્તજ્ઝાસયાદિસુત્તનિક્ખેપવસેન ચતુબ્બિધભાવન્તિ આહ ''**ચત્તારો હિ સુત્તનિક્ખેપા**''તિ. એત્થ ચ યથા અત્તજ્ઝાસયસ્સ અટ્ઠુપ્પત્તિયા ચ પરજ્ઝાસયપુચ્છાહિ સદ્ધિં સંસગ્ગભેદો સમ્ભવતિ ''અત્તજ્ઝાસયો ચ પરજ્ઝાસયો ચ, અત્તજ્ઝાસયો ચ પુચ્છાવસિકો ચ, અત્તજ્ઝાસયો ચ પરજ્ઝાસયો ચ પુચ્છાવસિકો ચ, અટ્ઠુપ્પત્તિકો ચ પરજ્ઝાસયો ચ, અટ્ઠુપ્પત્તિકો ચ પુચ્છાવસિકો ચ, અટ્ઠુપ્પત્તિકો ચ પરજ્ઝાસયો ચ પુચ્છાવસિકો ચા''તિ અજ્ઝાસયપુચ્છાનુસન્ધિસમ્ભવતો, એવં યદિપિ અટ્ઠુપ્પત્તિયા અજ્ઝાસયેનપિ સંસગ્ગભેદો સમ્ભવતિ, અત્તજ્ઝાસયાદીહિ પન પુરતો ઠિતેહિ અટ્ઠુપ્પત્તિયા સંસગ્ગો નત્થીતિ. નયિધ નિરવસેસો વિત્થારનયો સમ્ભવતીતિ ''ચત્તારો હિ સુત્તનિક્ખેપા''તિ વુત્તં. તદન્તોગધત્તા વા સમ્ભવન્તાનં સેસનિક્ખેપાનં મૂલનિક્ખેપવસેન ચત્તારોવ દસ્સિતા, તથાદસ્સનઞ્ચેત્થ અયં સંસગ્ગભેદો ગહેતબ્બોતિ.

તત્રાયં વચનત્થો – નિક્ખિપીયતીતિ નિક્ખેપો, સુત્તં એવ નિક્ખેપો **સુત્તનિક્ખેપો**. અથ વા નિક્ખિપનં નિક્ખેપો, સુત્તસ્સ નિક્ખેપો **સુત્તનિક્ખેપો**, સુત્તદેસનાતિ અત્થો. અત્તનો અજ્ઝાસયો અત્તજ્ઝાસયો, સો અસ્સ

અત્થિ કારણભૂતોતિ **અત્તજ્ઝાસયો**. અત્તનો અજ્ઝાસયો એતસ્સાતિ વા **અત્તજ્ઝાસયો**. **પરજ્ઝાસયેપિ** એસેવ નયો. પુચ્છાય વસેન પવત્તધમ્મો એતસ્સ અત્થીતિ, **પુચ્છાવસિકો**. સુત્તદેસનાય વત્થુભૂતસ્સ અત્થસ્સ ઉપ્પત્તિ અત્થુપ્પત્તિ, અત્થુપ્પત્તિયેવ અટ્ઠુપ્પત્તિ, સા એતસ્સ અત્થીતિ **અટ્ઠુપ્પત્તિકો**. અથ વા નિક્ખિપીયતિ સુત્તં એતેનાતિ સુત્તનિક્ખેપો, અત્તજ્ઝાસયાદિ એવ. એતસ્મિં પન અત્થવિકપ્પે અત્તનો અજ્ઝાસયો અત્તજ્ઝાસયો. પરેસં અજ્ઝાસયો પરજ્ઝાસયો. પુચ્છીયતીતિ પુચ્છા, પુચ્છિતબ્બો અત્થો. તસ્સ પુચ્છાવસેન પવત્તં ધમ્મપટિગ્ગાહકાનં વચનં પુચ્છાવસિકં, તદેવ નિક્ખેપસદ્દાપેક્ખાય પુલ્લિઙ્ગવસેન ''પુચ્છાવસિકો''તિ વુત્તં. તથા અટ્ઠુપ્પત્તિ એવ અટ્ઠુપ્પત્તિકોતિ એવમ્પેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

અપિચેત્થ પરેસં ઇન્દ્રિયપરિપાકાદિકારણનિરપેક્ખત્તા અત્તજ્ઝાસયસ્સ વિસું સુત્તનિક્ખેપભાવો યુત્તો કેવલં અત્તનો અજ્ઝાસયેનેવ ધમ્મતન્તિઠપનત્થં પવત્તિતદેસનત્તા. પરજ્ઝાસયપુચ્છાવસિકાનં પન પરેસં અજ્ઝાસયપુચ્છાનં દેસનાપવત્તિહેતુભૂતાનં ઉપ્પત્તિયં પવત્તિતાનં કથં અટ્ઠુપ્પત્તિયં અનવરોધો, પુચ્છાવસિકઅટ્ઠુપ્પત્તિકાનં વા પરજ્ઝાસયાનુરોધેન પવત્તિતાનં કથં પરજ્ઝાસયે અનવરોધોતિ? ન ચોદેતબ્બમેતં. પરેસઞ્હિ અભિનીહારપરિપુચ્છાદિવિનિમુત્તસ્સેવ સુત્તદેસનાકારણુપ્પાદસ્સ અટ્ઠુપ્પત્તિભાવેન ગહિતત્તા પરજ્ઝાસયપુચ્છાવસિકાનં વિસું ગહણં. તથા હિ બ્રહ્મજાલધમ્મદાયાદસુત્તાદીનં વણ્ણાવણ્ણઆમિસુપ્પાદાદિદેસનાનિમિત્તં ''અટ્ઠુપ્પત્તી''તિ વુચ્ચતિ. પરેસં પુચ્છં વિના અજ્ઝાસયં એવ નિમિત્તં કત્વા દેસિતો પરજ્ઝાસયો, પુચ્છાવસેન એવ દેસિતો પુચ્છાવસિકોતિ પાકટોવાયમત્થોતિ. **અત્તનો અજ્ઝાસયેનેવ કથેતિ** ધમ્મતન્તિઠપનત્થન્તિ દટ્ઠબ્બં. **દસબલસુત્તન્તહારકો**તિ દસબલવગ્ગો અનુપુબ્બેન નિક્ખિત્તાનં સુત્તાનં આવલિ, તથા **ચન્દોપમહારકા**દયો.

વિમુત્તિપરિપાચનીયા ધમ્મા સદ્ધિન્દ્રિયાદયો. **અજ્ઝાસય**ન્તિ અધિમુત્તિં. **ખન્તિ**ન્તિ દિટ્ઠિનિજ્ઝાનક્ખન્તિં. **મન**ન્તિ ચિત્તં. **અભિનીહાર**ન્તિ પણિધાનં. **બુજ્ઝનભાવ**ન્તિ બુજ્ઝનસભાવં, પટિવિજ્ઝનાકારં વા.

ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂતિ **ઉગ્ઘટનં** નામ ઞાણુગ્ઘટનં, ઞાણેન ઉગ્ઘટિતમત્તે એવ ધમ્મં જાનાતીતિ અત્થો. વિપઞ્ચિતં વિત્થારિતમેવ અત્થં જાનાતીતિ **વિપઞ્ચિતઞ્ઞૂ**. ઉદ્દેસાદીહિ નેતબ્બોતિ **નેય્યો**. બ્યઞ્જનપદં પરમં અસ્સાતિ **પદપરમો**. **સહ ઉદાહટવેલાયા**તિ ઉદાહારધમ્મસ્સ ઉદ્દેસે ઉદાહટમત્તે એવ. **ધમ્માભિસમયો**તિ ચતુસચ્ચધમ્મસ્સ ઞાણેન સદ્ધિં અભિસમાયોગો. **અયં વુચ્ચતી**તિ અયં ''ચત્તારો સતિપટ્ઠાના''તિઆદિના નયેન સંખિત્તેન માતિકાય ઠપિયમાનાય દેસનાનુસારેન ઞાણં પેસેત્વા અરહત્તં ગણ્હિતું સમત્થો પુગ્ગલો ''ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂ''તિ વુચ્ચતિ. **અયં વુચ્ચતી**તિ અયં સંખિત્તેન માતિકં ઠપેત્વા વિત્થારેન અત્થે વિભજિયમાને અરહત્તં પાપુણિતું સમત્થો પુગ્ગલો ''વિપઞ્ચિતઞ્ઞૂ''તિ વુચ્ચતિ. **ઉદ્દેસતો**તિ ઉદ્દેસહેતુ, ઉદ્દિસન્તસ્સ ઉદ્દિસાપેન્તસ્સ વાતિ અત્થો, ''ઉદ્દિસતો''તિપિ પાઠો, અયમેવત્થો. **પરિપુચ્છતો**તિ પરિપુચ્છન્તસ્સ. **અનુપુબ્બેન ધમ્માભિસમયો હોતી**તિ અનુક્કમેન અરહત્તપ્પત્તિ હોતિ. **ન તાય જાતિયા ધમ્માભિસમયો હોતી**તિ તેન અત્તભાવેન મગ્ગં વા ફલં વા અન્તમસો ઝાનં વા વિપસ્સનં વા નિબ્બત્તેતું ન સક્કોતિ. **અયં વુચ્ચતી**તિ અયં પુગ્ગલો બ્યઞ્જનપદમેવ પરમં કત્વા ઠિતત્તા ''પદપરમો''તિ વુચ્ચતિ.

એકચરાતિ વિવેકાભિરતિયા એકવિહારિનો. **દ્વિચરા**તિ દ્વે એકજ્ઝાસયા હુત્વા ઞાણચરિયાદિવસેન વિચરન્તા. એસ નયો સેસેસુ. સત્તસુઞ્ઞતાપકાસનેન **સુઞ્ઞતં**. તતો એવ **સણ્હં સુખુમં**. ''પરેસં અજ્ઝાસયવસેન ભગવા ઇદં સુત્તં આરભી''તિ વત્વા તે પન ''પરે''તિ વુત્તપુગ્ગલા અપરિકમ્મિકા સુપરિસોધિતપુબ્બભાગપટિપદા ચાતિ

દુવિધા, તદુભયેસુ સત્થુ પટિપત્તિં ઉપમામુખેન પકાસેન્તો **યથા હી**તિઆદિમાહ. **રૂપં ન સમુટ્ઠાપેતિ** લિખનવસેન ન ઉપ્પાદેતિ. **અકતાભિનિવેસ**ન્તિ વિપસ્સનાભાવનાય અકતાનુયોગં. **સીલ...પે॰... સમ્પદાયા**તિ અસમાદિન્નસીલં સીલસમ્પદાય, સુપરિસુદ્ધસીલં સમાધિસમ્પદાય, અનુજુકતદિટ્ઠિજુકમ્મં દિટ્ઠિસમ્પદાય યોજેન્તોતિ યોજના.

યન્તિ યં પુબ્બભાગપટિપદં સન્ધાય. **સીલ**ન્તિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલં. **દિટ્ઠિ** ચાતિ કમ્મસ્સકતાદિટ્ઠિ ચેવ કમ્મપથસમ્માદિટ્ઠિ ચ. **તિવિધેના**તિ અજ્ઝત્તં બહિદ્ધા અજ્ઝત્તબહિદ્ધાતિ એવં વિસયભાવતો તિપ્પકારેન. યથાવુત્તદિટ્ઠિવિસુદ્ધિયા વિસેસપચ્ચયં સીલંયેવ ભાવનાય અધિટ્ઠાનન્તિ વુત્તં "**સીલં નિસ્સાય સીલે પતિટ્ઠાયા**"તિ.

સુધન્તસુવણ્ણં અપગતસબ્બકાળકં. ચતુરસ્સાદિધોતો **સુપરિમજ્જિતમણિક્ખન્ધો**. પચ્ચયધમ્માનં અવિજ્જાદીનં તસ્સ તસ્સ પચ્ચયુપ્પન્નસ્સ હેતુપચ્ચયાદિભાવો પચ્ચયાકારો. સો પન અત્થતો અવિજ્જા એવાતિ આહ "**પટિચ્ચસમુપ્પાદન્તિ પચ્ચયાકાર**"ન્તિ. તેનાહ "**પચ્ચયાકારો હી**"તિઆદિ.

કામં વો-સદ્દો પદપરટ્ઠિતો પટિયોગીઅત્થવિસેસવાચકો, નામપરભૂતો પન તં તં કત્તુકમ્મકરણાદિસાધનવિસિટ્ઠમેવ પબોધેતિ, હિ-નિપાતપરભૂતો પન વચનાલઙ્કારમત્તમેવાતિ આહ "**વોતિ...પે॰... દિસ્સતી**"તિ. **તંદેસન**ન્તિ તસ્સ પટિચ્ચસમુપ્પાદસ્સ દેસનં. સા હિ ઇધ ત-સદ્દેન પચ્ચામસીયતિ. ''સુણાથા''તિ સોતવિઞ્ઞેય્યતાવચનતો ન કેવલં પટિચ્ચસમુપ્પાદો.

એકત્થમેતં પદં ક-સદ્દેન પદવડ્ઢનમત્તસ્સ કતત્તા, તસ્મા સાધુસદ્દસ્સ કતો અત્થુદ્ધારો સાધુકસદ્દસ્સપિ કતો એવ હોતીતિ અધિપ્પાયો. **સાધુ ભન્તે**તિ યાચામહં ભન્તેતિ અયમેત્થ અત્થોતિ આહ "**આયાચને**"તિ. પુન **સાધુ ભન્તે**તિ એવં ભન્તેતિ અયમેત્થ અત્થોતિ આહ "**સમ્પટિચ્છને**"તિ. **સાધુ સાધૂ**તિ અહો અહોતિ અયમેત્થ અત્થોતિ વુત્તં "**સમ્પહંસને**"તિ. **સાધુ ધમ્મરુચી**તિ પુઞ્ઞકામો સુન્દરોતિ અત્થો. **પઞ્ઞાણવા**તિ પઞ્ઞવા. **અદ્દુબ્ભો**તિ અદૂસકો. **દળ્હીકમ્મે**તિ થિરીકરણે સક્કચ્ચકિરિયાયં. **આણત્તિય**ન્તિ આણાપને. ''સુણાથ સાધુકં મનસિ કરોથા''તિ હિ વુત્તે સાધુકસદ્દેન સવનમનસિકારાનં સક્કચ્ચકિરિયા વિય તદાણાપનમ્પિ વુત્તં હોતિ. આયાચનત્થતા વિય ચસ્સ આણાપનત્થતા વેદિતબ્બા.

ઇદાનેત્થ એવં યોજના વેદિતબ્બાતિ સમ્બન્ધો. **સોતિન્દ્રિયવિક્ખેપનિવારણં** સવને નિયોજનવસેન કિરિયન્તરપટિસેધનભાવતો, સોતં ઓદહથાતિ હિ અત્થો. **મનિન્દ્રિયવિક્ખેપનિવારણં** અઞ્ઞચિન્તાપટિસેધનતો. **પુરિમ**ન્તિ ''સુણાથા''તિ પદં. **એત્થા**તિ ''સુણાથ, મનસિ કરોથા''તિ પદદ્વયે, એતસ્મિં વા અધિકારે. **બ્યઞ્જનવિપલ્લાસગ્ગાહનિવારણં** સોતદ્વારે વિક્ખેપપટિબાહકત્તા. ન હિ યાથાવતો સુણન્તસ્સ સદ્દતો વિપલ્લાસગ્ગાહો હોતિ. **અત્થવિપલ્લાસગ્ગાહનિવારણં** મનિન્દ્રિયવિક્ખેપપટિબાહકત્તા. ન હિ સક્કચ્ચં ધમ્મં ઉપધારેન્તસ્સ અત્થવિપલ્લાસગ્ગાહો હોતિ. **ધમ્મસ્સવને નિયોજેતિ** ''સુણાથા''તિ વિદહનતો. **ધારણૂપપરિક્ખાસૂ**તિ એત્થ ઉપપરિક્ખગ્ગહણેનેવ તુલનતીરણાદિકે દિટ્ઠિયા ચ સુપ્પટિવેધં સઙ્ગણ્હાતિ. **સબ્યઞ્જનો**તિ એત્થ યથાધિપ્પેતમત્થં બ્યઞ્જયતીતિ બ્યઞ્જનં, સભાવનિરુત્તિ. સહ બ્યઞ્જનેહીતિ સબ્યઞ્જનો, બ્યઞ્જનસમ્પન્નોતિ અત્થો. અરણીયતો ઉપગન્તબ્બતો અત્થો, ચતુપારિસુદ્ધિસીલાદિકો. સહ અત્થેનાતિ **સાત્થો**, અત્થસમ્પન્નોતિ અત્થો. **ધમ્મગમ્ભીરો**તિઆદીસુ **ધમ્મો** નામ તન્તિ. **દેસના** નામ તસ્સા મનસા વવત્થપિતાય તન્તિયા દેસના કથનં. **અત્થો** નામ તન્તિયા અત્થો. **પટિવેધો** નામ તન્તિયા તન્તિઅત્થસ્સ ચ યથાભૂતાવબોધો. યસ્મા ચેતે

ધમ્મદેસનાઅત્થપટિવેધા સસાદીહિ વિય મહાસમુદ્દો મન્દબુદ્ધીહિ દુક્ખોગાળ્હા અલબ્ભનેય્યપતિટ્ઠા ચ, તસ્મા ગમ્ભીરા. તેન વુત્તં "**યસ્મા અયં ધમ્મો…પે॰… સાધુકં મનસિ કરોથા**"તિ.

એત્થ ચ પટિવેધસ્સ દુક્કરભાવતો ધમ્મત્થાનં દેસનાઞાણસ્સ દુક્કરભાવતો દેસનાય દુક્ખોગાહતા, પટિવેધસ્સ પન ઉપ્પાદેતું અસક્કુણેય્યત્તા તબ્બિસયઞાણુપ્પત્તિયા ચ દુક્કરભાવતો દુક્ખોગાહતા વેદિતબ્બા. **દેસનં** નામ ઉદ્દિસનં સઙ્ખેપદસ્સનસદિસં. તથા હિ **વિભઙ્ગસુત્તે** ''દેસેસ્સામી''તિ વત્વા પુન ''ભાસિસ્સામી''તિ વુત્તં. તસ્સ નિદ્દિસનં ભાસનન્તિ ઇધાધિપ્પેતન્તિ આહ "**વિત્થારતોપિ નં ભાસિસ્સામીતિ વુત્તં હોતી**"તિ. પરિબ્યત્તં કથનં વા **ભાસનં**.

સાળિકાયિવ નિગ્ઘોસોતિ સાળિકાય આલાપો વિય મધુરો કણ્ણસુખો પેમનીયો. **પટિભાનં** સદ્દો. **ઉદીરયી**તિ ઉચ્ચારીયતિ, વુચ્ચતીતિ અત્થો. **એવં વુત્તે ઉસ્સાહજાતા**તિ એવં ''સુણાથ સાધુકં મનસિ કરોથ, ભાસિસ્સામી''તિ વુત્તે ''ન કિર સત્થા સઙ્ખેપેનેવ દેસેસ્સતિ, વિત્થારેનપિ ભાસિસ્સતી''તિ સઞ્જાતુસ્સાહા હટ્ઠતુટ્ઠા હુત્વા.

કતમોતિ તસ્સ પદસ્સ સામઞ્ઞતો પુચ્છાભાવો ઞાયતિ, ન વિસેસતોતિ તસ્સ પુચ્છાવિસેસભાવં કથેન્તો "**કથેતુકમ્યતાપુચ્છા**"તિ વત્વા તેનેવ પસઙ્ગેન મહાનિદ્દેસે આગતા સબ્બાપિ પુચ્છા અત્થુદ્ધારનયેન દસ્સેતિ "**પઞ્ચવિધા હિ પુચ્છા**"તિઆદિના. તત્થ અદિટ્ઠં જોતેતિ એતાયાતિ **અદિટ્ઠજોતના**. દિટ્ઠં સંસન્દીયતિ એતાયાતિ **દિટ્ઠસંસન્દના**. સંસન્દનઞ્ચેત્થ સાકચ્છાવસેન વિનિચ્છયકરણં. વિમતિં છિન્દતિ એતાયાતિ **વિમતિચ્છેદના**. અનુમતિયા પુચ્છનં **અનુમતિપુચ્છા**. ''તં કિં મઞ્ઞથ ભિક્ખવે''તિઆદિપુચ્છાય હિ ''કા તુમ્હાકં અનુમતી''તિ અનુમતિ પુચ્છિતા હોતિ. **કથેતુકમ્યતા** કથેતુકમ્યતાય.

લક્ખણન્તિ ઞાતું પુચ્છિતો યો કોચિ સભાવો. **અઞ્ઞાત**ન્તિ યેન કેનચિ ઞાણેન અઞ્ઞાતભાવમાહ. **અદિટ્ઠ**ન્તિ દસ્સનભૂતેન ઞાણેન ચક્ખુના વિય ન દિટ્ઠતં. **અતુલિત**ન્તિ ''એત્તકં ઇદ''ન્તિ તુલનભૂતેન ઞાણેન ન તુલિતતં. **અતીરિત**ન્તિ તીરણભૂતેન ઞાણેન અકતઞાણકિરિયાસમાપનતં. **અવિભૂત**ન્તિ ઞાણસ્સ અપાકટભાવં. **અવિભાવિત**ન્તિ ઞાણેન અપાકટીકતભાવં.

પઞ્ચસુ પુચ્છાસુ યા બુદ્ધાનં સબ્બતો ન સન્તિ, તા દસ્સેત્વા ઇધાધિપ્પેતપુચ્છં નિગમેતું "**તત્થા**"તિઆદિ વુત્તં. તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ. યદિ પટિચ્ચસમુપ્પાદો પચ્ચયાકારો, અથ કસ્મા ભગવતા પટિચ્ચસમુપ્પાદદેસનાય સઙ્ખારાદયો પચ્ચયુપ્પન્ના કથિતાતિ આહ "**એત્થ ચા**"તિઆદિ. **પચ્ચયુપ્પન્નમ્પિ કથેતિ** પચ્ચયુપ્પન્નદસ્સનેન પચ્ચયધમ્માનં પચ્ચયભાવસ્સ કથિતભાવતો. **આહારવગ્ગસ્સા**તિઆદિ ''પચ્ચયાકારો પટિચ્ચસમુપ્પાદો''તિ દસ્સનત્થં વુત્તં. ''સમ્ભવન્તી''તિ પાળિયં પરતો વુત્તં કિરિયાપદં આનેત્વા યોજેતિ, અઞ્ઞથા સઙ્ખારા કિં કતાતિ વા કરોન્તીતિ વા ન ઞાયેય્ય. પવત્તિયા અનુલોમતો ''અવિજ્જાપચ્ચયા''તિઆદિકા **અનુલોમપટિચ્ચસમુપ્પાદકથા**.

''અવિજ્જાય ત્વેવા''તિઆદિકા પન તસ્સ વિલોમતો **પટિલોમકથા**. અચ્ચન્તમેવ સઙ્ખારે વિરજ્જતિ એતેનાતિ **વિરાગો**, મગ્ગો. **અસેસનિરોધા**તિ અસેસેત્વા નિરોધા સમુચ્છિન્દના. **એવં નિરોધાન**ન્તિ એવં અનુપ્પાદનિરોધેન નિરુદ્ધાનં સઙ્ખારાનં નિરોધા. ઇતિ અવિજ્જાદીનં નિરોધવચનેન અરહત્તં વદતિ. **સકલસ્સા**તિ અનવસેસસ્સ. **સત્તવિરહિતસ્સા**તિ પરપરિકપ્પિતજીવરહિતસ્સ. **વિનિવત્તેત્વા**તિ અનુપ્પાદનિરોધદસ્સનવસેન વિપરિવત્તેત્વા.

અત્તમનાતિ પીતિસોમનસ્સેન ગહિતચિત્તા. તથાભૂતા ચ હટ્ઠચિત્તા નામ હોન્તીતિ આહ "**તુટ્ઠચિત્તા**"તિ. ''તસ્સ વચનં અભિનન્દિતબ્બ''ન્તિ એત્થ અભિનન્દનસદ્દો અનુમોદનત્થો. ''અભિનન્દિત્વા''તિ એત્થ સમ્પટિચ્છનત્થો. ઇધ પન ઉભયત્થોપિ વટ્ટતીતિ આહ "**અનુમોદિંસુ ચેવ સમ્પટિચ્છિંસુ ચા**"તિ.

પટિચ્ચસમુપ્પાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. વિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના

૨. **દુતિયેપી**તિ દુતિયસુત્તેપિ. **પિ**-સદ્દેન તદઞ્ઞેસુ સુત્તેસુપીતિ અત્થો. "**વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તા એવા**"તિ વત્વાપિ તદેકદેસં ઇધ વિનિયોગક્ખમં દસ્સેતું "**યથા હી**"તિઆદિ વુત્તં. **તન્તિ** મૂલં. **વિત્થારદેસનન્તિ** ''વિભજિસ્સામી''તિ પદસ્સ અત્થસ્સ દસ્સનવસેન પવત્તં વિભઙ્ગદેસનં. ઉદ્દેસદેસના પઠમસુત્તે અનુલોમદેસનાસદિસાવ. **પુન વટ્ટવિવટ્ટં દસ્સેન્તો**તિ ''ઇતિ ખો, ભિક્ખવે''તિઆદિના પવત્તિં નિવત્તિઞ્ચ દસ્સેન્તો. પઠમં ઉદ્દેસવસેન વિભજનવસેન વિવટ્ટં દસ્સિતં, તતો એવ બ્યતિરેકનયેન વિવટ્ટમ્પિ દસ્સિતમેવ હોતીતિ પુનગ્ગહણં.

તેસં તેસં સત્તાનન્તિ ઇદં કિઞ્ચિ પકારતો અનામસિત્વા સબ્બેપિ સત્તે સામઞ્ઞતો બ્યાપેત્વા ગહણન્તિ આહ "**સઙ્ખેપતો...પે॰... નિદ્દેસો**"તિ. **ગતિજાતિવસેના**તિ પઞ્ચગતિવસેન, તત્થાપિ એકેકાય ગતિયા ખત્તિયાદિભુમ્મદેવાદિહત્થિઆદિજાતિવસેન ચ. ''ચિત્તં મનો''તિઆદીસુ વિય કિચ્ચવિસેસં, ''માનસ''ન્તિઆદીસુ વિય સમાને અત્થે સદ્દવિસેસં, ''પણ્ડર''ન્તિઆદીસુ વિય ગુણવિસેસં, ''ચેતસિકં હદય''ન્તિઆદીસુ વિય નિસ્સયવિસેસં, ''ચિત્તસ્સ ઠિતી''તિઆદીસુ વિય અઞ્ઞસ્સ અવત્થાભાવવિસેસં, ''અલુબ્ભના''તિઆદીસુ વિય અઞ્ઞસ્સ કિરિયાભાવવિસેસં, ''અલુબ્ભિતત્ત''ન્તિઆદીસુ વિય અઞ્ઞસ્સ અભાવતાવિસેસન્તિ એવમાદિકં અનપેક્ખિત્વા ધમ્મમત્તં વા દીપના સભાવનિદ્દેસો. જિણ્ણસ્સ જીરણવસેન પવત્તનાકારો **જીરણતા**તિ આહ "**આકારનિદ્દેસો**"તિ.

કાલાતિક્કમે કિચ્ચનિદ્દેસાતિ કલલકાલતો પભુતિ પુરિમરૂપાનં જરાપત્તક્ખણે ઉપ્પજ્જમાનાનિ પચ્છિમરૂપાનિ પરિપક્કરૂપાનુરૂપાનિ પરિણતપરિણતાનિ ઉપ્પજ્જન્તીતિ અનુક્કમેન સુપરિણતરૂપાનં પરિપાકકાલે ઉપ્પજ્જમાનાનિ ખણ્ડિચ્ચાદિસભાવાનિ ઉપ્પજ્જન્તીતિ ''ખણ્ડિચ્ચ''ન્તિઆદયો કાલાતિક્કમે જરાય કિચ્ચનિદ્દેસા. **પકતિનિદ્દેસા**તિ ફલવિપચ્ચનપકતિયા નિદ્દેસા, જરાય વા પાપુણિતબ્બફલમેવ પકતિ, તસ્સા નિદ્દેસા, **ન ચ ખણ્ડિચ્ચાદીનેવ જરા**તિ ઉદકાદિગતમગ્ગેસુ તિણરુક્ખસંભગ્ગતાદયો વિય પરિપાકગતમગ્ગસઙ્ખાતેસુ પરિપુણ્ણરૂપેસુ લબ્ભમાના ખણ્ડિચ્ચાદયો જરાય ગતમગ્ગાઇચ્ચેવ વેદિતબ્બા, ન જરાતિ.

યસ્મા જરં પત્તસ્સ આયુ હાયતિ, ઇન્દ્રિયાનિ જજ્જરાનિ હોન્તીતિ આયુહાનાદયો પકતિનિદ્દેસા, તસ્મા વુત્તં "**પચ્છિમા દ્વે પકતિનિદ્દેસા**"તિ. તેનાહ "**ઇમેહિ પના**"તિઆદિ.

અવિઞ્ઞાયમાનન્તરત્તા **અવીચિજરા** મણિઆદીસુ મન્દદસકાદીસુ એકેકદસકેસુ ચ ખણે ખણે જિણ્ણવિકારાદીનં **દુવિઞ્ઞેય્યત્તા. તતો અઞ્ઞેસૂ**તિ મણિઆદિતો અઞ્ઞેસુ અહિચ્છત્તકાદીસુ, પાણીનં એકભવપરિયાપન્ને સકલઆયુસ્મિં ગહિતતરુણયુવાજરાકાલેસુ, એકદ્વિત્તિદિવસાતિક્કમેસુ પુપ્ફાદીસુ વાતિ અત્થો. તત્થ હિ જરાવિસેસસ્સ સુવિઞ્ઞેય્યત્તા **સવીચિજરા નામ**.

ચવનકવસેનાતિ ચવનકાનં ખન્ધાનં વસેન. એકચતુપઞ્ચક્ખન્ધાય ચુતિયા ચવનમેવ ચવનતાતિ આહ “**ભાવવચનેન લક્ખણનિદસ્સન**”ન્તિ, પાળિયં “ચુતી”તિ વુત્તસ્સ મરણસ્સ સભાવદસ્સનન્તિ અત્થો. **ભઙ્ગુપ્પત્તિ** ભિજ્જમાનતા. તેન “ભેદો”તિ ઇમિના ખન્ધાનં ભિજ્જમાનતા ભેદસમઙ્ગિતા વુત્તાતિ દસ્સેતિ. **ઠાનાભાવપરિદીપન**ન્તિ કેનચિપિ આકારેન અવટ્ઠાનાભાવદીપનં. **ઘટસ્સેવા**તિ હિ વિસદિસૂદાહરણં. યથા ઘટે ભિન્ને કપાલાદિઅવયવસેસો લબ્ભતિ, ન એવં ચુતિક્ખન્ધેસુ ભઙ્ગેસુ, ન કોચિ વિસેસો તિટ્ઠતીતિ દસ્સેતું “**અન્તરધાન**”ન્તિ વુત્તં. **મચ્ચુસઙ્ખાતં મરણ**ન્તિ મચ્ચુસઞ્ઞિતં મરણં. “કાલમરણ”ન્તિ વદન્તિ. સન્તાનસ્સ અચ્ચન્તસમુચ્છેદભૂતં ખીણાસવાનં મરણં **સમુચ્છેદમરણં**. **આદિ**-સદ્દેન ખણિકમરણં સઙ્ગણ્હાતિ. **તસ્સ કિરિયા**તિ અન્તકસ્સ કિરિયા, યા લોકે વુચ્ચતિ “મચ્ચૂ”તિ, મરણન્તિ અત્થો. ચવનકાલો એવ વા અનતિક્કમનીયત્તા વિસેસેન કાલોતિ વુત્તોતિ તસ્સ કિરિયા અત્થતો ચુતિક્ખન્ધાનં ભેદપવત્તિયેવ. “મચ્ચુ મરણ”ન્તિ વા એત્થ સમાસં અકત્વા યો “મચ્ચૂ”તિ વુચ્ચતિ ભેદો, તમેવ મરણં “પાણચાગો”તિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

ચતુવોકારવસેનાતિ ચતુવોકારભવવસેન. તત્થ હિ રૂપકાયસઞ્ઞિતો કળેવરો નત્થિ, યં નિક્ખિપેય્ય. કિઞ્ચાપિ એકવોકારભવેપિ કળેવરનિક્ખેપો નત્થિ, રૂપકાયસ્સ પન તત્થ અત્થિતામત્તં ગહેત્વા “**એકવોકારવસેન કળેવરસ્સ નિક્ખેપો**”તિ વુત્તો. **ચતુવોકારવસેન ચા**તિ **ચ**-સદ્દેન “સેસદ્વયવસેન ખન્ધાનં ભેદો”તિ ઇમમત્થં દસ્સેતિ સબ્બત્થેવ ખન્ધભેદસબ્ભાવતો. **સેસદ્વયવસેના**તિ સેસભવદ્વયવસેનેવ કળેવરસ્સ નિક્ખેપો. યદિપિ એકવોકારભવે રૂપકાયો વિજ્જતિ, કળેવરનિક્ખેપો પન નત્થીતિ “**કળેવરસ્સ સબ્ભાવતો**”ઇચ્ચેવ વુત્તં. યસ્મા મનુસ્સાદીસુ કળેવરનિક્ખેપો અત્થિ, તસ્મા મનુસ્સાદીસુ કળેવરસ્સ નિક્ખેપોતિ યોજના. કળેવરં નિક્ખિપીયતિ એતેનાતિ મરણં **કળેવરસ્સ નિક્ખેપો**. **એકતો કત્વા**તિ એકજ્ઝં કત્વા, એકજ્ઝં ગહણમત્તેન.

જાયનટ્ઠેનાતિઆદિ આયતનવસેન યોનિવસેન ચ દ્વીહિ પદેહિ સબ્બસત્તે પરિયાદિયિત્વા પરિયાદિયિત્વા જાતિં દસ્સેતું વુત્તં. કેચિ પન “કત્તુભાવવસેન પદદ્વયં વુત્ત”ન્તિ વદન્તિ. “**તેસં તેસં સત્તાનં જાતિ સઞ્જાતી**”તિ પન કત્તરિ સામિનિદ્દેસસ્સ કતત્તા ઉભયત્થાપિ ભાવનિદ્દેસો. સમ્પુણ્ણા જાતિ **સઞ્જાતિ**. પાકટા નિબ્બત્તિ **અભિનિબ્બત્તિ**. **તેસં તેસં સત્તાનં...પે॰... અભિનિબ્બત્તી**તિ સત્તવસેન પવત્તત્તા વોહારદેસના.

તત્ર તત્રાતિ એકચતુવોકારભવેસુ દ્વિન્નં સેસરૂપધાતુયં પટિસન્ધિક્ખણે ઉપ્પજ્જમાનાનં પઞ્ચન્નં, કામધાતુયં વિકલાવિકલિન્દ્રિયાનં વસેન સત્તન્નં નવન્નં દસન્નં પુન દસન્નં એકાદસન્નઞ્ચ આયતનાનં વસેન સઙ્ગહો વેદિતબ્બો. **સન્તતિય**ન્તિ યેન કમ્મુના ખન્ધાનં પાતુભાવો, તેન અભિસઙ્ખતસન્તતિયં. તઞ્ચ ખો પટિસન્ધિક્ખણવસેન વેદિતબ્બં.

કમ્મંયેવ **કમ્મભવો** “ભવતિ એતસ્મા ઉપપત્તિભવો”તિ કત્વા. કમ્મેન નિય્યાદિતઅત્તભાવુપપત્તિવસેન ભવતીતિ ભવો, તથા તથા નિબ્બત્તવિપાકો કટત્તારૂપઞ્ચ. અટ્ઠકથાયં પન “ભવતીતિ કત્વા ભવો”તિ ઉપપત્તિભવસ્સ વક્ખમાનત્તા “**કમ્મં ફલવોહારેન ભવોતિ વુત્ત**”ન્તિ કથિતં.

ઉપાદિયન્તિ સત્તા દળ્હગ્ગાહં ગણ્હન્તિ **એતેન** કિલેસકામેન. ન કેવલં ઇધ કરણસાધનમેવ, અથ ખો કત્તુસાધનમ્પિ લબ્ભતીતિ વુત્તં “**સયં વા**”તિ. **ત**ન્તિ વત્થુકામં. કામો ચ સો કામનટ્ઠેન, ઉપાદાનઞ્ચ ભુસમાદાનટ્ઠેનાતિ **કામુપાદાનં**. **એત**ન્તિ કામુપાદાનપદં. પુન **એત**ન્તિ કામુપાદાનસઙ્ખાતં.

સસ્સતો અત્તાતિ ઇદં પુરિમદિટ્ઠિં ઉપાદિયમાનં ઉત્તરદિટ્ઠિં દસ્સેતું વુત્તં. યથા એસા દિટ્ઠિ દળ્હીકરણવસેન પુરિમં ઉત્તરા ઉપાદિયતિ, એવં ''નત્થિ દિન્ન''ન્તિઆદિકાપીતિ. અત્તગ્ગહણં પન ''અત્તવાદુપાદાન''ન્તિ ઇદં ન દિટ્ઠુપાદાનદસ્સનન્તિ દટ્ઠબ્બં. **લોકો ચા**તિ અત્તગ્ગહણવિનિમુત્તગ્ગહણં દિટ્ઠુપાદાનભૂતં ઇધ પુરિમદિટ્ઠિઉત્તરદિટ્ઠિવચનેહિ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

યેન મિચ્છાભિનિવેસેન ગોસીલગોવતાદિં સમાદિયતિ ચેવ અનુતિટ્ઠતિ ચ, સો ગોસીલગોવતાદીનીતિ અધિપ્પેતાનિ. તેનાહ "**ગોસીલ...પે॰... સયમેવ ઉપાદાનાની**"તિ. **અભિનિવેસતો**તિ અભિનિવેસનતો.

અત્તવાદુપાદાનન્તિ ''અત્તા''તિ વાદસ્સ પઞ્ઞાપનસ્સ ગહણસ્સ કારણભૂતા દિટ્ઠીતિ અત્થો. **અત્તવાદમત્તમેવા**તિ અત્તસ્સ અભાવા ''અત્તા''તિ ઇદં વચનમત્તમેવ. **ઉપાદિયન્તિ** દળ્હં ગણ્હન્તિ.

ચક્ખુદ્વારાદીસુ પવત્તાયાતિ ઇદં તણ્હાય રૂપતણ્હાદિભાવસ્સ કારણવચનં છદ્વારારમ્મણિકધમ્માનં પટિનિયતારમ્મણત્તા. **જવનવીથિયા પવત્તાયા**તિ ઇદં તસ્સા પવત્તિટ્ઠાનદસ્સનં. સભાવેનેવ ઉટ્ઠાતું અસક્કોન્તસ્સ વેળુ વિય નિસ્સયો અહુત્વા ઓલુમ્ભકભાવેન ભાવો ઉપાદાનસ્સ પચ્ચયભાવતો આરમ્મણમ્પિ તંસદિસં વુત્તં. **રૂપે**તિ વિસયે ભુમ્મં. સા તિવિધા હોતીતિ સમ્બન્ધો. **કામતણ્હા** કામસ્સાદભાવેન પવત્તિયા. **એવં અસ્સાદેન્તી**તિ સસ્સતદિટ્ઠિયા સહજાતનિસ્સયસમ્પયુત્તઅત્થિઅવિગતાદિપચ્ચયભૂતાય સંસટ્ઠત્તા નિચ્ચધુવસસ્સતાભિનિવેસમુખેન અસ્સાદેન્તી. ભવસહગતા તણ્હા **ભવતણ્હા**. ભવતિ તિટ્ઠતિ સબ્બકાલન્તિ હિ ભવદિટ્ઠિ ભવો ઉત્તરપદલોપેન, ભવસ્સાદવસેન પવત્તિયા ચ. ઇમિના નયેન **વિભવતણ્હા**તિ એત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. વિભવતિ ઉચ્છિજ્જતિ વિનસ્સતીતિ એવં પવત્તા દિટ્ઠિ વિભવો ઉત્તરપદલોપેન. **એવં તાનિ અટ્ઠારસા**તિ યા છ કામતણ્હા, છ ભવતણ્હા, છ વિભવતણ્હા વુત્તા, એતાનિ અટ્ઠારસ તણ્હાવિચરિતાનિ તણ્હાપચ્ચયો. **અજ્ઝત્ત**ન્તિ સકસન્તતિયં. **બહિદ્ધા**તિ તતો બહિદ્ધા. અતીતારમ્મણાનિ વા હોન્તુ ઇતરારમ્મણાનિ વા, સયં પન **અતીતાનિ છત્તિંસ તણ્હાવિચરિતાનિ**. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો. ''અટ્ઠસતં તણ્હાવિચરિતાની''તિઆદિના સમ્બન્ધો. ઇદાનિ અપરેનપિ પકારેન અટ્ઠસતં તણ્હાવિચરિતાનિ દસ્સેતું "**અજ્ઝત્તિકસ્સા**"તિઆદિમાહ. તત્થ **અજ્ઝત્તિકસ્સા**તિ અજ્ઝત્તિકખન્ધપઞ્ચકં. ઉપયોગત્થે હિ ઇદં સામિવચનં. **ઉપાદાયા**તિ ગહેત્વા. **અસ્મીતિ હોતી**તિ યદેતં અજ્ઝત્તિકં ખન્ધપઞ્ચકં ઉપાદાય તણ્હામાનદિટ્ઠિવસેન સમુદાયગ્ગાહતો અસ્મીતિ ગાહો હોતિ, તસ્મિં સતીતિ અત્થો. ઇધ પન રૂપાદિઆરમ્મણવસેન અત્થો વેદિતબ્બો. **ઇત્થમસ્મીતિ હોતી**તિ ખત્તિયાદીસુ ''ઇદંપકારો અહ''ન્તિ એવં તણ્હામાનદિટ્ઠિવસેન હોતીતિ અત્થો. ઇદં તાવ અનુપનિધાય ગહણં.

એવમાદીનીતિ **આદિ**-સદ્દેન ''એવમસ્મિ, અઞ્ઞથાસ્મિ, અહં ભવિસ્સં, ઇત્થં ભવિસ્સં, એવં ભવિસ્સં, અઞ્ઞથા ભવિસ્સં, અસસ્મિ, સતસ્મિ, અહં સિયં, ઇત્થં સિયં, એવં સિયં, અઞ્ઞથા સિયં, અપાહં સિયં, અપાહં ઇત્થં સિયં, અપાહં એવં સિયં, અપાહં અઞ્ઞથા સિય''ન્તિ એતેસં સઙ્ગહો. ઉપનિધાય ગહણમ્પિ દુવિધં સમતો અસમતો વાતિ તં દસ્સેતું ''એવમસ્મિ, અઞ્ઞથાસ્મી''તિ ચ વુત્તં. તત્થ **એવમસ્મી**તિ ઇદં સમતો ઉપનિધાય ગહણં, યથા અયં ખત્તિયો, એવં અહમસ્મીતિ અત્થો. **અઞ્ઞથાસ્મી**તિ ઇદં પન અસમતો ગહણં, યથાયં ખત્તિયો તતો અઞ્ઞથા અહં હીનો વા અધિકો વાતિ અત્થો. ઇમાનિ તાવ પચ્ચુપ્પન્નવસેન ચત્તારિ તણ્હાવિચરિતાનિ. **ભવિસ્સ**ન્તિઆદીનિ પન ચત્તારિ અનાગતવસેન વુત્તાનિ, તેસં પુરિમચતુક્કે વુત્તનયેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો. **અસસ્મી**તિ સસ્સતો અસ્મિ, નિચ્ચસ્સેતં અધિવચનં. **સતસ્મી**તિ અસસ્સતો અસ્મિ, અનિચ્ચસ્સેતં અધિવચનં. ઇતિ ઇમાનિ દ્વે સસ્સતુચ્છેદવસેન વુત્તાનિ. ઇતો પરાનિ **સિય**ન્તિઆદીનિ ચત્તારિ સંસયપરિવિતક્કવસેન વુત્તાનિ, તાનિ

પુરિમચતુક્કે વુત્તનયેન અત્થતો વેદિતબ્બાનિ. **અપાહં સિયન્તિ**આદીનિ પન ચત્તારિ ‘‘અપિ નામાહં ભવેય્ય’’ન્તિ એવં પત્થનાકપ્પનવસેન વુત્તાનિ, તાનિપિ પુરિમચતુક્કે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બાનિ. એવમેતેસુ –

દ્વે દિટ્ઠિસીસા ચત્તારો, સુદ્ધસીસા સીસમૂલકા;
તયો તયોતિ એતાનિ, અટ્ઠારસ વિભાવયે.

એતે હિ સસ્સતુચ્છેદવસેન વુત્તા દ્વે **દિટ્ઠિસીસા** નામ, ‘‘અસ્મિ, ભવિસ્સં સિયં, અપાહં સિય’’ન્તિ એતે ચત્તારો **સુદ્ધસીસા** નામ, ‘‘ઇત્થમસ્મી’’તિઆદયો તયો તયોતિ દ્વાદસ **સીસમૂલકા** નામાતિ વેદિતબ્બં. ઇધ પાળિયં રૂપારમ્મણાદિવસેન તણ્હા આગતાતિ આહ ‘‘**અજ્ઝત્તિકરૂપાદિનિસ્સિતાની**’’તિ. અટ્ઠારસ તણ્હાવિચરિતાનીતિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. **ઇમિના અસ્મી**તિ ઇમિના અભિસેકસેનાપચ્ચાદિના ‘‘ખત્તિયો અહ’’ન્તિ મૂલભાવતો ‘‘અસ્મી’’તિ હોતિ. સેસં પુબ્બે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. **સઙ્ગહે**તિ તણ્હાય યથાવુત્તવિભાગસ્સ સંખિપનવસેન સઙ્ગણ્હને કરિયમાને. ‘‘છયિમે, ભિક્ખવે, તણ્હાકાયા’’તિઆદિ **નિદ્દેસો**. ‘‘રૂપે તણ્હા રૂપતણ્હા’’તિઆદિ **નિદ્દેસત્થો**. ‘‘કામરાગભાવેના’’તિઆદિકો, ‘‘અજ્ઝત્તિકસ્સુપાદાયા’’તિઆદિકો ચ **નિદ્દેસવિત્થારો**. ‘‘રૂપાદીસુ આરમ્મણેસુ છળેવા’’તિઆદિકો **સઙ્ગહો**.

યસ્મા ચક્ખુદ્વારાદીસુ એકેકસ્મિં દ્વારે ઉપ્પજ્જનકવિઞ્ઞાણાનિ વિય અનેકા એવ વેદના, તસ્મા તા રાસિવસેન એકજ્ઝં ગહેત્વા ‘‘છ વેદનાકાયા’’તિ વુત્તન્તિ આહ ‘‘**વેદનાસમૂહા**’’તિ. નિસ્સયભાવેન ઉપ્પત્તિદ્વારભાવેન નાનાપચ્ચયા હોન્તિ ચક્ખુધાતુઆદયો, તા કુચ્છિના ધારેન્તિયો વિય પોસેન્તિયો વિય ચ હોન્તીતિ તાસં માતુસદિસતા વુત્તા. **ચક્ખુસમ્ફસ્સહેતૂ**તિ નિસ્સયાદિચક્ખુસમ્ફસ્સપચ્ચયા. **અયન્તિ** અયં વેદના ‘‘ચક્ખુસમ્ફસ્સજા વેદના’’તિઆદિના સાધારણતો વુત્તા. **એત્થા**તિ એતસ્મિં વેદનાપદે. **સબ્બસઙ્ગાહિકા**તિ કુસલાકુસલવિપાકકિરિયાનં વસેન સબ્બસઙ્ગાહિકા. એવં વિભઙ્ગે આગતનયેન સાધારણતો વત્વાપિ ઇધાધિપ્પેતવેદનમેવ દસ્સેતું ‘‘**વિપાકવસેન પના**’’તિઆદિમાહ. **ચક્ખુમ્હિ સમ્ફસ્સો**તિ ચક્ખુમ્હિ નિસ્સયભૂતે ઉપ્પન્નફસ્સો. એસ નયો સેસેસુ. યસ્મા ચક્ખાદીનિ વિસુદ્ધિમગ્ગે ખન્ધનિદ્દેસે લક્ખણાદિવિભાગતો, આયતનનિદ્દેસે વિસેસતો, સામઞ્ઞતો ચ સદ્દત્થદસ્સનાદિવસેન વિભાવિતાનિ, તસ્મા ‘‘**યં વત્તબ્બં…પે॰… વુત્તમેવા**’’તિ આહ.

નમનલક્ખણન્તિ આરમ્મણાભિમુખં હુત્વા નમનસભાવં તેન વિના અપ્પવત્તનતો. **રુપ્પનલક્ખણં** હેટ્ઠા વુત્તમેવ. **વેદનાક્ખન્ધો** પન એકાવ વેદના. **સબ્બદુબ્બલચિત્તાનિ** નામ પઞ્ચવિઞ્ઞાણાનિ . નનુ તત્થ જીવિતચિત્તટ્ઠિતિયો ચ સન્તીતિ? સચ્ચં, તાસં પન કિચ્ચં ન તથા પાકટં, યથા ચેતનાદીનન્તિ તે એવેત્થ પાળિયં ઉદ્ધટા. **યેન** મહન્તપાતુભાવાદિના **કારણેન**. **એત્થા**તિ એતસ્મિં મહાભૂતનિદ્દેસે. **અઞ્ઞો વિનિચ્છયનયો**તિ ‘‘વચનત્થતો કલાપતો’’તિઆદિના લક્ખણાદિનિચ્છયતો અઞ્ઞો વિનિચ્છયનયો. નનુ સો ચતુધાતુવવત્થાને વુત્તો, ન રૂપક્ખન્ધનિદ્દેસેતિ? તત્થ વુત્તેપિ ‘‘ચતુધાતુવવત્થાને વુત્તાની’’તિ અતિદેસવસેન વુત્તત્તા ‘‘**રૂપક્ખન્ધનિદ્દેસે વુત્તો**’’તિ વુત્તં. **ઉપાદાયા**તિ પટિચ્ચ. ભૂતાનિ હિ પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જમાનં ઉપાદારૂપં ‘‘તાનિ ગહેત્વા’’તિ વુત્તં અવિસ્સજ્જનતો. **નિસ્સાયાતિપિ એકે** તેસં નિસ્સયપચ્ચયભાવતો. પુબ્બકાલકિરિયા નામ એકંસતો અપરકાલકિરિયાપેક્ખાતિ પાઠસેસેન અત્થં વદતિ. વિભત્તિવિપલ્લાસેન વિના એવ અત્થં દસ્સેતું ‘‘**સમૂહત્થે વા**’’તિઆદિ વુત્તં. સમૂહસમ્બન્ધે સામિનિદ્દેસેન સમૂહત્થો દીપિતોતિ તં દસ્સેન્તો આહ ‘‘**સમૂહં ઉપાદાયા**’’તિ. ધમ્મસઙ્ગણિયં (ધ॰ સ॰ ૫૮૪) આગતનયેન ‘‘**તેવીસતિવિધ**’’ન્તિ વુત્તં. તત્થ હિ હદયવત્થુ ન નિદ્દિટ્ઠં,

‘‘યં રૂપં નિસ્સાયા’’તિ વા પટ્ઠાને (પટ્ઠાન॰ ૧.૧.૮) આગતત્તા હદયવત્થુમ્પિ ગહેત્વા જાતિરૂપભાવેન ઉપચયસન્તતિયો એકતો કત્વા ‘‘**તેવીસતિવિધ**’’ન્તિ વુત્તં.

ચક્ખુસ્સ વિઞ્ઞાણન્તિ વા **ચક્ખુવિઞ્ઞાણં**. અસાધારણકારણેન ચાયં નિદ્દેસો. ‘‘સઙ્ખારપચ્ચયા વિઞ્ઞાણ’’ન્તિ એત્થ સબ્બલોકિયવિપાકવિઞ્ઞાણસ્સ ગહેતબ્બત્તા ‘‘**તેભૂમકવિપાકચિત્તસ્સેતં અધિવચન**’’ન્તિ વુત્તં.

અભિસઙ્ખરણલક્ખણોતિ આયૂહનસભાવો. **ચોપનવસેના**તિ વિઞ્ઞત્તિસંચોપનવસેન, કાયવિઞ્ઞત્તિયા સમુટ્ઠાપનવસેનાતિ અત્થો. **વચનભેદવસેના**તિ વચીભેદુપ્પાદવસેન, વચીવિઞ્ઞત્તિયા સમુટ્ઠાપનવસેનાતિ અત્થો. એવં ચોપનં ન ભવેય્યાતિ દસ્સેતું ‘‘**રહો નિસીદિત્વા ચિન્તેન્તસ્સા**’’તિ વુત્તં. **એકૂનતિંસા**તિ એત્થ અભિઞ્ઞાચેતનાવિનિમુત્તા એવ એકૂનતિંસ ચેતના વેદિતબ્બા તસ્સા વિપાકવિઞ્ઞાણસ્સ પચ્ચયત્તાભાવતો.

દુક્ખેતિ એકમ્પિ ઇદં ભુમ્મવચનં સંસિલેસનનિસ્સયવિસયબ્યાપનવસેન અત્તાનં ભિન્દિત્વા વિનિયોગં ગચ્છતીતિ ‘‘**ચતૂહિ કારણેહી**’’તિઆદિ વુત્તં. એકોપિ હિ વિભત્તિનિદ્દેસો અનેકધા વિનિયોગં ગચ્છતિ યથા તદ્ધિતત્થે ઉત્તરપદસમાહારેતિ. **તન્તિ** અઞ્ઞાણં. **દુક્ખસચ્ચન્તિ** હદયવત્થુલક્ખણં દુક્ખસચ્ચં. **અસ્સા**તિ અઞ્ઞાણસ્સ. **નિસ્સયપચ્ચયભાવેના**તિ પુરેજાતનિસ્સયભાવેન. સહજાતનિસ્સયપચ્ચયભાવેન પન તંસહજાતા ફસ્સાદયો વત્તબ્બા. આરમ્મણપચ્ચયભાવેન દુક્ખસચ્ચં અસ્સ આરમ્મણન્તિ યોજના. **દુક્ખસચ્ચન્તિ** ઉપયોગએકવચનં . **એતન્તિ** અઞ્ઞાણં. **તસ્સા**તિ દુક્ખસચ્ચસ્સ. ‘‘**પટિચ્છાદેતી**’’તિ એત્થ વુત્તં પટિચ્છાદનાકારં દસ્સેતું ‘‘**યાથાવા**’’તિઆદિ વુત્તં. ઞાણવિપ્પયુત્તચિત્તેનપિ એકદેસેન યાથાવતો લક્ખણપટિવેધો હોતિયેવાતિ ‘‘**યાથાવલક્ખણપટિવેધનિવારણેના**’’તિ વત્વા ‘‘**ઞાણપવત્તિયા ચેત્થ અપ્પદાનેના**’’તિ વુત્તન્તિ વદન્તિ. પુરિમં પન પટિવેધઞાણુપ્પત્તિયા નિસેધકથાદસ્સનં, પચ્છિમં અનુબોધઞાણુપ્પત્તિયા. એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. **એત્થા**તિ દુક્ખસચ્ચે.

સહજાતસ્સ અઞ્ઞાણસ્સ સમુદયસચ્ચં વત્થુ હોતિ નિસ્સયપચ્ચયભાવતોતિ વુત્તં ‘‘**વત્થુતો**’’તિ. **આરમ્મણતો**તિ આરમ્મણપચ્ચયભાવેન. યસ્મા સમુદયસચ્ચં અઞ્ઞાણસ્સ આરમ્મણં હોતિ, તસ્મા ‘‘**દુક્ખસમુદયે અઞ્ઞાણ**’’ન્તિ વુત્તન્તિ અત્થો. પટિચ્છાદનં દુક્ખસચ્ચે વુત્તનયમેવ એકેનેવ કારણેન ઇતરેસં તિણ્ણં અસમ્ભવતો, કિં પન એતં એકં કારણન્તિ આહ ‘‘**પટિચ્છાદનતો**’’તિ. ઇદં વિત્થારતો વિભાવેતું ‘‘**નિરોધપટિપદાનં હી**’’તિઆદિ વુત્તં. **તદારબ્ભા**તિ તં આરબ્ભ તં આરમ્મણં કત્વા. **પચ્છિમઞ્હિ સચ્ચદ્વયન્તિ** નિરોધો મગ્ગો. તઞ્હિ નયગમ્ભીરત્તા. **દુદ્દસન્તિ** સણ્હસુખુમધમ્મત્તા સભાવેનેવ ગમ્ભીરતાય દુદ્દસં દુવિઞ્ઞેય્યં દુરવગ્ગાહં. **તત્થા**તિ પુરિમે સચ્ચદ્વયે. **અન્ધભૂતન્તિ** અન્ધકારભૂતં. **ન પવત્તતિ** આરમ્મણં કાતું ન વિસહતિ. **વચનીયત્તેના**તિ વાચકભાવેન તથા ઉપટ્ઠાનતો. **સભાવલક્ખણસ્સ દુદ્દસત્તા**તિ પીળનાદિઆયૂહનાદિવસેન ‘‘ઇદં દુક્ખં, અયં સમુદયો’’તિ (મ॰ નિ॰ ૪૮૪; ૩.૧૦૪) યાથાવતો સભાવલક્ખણસ્સ દુદ્દસત્તા દુવિઞ્ઞેય્યત્તા પુરિમદ્વયં **ગમ્ભીરં**. **તત્થા**તિ પુરિમસ્મિં સચ્ચદ્વયે. **વિપલ્લાસગ્ગાહવસેન પવત્તતી**તિ સુભાદિવિપરીતગ્ગાહાનં પચ્ચયભાવવસેન અઞ્ઞાણં પવત્તતિ.

ઇદાનિ ‘‘દુક્ખે અઞ્ઞાણ’’ન્તિઆદીસુ પકારન્તરેનપિ અત્થં દસ્સેતું ‘‘**અપિચા**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **દુક્ખેતિ એત્તાવતા**તિ ‘‘અઞ્ઞાણન્તિ વુચ્ચમાનાય અવિજ્જાય દુક્ખે’’તિ એત્તકેન. **સઙ્ગહતો**તિ સમોધાનતો. **કિચ્ચતો**તિ અસમ્પટિવેધકિચ્ચતો. **અઞ્ઞાણમિવા**તિ વિસયસભાવં યાથાવતો પટિવિજ્ઝિતું અપ્પદાનકિચ્ચમિવ.

‘‘દુક્ખે’’તિઆદિના તત્થ અવિજ્જા પવત્તતિ, વિસેસતો નિદ્દિટ્ઠં હોતીતિ કત્વા સબ્બત્થેવ તથા અવિસિટ્ઠસભાવદસ્સનં ઇદન્તિ દસ્સેતું ‘‘**અવિસેસતો પના**’’તિઆદિ વુત્તં.

ખણિકનિરોધસ્સ ઇધ અનધિપ્પેતત્તા અયુજ્જમાનત્તા વિરાગગ્ગહણતો ચ અવિજ્જાદીનં પટિપક્ખવસેન પટિબાહનં ઇધ ‘‘નિરોધો’’તિ અધિપ્પેતો, સો ચ નેસં સબ્બસો અનુપ્પજ્જનમેવાતિ આહ ‘‘**નિરોધો હોતીતિ અનુપ્પાદો હોતી**’’તિ. ‘‘અવિજ્જા નિરુજ્ઝતિ એત્થાતિ અવિજ્જાનિરોધો, સઙ્ખારા નિરુજ્ઝન્તિ એત્થાતિ સઙ્ખારનિરોધો’’તિ એવં સબ્બેહિ એતેહિ નિરોધપદેહિ નિબ્બાનસ્સ દેસિતત્તા દટ્ઠબ્બા. તેનાહ ‘‘**નિબ્બાનં હી**’’તિઆદિ. **વટ્ટવિવટ્ટન્તિ** વટ્ટઞ્ચ વિવટ્ટઞ્ચ. ‘‘**દ્વાદસહી**’’તિ ઇદં પચ્ચેકં યોજેતબ્બં ‘‘અનુલોમતો દ્વાદસહિ પદેહિ વટ્ટં, પટિલોમતો દ્વાદસહિ વિવટ્ટં ઇધ દસ્સિત’’ન્તિ.

વિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. પટિપદાસુત્તવણ્ણના

૩. મિચ્છા પટિપજ્જતિ એતાયાતિ મિચ્છાપટિપદા, વટ્ટગામિમગ્ગો દુક્ખાવહત્તા. તં **મિચ્છાપટિપદં**. તેનાહ ‘‘**અનિય્યાનિકપટિપદા**’’તિ. **સો** પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારો **કથં મિચ્છાપટિપદા હોતી**તિ? સમ્પત્તિભવે સુખાવહોવ હોતીતિ અધિપ્પાયો. **વટ્ટસીસત્તા**તિ વટ્ટપક્ખિયાનં ઉત્તમઙ્ગભાવતો. **અન્તમસો**તિ ઉક્કંસપરિયન્તં સન્ધાય વદતિ અવકંસપરિયન્તતો. ‘‘ઇદં મે પુઞ્ઞં નિબ્બાનાધિગમાય પચ્ચયો હોતૂ’’તિ એવં **નિબ્બાનં પત્થેત્વા પવત્તિતં**. **પણ્ણમુટ્ઠિદાનમત્તન્તિ** સાકપણ્ણમુટ્ઠિદાનમત્તં. **અપ્પત્વા**તિ અન્તોગધહેતુ એસ નિદ્દેસો, અપાપેત્વાતિ અત્થો. યદગ્ગેન વા પટિપજ્જનતો અરહત્તં પત્તોતિ વુચ્ચતિ, તદગ્ગેન તદાવહા પટિપદાપિ પત્તાતિ વુચ્ચતીતિ ‘‘**અપ્પત્વા**’’તિ વુત્તં. **અનુલોમવસેના**તિ અનુલોમપટિચ્ચસમુપ્પાદવસેન. **પટિલોમવસેના**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **પટિપદા પુચ્છિતા**તિ એતેન પટિપદા દેસેતું આરદ્ધાતિ અયમ્પિ અત્થો સઙ્ગહિતો યથારદ્ધસ્સ અત્થસ્સ કથેતુકમ્યતાપુચ્છાય ઇધાગતત્તા. અનુલોમપટિચ્ચસમુપ્પાદદેસનાયમ્પેત્થ બ્યતિરેકમુખેન અવિજ્જાદિનિરોધા પન વિજ્જાય સતિ હોતિ સઙ્ખારાનં અસમ્ભવોતિ વુત્તં ‘‘**નિબ્બાનં ભાજિત**’’ન્તિ. સરૂપેન પન તાય વટ્ટમેવ પકાસિતં. વક્ખતિ હિ પરિયોસાને ‘‘વટ્ટવિવટ્ટમેવ કથિત’’ન્તિ. **નિય્યાતને**તિ નિગમને. **ફલેના**તિ પત્તબ્બફલેન **પટિપદાય** સમ્પાપકહેતુનો **દસ્સિતત્તા**. યથા હિ તિવિધો હેતુ ઞાપકો, નિબ્બત્તકો, સમ્પાપકોતિ, એવં તિવિધં ફલં ઞાપેતબ્બં, નિબ્બત્તેતબ્બં, સમ્પાપેતબ્બન્તિ. તસ્મા પત્તબ્બફલેન નિબ્બાનેન તંસમ્પાપકહેતુભૂતાય પટિપદાય દસ્સિતત્તાતિ અત્થો. તેનાહ ‘‘**ફલેન હેત્થા**’’તિઆદિ. **અયં વુચ્ચતી**તિ એવં નિબ્બાનફલા અયં ‘‘સમ્માપટિપદા’’તિ વુચ્ચતિ. **અસેસવિરાગા અસેસનિરોધા**તિ સમુચ્છેદપ્પહાનવસેન અવિજ્જાય અસેસવિરજ્જનતો અસેસનિરુજ્ઝનતો ચ. પદદ્વયેનપિ અનુપ્પાદનિરોધમેવ વદતિ. તઞ્હિ નિબ્બાનં. દુતિયવિકપ્પે અયં એત્થ અધિપ્પાયો – યેન મગ્ગેન કરણભૂતેન અસેસનિરોધો હોતિ, અવિજ્જાય અસેસનિરોધો યં આગમ્મ હોતિ, તં મગ્ગં દસ્સેતુન્તિ. **એવઞ્હિ સતી**તિ એવં પદભાજનસ્સ નિબ્બાનસ્સ પદત્થે સતિ. **સાનુભાવા પટિપદા વિભત્તા હોતી**તિ અવિજ્જાય અસેસનિરોધહેતુપટિપદા તત્થ સાતિસયસામત્થિયસમાયોગતો સાનુભાવા વિભત્તા હોતિ. મિચ્છાપટિપદાગહણેનેત્થ વટ્ટસ્સપિ વિભત્તત્તા વુત્તં ‘‘**વટ્ટવિવટ્ટમેવ કથિત**’’ન્તિ.

પટિપદાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. વિપસ્સીસુત્તવણ્ણના

૪. **વિપ્ફન્દન્તી**તિ નિમિસનવસેન. **અનિમિસેહી**તિ વિગતનિમિસેહિ ઉમ્મીલન્તેહેવ. **તેન વુત્તં** મહાપદાને. **એત્થા**તિ એતસ્મિં ''વિપસ્સી''તિ પદે, એતસ્મિં વા ''અનિમિસેહી''તિઆદિકે યથાગતે સુત્તન્તે.

મહાપુરિસસ્સ અનિમિસલોચનતો ''વિપસ્સી''તિ સમઞ્ઞાપટિલાભસ્સ કારણં વુત્તં, તં અકારણં અઞ્ઞેસમ્પિ મહાસત્તાનં ચરિમભવે અનિમિસલોચનત્તાતિ ચોદનં સન્ધાય **"એત્થ ચા"**તિઆદિં વત્વા તતો પન અઞ્ઞમેવ કારણં દસ્સેતું **"અપિચા"**તિઆદિ વુત્તં. **પલાળયમાનસ્સા**તિ તોસેન્તસ્સ. અનાદરે ચેતં સામિવચનં. **અટ્ટસ્સા**તિ અત્થસ્સ.

પુઞ્ઞુસ્સયસઙ્ખાતો ભગો અસ્સ અતિસયેન અત્થીતિ ભગવાતિ **"ભાગ્યસમ્પન્નસ્સા"**તિ વુત્તં. **સમ્મા**તિ સમ્મદેવ યાથાવતો, ઞાયેન કારણેનાતિ વુત્તં હોતીતિ આહ **"નયેન હેતુના"**તિ. સં-સદ્દો ''સામ''ન્તિ ઇમિના સમાનત્થોતિ આહ **"સામં પચ્ચત્તપુરિસકારેના"**તિ, સયમ્ભુઞાણેનાતિ અત્થો. સમ્મા, સામં બુજ્ઝિ એતેનાતિ **સમ્બોધો** વુચ્ચતિ મગ્ગઞાણં, ''બુજ્ઝતિ એતેના''તિ કત્વા ઇધ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સપિ સઙ્ગહો. **બોધિમા સત્તો બોધિસત્તો**, પુરિમપદે ઉત્તરપદલોપો યથા ''સાકપત્થવો''તિ. **બુજ્ઝનકસત્તો**તિ એત્થ મહાબોધિયાનપટિપદાય બુજ્ઝતીતિ બોધિ ચ સો સત્તવિસેસયોગતો સત્તો ચાતિ **બોધિસત્તો**. **પત્થયમાનો પવત્તતી**તિ ''કુદાસ્સુ નામ મહન્તં બોધિં પાપુણિસ્સામી''તિ સઞ્જાતચ્છન્દો પટિપજ્જતિ. **દુક્ખ**ન્તિ જાતિઆદિમૂલકં દુક્ખં. કામં ચુતુપપાતાપિ મરણજાતિયો, ''જાયતિ મીયતી''તિ પન વત્વા ''ચવતિ ઉપપજ્જતી''તિ વચનં ન એકભવપરિયાપન્નાનં તેસં ગહણં, અથ ખો નાનાભવપરિયાપન્નાનં એકજ્ઝં ગહણન્તિ દસ્સેન્તો આહ **"ઇદં…પે॰… વુત્ત"**ન્તિ. **તસ્સ નિસ્સરણ**ન્તિ તસ્સ જરામરણસ્સ નિસ્સરણન્તિ વુચ્ચતિ. યસ્મા મહાસત્તો જિણ્ણબ્યાધિમતે દિસ્વા પબ્બજિતો, તસ્માસ્સ જરામરણમેવ આદિતો ઉપટ્ઠાસિ.

ઉપાયમનસિકારેનાતિ ઉપાયેન વિધિના ઞાયેન મનસિકારેન પથેન મનસિકારસ્સ પવત્તનતો. **સમાયોગો અહોસી**તિ યાથાવતો પટિવિજ્ઝનવસેન સમાગમો અહોસિ. **યોનિસો મનસિકારા**તિ હેતુમ્હિ નિસ્સક્કવચનન્તિ તસ્સ ''યોનિસો મનસિકારેના''તિ હેતુમ્હિ કરણવચનેન આહ. **જાતિયા ખો સતિ જરામરણ**ન્તિ ''કિમ્હિ નુ ખો સતિ જરામરણં હોતિ, કિં પચ્ચયા જરામરણ''ન્તિ જરામરણે કારણં પરિગ્ગણ્હન્તસ્સ બોધિસત્તસ્સ ''યસ્મિં સતિ યં હોતિ, અસતિ ચ ન હોતિ, તં તસ્સ કારણ''ન્તિ એવં અબ્યભિચારજાતિકારણપરિગ્ગણ્હનેન ''જાતિયા ખો સતિ જરામરણં હોતિ, જાતિપચ્ચયા જરામરણ''ન્તિ યા જરામરણસ્સ કારણપરિગ્ગાહિકા પઞ્ઞા ઉપ્પજ્જિ, તાય ઉપ્પજ્જન્તિયા ચસ્સ અભિસમયો પટિવેધો અહોસીતિ અત્થો.

ઇતીતિ વુત્તપ્પકારપરામસનં. **હી**તિ નિપાતમત્તં. **ઇદ**ન્તિ યથાવુત્તસ્સ વટ્ટસ્સ પચ્ચક્ખતો ગહણં. તેનાહ **"એવમિદ"**ન્તિ. ઇધ અવિજ્જાય સમુદયસ્સ આગતત્તા **"એકાદસસુ ઠાનેસૂ"**તિ વુત્તં. **સમુદયં સમ્પિણ્ડેત્વા**તિ સઙ્ખારાદીનં સમુદયં એકજ્ઝં ગહેત્વા. અનેકવારઞ્હિ સમુદયદસ્સનવસેન ઞાણસ્સ પવત્તત્તા ''સમુદયો સમુદયો''તિ આમેડિતવચનં. અથ વા ''એવં સમુદયો હોતી''તિ ઇદં ન કેવલં નિબ્બત્તિદસ્સનપરં, અથ ખો પટિચ્ચસમુપ્પાદસદ્દો વિય પટિચ્ચસમુપ્પાદમુખેન ઇધ સમુદયસદ્દો નિબ્બત્તિમુખેન પચ્ચયત્તં વદતિ. વિઞ્ઞાણાદયો ચ યાવન્તો ઇધ પચ્ચયધમ્મા નિદ્દિટ્ઠા, તે સામઞ્ઞરૂપેન બ્યાપનિચ્છાવસેન ગણ્હન્તો ''સમુદયો સમુદયો''તિ અવોચ. તેનાહ **"અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારાનં સમુદયો હોતી"**તિ. **દસ્સનટ્ઠેન ચક્ખૂ**તિ સમુદયસ્સ પચ્ચક્ખતો દસ્સનભાવો ચક્ખુ. **ઞાતટ્ઠેના**તિ ઞાતભાવેન. **પજાનનટ્ઠેના**તિ ''અવિજ્જાસઙ્ખારાદિતંતંપચ્ચયધમ્મપવત્તિયા એતસ્સ દુક્ખક્ખન્ધસ્સ સમુદયો''તિ પકારતો વા જાનનટ્ઠેન.

પટિવેધનટ્ઠેનાતિ ''અયં અવિજ્જાદિ પચ્ચયધમ્મો ઇમસ્સ સઙ્ખારાદિકસ્સ પચ્ચયભાવતો સમુદયો''તિ પટિવિજ્ઝનટ્ઠેન. **ઓભાસનટ્ઠેના**તિ સમુદયભાવપટિચ્છાદકસ્સ મોહન્ધકારસ્સ કિલેસન્ધકારસ્સ વિધમનવસેન અવભાસનવસેન. **તં પનેતં** ''ચક્ખુ''ન્તિઆદિના વુત્તં ઞાણં. **નિરોધવારે**તિ પટિલોમવારે. સો હિ ''કિસ્સ નિરોધા જરામરણનિરોધો''તિ નિરોધકિત્તનવસેન આગતો.

વિપસ્સીસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫-૧૦. સિખીસુત્તાદિવણ્ણના

૫-૧૦. ન એવં યોજેત્વાતિ ''સિખિસ્સપી''તિઆદિના સમુચ્ચયવસેન એવં ન યોજેત્વા. **કસ્મા**તિઆદિના તત્થ કારણં વદતિ. **એકાસને અદેસિતત્તા**તિ વુત્તમેવત્થં પાકટં કાતું ''**નાનાઠાનેસુ હી**''તિઆદિ વુત્તં. યદિપિ તાનિ વિસું વિસું વુત્તભાવેન દેસિતાનિ, અત્થવણ્ણના પન એકસદિસા તદત્થસ્સ અભિન્નત્તા. ''બુદ્ધા જાતા''તિ ન અઞ્ઞો આચિક્ખતીતિ યોજના. ન હિ મહાબોધિસત્તાનં પચ્છિમભવે પરોપદેસેન પયોજનં અત્થિ. **ગતમગ્ગેનેવા**તિ પટિપત્તિગમનેન ગતમગ્ગેનેવ પચ્છિમમહાબોધિસત્તા ગચ્છન્તિ, અયમેત્થ ધમ્મતા. **ગચ્છન્તી**તિ ચતૂસુ સતિપટ્ઠાનેસુ પતિટ્ઠિતચિત્તા સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે યાથાવતો ભાવેત્વા સમ્માસમ્બોધિયા અભિસમ્બુજ્ઝનવસેન પવત્તન્તીતિ અત્થો. યથા પન તેસં પઠમવિપસ્સનાભિનિવેસો હોતિ, તં દસ્સેતું ''**સબ્બબોધિસત્તા હી**''તિઆદિ વુત્તં. બુદ્ધભાવાનં વિપસ્સના, બુદ્ધત્થાય વા વિપસ્સના **બુદ્ધવિપસ્સના**.

સિખીસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

બુદ્ધવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. આહારવગ્ગો

૧. આહારસુત્તવણ્ણના

૧૧. આહરન્તીતિ આનેન્તિ ઉપ્પાદેન્તિ, ઉપત્થમ્ભેન્તીતિ અત્થો. **નિબ્બત્તા**તિ પસુતા. **ભૂતા નામ** યસ્મા તતો પટ્ઠાય લોકે જાતવોહારો પટિસન્ધિગ્ગહણતો પન પટ્ઠાય યાવ માતુકુચ્છિતો નિક્ખન્તો, તાવ સમ્ભવેસિનો, એસ તાવ ગબ્ભસેય્યકેસુ ભૂતસમ્ભવેસિવિભાગો, ઇતરેસુ પન પઠમચિત્તાદિવસેન વુત્તો. **સમ્ભવ**-સદ્દો ચેત્થ ગબ્ભસેય્યકાનં વસેન પસૂતિપરિયાયો, ઇતરેસં વસેન ઉપ્પત્તિપરિયાયો. પઠમચિત્તપઠમઇરિયાપથક્ખણેસુ હિ તે સમ્ભવં ઉપ્પત્તિં એસન્તિ ઉપગચ્છન્તિ નામ, ન તાવ ભૂતા ઉપપત્તિયા ન સુપ્પતિટ્ઠિતત્તા, ભૂતા એવ સબ્બસો ભવેસનાય સમુચ્છિન્નત્તા. **ન પુન ભવિસ્સન્તી**તિ અવધારણેન નિવત્તિતમત્થં દસ્સેતિ. યો ચ ''કાલઘસો ભૂતો''તિઆદીસુ ભૂત-સદ્દસ્સ ખીણાસવવાચિતા દટ્ઠબ્બા. **વા-સદ્દો ચેત્થ સમ્પિણ્ડનત્થો** ''અગ્ગિના વા ઉદકેન વા''તિઆદીસુ વિય.

યથાસકં પચ્ચયભાવેન અત્તભાવસ્સ ઠપનમેવેત્થ આહારેહિ કાતબ્બઅનુગ્ગહો હોતીતિ અધિપ્પાયેનાહ ''**વચનભેદો...પે॰... એકો યેવા**''તિ. **સત્તસ્સ ઉપ્પન્નધમ્માન**ન્તિ સત્તસ્સ સન્તાને ઉપ્પન્નધમ્માનં. યથા ''વસ્સસતં તિટ્ઠતી''તિ વુત્તે અનુપ્પબન્ધવસેન પવત્તતીતિ વુત્તં હોતિ, એવં ઠિતિયાતિ અનુપ્પબન્ધવસેન પવત્તિયાતિ અત્થો, સા પન અવિચ્છેદોતિ આહ ''**અવિચ્છેદાયા**''તિ. અનુપ્પબન્ધધમ્મુપ્પત્તિયા સત્તસન્તાનો અનુગ્ગહિતો નામ

હોતીતિ આહ ‘‘**અનુપ્પન્નાનં ઉપ્પાદાયા**’’તિ. **એતાની**તિ ઠિતિઅનુગ્ગહપદાનિ. **ઉભયત્થ દટ્ઠબ્બાનિ** ન યથાસમ્બન્ધતો.

વત્થુગતા ઓજા વત્થુ વિય તેન સદ્ધિં અજ્ઝોહરિતબ્બતં ગચ્છતીતિ વુત્તં ‘‘**અજ્ઝોહરિતબ્બકો આહારો**’’તિ, નિબ્બત્તિતઓજં પન સન્ધાય ‘‘કબળીકારો આહારો ઓજટ્ઠમકરૂપાનિ આહરતી’’તિ વક્ખતિ. **ઓળારિકતા** અપ્પોજતાય ન વત્થુનો થૂલતાય કથિનતાય વા, તસ્મા યસ્મિં વત્થુસ્મિં પરિત્તા ઓજા હોતિ, તં ઓળારિકં. સપ્પાદયો દુક્ખુપ્પાદકતાય **ઓળારિકા** વેદિતબ્બા. વિસાણાદીનં તિવસ્સછડ્ડિતાનં પૂતિભૂતત્તા મુદુકતાતિ વદન્તિ. તરચ્છખેળતેમિતતાય પન તથાભૂતાનં તેસં મુદુકતા. ધમ્મસભાવો હેસ. **સસાનં આહારો સુખુમો** તરુણતિણસસ્સખાદનતો. **સકુણાનં આહારો સુખુમો** તિણબીજાદિખાદનતો. **પચ્ચન્તવાસીનં આહારો સુખુમો** માસમુગ્ગકુરાદિભોજનત્તા. **તેસ**ન્તિ પરનિમ્મિતવસવત્તીનં. **સુખુમોત્વેવા**તિ ન કિઞ્ચિ ઉપાદાય, અથ ખો સુખુમોઇચ્ચેવ નિટ્ઠં પત્તો તતો પરમસુખુમસ્સ અભાવતો.

વત્થુવસેન પનેત્થ આહારસ્સ ઓળારિકસુખુમતા વુત્તા, સા ચસ્સ અપ્પોજમહોજતાહિ વેદિતબ્બાતિ દસ્સેતું ‘‘**એત્થ ચા**’’તિઆદિમાહ. **પરિસ્સય**ન્તિ ખુદાવસેન ઉપ્પન્નં વિહિંસં સરીરદરથં. **વિનોદેતી**તિ વત્થુ તસ્સ વિનોદનમત્તં કરોતિ. **ન પન સક્કોતિ પાલેતુ**ન્તિ સરીરં યાપેતું નપ્પહોતિ નિરોજત્તા. **ન સક્કોતિ પરિસ્સયં વિનોદેતું** આમાસયસ્સ અપૂરણતો.

છબ્બિધોપીતિ ઇમિના કસ્સચિ ફસ્સસ્સ અનવસેસિતબ્બતમાહ. દેસનક્કમેનેવેત્થ ફસ્સાદીનં દુતિયાદિતા, ન અઞ્ઞેન કારણેનાતિ આહ ‘‘**દેસનાનયો એવ ચેસા**’’તિઆદિ. મનસો સઞ્ચેતના ન સત્તસ્સાતિ દસ્સનત્થં મનોગહણં યથા ‘‘ચિત્તસ્સ ઠિતિ, ચેતોવિમુત્તિ ચા’’તિ આહ ‘‘**મનોસઞ્ચેતનાતિ ચેતનાવા**’’તિ. **ચિત્ત**ન્તિ યં કિઞ્ચિ ચિત્તમેવ. **એકરાસિં કત્વા**તિ એકજ્ઝં ગહેત્વા વિભાગં અકત્વા, સામઞ્ઞેન ગહિતાતિ અત્થો. તત્થ લબ્ભમાનં ઉપાદિણ્ણકાદિવિભાગં દસ્સેતું ‘‘**કબળીકારો આહારો**’’તિઆદિ વુત્તં. **આહારત્થં ન સાધેન્તી**તિ તાદિસસ્સ આહારસ્સ અનાહરણતો. **તદાપી**તિ ભિજ્જિત્વા વિગતકાલેપિ. **ઉપાદિણ્ણકાહારોતિ વુચ્ચન્તી**તિ કેચિ. **ઇદં પન આચરિયાનં ન રુચ્ચતિ** તદા ઉપાદિણ્ણકરૂપસ્સેવ અભાવતો. **પટિસન્ધિચિત્તેનેવ સહજાતા**તિ લક્ખણવચનમેતં, સબ્બાયપિ કમ્મજરૂપપરિયાપન્નાય ઓજાય અત્થિભાવસ્સ અવિચ્છેદપ્પવત્તિસમ્ભવદસ્સનત્થો. **સત્તમા**તિ ઉપ્પન્નદિવસતો પટ્ઠાય યાવ સત્તમદિવસાપિ. રૂપસન્તતિં **પાલેતિ** પવેણિઘટનવસેન. **અયમેવા**તિ કમ્મજઓજા. કમ્મજઓજં પન પટિચ્ચ ઉપ્પન્નઓજા અકમ્મજત્તા અનુપાદિણ્ણઆહારોત્વેવ વેદિતબ્બો. અનુપાદિણ્ણકા ફસ્સાદયો વેદિતબ્બાતિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. લોકુત્તરા ફસ્સાદયો કથન્તિ આહ ‘‘**લોકુત્તરા પન રુળ્હીવસેન કથિતા**’’તિ. યસ્મા તેસં કુસલાનં ઉપેતપરિયાયો નત્થિ, તસ્મા વિપાકાનં ઉપાદિણ્ણપરિયાયો નત્થેવાતિ અનુપાદિણ્ણપરિયાયોપિ રુળ્હીવસેન વુત્તોતિ વેદિતબ્બો.

પુબ્બે ‘‘આહારાતિ પચ્ચયા’’તિ વુત્તત્તા યદિ પચ્ચયટ્ઠો આહારટ્ઠોતિઆદિના ચોદેતિ, **અથ કસ્મા ઇમે એવ ચત્તારો વુત્તા**તિ અથ કસ્મા ચત્તારોવ વુત્તા. ઇમે એવ ચ વુત્તાતિ યોજના. **વિસેસપ્પચ્ચયત્તા**તિ એતેન યથા અઞ્ઞે પચ્ચયધમ્મા અત્તનો પચ્ચયુપ્પન્નસ્સ પચ્ચયાવ હોન્તિ, ઇમે પન તથા ચ હોતિ અઞ્ઞથા ચાતિ સમાનેપિ પચ્ચયત્તે અતિરેકપચ્ચયા હોન્તિ, તસ્મા ‘‘આહારાતિ વુત્તા’’તિ ઇમમત્થં દસ્સેતિ. ઇદાનિ તં અતિરેકપચ્ચયતં દસ્સેતું ‘‘**વિસેસપચ્ચયો હી**’’તિઆદિ વુત્તં. વિસેસપ્પચ્ચયો રૂપકાયસ્સ કબળીકારો આહારો ઉપત્થમ્ભકભાવતો. તેનાહ અટ્ઠકથાયં ‘‘રૂપારૂપાનં ઉપત્થમ્ભકત્તેન ઉપકારકા ચત્તારો આહારા આહારપચ્ચયો’’તિ (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૬૦૮;

પટ્ઠા॰ અટ્ઠ॰ પચ્ચયુદ્દેસવણ્ણના). ઉપથમ્ભકત્તઞ્હિ સતીપિ જનકત્તે અરૂપીનં આહારાનં આહારજરૂપસમુટ્ઠાનકરૂપાહારસ્સ ચ હોતિ, અસતિ પન ઉપથમ્ભકત્તે આહારાનં જનકત્તં નત્થીતિ ઉપથમ્ભકત્તં પધાનં. જનયમાનોપિ હિ આહારો અવિચ્છેદવસેન ઉપથમ્ભયમાનો એવ જનેતીતિ ઉપથમ્ભકભાવો એવ આહારભાવો. **વેદનાય ફસ્સો** વિસેસપચ્ચયો. ''ફસ્સપચ્ચયા વેદના''તિ હિ વુત્તં. ''સઙ્ખારપચ્ચયા વિઞ્ઞાણ''ન્તિ વચનતો **વિઞ્ઞાણસ્સ મનોસઞ્ચેતના**. ''ચેતના તિવિધં ભવં જનેતી''તિ હિ વુત્તં. ''વિઞ્ઞાણપચ્ચયા નામરૂપ''ન્તિ પન વચનતો **નામરૂપસ્સ વિઞ્ઞાણં** વિસેસપચ્ચયો. ન હિ ઓક્કન્તવિઞ્ઞાણાભાવે નામરૂપસ્સ અત્થિ સમ્ભવો. યથાહ ''વિઞ્ઞાણઞ્ચ હિ, આનન્દ, માતુકુચ્છિસ્મિં ન ઓક્કમિસ્સથ, અપિ નુ ખો નામરૂપં માતુકુચ્છિસ્મિં સમુચ્ચિસ્સથા''તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૧૫). વુત્તમેવત્થં સુત્તેન સાધેતું **''યથાહા''**તિઆદિ વુત્તં.

એવં યદિપિ પચ્ચયત્થો આહારત્થો, વિસેસપચ્ચયત્તા પન ઇમેવ આહારાતિ વુત્તાતિ તં નેસં વિસેસપચ્ચયતં અવિભાગતો દસ્સેત્વા ઇદાનિ વિભાગતો દસ્સેતું **''કો પનેત્થા''**તિઆદિ આરદ્ધં. **મુખે ઠપિતમત્તો એવ** અસઙ્ખાદિતો, તત્તકેનાપિ અબ્ભન્તરસ્સ આહારસ્સ પચ્ચયો હોતિ એવ. તેનાહ **''અટ્ઠ રૂપાનિ સમુટ્ઠાપેતી''**તિ. સુખવેદનાય હિતો **સુખવેદનીયો**. **સબ્બથાપી**તિ ચક્ખુસમ્ફસ્સાદિવસેન. યત્તકા ફસ્સસ્સ પકારભેદા, તેસં વસેન સબ્બપ્પકારોપિ **ફસ્સાહારો** યથારહં **તિસ્સો વેદના આહરતિ**, અનાહારકો નત્થિ.

સબ્બથાપીતિ ઇધાપિ ફસ્સાહારે વુત્તનયાનુસારેન અત્થો વેદિતબ્બો. **તિસન્તતિવસેના**તિ કાયદસકં ભાવદસકં વત્થુદસકન્તિ તિવિધસન્તતિવસેન. **સહજાતાદિપચ્ચયનયેના**તિ સહજાતાદિપચ્ચયવિધિના. પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણઞ્હિ અત્તના સહજાતનામસ્સ સહજાતઅઞ્ઞમઞ્ઞવિપાકિન્દ્રિયસમ્પયુત્તઅત્થિઅવિગતપચ્ચયેહિ પચ્ચયો હોન્તોયેવ આહારપચ્ચયતાય તં આહારેતિ વુત્તં, સહજાતરૂપેસુ પન વત્થુનો સમ્પયુત્તપચ્ચયં ઠપેત્વા વિપ્પયુત્તપચ્ચયેન, સેસરૂપાનં અઞ્ઞમઞ્ઞપચ્ચયઞ્ચ ઠપેત્વા ઇતરેસં પચ્ચયાનં વસેન યોજના કાતબ્બા. **તાની**તિ નપુંસકનિદ્દેસો અનપુંસકાનમ્પિ નપુંસકેહિ સહ વચનતો. **સાસવકુસલાકુસલચેતનાવ વુત્તા** વિસેસપચ્ચયભાવદસ્સનં હેતન્તિ, તેનાહ **''અવિસેસેન પના''**તિઆદિ. **પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણમેવ વુત્ત**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. યથા તસ્સ તસ્સ ફલસ્સ વિસેસતો પચ્ચયતાય એતેસં આહારત્થો, એવં અવિસેસતોપીતિ દસ્સેતું **''અવિસેસેના''**તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **તંસમ્પયુત્તતંસમુટ્ઠાનધમ્માન**ન્તિ તેહિ ફસ્સાદીહિ સમ્પયુત્તધમ્માનઞ્ચેવ તંસમુટ્ઠાનરૂપધમ્માનઞ્ચ. તત્થ **સમ્પયુત્ત**ગ્ગહણં યથારહતો દટ્ઠબ્બં, **સમુટ્ઠાન**ગ્ગહણં પન અવિસેસતો.

ઉપત્થમ્ભેન્તો આહારકિચ્ચં સાધેતીતિ ઉપત્થમ્ભેન્તો એવ રૂપં સમુટ્ઠાપેતિ, ઓજટ્ઠમકસમુટ્ઠાપનેનેવ પનસ્સ ઉપથમ્ભનકિચ્ચસિદ્ધિ. **કુસન્તોયેવા**તિ કુસનકિચ્ચં કરોન્તો એવ. **આયૂહમાનાવા**તિ ચેતયમાના એવ અભિસન્દહન્તી એવ. **વિજાનન્તમેવા**તિ ઉપપત્તિપરિકપ્પનવસેન વિજાનન્તમેવ આહારકિચ્ચં સાધેતીતિ યોજના. સબ્બત્થ આહારકિચ્ચસાધનઞ્ચ તેસં વેદનાદિઉપ્પત્તિહેતુતાય અત્તભાવસ્સ પવત્તનમેવ. **કાયટ્ઠપનેના**તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ કમ્મજાદિરૂપં કમ્માદિનાવ પવત્તતીતિ ચોદનં સન્ધાયાહ **''કમ્મજનિતોપી''**તિઆદિ.

ઉપાદિણ્ણરૂપસન્તતિયા ઉપત્થમ્ભનેનેવ ઉતુચિત્તજરૂપસન્તતીનમ્પિ ઉપત્થમ્ભનસિદ્ધિ હોતીતિ **''દ્વિન્નં રૂપસન્તતીન''**ન્તિ વુત્તં. ઉપત્થમ્ભનમેવ સન્ધાય **''અનુપાલકો હુત્વા''**તિ ચ વુત્તં. રૂપકાયસ્સ ઠિતિહેતુતા હિ યાપના અનુપાલના. **સુખાદિવત્થુભૂત**ન્તિ સુખાદીનં પવત્તિટ્ઠાનભૂતં. આરમ્મણમ્પિ હિ વસતિ એત્થ આરમ્મણકરણવસેન તદારમ્મણા ધમ્માતિ વત્થૂતિ વુચ્ચતિ. **કુસન્તોયેવા**તિ ઇદં ફસ્સસ્સ કુસનસભાવત્તા વુત્તં. ન હિ ધમ્માનં સભાવેન વિના પવત્તિ અત્થિ, વેદનાપવત્તિયા વિના સત્તાનં સન્ધાવનતા નત્થીતિ આહ **''સુખાદિ**...

પે॰... હોતી”તિ. ન ચેત્થ સઞ્ઞીભવકથાયં અસઞ્ઞીભવો દસ્સેતબ્બો, તસ્સાપિ વા કારણભૂતવેદનાપવત્તિવસેનેવ ઠિતિયા હેતુનો અબ્યાપિતત્તા, તથા હિ “**મનોસઞ્ચેતના...પે॰... ભવમૂલનિપ્ફાદનતો સત્તાનં ઠિતિયા હોતી**”તિ વુત્તા. તતો એવ **વિઞ્ઞાણં વિજાનન્તમેવા**તિ ઉપપત્તિપરિકપ્પનવસેન વિજાનન્તમેવાતિ વુત્તોવાયમત્થો.

ચત્તારિ ભયાનિ દટ્ઠબ્બાનિ આદીનવવિભાવનતો. **નિકન્તી**તિ નિકામના, રસતણ્હં સન્ધાય વદતિ. સા હિ કબળીકારે આહારે બલવતી, તેનેવેત્થ અવધારણં કતં. ભાયતિ એતસ્માતિ ભયં, **નિકન્તિયેવ ભયં** મહાનત્થહેતુતો. ઉપગમનં વિસયિન્દ્રિયવિઞ્ઞાણેસુ વિસયવિઞ્ઞાણેસુ ચ સઙ્ગતિવસેન પવત્તિ, તં વેદનાદિઉપ્પત્તિહેતુતાય ‘‘ભય’’ન્તિ વુત્તં. અવધારણે પયોજનં વુત્તનયમેવ. સેસદ્વયેપિ એસેવ નયો. **આયૂહનં** અભિસન્દહનં, સંવિધાનન્તિપિ વદન્તિ. તં ભવૂપપત્તિહેતુતાય “**ભય**”ન્તિ વુત્તં. **અભિનિપાતો** તત્થ તત્થ ભવે પટિસન્ધિગ્ગહણવસેન વિઞ્ઞાણસ્સ નિબ્બત્તિ. સો ભવૂપપત્તિહેતુકાનં સબ્બેસં અનત્થાનં મૂલકારણતાય “**ભય**”ન્તિ વુત્તં. ઇદાનિ નિકન્તિઆદીનં સપ્પટિભયતં વિત્થારતો દસ્સેતું “**કિં કારણા**”તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ **નિકન્તિં કત્વા**તિ આલયં જનેત્વા, તણ્હં ઉપ્પાદેત્વાતિ અત્થો. **સીતાદીનં પુરક્ખતા**તિ સીતાદીનં પુરતો ઠિતા, સીતાદીહિ બાધિયમાનાતિ અત્થો.

ફસ્સં ઉપગચ્છન્તાતિ ચક્ખુસમ્ફસ્સાદિભેદં ફસ્સં પવત્તેન્તા. **ફસ્સસ્સાદિનો**તિ કાયસમ્ફસ્સવસેન ફોટ્ઠબ્બસઙ્ખાતસ્સ અસ્સાદનસીલા. કાયસમ્ફસ્સવસેન હિ સત્તાનં ફોટ્ઠબ્બતણ્હા પવત્તતીતિ દસ્સેતું ફસ્સાહારાદીનવદસ્સને ફોટ્ઠબ્બારમ્મણં ઉદ્ધટં “**પરેસં રક્ખિતગોપિતેસૂ**”તિઆદિના. **ફસ્સસ્સાદિનો**તિ વા ફસ્સાહારસ્સાદિનોતિ અત્થો. સતિ હિ ફસ્સાહારે સત્તાનં ફસ્સારમ્મણે અસ્સાદો, નાસતિ, તેનાહ “**ફસ્સસ્સાદમૂલક**”ન્તિઆદિ.

જાતિનિમિત્તસ્સ ભયસ્સ અભિનિપાતસભાવેન ગહિતત્તા “**તમ્મૂલક**”ન્તિ વુત્તં. કમ્માયૂહનનિમિત્તન્તિ અત્થો. **ભયં સબ્બ**ન્તિ પઞ્ચવીસતિ, તિવિધમહાભયં, અઞ્ઞઞ્ચ સબ્બભયં **આગતમેવ હોતિ** ભયાધિટ્ઠાનસ્સ અત્તભાવસ્સ નિપ્ફાદનતો.

અભિનિપતતીતિ અભિનિબ્બત્તતિ. પઠમાભિનિબ્બત્તિ હિ સત્તાનં તત્થ તત્થ અઙ્ગારકાસુસદિસે ભવે અભિનિપાતસદિસી. **તમ્મૂલકત્તા**તિ નામરૂપનિબ્બત્તિમૂલકત્તા. સબ્બભયાનં **અભિનિપાતોયેવ ભયં** ભાયતિ એતસ્માતિ કત્વા.

અપ્પેતિ વિયાતિ ફલસ્સ અત્તલાભહેતુભાવતો કારણં, તં નિય્યાદેતિ વિય. **ત**ન્તિ ફલં. **તતો**તિ કારણતો. **એતેસ**ન્તિ આહારાનં . **યથાવુત્તેના**તિ ‘‘ફલં નિદેતી’’તિઆદિના વુત્તપ્પકારેન **અત્થેન. સબ્બપદેસૂ**તિ ‘‘વેદનાનિરોધેના’’તિઆદીસુ સબ્બેસુ પદેસુ.

પટિસન્ધિં આદિં કત્વાતિ પટિસન્ધિક્ખણં આદિં કત્વા. ઉપાદિણ્ણકઆહારે સન્ધાય “**અત્તભાવસઙ્ખાતાનં આહારાન**”ન્તિ વુત્તં. તે હિ નિપ્પરિયાયતો તણ્હાનિદાના. **પરિપુણ્ણાયતનાનં સત્તાનં સત્તસન્તતિવસેના**તિ પરિપુણ્ણાયતનાનં સભાવકાનં ચક્ખુ સોતં ઘાનં જિવ્હા કાયો ભાવો વત્થૂતિ ઇમેસં સત્તન્નં સન્તતીનં વસેન. **સેસાનં** અપરિપુણ્ણાયતનાનં અન્ધબધિરઅભાવકાનં. **ઊનઊનસન્તતિવસેના**તિ ચક્ખુના, સોતેન, તદુભયેન, ભાવેન ચ ઊનઊનસન્તતિવસેન. પટિસન્ધિયં જાતા **પટિસન્ધિકા. પઠમભવઙ્ગચિત્તક્ખણાદીતિ આદિ**-સદ્દેન તદારમ્મણચિત્તસ્સ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો.

તણ્હાયપિ નિદાનં જાનાતીતિ યોજના. તણ્હાનિદાનન્તિપિ પાઠો. **વટ્ટં દસ્સેત્વા**તિ સરૂપતો નયતો ચ સકલમેવ વટ્ટં દસ્સેત્વા. ઇદાનિ તમત્થં વિત્થારતો વિભાવેતું “**ઇમસ્મિઞ્ચ પન ઠાને**”તિઆદિમાહ. **અતીતાભિમુખં દેસનં કત્વા**તિ પચ્ચુપ્પન્નભવતો પટ્ઠાય અતીતધમ્માભિમુખં તબ્બિસયં દેસનં કત્વા તથાકારણેન. **અતીતેન વટ્ટં દસ્સેતી**તિ અતીતભવેન કમ્મકિલેસવિપાકવટ્ટં દસ્સેતિ. **અત્તભાવો**તિ પચ્ચુપ્પન્નો અત્તભાવો. યદિ એવં કસ્મા ‘‘અતીતેન વટ્ટં દસ્સેતી’’તિ વુત્તન્તિ? નાયં દોસો ‘‘અતીતેનેવા’’તિ અનવધારણતો, એવઞ્ચ કત્વા અતીતાભિમુખગ્ગહણં જનકકમ્મં ગહિતં, તણ્હાસીસેન નાનન્તરિયભાવતો. ન હિ કમ્મુના વિના તણ્હા ભવનેત્તિ યુજ્જતિ.

તં કમ્મન્તિ તણ્હાસીસેન વુત્તકમ્મં. **દસ્સેતુ**ન્તિ તં અતીતં અત્તભાવં દસ્સેતું. **તસ્સત્તભાવસ્સ જનકં કમ્મ**ન્તિ તસ્સ યથાવુત્તસ્સ અત્તભાવસ્સ જનકં. તતો પરમ્પિ અત્તભાવં આયૂહિતં કમ્મં દસ્સેતું વુત્તં. અવિજ્જા ચ નામ તણ્હા વિય કમ્મત્તાતિ કમ્મસ્સેવ ગહણં. **દ્વીસુ ઠાનેસૂ**તિ આહારગ્ગહણેન વેદનાદિગ્ગહણેનાતિ દ્વીસુ ઠાનેસુ. **અત્તભાવો**તિ પચ્ચુપ્પન્નકાલિકો અતીતકાલિકો ચ અત્તભાવો. પુન **દ્વીસૂ**તિ તણ્હાગ્ગહણે અવિજ્જાસઙ્ખારગ્ગહણેતિ દ્વીસુ ઠાનેસુ. **તસ્સ જનક**ન્તિ પચ્ચુપ્પન્નસ્સ ચેવ અતીતસ્સ ચ અત્તભાવસ્સ જનકં કમ્મં વુત્તન્તિ યોજના . કમ્મગ્ગહણેન ચેત્થ યત્થ તં કમ્મં આયૂહિતં, સા અતીતા જાતિ અત્થતો દસ્સિતા હોતિ. તેન સંસારવટ્ટસ્સ અનમતગ્ગતં દીપેતિ. **સઙ્ખેપેના**તિ સઙ્ખેપેન હેતુપઞ્ચકફલપઞ્ચકગ્ગહણમ્પિ હિ સઙ્ખેપો એવ હેતુફલભાવેન સઙ્ગહેતબ્બધમ્માનં અનેકવિધત્તા.

યદિ અતીતેન વટ્ટં દસ્સિતં, એવં સતિ સપ્પદેસા પટિચ્ચસમુપ્પાદધમ્મદેસના હોતીતિ દસ્સેન્તો “**તત્રાય**”ન્તિઆદિમાહ. તેન હિ યદિપિ સરૂપતો અનાગતેન વટ્ટં ઇધ ન દસ્સિતં, નયતો પન તસ્સપિ દસ્સિતત્તા નિપ્પદેસા એવ પટિચ્ચસમુપ્પાદદેસનાતિ દસ્સેતિ. ઇદાનિ તમત્થં ઉપમાય વિભાવેતું “**યથા હી**”તિઆદિ વુત્તં. **ઉદકપિટ્ઠે નિપન્ન**ન્તિ ઉદકં પરિપ્લવવસેન નિપન્નં. **પરભાગ**ન્તિ પરઉત્તમઙ્ગભાગં. **ઓરતો**તિ તતો અપરભાગતો ઓલોકેન્તો. **અપરિપુણ્ણો**તિ વિકલાવયવો. **એવંસમ્પદ**ન્તિઆદિ ઉપમાય સંસન્દનં.

યથા હિ ગીવા સરીરસન્ધારકકણ્ડરાનં મૂલટ્ઠાનભૂતા, એવં અત્તભાવસન્ધારકાનં સઙ્ખારાનં મૂલભૂતા તણ્હાતિ વુત્તં “**ગીવાય દિટ્ઠકાલો**”તિ. યથા વેદનાદિઅનેકાવયવસમુદાયભૂતો અત્તભાવો, એવં ફાસુકપિટ્ઠિકણ્ડકાદિઅનેકાવયવસમુદાયભૂતા પિટ્ઠીતિ “**પિટ્ઠિયા...પે૦... તસ્સ દિટ્ઠકાલો**”તિ વુત્તં. **તણ્હાસઙ્ખાત**ન્તિ તણ્હાય કથિતં. ઇધ દેસનાય પચ્ચયા અવિજ્જાસઙ્ખારા વેદિતબ્બાતિ ‘‘નઙ્ગુટ્ઠમૂલસ્સ દિટ્ઠકાલો વિયા’’તિ વુત્તં. તથા હિ પરિયોસાને ‘‘નઙ્ગુટ્ઠમૂલં પસ્સેય્યા’’તિ ઉપમાદસ્સનં કતં. નયતો પરિપુણ્ણભાવગ્ગહણં વેદિતબ્બં. પાળિયં અનાગતસ્સાપિ પચ્ચયવટ્ટસ્સ હેતુવસેન ફલવસેન વા પરિપુણ્ણભાવસ્સ મુખમત્તદસ્સનીયત્તા આદિતો ફલહેતુસન્ધિ, મજ્ઝે હેતુફલસન્ધિ, અન્તેપિ ફલહેતુસન્ધીતિ એવં તિસન્ધિકત્તા **ચતુસઙ્ખેપમેવ વટ્ટં દસ્સિત**ન્તિ.

આહારસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. મોળિયફગ્ગુનસુત્તવણ્ણના

૧૨. ઇમસ્મિંયેવ ઠાનેતિ ‘‘ચત્તારોમે ભિક્ખુ...પે૦... આહારા’’તિ એવં ચત્તારો આહારે સરૂપતો દસ્સેત્વા ‘‘ઇમે ખો ભિક્ખવે...પે૦... અનુગ્ગહાયા’’તિ નિગમનવસેન દસ્સિતે ઇમસ્મિંયેવ ઠાને. **દેસનં નિટ્ઠાપેસિ** ચતુઆહારવિભાગદીપકં દેસનં ઉદ્દેસવસેનેવ નિટ્ઠાપેસિ, ઉપરિ આવજ્જેત્વા તુણ્હી નિસીદિ. **દિટ્ઠિગતિકો**તિ

અત્તદિટ્ઠિવસેન દિટ્ઠિગતિકો. **વરગન્ધવાસિતન્તિ** સભાવસિદ્ધેન ચન્દનગન્ધેન ચેવ તદઞ્ઞનાનાગન્ધેન ચ પરિભાવિતત્તા વરગન્ધવાસિતં . **રતનચઙ્કોટવરેના**તિ રતનમયેન ઉત્તમચઙ્કોટકેન. **દેસનાનુસન્ધિં ઘટેન્તો**તિ યથાદેસિતાય દેસનાય અનુસન્ધિં ઘટેન્તો, યથા ઉપરિદેસના વડ્ઢેય્ય, એવં ઉસ્સાહં કરોન્તો. **વિઞ્ઞાણાહારં આહારેતી**તિ તસ્સ આહારણકિરિયાય વુત્તપુચ્છાય તં દિટ્ઠિગતં ઉપ્પાટેન્તો "**યો એતં…પે॰… ભુઞ્જતિ વા**"તિ આહ.

વિઞ્ઞાણાહારે નામ ઇચ્છિતે તસ્સ ઉપભુઞ્જકેનપિ ભવિતબ્બં, સો ''કો નુ ખો''તિ અયં પુચ્છાય અધિપ્પાયો. **ઉતુસમયે**તિ ગબ્ભવુટ્ઠાનસમયે. સો હિ ઉતુસમયસ્સ મત્તકસમયત્તા તથા વુત્તો. ''ઉદકેન અણ્ડાનિ મા નસ્સન્તૂ''તિ **મહાસમુદ્દતો નિક્ખમિત્વા**. ગિજ્ઝપોતકા વિય આહારસઞ્ચેતનાય તાનિ કચ્છપણ્ડાનિ મનોસઞ્ચેતનાહારેન યાપેન્તીતિ અયં તસ્સ થેરસ્સ લદ્ધિ. **કિઞ્ચાપિ અયં લદ્ધી**તિ ફસ્સમનોસઞ્ચેતનાહારેસુ કિઞ્ચાપિ થેરસ્સ યુત્તા અયુત્તા વા અયં લદ્ધિ. **ઇમં પઞ્હન્તિ** ''કો નુ ખો, ભન્તે, વિઞ્ઞાણાહારં આહારેતી''તિ ઇમં પઞ્હં એતાય યથાવુત્તાય લદ્ધિયા ન પન પુચ્છતિ, અથ ખો સત્તુપલદ્ધિયા પુચ્છતીતિ અધિપ્પાયો. **સો**તિ દિટ્ઠિગતિકો. **ન નિગ્ગહેતબ્બો** ઉમ્મત્તકસદિસત્તા અધિપ્પાયં અજાનિત્વા પુચ્છાય કતત્તા. તેનાહ ''આહારેતીતિ નાહં વદામી''તિઆદિ.

તસ્મિં મયા એવં વુત્તેતિ તસ્મિં વચને મયા ''આહારેતી''તિ એવં વુત્તે સતિ. **અયં પઞ્હો**તિ ''કો નુ ખો, ભન્તે, વિઞ્ઞાણાહારં આહારેતી''તિ અયં પઞ્હો યુત્તો ભવેય્ય. **એવં પુચ્છિતે પઞ્હે**તિ સત્તુપલદ્ધિં અનાદાય ''કતમસ્સ ધમ્મસ્સ પચ્ચયો''તિ એવં ધમ્મપવત્તવસેનેવ પઞ્હે પુચ્છિતે. **તેનેવ વિઞ્ઞાણેના**તિ તેનેવ પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણેન સહ ઉપ્પન્નં નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ અતીતભવે દિટ્ઠિગતિકસ્સ વસેન આયતિં પુનબ્ભવાભિનિબ્બત્તીતિ ઇધાધિપ્પેતં. **નામરૂપે જાતે સતી**તિ નામરૂપે નિબ્બત્તે તપ્પચ્ચયભૂતં ભિન્દિત્વા સળાયતનં હોતિ.

તત્રાયં પચ્ચયવિભાગો – નામન્તિ વેદનાદિખન્ધત્તયં ઇધાધિપ્પેતં, રૂપં પન સત્તસન્તતિપરિયાપન્નં, નિયમતો ચત્તારિ ભૂતાનિ છ વત્થૂનિ જીવિતિન્દ્રિયં આહારો ચ. તત્થ વિપાકનામં પટિસન્ધિક્ખણે હદયવત્થુનો સહાયો હુત્વા છટ્ઠસ્સ મનાયતનસ્સ સહજાતઅઞ્ઞમઞ્ઞનિસ્સયસમ્પયુત્તવિપાકઅત્થિઅવિગતપચ્ચયેહિ સત્તધા પચ્ચયો હોતિ. કિઞ્ચિ પનેત્થ હેતુપચ્ચયેન કિઞ્ચિ આહારપચ્ચયેનાતિ એવં ઉક્કંસાવકંસો વેદિતબ્બો. ઇતરેસં પન પઞ્ચાયતનાનં ચતુન્નં મહાભૂતાનં સહાયો હુત્વા સહજાતનિસ્સયવિપાકવિપ્પયુત્તઅત્થિઅવિગતવસેન છધા પચ્ચયો હોતિ. કિઞ્ચિ પનેત્થ હેતુપચ્ચયેન કિઞ્ચિ આહારપચ્ચયેનાતિ સબ્બં પુરિમસદિસં. પવત્તે વિપાકનામં વિપાકસ્સ છટ્ઠાયતનસ્સ વુત્તનયેન સત્તધા પચ્ચયો હોતિ, અવિપાકં પન અવિપાકસ્સ છટ્ઠસ્સ તતો વિપાકપચ્ચયં અપનેત્વા પચ્ચયો હોતિ. ચક્ખાયતનાદીનં પન પચ્ચુપ્પન્નં ચક્ખુપસાદાદિવત્થુકમ્પિ ઇતરમ્પિ વિપાકનામં પચ્છાજાતવિપ્પયુત્તઅત્થિઅવિગતપચ્ચયેહિ ચતુધા પચ્ચયો હોતિ, તથા અવિપાકમ્પિ વેદિતબ્બં. રૂપતો પન વત્થુરૂપં પટિસન્ધિયં છટ્ઠસ્સ સહજાતઅઞ્ઞમઞ્ઞનિસ્સયવિપ્પયુત્તઅત્થિઅવિગતપચ્ચયેહિ છધા પચ્ચયો હોતિ. ચત્તારિ પન ભૂતાનિ ચક્ખાયતનાદીનં પઞ્ચન્નં સહજાતનિસ્સયઅત્થિઅવિગતપચ્ચયેહિ ચતુધા પચ્ચયો હોતિ. રૂપજીવિતં અત્થિઅવિગતિન્દ્રિયવસેન તિધા પચ્ચયો હોતીતિ અયઞ્હેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન વિસુદ્ધિમગ્ગતો (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૫૯૪) ગહેતબ્બો.

પઞ્હસ્સ ઓકાસં દેન્તોતિ ''કો નુ ખો, ભન્તે, ફુસતી''તિ ઇમસ્સ દિટ્ઠિગતિકપઞ્હસ્સ ઓકાસં દેન્તો. તતો વિવેચેતુકામોતિ અધિપ્પાયો. **સબ્બપદેસૂ**તિ દિટ્ઠિગતિકેન ભગવતા ચ વુત્તપદેસુ. **સત્તો**તિ અત્તા. સો પન ઉચ્છેદવાદિનોપિ યાવ ન ઉચ્છિજ્જતિ, તાવ અત્થેવાતિ લદ્ધિ, પગેવ સસ્સતવાદિનો. **ભૂતો**તિ વિજ્જમાનો. **નિપ્ફત્તો**તિ નિપ્ફન્નો. ન તસ્સ દાનિ નિપ્ફાદેતબ્બં કિઞ્ચિ અત્થીતિ લદ્ધિ. **ઇદપ્પચ્ચયા ઇદન્તિ** ઇમસ્મા

વિઞ્ઞાણાહારપચ્ચયા ઇદં નામરૂપં. પુન **ઇદપ્પચ્ચયા ઇદન્તિ** ઇમસ્મા નામરૂપપચ્ચયા ઇદં સળાયતનન્તિ એવં બહૂસુ ઠાનેસુ ભગવતા કથિતત્તા યથા પચ્ચયતો નિબ્બત્તં સઙ્ખારમત્તમિદન્તિ સઞ્ઞત્તિં ઉપગતો. **તેનાપીતિ** સઞ્ઞત્તુપગતેનાપિ. **એકાબદ્ધં કત્વાતિ** યથા પુચ્છાય અવસરો ન હોતિ, તથા એકાબદ્ધં કત્વા. **દેસનારુળ્હન્તિ** યતો સળાયતનપદતો પટ્ઠાય ''સળાયતનપચ્ચયા ફસ્સો''તિઆદિના દેસના પટિચ્ચસમુપ્પાદવીથિં આરુળ્હમેવ. **તમેવાતિ** સળાયતનપદમેવ ગહેત્વા. **વિવજ્જેન્તોતિ** વિવટ્ટેન્તો. **એવમાહાતિ** ''છન્નંત્વેવા''તિઆદિઆકારેન એવં દેસિતે, ''વિનેય્યજનો પટિવિજ્ઝતી''તિ એવમાહ. વિઞ્ઞાણાહારો આયતિં પુનબ્ભવાભિનિબ્બત્તિયાતિ એવં પુરિમભવતો આયતિભવસ્સ પચ્ચયવસેન મૂલકારણવસેન ચ દેસિતત્તા ''**વિઞ્ઞાણનામરૂપાનં અન્તરે એકો સન્ધી**''તિ વુત્તં. તદમિના વિઞ્ઞાણગ્ગહણેન અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણસ્સાપિ ગહણં કતન્તિ દટ્ઠબ્બં.

મોળિયફગ્ગુનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. સમણબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના

૧૩. યે પચ્ચયસમવાયે તેનત્તભાવેન સચ્ચાનિ પટિવિજ્ઝિતું સમત્થા, તે બાહિરકલિઙ્ગે ઠિતાપિ તેનેવ તત્થ સમત્થતાયોગેન ભાવિનં સમિતબાહિતપાપતં અપેક્ખિત્વા સમણસમ્મતાયેવ બ્રાહ્મણસમ્મતાયેવાતિ તે નિવત્તેતું ''**સચ્ચાનિ પટિવિજ્ઝિતું અસમત્થા**''તિ વુત્તં. **દુક્ખસચ્ચવસેનાતિ** દુક્ખઅરિયસચ્ચવસેન. અઞ્ઞથા કથં બાહિરકાપિ જરામરણં દુક્ખન્તિ ન જાનન્તિ. સચ્ચદેસનાભાવતો ''સહ તણ્હાયા''તિ વુત્તન્તિ કેચિ. તં ન સુટ્ઠુ. યસ્મા તત્થ તત્થ ભવે પઠમાભિનિબ્બત્તિ, ઇધ જાતીતિ અધિપ્પેતા, સા ચ તણ્હા એવ સન્તાનેન, તણ્હેવ સા જાતિ. જરામરણઞ્ચેત્થ પાકટમેવ અધિપ્પેતં, ન ખણિકં, તસ્મા સતણ્હા એવ જાતિજરામરણસ્સ સમુદયોતિ ભૂતકથનમેતં દટ્ઠબ્બં. સમુદયસચ્ચવસેન ન જાનન્તીતિ યોજના. એસ નયો સેસપદેસુપિ. **સબ્બપદેસૂતિ** યત્થ તણ્હા વિસેસનભાવેન વત્તબ્બા, તેસુ સબ્બપદેસુ. યેન સમન્નાગતત્તા પુગ્ગલો પરમત્થતો સમણો બ્રાહ્મણોતિ વુચ્ચતિ, તં સામઞ્ઞં બ્રહ્મઞ્ઞઞ્ચાતિ આહ ''**અરિય...પે॰... બ્રહ્મઞ્ઞઞ્ચા**''તિ. યેન હિ પવત્તિનિમિત્તેન સમણ-સદ્દો બ્રાહ્મણ-સદ્દો ચ સકે અત્થે નિરુળ્હો, તસ્સ વસેન અભિન્નોપિ વેનેય્યજ્ઝાસયતો દ્વિધા કત્વા વત્તું અરહતીતિ વુત્તં ''**ઉભયત્થાપી**''તિ. **એકાદસસુ ઠાનેસુ ચત્તારિ સચ્ચાનિ કથેસિ** અવિજ્જાસમુદયસ્સ અનુદ્ધટત્તા.

સમણબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. દુતિયસમણબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના

૧૪. ઇમે ધમ્મે કતમે ધમ્મેતિ ચ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો. તેન ''ઇમેસં ધમ્માનં કતમેસં ધમ્માન''ન્તિ ઇમેસં પદાનં સઙ્ગહો. એતાનિ હિ પદાનિ જરામરણાદીનં સાધારણભાવેન વુત્તાનિ ઇમિસ્સા દેસનાય પપઞ્ચભૂતાનીતિ આહ ''**એત્તકં પપઞ્ચં કત્વા કથિતં, દેસનં...પે॰... અજ્ઝાસયેના**''તિ. ઇમિના તાનેવ જરામરણાદીનિ ગહેત્વા પુગ્ગલજ્ઝાસયવસેન આદિતો ''ઇમે ધમ્મે''તિઆદિના સબ્બપદસાધારણતો દેસના આરદ્ધા. યથાનુલોમસાસનઞ્હિ સુત્તન્તદેસના, ન યથાધમ્મસાસનન્તિ.

દુતિયસમણબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. કચ્ચાનગોત્તસુત્તવણ્ણના

૧૫. યસ્મા ઇધ જાનન્તાપિ ''સમ્માદિટ્ઠી''તિ વદન્તિ અજાનન્તાપિ બાહિરકાપિ સાસનિકાપિ અનુસ્સવાદિવસેનપિ અત્તપચ્ચક્ખેનપિ, તસ્મા તં બહૂનં વચનં ઉપાદાય આમેડિતવસેન ''**સમ્માદિટ્ઠિ સમ્માદિટ્ઠીતિ, ભન્તે, વુચ્ચતી**''તિ આહ. તથાનિદ્દિટ્ઠતાદસ્સનત્થં હિસ્સ અયં આમેડિતપયોગો. અયઞ્હેત્થ અધિપ્પાયો – ''અપરેહિપિ સમ્માદિટ્ઠીતિ વુચ્ચતિ, સા પનાયં એવં વુચ્ચમાના અત્થઞ્ચ લક્ખણઞ્ચ ઉપાદાય કિત્તાવતા નુ ખો, ભન્તે, સમ્માદિટ્ઠિ હોતી''તિ. અટ્ઠકથાયં પન ''સમ્માદિટ્ઠી''તિ વચને યસ્મા વિઞ્ઞૂ એવ પમાણં, ન અવિઞ્ઞૂ, તસ્મા ''**યં પણ્ડિતા**''તિઆદિ વુત્તં. દ્વે અવયવા અસ્સાતિ દ્વયં, દુવિધં દિટ્ઠિગાહવત્થુ, દ્વયં દિટ્ઠિગાહવસેન નિસ્સિતો અપસ્સિતોતિ **દ્વયનિસ્સિતો**. તેનાહ ''**દ્વે કોટ્ઠાસે નિસ્સિતો**''તિ. યાય દિટ્ઠિયા ''સબ્બોયં લોકો અત્થિ વિજ્જતિ સબ્બકાલં ઉપલબ્ભતી''તિ દિટ્ઠિગતિકો ગણ્હાતિ, સા દિટ્ઠિ અત્થિતા, સા એવ સદા સબ્બકાલં લોકો અત્થીતિ પવત્તગાહતાય સસ્સતો, તં **સસ્સતં**. યાય દિટ્ઠિયા ''સબ્બોયં લોકો નત્થિ ન હોતિ ઉચ્છિજ્જતી''તિ દિટ્ઠિગતિકો ગણ્હાતિ, સા દિટ્ઠિ નત્થિતા, સા એવ ઉચ્છિજ્જતીતિ ઉપ્પન્નગાહતાય ઉચ્છેદો, તં **ઉચ્છેદં**. **લોકો નામ સઙ્ખારલોકો** તમ્હિ ગહેતબ્બતો. **સમ્મપ્પઞ્ઞાયા**તિ અવિપરીતપઞ્ઞાય યથાભૂતપઞ્ઞાય. તેનાહ ''**સવિપસ્સના મગ્ગપઞ્ઞા**''તિ. **નિબ્બત્તેસુ ધમ્મેસૂ**તિ યથા પચ્ચયુપ્પન્નેસુ રૂપારૂપધમ્મેસુ. **પઞ્ઞાયન્તે સ્વેવા**તિ સન્તાનનિબન્ધનવસેન પઞ્ઞાયમાનેસુ એવ. **યા નત્થી**તિ યા ઉચ્છેદદિટ્ઠિ તત્થ તત્થેવ સત્તાનં ઉચ્છિજ્જનતો વિનસ્સનતો કોચિ ઠિતો નામ સત્તો ધમ્મો વા નત્થીતિ સઙ્ખારલોકે ઉપ્પજ્જેય્ય. ''નત્થિ સત્તા ઓપપાતિકા''તિ પવત્તમાનાપિ મિચ્છાદિટ્ઠિ તથાપવત્તસઙ્ખારારમ્મણાવ. **સા ન હોતી**તિ કમ્માવિજ્જાતણ્હાદિભેદં પચ્ચયં પટિચ્ચ સઙ્ખારલોકસ્સ સમુદયનિબ્બત્તિં સમ્મપ્પઞ્ઞાય પસ્સતો, સા ઉચ્છેદદિટ્ઠિ, ન હોતિ, નપ્પવત્તતિ અવિચ્છેદેન સઙ્ખારાનં નિબ્બત્તિદસ્સનતો. **લોકનિરોધ**ન્તિ સઙ્ખારલોકસ્સ ખણિકનિરોધં. તેનાહ ''**સઙ્ખારાનં ભઙ્ગ**''ન્તિ. **યા અત્થી**તિ હેતુફલસમ્બન્ધેન પવત્તમાનસ્સ સન્તાનાનુપચ્છેદસ્સ એકત્તગ્ગહણેન સઙ્ખારલોકે યા સસ્સતદિટ્ઠિ સબ્બકાલં લોકો અત્થીતિ ઉપ્પજ્જેય્ય. **સા ન હોતી**તિ ઉપ્પન્નુપ્પન્નાનં નિરોધસ્સ નવનવાનઞ્ચ ઉપ્પાદસ્સ દસ્સનતો, સા સસ્સતદિટ્ઠિ ન હોતિ.

લોકો સમુદેતિ એતસ્માતિ લોકસમુદયોતિ આહ ''**અનુલોમપચ્ચયાકાર**''ન્તિ. પચ્ચયધમ્માનઞ્હિ અત્તનો ફલસ્સ પચ્ચયભાવો અનુલોમપચ્ચયાકારો. પટિલોમં પચ્ચયાકારન્તિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. તંતંહેતુનિરોધતો તંતંફલનિરોધો હિ પટિલોમપચ્ચયાકારો. યો હિ અવિજ્જાદીનં પચ્ચયધમ્માનં હેતુઆદિપચ્ચયભાવો, સો નિપ્પરિયાયતો લોકસમુદયો. **પચ્ચયુપ્પન્નસ્સ** સઙ્ખારાદિકસ્સ. **અનુચ્છેદં પસ્સતો**તિ અનુચ્છેદદસ્સનસ્સ હેતુ. **અયમ્પી**તિ ન કેવલં ખણતો ઉદયવયનીહરણનયો, અથ ખો પચ્ચયતો ઉદયવયનીહરણનયોપિ.

ઉપગમનટ્ઠેન તણ્હાવ **ઉપયો**. તથા **દિટ્ઠુપયો**. **એસેવ નયો**તિ ઇમિના ઉપયેહિ ઉપાદાનાદીનં અનત્થન્તરતં અતિદિસતિ. તથા ચ પન તેસુ દુવિધતા ઉપાદીયતિ. નનુ ચ ચત્તારિ ઉપાદાનાનિ અઞ્ઞત્થ વુત્તાનીતિ? સચ્ચં વુત્તાનિ, તાનિ ચ ખો અત્થતો દ્વે એવાતિ ઇધ એવં વુત્તં. કામં ''**અહં મમ**''ન્તિ અયથાનુક્કમેન વુત્તં, યથાનુક્કમંયેવ પન અત્થો વેદિતબ્બો. **આદિ**-સદ્દેન પરોપરસ્સ સુભં અસુભન્તિઆદીનઞ્ચ સઙ્ગહો વેદિતબ્બો. **તે ધમ્મે**તિ તેભૂમકધમ્મે. **વિનિવિસન્તી**તિ વિરૂપં નિવિસન્તિ, અભિનિવિસન્તીતિ અત્થો. **તાહી**તિ તણ્હાદિટ્ઠીહિ. **વિનિબદ્ધો**તિ વિરૂપં વિમુચ્ચિતું વા અપ્પદાનવસેન નિયમેત્વા બદ્ધો.

''અભિનિવેસો''તિ ઉપયુપાદાનાનં પવત્તિઆકારવિસેસો વુત્તોતિ આહ ''**તઞ્ચાયન્તિ તઞ્ચ ઉપયુપાદાન**''ન્તિ. **ચિત્તસ્સા**તિ અકુસલચિત્તસ્સ. **પતિટ્ઠાનભૂત**ન્તિ આધારભૂતં. દોસમોહવસેનપિ અકુસલચિત્તપ્પવત્તિ તણ્હાદિટ્ઠાભિનિવેસૂપનિસ્સયા એવાતિ તણ્હાદિટ્ઠિયો અકુસલસ્સ ચિત્તસ્સ અધિટ્ઠાનન્તિ વુત્તા. **તસ્મિ**ન્તિ

અકુસલચિત્તે. **અભિનિવિસન્તી**તિ ''એતં મમ, એસો મે અત્તા''તિઆદિના અભિનિવેસનં પવત્તેન્તિ. **અનુસેન્તી**તિ થામગતા હુત્વા અપ્પહાનભાવેન અનુસેન્તિ. **તદુભય**ન્તિ તણ્હાદિટ્ઠિદ્વયં. **ન ઉપગચ્છતી**તિ ''એતં મમા''તિઆદિના તણ્હાદિટ્ઠિગતિયા ન ઉપસઙ્કમતિ ન અલ્લીયતિ. **ન ઉપાદિયતી**તિ ન દળ્હગ્ગાહં ગણ્હાતિ. **ન અધિટ્ઠાતી**તિ ન તણ્હાદિટ્ઠિગાહેન અધિટ્ઠાય પવત્તતિ. અત્તનિયગાહો નામ સતિ અત્તગાહે હોતીતિ વુત્તં ''**અત્તા મે**''તિ. ઇદં દુક્ખગ્ગહણં ઉપાદાનક્ખન્ધાપસ્સયં તબ્બિનિમુત્તસ્સ દુક્ખસ્સ અભાવાતિ વુત્તં ''**દુક્ખમેવાતિ પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધમત્તમેવા**''તિ. ''સંખિત્તેન પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા દુક્ખા''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૮૭; મ॰ નિ॰ ૧.૧૨૦; ૩.૩૭૩; વિભ॰ ૧૯૦) હિ વુત્તં. **કઙ્ખં ન કરોતી**તિ સંસયં ન ઉપ્પાદેતિ સબ્બસો વિચિકિચ્છાય સમુચ્છિન્દનતો.

ન પરપ્પચ્ચયેનાતિ પરસ્સ અસદ્દહનેન. **મિસ્સકસમ્માદિટ્ઠિં આહા**તિ નામરૂપપરિચ્છેદતો પટ્ઠાય સમ્માદિટ્ઠિયા વુત્તત્તા લોકિયલોકુત્તરમિસ્સકં સમ્માદિટ્ઠિં અવોચ. **નિકૂટન્તો**તિ નિહીનન્તો. નિહીનપરિયાયો હિ અયં નિકૂટ-સદ્દો. તેનાહ ''**લામકન્તો**''તિ. **પઠમક**ન્તિ ચ ગરહાયં **ક**-સદ્દો. **સબ્બં નત્થી**તિ યથાસઙ્ખતં ભઙ્ગુપ્પત્તિયા નત્થિ એવ, સબ્બં નત્થિ ઉચ્છિજ્જતિ વિનસ્સતીતિ અધિપ્પાયો. સબ્બમત્થીતિ ચ યથા અસઙ્ખતં અત્થિ વિજ્જતિ, સબ્બકાલં ઉપલબ્ભતીતિ અધિપ્પાયો. **સબ્બ**ન્તિ ચેત્થ સક્કાયસબ્બં વેદિતબ્બં ''સબ્બધમ્મમૂલપરિયાય''ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૧) વિય. તઞ્હિ પરિઞ્ઞાઞાણાનં પચ્ચયભૂતં. **ઇતિ**-સદ્દો નિદસ્સને. કિં નિદસ્સેતિ? અત્થિ-સદ્દેન વુત્તં. ''અત્થિત''ન્તિ નિચ્ચતં. સસ્સતગ્ગાહો હિ ઇધ પઠમો અન્તોતિ અધિપ્પેતો. ઉચ્છેદગ્ગાહો દુતિયોતિ તદુભયવિનિમુત્તા ચ ઇદપ્પચ્ચયતા. એત્થ ચ ઉપ્પન્નનિરોધકથનતો સસ્સતતં, નિરુજ્ઝન્તાનં અસતિ નિબ્બાનપ્પત્તિયં યથાપચ્ચયં પુનૂપગમનકથનતો ઉચ્છેદતઞ્ચ અનુપગમ્મ મજ્ઝિમેન ભગવા ધમ્મં દેસેતિ ઇદપ્પચ્ચયતાનયેન. તેન વુત્તં ''એતે…પે॰… અન્તે''તિઆદિ.

કચ્ચાનગોત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. ધમ્મકથિકસુત્તવણ્ણના

૧૬. નિબ્બિન્દનત્થાયાતિ નિબ્બિદાનુપસ્સનાપટિલાભાય. સા હિ જરામરણસીસેન વુત્તેસુ સઙ્ખતધમ્મેસુ નિબ્બિન્દનાકારેન પવત્તતિ. **વિરજ્જનત્થાયા**તિ વિરાગાનુપસ્સનાપટિલાભાય. **સીલતો પટ્ઠાયા**તિ વિવટ્ટસન્નિસ્સિતસીલસમાદાનતો પટ્ઠાય. સોતાપત્તિયઙ્ગેહિ સમન્નાગતો વિવટ્ટસન્નિસ્સિતસીલે પતિટ્ઠિતો ઉપાસકોપિ પગેવ ચતુપારિસુદ્ધિસીલે પતિટ્ઠિતો ભિક્ખુ સમ્માપટિપન્નો નામ. તેનાહ ''**યાવ અરહત્તમગ્ગા પટિપન્નોતિ વેદિતબ્બો**''તિ. **નિબ્બાનધમ્મસ્સા**તિ નિબ્બાનાવહસ્સ અરિયસ્સ મગ્ગસ્સ. **અનુરૂપસભાવભૂત**ન્તિ નિબ્બાનાધિગમસ્સ અનુચ્છવિકસભાવભૂતં. **નિબ્બિદા**તિ ઇમિના વુટ્ઠાનગામિનિપરિયોસાનં વિપસ્સનં વદતિ. **વિરાગા નિરોધા**તિ પદદ્વયેન અરિયમગ્ગં, ઇતરેન ફલં. **એત્થા**તિ ઇમસ્મિં સુત્તે. **એકેન નયેના**તિ પઠમેન નયેન. તત્થ હિ ભગવા તેન ભિક્ખુના ધમ્મકથિકલક્ખણં પુચ્છિતો તં મત્થકં પાપેત્વા વિસ્સજ્જેસિ. યો હિ વિપસ્સનં મગ્ગં અનુપાદાવિમુત્તિં પાપેત્વા કથેતું સક્કોતિ, સો એકન્તધમ્મકથિકો. તેનાહ ''**ધમ્મકથિકસ્સ પુચ્છા કથિતા**''તિ. **દ્વીહી**તિ દુતિયતતિયનયેહિ. **તન્તિ** પુચ્છં. **વિસેસેત્વા**તિ વિસિટ્ઠં કત્વા. યથાપુચ્છિતમત્તમેવ અકથેત્વા અપુચ્છિતમ્પિ અત્થં દસ્સેન્તો ધમ્માનુધમ્મપટિપત્તિં અનુપાદાય વિમુત્તિસઙ્ખાતં વિસેસં પાપેત્વા. ભગવા હિ અપ્પં યાચિતો બહું દેન્તો ઉળારપુરિસો વિય ધમ્મકથિકલક્ખણં પુચ્છિતો પટિચ્ચસમુપ્પાદમુખેન તઞ્ચેવ તતો ચ ઉત્તરિં ધમ્માનુધમ્મપટિપત્તિં અનુપાદાવિમુત્તઞ્ચ વિસ્સજ્જેસિ. તત્થ ''નિબ્બિદાય…પે॰… ધમ્મં દેસેતી''તિ ઇમિના

ધમ્મદેસનં વાસનાભાગિયં કત્વા દસ્સેસિ. ''નિરોધાય પટિપન્નો હોતી''તિ ઇમિના નિબ્બેધભાગિયં, ''અનુપાદાવિમુત્તો હોતી''તિ ઇમિના દેસનં અસેક્ખભાગિયં કત્વા દસ્સેસિ. તેનાહ ''**સેક્ખાસેક્ખભૂમિયો નિદ્દિટ્ઠા**''તિ.

ધમ્મકથિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. અચેલકસ્સપસુત્તવણ્ણના

૧૭. લિઙ્ગેન અચેલકોતિ પબ્બજિતલિઙ્ગેન અચેલકો. તેન અચેલકચરણેન અચેલો, ન નિચ્ચેલતામત્તેનાતિ દસ્સેતિ. **નામેના**તિ ગોત્તનામેન **કસ્સપો**તિ. દેસેતિ પવેદેતિ સંસયવિગમનં એતેનાતિ દેસો, નિચ્છયહેતૂતિ આહ ''**કિઞ્ચિદેવ દેસ**''ન્તિઆદિ. સો હિ સંસયવિગમનં કરોતીતિ **કારણં. ઓકાસ**ન્તિ અવસંસન્દનપદેસં. તેનાહ ''**ખણં કાલ**''ન્તિ. **અન્તરઘરં** અન્તોનિવેસનં. અન્તરે ઘરાનિ એતસ્સાતિ **અન્તરઘરં**, અન્તોગામો. **યદાકઙ્ખસી**તિ યં આકઙ્ખસિ. ઇતિ ભગવા સબ્બઞ્ઞુપવારણાય પવારેતિ. તેનાહ ''**યં ઇચ્છસી**''તિ. **યદાકઙ્ખસી**તિ યં આકઙ્ખસિ, કસ્સપ, તિક્ખત્તું પટિક્ખિપન્તોપિ પુચ્છસિ, યં આકઙ્ખસિ, તમેવ પુચ્છાતિ અત્થો.

''યાવતતિયં પટિક્ખિપી''તિ વુત્તત્તા ''તતિયમ્પિ ખો''તિઆદિના પાઠેન ભવિતબ્બં. સો પન નયવસેન સંખિત્તોતિ દટ્ઠબ્બો. યેન કારણેન ભગવા અચેલકસ્સ તિક્ખત્તું યાચાપેત્વા યસ્સ પઞ્હં કથેસિ, તં દસ્સેતું ''**કસ્મા પના**''તિઆદિમાહ. **ગારવજનનત્થં યાવતતિયં પટિક્ખિપિ** તઞ્ચ ધમ્મસ્સ સુસ્સૂસાય. ધમ્મગરુકા હિ બુદ્ધા ભગવન્તો. સત્તાનં ઞાણપરિપાકં આગમયમાનો યાવતતિયં યાચાપેતીતિ વિભત્તિવિપરિણામવસેન સાધારણતો પદં યોજેત્વા પુન ''એત્તકેન કાલેના''તિ કસ્સપસ્સ વસેન યોજેતબ્બં.

માતિ પટિસેધે નિપાતો. **ભણી**તિ પુનવચનવસેન કિરિયાપદં વદતિ. **મા એવં ભણિ**, કથેસીતિ અત્થો. ''ઇતિ ભગવા અવોચા''તિ પન સઙ્ગીતિકારવચનં. **સયંકતં દુક્ખ**ન્તિ પુરિસસ્સ ઉપ્પજ્જમાનદુક્ખં, તેન કતં નામ તસ્સ કારણસ્સ પુબ્બે તેનેવ કમ્મસ્સ ઉપચિતત્તાતિ અયં નયો અનવજ્જો. દિટ્ઠિગતિકો પન પઞ્ચક્ખન્ધવિનિમુત્તં નિચ્ચં કારકવેદકલક્ખણં અત્તાનં પરિકપ્પેત્વા તસ્સ વસેન ''સયંકતં દુક્ખ''ન્તિ પુચ્છતીતિ ભગવા ''મા હેવ''ન્તિ અવોચ, તેનાહ ''**સયંકતં દુક્ખન્તિ વત્તું ન વટ્ટતી**''તિઆદિ. એત્થ ચ યદિ બાહિરકેહિ પરિકપ્પિતો અત્તા નામ કોચિ અત્થિ, સો ચ નિચ્ચો, તસ્સ નિબ્બિકારતાય, પુરિમરૂપાવિજહનતો કસ્સચિ વિસેસાધાનસ્સ કાતું અસક્કુણેય્યતાય અહિતતો નિવત્તનત્થં, હિતે ચ વત્તનત્થં ઉપદેસો ચ નિપ્પયોજનો સિયા અત્તવાદિનો. કથં વા સો ઉપદેસો પવત્તીયતિ? વિકારાભાવતો. એવઞ્ચ અત્તનો અજટાકાસસ્સ વિય દાનાદિકિરિયા હિંસાદિકિરિયા ચ ન સમ્ભવતિ, તથા સુખસ્સ દુક્ખસ્સ ચ અનુભવનબન્ધો એવ અત્તવાદિનો ન યુજ્જતિ કમ્મબન્ધાભાવતો. જાતિઆદીનઞ્ચ અસમ્ભવતો કુતો વિમોક્ખો. અથ પન ''ધમ્મમત્તં તસ્સ ઉપ્પજ્જતિ ચેવ વિનસ્સતિ ચ. યસ્સ વસેનાયં કિરિયાવોહારો''તિ વદેય્ય, એવમ્પિ પુરિમરૂપાવિજહનેન અવટ્ઠિતસ્સ અત્તનો ધમ્મમત્તાન્તિ ન સક્કા સમ્ભાવેતું. તે વા પનસ્સ ધમ્મા અવત્થાભૂતા, તતો અઞ્ઞે વા સિયું અનઞ્ઞે વા. યદિ અઞ્ઞે, ન તાહિ તસ્સ ઉપ્પન્નાહિપિ કોચિ વિસેસો અત્થિ. યો હિ કરોતિ પટિસંવેદેતિ ચવતિ ઉપપજ્જતિ ચાતિ ઇચ્છિતં, તસ્મા તદત્થો એવ યથાવુત્તદોસો. કિઞ્ચ ધમ્મકપ્પનાપિ નિરત્થિકા સિયા. અથ અનઞ્ઞે, ઉપ્પાદવિનાસવન્તીહિ અવત્થાહિ અનઞ્ઞસ્સ અત્તનો તાસં વિય ઉપ્પાદવિનાસસમ્ભવતો કુતો નિચ્ચતાવકાસો. તાસમ્પિ વા અત્તનો વિય નિચ્ચતાપત્તીતિ બન્ધવિમોક્ખાનં અસમ્ભવો એવાતિ ન યુજ્જતેવાયં અત્તવાદો. તેનાહ ''**અત્તા નામ કોચિ દુક્ખસ્સ કારકો નત્થીતિ દીપેતી**''તિ. **પરતો**તિ ''પરંકતં દુક્ખ''ન્તિઆદિકે પરસ્મિં તિવિધેપિ નયે.

અધિચ્ચસમુપ્પન્નન્તિ અધિચ્ચ યદિચ્છાય કિઞ્ચિ કારણં કસ્સચિ વા પુબ્બં વિના સમુપ્પન્નં. તેનાહ "**અકારણેન યદિચ્છાય ઉપ્પન્ન**"ન્તિ. **કસ્મા એવમાહા**તિ એવં વક્ખમાનોતિ અધિપ્પાયો. **અસ્સા**તિ અચેલસ્સ. **અયન્તિ** ભગવન્તં સન્ધાય વદતિ. **સોધેન્તો**તિ સયં વિસુદ્ધં કત્વા પુચ્છિતમત્થં એવ અત્તનો પુચ્છાય સુદ્ધિં દસ્સેન્તો. લદ્ધિયા "સયંકતં દુક્ખ"ન્તિ મિચ્છાગહણસ્સ પટિસેધનત્થાય.

સો કરોતીતિ સો કમ્મં કરોતિ. **સો પટિસંવેદયતી**તિ કારકવેદકાનં અનઞ્ઞત્તદસ્સનપરં એતં, ન પન કમ્મકિરિયાફલાનં પટિસંવેદનાનં સમાનકાલતાદસ્સનપરં. **ઇતી**તિ નિદસ્સનત્થે નિપાતો. **ખો**તિ અવધારણે. "સો એવા"તિ દસ્સિતો. અનિયતાદેસા હિ એતે નિપાતા. **આદિતો**તિ ભુમ્મત્થે નિસ્સક્કવચનન્તિ આહ "**આદિમ્હિયેવા**"તિ. "સયંકતં દુક્ખ"ન્તિ લદ્ધિયા પગેવ "સો કરોતિ, સો પટિસંવેદયતી"તિ સઞ્ઞાચિત્તવિપલ્લાસા ભવન્તિ. સઞ્ઞાવિપલ્લાસતો હિ ચિત્તવિપલ્લાસો, ચિત્તવિપલ્લાસતો દિટ્ઠિવિપલ્લાસો, તેનાહ "**એવં સતિ પચ્છા સયંકતં દુક્ખન્તિ અયં લદ્ધિ હોતી**"તિ. એવં સતિ સઞ્ઞાચિત્તવિપલ્લાસાનં બ્રૂહિતો મિચ્છાભિનિવેસો, યદિદં "સયંકતં દુક્ખ"ન્તિ લદ્ધિ. તસ્મા પટિનિસ્સજ્જેતું પાપકં દિટ્ઠિગતન્તિ દસ્સેતિ. તેનાહ ભગવા "સયંકતં...પે॰... એતં પરેતી"તિ. **વદ્દુક્ખં અધિપ્પેતં** અવિસેસતો અત્થીતિ ચ વુત્તત્તા. **સસ્સતં** સસ્સતગાહં **દીપેતિ** પરેસં પકાસેતિ, તથાભૂતો ચ **સસ્સતં** દળ્હગ્ગાહં **ગણ્હાતી**તિ. **તસ્સા**તિ દિટ્ઠિગતિકસ્સ. **તં** "સયંકતં દુક્ખ"ન્તિ એવં પવત્તં વિપરીતદસ્સનં. **એતં** સસ્સતગ્ગહણં. **પરેતિ** ઉપેતિ. તેનાહ "**કારકઞ્ચ...પે॰... અત્થો**"તિ. **એકમેવ ગણ્હન્તન્તિ** સતિપિ વત્થુભેદે અયોનિસો ઉપ્પજ્જનેન એકમેવ કત્વા ગણ્હન્તં.

ઇધ "આદિમ્હિયેવા"તિ પદે. "પરંકતં દુક્ખ"ન્તિ લદ્ધિયા પગેવાતિઆદિના હેત્થ વુત્તનયાનુસારેન અત્થો વેદિતબ્બો. અયઞ્હેત્થ યોજના – "પરંકતં દુક્ખ"ન્તિ લદ્ધિયા પગેવ અઞ્ઞો કરોતિ, અઞ્ઞો પટિસંવેદયતીતિ સઞ્ઞાચિત્તવિપલ્લાસા ભવન્તીતિ સબ્બં હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ યોજેતબ્બં. **એવં સતી**તિ એવં મુદુકે ઉચ્છેદવિપલ્લાસે પઠમુપ્પન્ને સતિ પચ્છા "પરંકતં દુક્ખ"ન્તિ અયં લદ્ધિ હોતીતિ સમ્બન્ધો. **કારકો**તિ કમ્મસ્સ કારકો. **તેન કતન્તિ** કમ્મકારકેન કતં. કમ્મુના હિ ફલસ્સ વોહારો અભેદોપચારકત્તા. **એવન્તિ** દિટ્ઠિસહગતા વેદના સાતસભાવા કિલેસપરિળાહાદિના સપરિસ્સયા સઉપાયાસા, એવં. "પગેવ ઇતરે"તિ વુત્તવેદનાય **અભિતુન્નસ્સ વિદ્ધસ્સ**. "વુત્તનયેન યોજેતબ્બ"ન્તિ વત્વા તં યોજનં દસ્સેન્તો "**તત્રાય**"ન્તિઆદિમાહ. **ઉચ્છેદ**ન્તિ સતો સત્તસ્સ ઉચ્છેદં વિનાસં, વિભવન્તિ અત્થો. અસતો હિ વિનાસાસમ્ભવતો અત્થિભાવનિબન્ધનો ઉચ્છેદો. યથા હેતુફલભાવેન પવત્તમાનાનં સભાવધમ્માનં સતિપિ એકસન્તાનપરિયાપન્નાનં ભિન્નસન્તતિપતિતેહિ વિસેસે હેતુફલાનં પરમત્થતો અવિનાભાવત્તા ભિન્નસન્તાનપતિતાનં વિય અચ્ચન્તભેદસન્નિટ્ઠાનેન નાનત્તનયસ્સ મિચ્છાગહણં ઉચ્છેદાભિનિવેસસ્સ કારણં. એવં હેતુફલભૂતાનં ધમ્માનં વિજ્જમાનેપિ સભાવભેદે એકસન્તતિપરિયાપન્નતાય એકત્તનયેન અચ્ચન્તાભેદગહણમ્પિ કારણમેવાતિ દસ્સેતું "સત્તસ્સા"તિ વુત્તં પાળિયં. સન્તાનવસેન હિ વત્તમાનેસુ ખન્ધેસુ ઘનવિનિબ્ભોગાભાવેન એકત્તગહણનિબન્ધનો સત્તગ્ગાહો, સત્તસ્સ ચ અત્થિભાવગ્ગાહનિબન્ધનો ઉચ્છેદગ્ગાહો, યાવાયં અત્તા ન ઉચ્છિજ્જતિ, તાવાયં વિજ્જતિયેવાતિ ગહણતો નિરુદયવિનાસો ઇધ ઉચ્છેદોતિ અધિપ્પેતોતિ "ઉચ્છેદ"ન્તિ વુત્તં. વિસેસેન નાસો વિનાસો, અભાવો. સો પન મંસચક્ખુપઞ્ઞાચક્ખૂનં દસ્સનપથાતિક્કમોયેવ હોતીતિ વુત્તં "અદસ્સન"ન્તિ. અદસ્સને હિ નાસસદ્દો લોકે નિરુળ્હોતિ. સભાવવિગમો સભાવાપગમો વિભવો. યો હિ નિરુદયવિનાસેન ઉચ્છિજ્જતિ, ન સો અત્તનો સભાવેન તિટ્ઠતિ.

એતે તેતિ વા યે ઇમે તયા "સયંકતં દુક્ખ"ન્તિ ચ પુટ્ઠેન મયા "સો કરોતિ, સો પટિસંવેદયતી"તિઆદિના, "અઞ્ઞો કરોતિ, અઞ્ઞો પટિસંવેદયતી"તિઆદિના ચ પટિક્ખિત્તા સસ્સતુચ્છેદસઙ્ખાતા અન્તા, તે ઉભો અન્તેતિ

યોજના. અથ વા **એતે તે**તિ યત્થ પુથૂ અઞ્ઞતિત્થિયા અનુપચિતઞાણસમ્ભારતાય પરમગમ્ભીરં સણ્હં સુખુમં સુઞ્ઞતં અપ્પજાનન્તા સસ્સતુચ્છેદે નિમુગ્ગા સીસં ઉક્ખિપિતું ન વિસહન્તિ, એતે તે ઉભો અન્તે અનુપગમ્માતિ યોજના. **દેસેતી**તિ પઠમં તાવ અનઞ્ઞસાધારણે પટિપત્તિધમ્મે ઞાણાનુભાવેન મજ્ઝિમાય પટિપદાય ઠિતો, કરુણાનુભાવેન દેસનાધમ્મે મજ્ઝિમાય પટિપદાય ઠિતો ધમ્મં દેસેતિ. **એત્થ હી**તિ **હિ**-સદ્દો હેતુઅત્થો. યસ્મા કારણતો...પે॰... નિદ્દિટ્ઠો, તસ્મા મજ્ઝિમાય પટિપદાય ઠિતો ધમ્મં દેસેતીતિ યોજના. કારણતો ફલં દીપિતન્તિ યોજના, અભિધેય્યાનુરૂપઞ્હિ લિઙ્ગવચનાનિ હોન્તિ. **અસ્સા**તિ ફલસ્સ. **ન કોચિ કારકો વા વેદકો વા નિદ્દિટ્ઠો**, અઞ્ઞદત્થુ પટિક્ખિત્તો હેતુફલમત્તતાદસ્સનતો કેવલં દુક્ખક્ખન્ધગહણતોતિ. **એત્તાવતા**તિ ''એતે તે, કસ્સપ...પે॰... દુક્ખક્ખન્ધસ્સ નિરોધો હોતી''તિ એત્તકેન તાવ પદેન. **સેસપઞ્હા**તિ ''સયંકતઞ્ચ પરંકતઞ્ચ દુક્ખ''ન્તિઆદિકા સેસા ચત્તારો પઞ્હા. અટ્ઠકથાયં પન ''કિં નુ ખો, ભો ગોતમ, નત્થિ દુક્ખ''ન્તિ પઞ્હો પાળિયં સરૂપેનેવ પટિક્ખિત્તોતિ ન ઉદ્ધતો. **પટિસેધિતા હોન્તી**તિ તતિયપઞ્હો, તાવ પઠમદુતિયપઞ્હપટિક્ખેપેનેવ પટિક્ખિત્તો, સો હિ પઞ્હો વિસું વિસું પટિક્ખેપેન એકજ્ઝં પટિક્ખેપેન ચ. તેનાહ ''**ઉભો...પે॰... પટિક્ખિત્તો**''તિ. એત્થ ચ યસ્સ અત્તા કારકો વેદકો વા ઇચ્છિતો, તેન વિપરિણામધમ્મો અત્તા અનુઞ્ઞાતો હોતિ. તથા ચ સતિ અનુપુબ્બધમ્મપ્પવત્તિયા રૂપાદિધમ્માનં વિય , સુખાદિધમ્માનં વિય યસ્સ પચ્ચયાયત્તવુત્તિતાય ઉપ્પાદવન્તતા આપજ્જતિ. ઉપ્પાદે ચ સતિ અવસ્સંભાવી નિરોધોતિ અનવકાસા નિચ્ચતાતિ. તસ્સ ''સયંકત''ન્તિ પઠમપઞ્હપટિક્ખેપો પચ્છા ચે અત્તનો નિરુજ્ઝસ્સ સમુદયો હોતીતિ પુબ્બે વિય અનેન ભવિતબ્બં, પુબ્બે વિય વા પચ્છાપિ. **સેસપઞ્હા**તિ તતિયપઞ્હાદયો. **તતિયપઞ્હો પટિક્ખિત્તો**તિ એવઞ્ચ તતિયપઞ્હો પટિક્ખિત્તો વેદિતબ્બો – ''અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા''તિઆદિના સતતં સમિતં પચ્ચયાયત્તસ્સ દીપનેન દુક્ખસ્સ અધિચ્ચસમુપ્પન્નતા પટિક્ખિત્તા, તતો એવ તસ્સ અજાનનઞ્ચ પટિક્ખિત્તં. તેનાહ ભગવા ''એવમેતસ્સ કેવલસ્સ દુક્ખક્ખન્ધસ્સ સમુદયો હોતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૨૬; સં॰ નિ॰ ૨.૩૯-૪૦; મહાવ॰ ૧; ઉદા॰ ૧).

યં પરિવાસં સમાદિયિત્વા પરિવસતીતિ યોજના. **વચનસિલિટ્ઠતાવસેના**તિ ''ભગવતો સન્તિકે પબ્બજ્જં લભેય્યં ઉપસમ્પદ''ન્તિ યાચન્તેન તેન વુત્તવચનસિલિટ્ઠતાવસેન. **ગામપ્પવેસનાદીની**તિ **આદિ**-સદ્દેન નાતિદિવાપટિક્કમનં, નવેસિયાદિગોચરતા, સબ્રહ્મચારીનં કિચ્ચેસુ દક્ખતાદિ, ઉદ્દેસાદીસુ તિબ્બચ્છન્દતા, તિત્થિયાનં અવણ્ણભણને અત્તમનતા, બુદ્ધાદીનં અવણ્ણભણને અનત્તમનતા, તિત્થિયાનં વણ્ણભણને અનત્તમનતા, બુદ્ધાદીનં વણ્ણભણને અત્તમનતાતિ (મહાવ॰ ૮૭) ઇમેસં સઙ્ગહો. **અટ્ઠ વત્તાની**તિ ઇમાનિ અટ્ઠ તિત્થિયવત્તાનિ પૂરેન્તેન. એત્થ ચ નાતિકાલેન ગામપ્પવેસના તત્થ વિસુદ્ધકાયવચીસમાચારેન પિણ્ડાય ચરિત્વા નાતિદિવાપટિક્કમનન્તિ ઇદમેકં વત્તં.

અયમેત્થ પાઠોતિ એતસ્મિં કસ્સપસુત્તે અયં પાઠો. **અઞ્ઞત્થા**તિ સીહનાદસુત્તાદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૪૦૨-૪૦૩). **ઘંસિત્વા કોટ્ટેત્વા**તિ યથા સુવણ્ણં નિઘંસિત્વા અધિકરણિયા કોટ્ટેત્વા નિદ્દોસમેવ ગય્હતિ, એવં પરિવાસવત્તચરણેન ઘંસિત્વા સુદ્ધભાવવીમંસનેન કોટ્ટેત્વા સુદ્ધો એવ અઞ્ઞતિત્થિયપુબ્બો ઇધ ગય્હતિ. **તિબ્બચ્છન્દત**ન્તિ સાસનં અનુપવિસિત્વા બ્રહ્મચરિયવાસે તિબ્બચ્છન્દતં દળ્હતરાભિરુચિતં. **અઞ્ઞતરં ભિક્ખું આમન્તેસી**તિ નામગોત્તેન અપાકટં એકં ભિક્ખું આણાપેસિ એહિભિક્ખુઉપસમ્પદાય ઉપનિસ્સયાભાવતો. **ગણે નિસીદિત્વા**તિ ભિક્ખૂ અત્તનો સન્તિકે પત્તાસનવસેન ગણે નિસીદિત્વા.

અચેલકસ્સપસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. તિમ્બરુકસુત્તવણ્ણના

૧૮. યસ્મા તિમ્બરુકો ''વેદના અત્તા. અત્તાવ વેદયતી''તિ એવંલદ્ધિકો, તસ્મા તાય લદ્ધિયા ''સયંકતં સુખદુક્ખ''ન્તિ વદતિ, તં પટિસંહરિતું ભગવા ''સા વેદના''તિઆદિં અવોચ. તેનાહ **''સા વેદનાતિઆદિ સયંકતં સુખદુક્ખન્તિ લદ્ધિયા નિસેધનત્થં વુત્ત''**ન્તિ. **એત્થાપી**તિ ઇમસ્મિમ્પિ સુત્તે. **તત્રા**તિ યં વુત્તં ''સા વેદના…પે॰… સુખદુક્ખ''ન્તિ, તસ્મિં પાઠે. **આદિમ્હિયેવા**તિ એત્થ ભુમ્મવચનેન ''આદિતો''તિ તો-સદ્દો ન નિસ્સક્કવચને. **એવ**-કારેન ખો-સદ્દો અવધારણેતિ દસ્સેતિ. યં પનેત્થ વત્તબ્બં, તં અનન્તરસુત્તે વુત્તમેવ. તત્થ પન ''વેદનાતો અઞ્ઞો અત્તા, વેદનાય કારકો''તિ લદ્ધિકસ્સ દિટ્ઠિગતિકસ્સ વાદો પટિક્ખિત્તો, ઇધ ''વેદના અત્તા''તિ એવંલદ્ધિકસ્સાતિ અયમેવ વિસેસો. તેનાહ **''એવઞ્હિ સતિ વેદનાય એવ વેદના કતા હોતી''**તિઆદિ. **ઇમિસ્સા**તિ યાય વેદનાય સુખદુક્ખં કતં, ઇમિસ્સા. **પુબ્બેપી**તિ સસ્સતાકારતો પુબ્બેપિ. **પુરિમઞ્હિ અત્થ**ન્તિ અનન્તરસુત્તે વુત્તં અત્થં. **અટ્ઠકથાય**ન્તિ પોરાણટ્ઠકથાયં. **તન્તિ** પુરિમસુત્તે વુત્તમત્થં. **અસ્સા**તિ ઇમસ્સ સુત્તસ્સ. યસ્મા તિમ્બરુકો ''વેદનાવ અત્તા''તિ ગણ્હાતિ, તસ્મા વુત્તં **''અહં સા વેદના…પે॰… ન વદામી''**તિ.

અઞ્ઞા વેદનાતિઆદીસુપિ યં વત્તબ્બં, તં અનન્તરસુત્તે વુત્તનયમેવ. **કારકવેદના**તિ કત્તુભૂતવેદના. **વેદનાસુખદુક્ખ**ન્તિ વેદનાભૂતસુખદુક્ખં કથિતં, ન વટ્ટસુખદુક્ખં. **''વિપાકસુખદુક્ખમેવ વટ્ટતી''**તિ વુત્તં ''સયંકતં સુખં દુક્ખ''ન્તિઆદિવચનતો.

તિમ્બરુકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. બાલપણ્ડિતસુત્તવણ્ણના

૧૯. અવિજ્જા નીવરણા ભવાદિ-આદીનવસ્સ નિવારિતપટિચ્છાદિકા એતસ્સાતિ **અવિજ્જાનીવરણો**, અવિજ્જાય નિવુતોતિ આહ **''અવિજ્જાય નિવારિતસ્સા''**તિ. **અયં કાયો**તિ બાલસ્સ અપ્પહીનકિલેસસ્સ પચ્ચુપ્પન્નં અત્તભાવં રક્ખં કત્વા અવિજ્જાય પટિચ્છાદિતાદીનવે અયાથાવદસ્સનવસેન તણ્હાય પટિલદ્ધચિત્તસ્સ તંતંભવૂપગા સઙ્ખારા સઙ્ખરીયન્તિ. તેહિ ચ અત્તભાવસ્સ અભિનિબ્બત્તિ, તસ્મા અયઞ્ચ અવિજ્જાય કાયો નિબ્બત્તોતિ. **અસ્સા**તિ બાલસ્સ. **અયં અત્થો**તિ ''અયં કાયો નામરૂપન્તિ ચ વુત્તો''તિ અત્થો દીપેતબ્બો ઉપાદાનક્ખન્ધસળાયતનસઙ્ખતો તેસં ધમ્માનં. **એવમેતં દ્વય**ન્તિ એવં અવિજ્જાય નિવારિતત્તા, તણ્હાય ચ સંયુત્તત્તા એવં સપરસન્તાનગતસવિઞ્ઞાણકકાયસઙ્ખાતં દ્વયં હોતિ. **અઞ્ઞત્થા**તિ સુત્તન્તરેસુ. ''ચક્ખુઞ્ચ પટિચ્ચ રૂપે ચ ઉપ્પજ્જતિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણં, તિણ્ણં સઙ્ગતિ ફસ્સો''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૦૪, ૪૦૦; ૩.૪૨૧, ૪૨૫-૪૨૬; સં॰ નિ॰ ૨.૪૩-૪૫; ૪.૬૦-૬૧; કથા॰ ૪૬૫, ૪૬૭) અજ્ઝત્તિકબાહિરાયતનાનિ ભિન્દિત્વા ચક્ખુરૂપાદિદ્વયાનિ પટિચ્ચ ચક્ખુસમ્ફસ્સાદયો વુત્તા, ઇધ પન અભિન્દિત્વા છ અજ્ઝત્તિકબાહિરાયતનાનિ પટિચ્ચ ચક્ખુસમ્ફસ્સાદયો વુત્તા **''દ્વયં પટિચ્ચ ફસ્સો''**તિ, તસ્મા **મહાદ્વયં નામ કિરેતં** અનવસેસતો અજ્ઝત્તિકબાહિરાયતનાનં ગહિતત્તા. **અજ્ઝત્તિકબાહિરાનિ આયતનાની**તિ એત્થાપિ હિ સળાયતનાનિ સઙ્ગહિતાનેવ. **ફસ્સકારણાની**તિ ફસ્સપવત્તિયા પચ્ચયાનિ. **યેહી**તિ હેતુદસ્સનમત્તન્તિ આહ **''યેહિ કારણભૂતેહી''**તિ. ફસ્સો એવ ફુસનકિચ્ચો, ન ફસ્સાયતનાનીતિ વુત્તં **''ફસ્સેન ફુટ્ઠો''**તિ. **પરિપુણ્ણવસેના**તિ અવેકલ્લવસેન. અપરિપુણ્ણાયતનાનં હીનાનિ ફસ્સસ્સ કારણાનિ હોન્તિ, તેસં વિયાતિ ''એતેસં વા અઞ્ઞતરેના''તિ વુત્તં. **કાયનિબ્બત્તનાદિમ્હી**તિ સવિઞ્ઞાણકસ્સ કાયસ્સ નિબ્બત્તનં કાયનિબ્બત્તનં, કાયો વા નિબ્બત્તતિ એતેનાતિ કાયનિબ્બત્તનં, કિલેસાભિસઙ્ખારા. **આદિસદ્દેન**

ફસ્સસળાયતનાદિસઙ્ગહો. અધિકં પયસતિ પયુઞ્જતિ એતેનાતિ અધિપ્પયાસો, વિસેસકારણન્તિ આહ "**અધિકપયોગો**"તિ.

ભગવા અમ્હાકં ઉપ્પાદકભાવેન મૂલભાવેન **ભગવંમૂલકા. ઇમે ધમ્મા**તિ ઇમે કારણધમ્મા. યેહિ મયં બાલપણ્ડિતાનં સમાનેપિ કાયનિબ્બત્તનાદિમ્હિ વિસેસં જાનેય્યામ, તેનાહ "**પુબ્બે કસ્સપસમ્માસમ્બુદ્ધેન ઉપ્પાદિતા**"તિઆદિ. **આજાનામા**તિ અભિમુખં પચ્ચક્ખતો જાનામ. **પટિવિજ્ઝામા**તિ તસ્સેવ વેવચનં, અધિગચ્છામાતિ અત્થો. **નેતા**તિ અમ્હાકં સન્તાને પાપેતા. **વિનેતા**તિ યથા અલમરિયઞાણદસ્સનવિસેસો હોતિ, એવં વિસેસતો નેતા, તદઙ્ગવિનયાદિવસેન વા વિનેતા. **અનુનેતા**તિ અનુરૂપં નેતા. અન્તરન્તરા યથાધમ્મપઞ્ઞત્તિયા પઞ્ઞાપિતાનં ધમ્માનં અનુરૂપતો દસ્સનં હોતીતિ આહ "**યથાસભાવતો ...પે०... દસ્સેતા**"તિ. આપાથં ઉપગચ્છન્તાનં ભગવા પટિસરણં સમોસરણટ્ઠાનન્તિ **ભગવંપટિસરણા** ધમ્મા. તેનાહ "**ચતુભૂમકધમ્મા**"તિઆદિ. પટિસરતિ પટિવિજ્ઝતીતિ પટિસરણં, તસ્મા પટિવિજ્ઝનવસેન ભગવા પટિસરણં એતેસન્તિ **ભગવંપટિસરણા**. તેનાહ "**અપિ ચા**"તિઆદિ. **ફસ્સો આગચ્છતી**તિ પટિવિજ્ઝનકવસેન ફસ્સો ઞાણસ્સ આપાથં આગચ્છતિ, આપાથં આગચ્છન્તોયેવ સો અત્થતો ''અહં કિન્નામો''તિ નામં પુચ્છન્તો વિય, ભગવા ચસ્સ નામં કરોન્તો વિય હોતીતિ વુત્તં "**અહં ભગવા**"તિઆદિ. **ઉપટ્ઠાતૂ**તિ ઞાણસ્સ પચ્ચુપટ્ઠાતુ. **ભગવન્તંયેવ પટિભાતૂ**તિ ભગવતો એવ ભાગો હોતુ, ભગવાવ નં અત્તનો ભાગં કત્વા વિસ્સજ્જેતૂતિ અત્થો, ભગવતો ભાગો યદિદં ધમ્મસ્સ અક્ખાનં, અમ્હાકં પન સવનં ભાગોતિ અયમેત્થ અધિપ્પાયો. એવઞ્હિ સદ્દલક્ખણેન સમેતિ. કેચિ પન પટિભાતૂતિ અત્થં વદન્તિ ઞાણેન દિસ્સતુ દેસીયતૂતિ વા અત્થો. તેનાહ "**તુમ્હેયેવ નો કથેત્વા દેથાતિ અત્થો**"તિ.

બાલસ્સ પણ્ડિતસ્સ ચ કાયસ્સ નિબ્બત્તિયા પચ્ચયભૂતા **અવિજ્જા ચ તણ્હા ચ**. તેનાહ "**કમ્મં...પે०... નિરુદ્ધા**"તિ. **જવાપેત્વા**તિ ગહિતજવનં કત્વા, યથા પટિસન્ધિં આકડ્ઢિતું સમત્થં હોતિ, એવં કત્વા. યદિ નિરુદ્ધા, કથં અપ્પહીનાતિ વુત્તન્તિ આહ "**યથા પના**"તિઆદિ. ભવતિ હિ તંસદિસેપિ તબ્બોહારો યથા ''સા એવ તિત્તિરી, તાનેવ ઓસધાનિ, તસ્સેવ કમ્મસ્સ વિપાકાવસેસેના''તિ ચ. **દુક્ખક્ખયાયા**તિ તદત્થવિસેસનત્થન્તિ આહ "**ખયત્થાયા**"તિ. **પટિસન્ધિકાય**ન્તિ પટિસન્ધિગહણપુબ્બકં કાયં. પાળિયં ''બાલેના''તિ કરણવચનં નિસ્સક્કેતિ આહ "**બાલતો**"તિ. ભાવિના સહ પટિસન્ધિના **સપ્પટિસન્ધિકો**. યો પન એકન્તતો તેનત્તભાવેન અરહત્તં પત્તું ભબ્બો, સો ભાવિના પટિસન્ધિના ''અપ્પટિસન્ધિકો''તિ, તતો વિસેસનત્થં "**સપ્પટિસન્ધિકો**"તિ વુત્તં. કિઞ્ચાપિ વુત્તં, સો ચ યાવ અરિયભૂમિં ન ઓક્કમતિ, તાવ બાલધમ્મસમઙ્ગી એવાતિ કત્વા "**સબ્બોપિ પુથુજ્જનો બાલો**"તિ વુત્તં. તથા હિ ''અપ્પટિસન્ધિકો ખીણાસવો પણ્ડિતો''તિ ખીણાસવ-સદ્દેન અપ્પટિસન્ધિકો વિસેસિતો. યદિ એવં સેક્ખા કથન્તિ આહ "**સોતાપન્ના**"તિઆદિ. તે હિ સિખાપત્તપણ્ડિચ્ચભાવલક્ખણાભાવતો પણ્ડિતાતિ ન વત્તબ્બા ખીણાસવા વિય, બલવતરાનં પન બાલધમ્માનં પહીનત્તા બાલાતિપિ ન વત્તબ્બા પુથુજ્જના વિય. ભજિયમાના પન ચતુસચ્ચસમ્પટિવેધં ઉપાદાય **પણ્ડિતપક્ખં ભજન્તિ**, ન બાલપક્ખં વુત્તકારણેનાતિ.

બાલપણ્ડિતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. પચ્ચયસુત્તવણ્ણના

૨૦. સબ્બમ્પિ સઙ્ખતં અપ્પટિચ્ચ ઉપ્પન્નં નામ નત્થીતિ પચ્ચયધમ્મોપિ અત્તનો પચ્ચયધમ્મં ઉપાદાય પચ્ચયુપ્પન્નો, તથા પચ્ચયુપ્પન્નધમ્મોપિ અત્તનો પચ્ચયુપ્પન્નં ઉપાદાય પચ્ચયધમ્મોતિ યથારહં ધમ્માનં પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નતા. યેસં વિનેય્યાનં પટિચ્ચસમુપ્પાદદેસનાયેવ સુબોધતો ઉપટ્ઠાતિ, તેસં વસેન સુટ્ઠુ વિભાગં કત્વા પટિચ્ચસમુપ્પાદો દેસિતો. યેસં પન વિનેય્યાનં તદુભયસ્મિં વિભજ્જ સુતે એવ ધમ્માભિસમયો હોતિ, તે સન્ધાય ભગવા તદુભયં વિભજ્જ દસ્સેન્તો ''પટિચ્ચસમુપ્પાદઞ્ચ વો, ભિક્ખવે, દેસેસ્સામિ પટિચ્ચસમુપ્પન્ને ચ ધમ્મે''તિ ઇમં દેસનં આરભીતિ ઇમમત્થં વિભાવેન્તો ''**સત્થા ઇમસ્મિં સુત્તે**''તિઆદિમાહ. પચ્ચયસ્સ ભાવો પચ્ચયત્તં, પચ્ચયનિબ્બત્તતા. અસભાવધમ્મે ન લબ્ભતીતિ ''**સભાવધમ્મે**''તિ વુત્તં. નનુ ચ જાતિ જરા મરણઞ્ચ સભાવધમ્મો ન હોતિ, યેસં પન ખન્ધાનં જાતિ જરા મરણઞ્ચ, તે એવ સભાવધમ્મા, અથ કસ્મા દેસનાય તે ગહિતાતિ? નાયં દોસો, જાતિ જરા મરણઞ્હિ પચ્ચયનિબ્બત્તાનં સભાવધમ્માનં વિકારમત્તં, નઞ્ઞેસં, તસ્મા તે ગહિતાતિ. **ઉપ્પાદા વા તથાગતાનન્તિ** ન વિનેય્યપુગ્ગલાનં મગ્ગફલુપ્પત્તિ વિય જાતિપચ્ચયા જરામરણુપ્પત્તિ તથાગતુપ્પાદાયત્તા, અથ ખો સા તથાગતાનં ઉપ્પાદેપિ અનુપ્પાદેપિ હોતિયેવ. તસ્મા સા કામં અસઙ્ખતા વિય ધાતુ ન નિચ્ચા, તથાપિ ''સબ્બકાલિકા''તિ એતેન જાતિપચ્ચયતો જરામરણુપ્પત્તીતિ દસ્સેતિ. તેનાહ ''**જાતિયેવ જરામરણસ્સ પચ્ચયો**''તિ. **જાતિપચ્ચયા**તિ ચ જાતિસઙ્ખાતપચ્ચયા. હેતુમ્હિ નિસ્સક્કવચનં. ઠિતાવ સા ધાતુ, યાયં ઇદપ્પચ્ચયતા જાતિયા જરામરણસ્સ પચ્ચયતા તસ્સ બ્યભિચારાભાવતો. ઇદાનિ **ન કદાચિ જાતિ જરામરણસ્સ પચ્ચયો ન હોતિ** હોતિયેવાતિ જરામરણસ્સ પચ્ચયભાવે નિયમેતિ. ઉભયેનપિ યથાવુત્તસ્સ પચ્ચયભાવો યત્થ હોતિ, તત્થ અવસ્સંભાવિતં દસ્સેતિ. તેનાહ ભગવા ''ઠિતાવ સા ધાતૂ''તિ. **દ્વીહિ** પદેહિ. **તિટ્ઠન્તી**તિ યસ્સ વસેન ધમ્માનં ઠિતિ, સા ઇદપ્પચ્ચયતા **ધમ્મટ્ઠિતતા. ધમ્મે**તિ પચ્ચયુપ્પન્ને ધમ્મે. **નિયમેતિ** વિસેસેતિ. હેતુગતવિસેસસમાયોગો હિ હેતુફલસ્સ એવં ધમ્મતાનિયામો એવાતિ.

અપરો નયો – **ઠિતાવ સા ધાતૂ**તિ યાયં જરામરણસ્સ ઇદપ્પચ્ચયતા ''જાતિપચ્ચયા જરામરણ''ન્તિ, એસા ધાતુ એસ સભાવો. તથાગતાનં ઉપ્પાદતો પુબ્બે ઉદ્ધઞ્ચ અપ્પટિવિજ્ઝિયમાનો, મજ્ઝે ચ પટિવિજ્ઝિયમાનો ન તથાગતેહિ ઉપ્પાદિતો, અથ ખો સમ્ભવન્તસ્સ જરામરણસ્સ સબ્બકાલં જાતિપચ્ચયતો સમ્ભવોતિ ઠિતાવ સા ધાતુ, કેવલં પન સયમ્ભુઞાણેન અભિસમ્બુજ્ઝનતો ''અયં ધમ્મો તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધો''તિ પવેદનતો ચ તથાગતો ''ધમ્મસામી''તિ વુચ્ચતિ, ન અપુબ્બસ્સ ઉપ્પાદનતો. તેન વુત્તં ''ઠિતાવ સા ધાતૂ''તિ. સા એવ ''જાતિપચ્ચયા જરામરણ''ન્તિ એત્થ વિપલ્લાસાભાવતો એવં અવબુજ્ઝમાનસ્સ એતસ્સ સભાવસ્સ, હેતુનો વા તથેવ ભાવતો ઠિતતાતિ **ધમ્મટ્ઠિતતા**, જાતિ વા જરામરણસ્સ ઉપ્પાદટ્ઠિતિ પવત્તઆયૂહન-સંયોગ-પલિબોધ-સમુદય-હેતુપચ્ચયટ્ઠિતીતિ તદુપ્પાદાદિભાવેનસ્સા ઠિતતા ''ધમ્મટ્ઠિતતા''તિ ફલં પતિ સામત્થિયતો હેતુમેવ વદતિ. ધારીયતિ પચ્ચયેહીતિ વા ધમ્મો, તિટ્ઠતિ તત્થ તદાયત્તવુત્તિતાય ફલન્તિ ઠિતિ, ધમ્મસ્સ ઠિતિ **ધમ્મટ્ઠિતિ**. ધમ્મોતિ વા કારણં પચ્ચયભાવેન ફલસ્સ ધારણતો, તસ્સ ઠિતિ સભાવો, ધમ્મતો ચ અઞ્ઞો સભાવો નત્થીતિ ધમ્મટ્ઠિતિ, પચ્ચયો. તેનાહ ''પચ્ચયપરિગ્ગહે પઞ્ઞા ધમ્મટ્ઠિતિઞાણ''ન્તિ (પટિ॰ મ॰ માતિકા ૪). ધમ્મટ્ઠિતિ એવ **ધમ્મટ્ઠિતતા**. સા એવ ધાતુ ''જાતિપચ્ચયા જરામરણ''ન્તિ ઇમસ્સ સભાવસ્સ, હેતુનો વા અઞ્ઞથત્તાભાવતો, ''ન જાતિપચ્ચયા જરામરણ''ન્તિ વિઞ્ઞાયમાનસ્સ ચ તબ્ભાવાભાવતો નિયામતા વવત્થિતભાવોતિ **ધમ્મનિયામતા**. ફલસ્સ વા જરામરણસ્સ જાતિયા સતિ સમ્ભવો ધમ્મે હેતુમ્હિ ઠિતતાતિ **ધમ્મટ્ઠિતતા**, અસતિ અસમ્ભવો **ધમ્મનિયામતા**તિ એવં ફલેન હેતું વિભાવેતિ, તં ''ઠિતાવ સા ધાતૂ''તિઆદિના વુત્તં. ઇમેસં જરામરણાદીનં પચ્ચયતાસઙ્ખાતં ઇદપ્પચ્ચયતં **અભિસમ્બુજ્ઝતિ** પચ્ચક્ખકરણેન અભિમુખં બુજ્ઝતિ યાથાવતો પટિવિજ્ઝતિ, તતો એવ **અભિસમેતિ** અભિમુખં સમાગચ્છતિ, આદિતો કથેન્તો આચિક્ખતિ, ઉદ્દિસતીતિ અત્થો. તમેવ ઉદ્દેસં

પરિયોસાપેન્તો **દેસેતિ**. યથાઉદ્દિટ્ઠમત્તં નિદ્દિસનવસેન પકારેહિ ઞાપેન્તો **પઞ્ઞાપેતિ**. પકારેહિ એવ પતિટ્ઠપેન્તો **પટ્ઠપેતિ**. યથાનિદ્દિટ્ઠં પટિનિદ્દેસવસેન **વિવરતિ વિભજતિ**. વિવટઞ્હિ વિભત્તઞ્ચ અત્થં હેતૂદાહરણદસ્સનેહિ પાકટં કરોન્તો **ઉત્તાનીકરોતિ**. ઉત્તાનીકરોન્તો તથા પચ્ચક્ખભૂતં કત્વા નિગમનવસેન **પસ્સથાતિ ચાહ**.

જાતિપચ્ચયા જરામરણન્તિઆદીસૂતિ જાતિઆદીનં જરામરણપચ્ચયભાવેસુ. **તેહિ તેહિ પચ્ચયેહી**તિ યાવતકેહિ પચ્ચયેહિ યં ફલં ઉપ્પજ્જમાનારહં, અવિકલેહિ તેહેવ તસ્સ ઉપ્પત્તિ, ન ઊનાધિકેહીતિ. તેનાહ "**અનૂનાધિકેહેવા**"તિ. યથા તં ચક્ખુરૂપાલોકમનસિકારેહિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણસ્સ સમ્ભવોતિ. તેન તંતંફલનિપ્ફાદને તસ્સા પચ્ચયસામગ્ગિયા તપ્પકારતા **તથતા**તિ વુત્તાતિ દસ્સેતિ. **સામગ્ગિ**ન્તિ સમોધાનં, સમવાયન્તિ અત્થો. **અસમ્ભવાભાવતો**તિ અનુપ્પજ્જનસ્સ અભાવતો. તથાવિધપચ્ચયસામગ્ગિયઞ્હિ સતિપિ ફલસ્સ અનુપ્પજ્જને તસ્સાવિતથતા સિયા. **અઞ્ઞધમ્મપચ્ચયેહી**તિ અઞ્ઞસ્સ ફલધમ્મસ્સ પચ્ચયેહિ. **અઞ્ઞધમ્માનુપ્પત્તિતો**તિ તતો અઞ્ઞસ્સ ફલધમ્મસ્સ અનુપ્પજ્જનતો. ન હિ કદાચિ ચક્ખુરૂપાલોકમનસિકારેહિ સોતવિઞ્ઞાણસ્સ સમ્ભવો અત્થિ. યદિ સિયા, તસ્સા સામગ્ગિયા અઞ્ઞથતા નામ સિયા, ન ચેતં અત્થીતિ "**અનઞ્ઞથતા**"તિ વુત્તં. **પચ્ચયતો**તિ પચ્ચયભાવતો. **પચ્ચયસમૂહતો**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. ઇદપ્પચ્ચયા એવ **ઇદપ્પચ્ચયતા**તિ **તા**-સદ્દેન પદં વડ્ઢિતં યથા ''દેવોયેવ દેવતા''તિ, ઇદપ્પચ્ચયાનં સમૂહો **ઇદપ્પચ્ચયતા**તિ સમૂહત્થો **તા**સદ્દો યથા ''જનાનં સમૂહો જનતા''તિ ઇમમત્થં સન્ધાયાહ "**લક્ખણં પનેત્થ સદ્દસત્થતો વેદિતબ્બ**"ન્તિ.

ન નિચ્ચં સસ્સતન્તિ **અનિચ્ચં**. **જરામરણં ન અનિચ્ચં** સઙ્ખારાનં વિકારભાવતો અનિપ્ફન્નત્તા, તથાપિ ''અનિચ્ચ''ન્તિ પરિયાયેન વુત્તં. એસ નયો સઙ્ખતાદીસુપિ. **સમાગન્ત્વા કતં** સહિતેહેવ પચ્ચયેહિ નિબ્બત્તેતબ્બતો યથાસભાવં સમેચ્ચ સમ્ભુય્ય પચ્ચયેહિ કતન્તિ **સઙ્ખતં** . પચ્ચયારહં પચ્ચયં પટિચ્ચ ન વિના તેન સહિતસમેતમેવ ઉપ્પન્નન્તિ **પટિચ્ચસમુપ્પન્નં**. તેનાહ "**પચ્ચયે નિસ્સાય ઉપ્પન્ન**"ન્તિ. **ખયસભાવ**ન્તિ ભિજ્જનસભાવં. **વિગચ્છનકસભાવ**ન્તિ સકભાવતો અપગચ્છનકસભાવં. **વિરજ્જનકસભાવ**ન્તિ પલુજ્જનકસભાવં. **નિરુજ્ઝનકસભાવ**ન્તિ ખણભઙ્ગવસેન પભઙ્ગુસભાવં. **વુત્તનયેના**તિ જરાય વુત્તનયેન. **જનકપ્પચ્ચયાનં** કમ્માદીનં. **કિચ્ચાનુભાવક્ખણે**તિ એત્થ **કિચ્ચાનુભાવો** નામ યથા પવત્તમાને પચ્ચયે તસ્સ ફલં ઉપ્પજ્જતિ, તથા પવત્તિ, એવં સન્તસ્સ પવત્તનક્ખણે. ઇદં વુત્તં હોતિ – યસ્મિં ખણે પચ્ચયો અત્તનો ફલુપ્પાદનં પતિ બ્યાવટો નામ હોતિ, ઇમસ્મિં ખણે યે ધમ્મા રૂપાદયો ઉપલબ્ભન્તિ તતો પુબ્બે, પચ્છા ચ અનુપલબ્ભમાના, તેસં તતો ઉપ્પત્તિ નિદ્ધારીયતિ, એવં જાતિયાપિ સા નિદ્ધારેતબ્બા તંખણૂપલદ્ધતોતિ. યદિ એવં નિપ્પરિયાયતોવ જાતિયા કુતોચિ ઉપ્પત્તિ સિદ્ધિ, અથ કસ્મા ''એકેન પરિયાયેના''તિ વુત્તન્તિ? જાયમાનધમ્માનં વિકારભાવેન ઉપલદ્ધબ્બત્તા. યદિ નિપ્ફન્નધમ્મા વિય જાતિ ઉપલબ્ભેય્ય, નિપ્પરિયાયતોવ તસ્સા કુતોચિ ઉપ્પત્તિ સિયા, ન ચેવં ઉપલબ્ભતિ, અથ ખો અનિપ્ફન્નત્તા વિકારભાવેન ઉપલબ્ભતિ. તસ્મા "**એકેન પરિયાયેનેત્થ અનિચ્ચાતિઆદીનિ યુજ્જન્તી**"તિ વુત્તં. ન પન જરામરણે, જનકપ્પચ્ચયાનં કિચ્ચાનુભાવક્ખણે તસ્સ અલબ્ભનતો. તેનેવ ''એત્થ ચ અનિચ્ચન્તિ…પે॰… અનિચ્ચં નામ જાત''ન્તિ વુત્તં.

સવિપસ્સનાયાતિ એત્થ **સહ**-સદ્દો અપ્પધાનભાવદીપનો ''સમક્ખિકં, સમકસ''ન્તિઆદીસુ વિય. અપ્પધાનભૂતા હિ વિપસ્સના, યથાભૂતદસ્સનમગ્ગપઞ્ઞા પજાનાતિ. ''પુરિમં અન્ત''ન્તિ વુચ્ચમાને પચ્ચુપ્પન્નભાવસ્સપિ ગહણં સિયાતિ "**પુરિમં અન્તં અતીત**"ન્તિ વુત્તં. **વિજ્જમાનતઞ્ચ અવિજ્જમાનતઞ્ચા**તિ સસ્સતાસઙ્કં નિસ્સાય ''અહોસિં નુ ખો અહમતીતમદ્ધાન''ન્તિ અતીતે અત્તનો વિજ્જમાનતં, અધિચ્ચસમુપ્પત્તિઆસઙ્કં નિસ્સાય ''યતો પભુતિ અહં, તતો પુબ્બે ન નુ ખો અહોસિ''ન્તિ અતીતે અત્તનો

અવિજ્જમાનતઞ્ચ કઙ્ખતિ. કસ્મા? વિચિકિચ્છાય આકારદ્વયાવલમ્બનતો. તસ્સા પન અતીતવત્થુતાય ગહિતત્તા સસ્સતાધિચ્ચસમુપ્પત્તિઆકારનિસ્સિતતા દસ્સિતા એવ. આસપ્પનપરિસપ્પનપવત્તિકં કત્થચિપિ અપ્પટિવત્તિહેતુભૂતં વિચિકિચ્છં કસ્મા ઉપ્પાદેતીતિ ન વિચારેતબ્બમેતન્તિ દસ્સેન્તો આહ "**કિંકારણન્તિ ન વત્તબ્બ**"ન્તિ . **કારણં** વા વિચિકિચ્છાય અયોનિસોમનસિકારો, તસ્સ અન્ધબાલપુથુજ્જનભાવો, અરિયાનં અદસ્સાવિતા ચાતિ દટ્ઠબ્બં. **જાતિલિઙ્ગુપપત્તિયો**તિ ખત્તિયબ્રાહ્મણાદિજાતિં, ગહટ્ઠપબ્બજિતાદિલિઙ્ગં, દેવમનુસ્સાદિઉપપત્તિઞ્ચ. **નિસ્સાયા**તિ ઉપાદાય. તસ્મિં કાલે યં સન્તાનં મજ્ઝિમં પમાણં, તેન યુત્તો પમાણિકો, તદભાવતો અધિકભાવતો વા ''અપ્પમાણિકો''તિ વેદિતબ્બો. **કેચી**તિ સારસમાસાચરિયા. તે હિ ''કથં નુ ખો''તિ ઇસ્સરેન વા બ્રહ્મુના વા પુબ્બકતેન વા અહેતુતો વા નિબ્બત્તોતિ ચિન્તેતીતિ વદન્તિ. અહેતુતો નિબ્બત્તિકઙ્ખાપિ હિ હેતુપરામસનમેવાતિ. **પરમ્પર**ન્તિ પુબ્બાપરપ્પવત્તિં. **અદ્ધાન**ન્તિ કાલાધિવચનં, તઞ્ચ ભુમ્મત્થે ઉપયોગવચનં દટ્ઠબ્બં. **વિજ્જમાનતઞ્ચ અવિજ્જમાનતઞ્ચા**તિ સસ્સતાસઙ્કં નિસ્સાય ''ભવિસ્સામિ નુ ખો અહં અનાગતમદ્ધાન''ન્તિ અનાગતે અત્તનો વિજ્જમાનતં, ઉચ્છેદાસઙ્કં નિસ્સાય ''યસ્મિઞ્ચ અત્તભાવે ઉચ્છેદનકઙ્ખા, તતો પરં નુ ખો ભવિસ્સામી''તિ અનાગતે અત્તનો અવિજ્જમાનતઞ્ચ કઙ્ખતીતિ હેટ્ઠા વુત્તનયેન યોજેતબ્બં.

પચ્ચુપ્પન્નં અદ્ધાનન્તિ અદ્ધાપચ્ચુપ્પન્નસ્સ ઇધાધિપ્પેતત્તા "**પટિસન્ધિમાદિં કત્વા**"તિઆદિ વુત્તં. ''ઇદં કથં, ઇદં કથ''ન્તિ પવત્તનતો કથંકથા, વિચિકિચ્છા, સા અસ્સ અત્થીતિ **કથંકથી**. તેનાહ "**વિચિકિચ્છી**"તિ. કા એત્થ ચિન્તા? ઉમ્મત્તકો વિય બાલપુથુજ્જનોતિ પટિકચ્ચેવ વુત્તન્તિ અધિપ્પાયો. **તં** મહામાતાય પુત્તં. **મુણ્ડેસુ**ન્તિ મુણ્ડેન અનિચ્છન્તં જાગરણકાલે ન સક્કાતિ સુત્તં મુણ્ડેસું કુલધમ્મવસેન યથા એકચ્ચે કુલતાપસા. રાજભયેનાતિ ચ વદન્તિ. **સીતિભૂત**ન્તિ ઇદં મધુરકભાવપ્પત્તિયા કારણવચનં. ''સેતભૂત''ન્તિપિ પાઠો, ઉદકે ચિરટ્ઠાનેન સેતભાવં પત્તન્તિ અત્થો.

અત્તનો ખત્તિયભાવં કઙ્ખતિ કણ્ણો વિય સૂતપુત્તસઞ્ઞી, સૂતપુત્તસઞ્ઞીતિ સૂરિયદેવપુત્તસ્સ પુત્તસઞ્ઞી. જાતિયા વિભાવિયમાનાય ''અહ''ન્તિ તસ્સ અત્તનો પરામસનં સન્ધાયાહ ''એવમ્પિ સિયા કઙ્ખા''તિ. **મનુસ્સાપિ ચ રાજાનો વિયા**તિ મનુસ્સાપિ ચ કેચિ એકચ્ચે રાજાનો વિયાતિ અધિપ્પાયો. **વુત્તનયમેવ** ''સણ્ઠાનાકારં નિસ્સાયા''તિઆદિના. **એત્થા**તિ ''કથં નુ ખોસ્મી''તિ પદે. **અબ્ભન્તરે જીવો**તિ પરપરિકપ્પિતં અન્તરત્તાનં વદતિ. **સોળસંસાદીન**ન્તિ **આદિ**-સદ્દેન સરીરપરિમાણઅઙ્ગુટ્ઠ-યવપરમાણુપરિમાણતાદિકે સઙ્ગણ્હાતિ. સત્તપઞ્ઞત્તિ જીવવિસયાતિ દિટ્ઠિગતિકાનં મતિમત્તં, પરમત્થતો પન સા અત્તભાવવિસયાવાતિ આહ "**અત્તભાવસ્સ આગતિગતિટ્ઠાન**"ન્તિ. યતાયં આગતો, યત્થ ચ ગમિસ્સતિ, તં ઠાનન્તિ અત્થો. **સોતાપન્નો અધિપ્પેતો** વિચિકિચ્છાપહાનસ્સ દિટ્ઠત્તા. **ઇતરેપિ તયો**તિ સકદાગામીઆદયો અવારિતા એવ. ''અયઞ્ચ...પે॰... સુદિટ્ઠા''તિ નિપ્પદેસતો સચ્ચસંપટિવેધસ્સ જોતિતત્તા.

પચ્ચયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

આહારવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. દસબલવગ્ગો

૧. દસબલસુત્તવણ્ણના

૨૧. પઠમં દુતિયસ્સેવ સઙ્ખેપો પઠમસુત્તે સઙ્ખેપવુત્તસ્સ અત્થસ્સ વિત્થારવસેન દુતિયસુત્તસ્સ દેસિતત્તા, તઞ્ચ પન ભગવા પઠમસુત્તં સઙ્ખેપતો દેસેસિ, દુતિયં તતો વિત્થારતો. પઠમં વા સંખિત્તરુચીનં પુગ્ગલાનં અજ્ઝાસયેન સઙ્ખેપતો દેસેસિ, દુતિયં પન અત્તનો રુચિયા તતો વિત્થારતો. સીહસમાનવુત્તિકા હિ બુદ્ધા ભગવન્તો, તે અત્તનો રુચિયા કથેન્તા અત્તનો થામં દસ્સેન્તાવ કથેન્તિ, તસ્મા દુતિયસુત્તવસેન ચેત્થ અત્થવણ્ણનં કરિસ્સામ, તસ્મિં સંવણ્ણિતે પઠમં સંવણ્ણિતમેવ હોતીતિ અધિપ્પાયો.

દસબલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દુતિયદસબલસુત્તવણ્ણના

૨૨. તત્થાતિ દુતિયસુત્તે. **દસહિ બલેહી**તિ દસહિ અનઞ્ઞસાધારણેહિ ઞાણબલેહિ, તાનિ તથાગતસ્સેવ બલાનીતિ તથાગતબલાનીતિ વુચ્ચન્તિ. કામઞ્ચ તાનિ એકચ્ચાનં સાવકાનમ્પિ ઉપ્પજ્જન્તિ, યાદિસાનિ પન બુદ્ધાનં ઠાનાટ્ઠાનઞાણાદીનિ ઉપ્પજ્જન્તિ, ન તાદિસાનિ તદઞ્ઞેસં કદાચિપિ ઉપ્પજ્જન્તીતિ. **હત્થિકુલાનુસારેના**તિ વક્ખમાનહત્થિકુલાનુસારેન. **કાળાવક**ન્તિ કુલસદ્દાપેક્ખાય નપુંસકનિદ્દેસો. એસ નયો સેસેસુપિ. **પકતિહત્થિકુલ**ન્તિ ગિરિચરનદિચરવનચરાદિપ્પભેદા ગોચરિયકાળાવકનામા સબ્બાપિ બલેન પાકતિકા હત્થિજાતિ. **દસન્નં પુરિસાન**ન્તિ થામમજ્ઝિમાનં દસન્નં પુરિસાનં. એકસ્સ તથાગતસ્સ કાયબલન્તિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. **એકસ્સા**તિ ચ તથા હેટ્ઠાકથાયં આગતત્તા દેસનાસોતેન વુત્તં. **નારાયનસઙ્ઘાતબલ**ન્તિ એત્થ નારા વુચ્ચન્તિ રસ્મિયો, તા બહૂ નાનાવિધા ઇતો ઉપ્પજ્જન્તીતિ **નારાયનં**, વજિરં, તસ્મા નારાયનસઙ્ઘાતબલન્તિ વજિરસઙ્ઘાતબલન્તિ અત્થો. **તથાગતસ્સ કાયબલ**ન્તિ તથાગતસ્સ પાકતિકકાયબલં. **સઙ્ખં ન ગચ્છતિ** અત્તનો બલાભાવતો, તતો એવસ્સ **બાહિરકતા લામકતા ચ**. તદુભયં પનસ્સ કારણેન દસ્સેતું "**એતઞ્હિ નિસ્સાયા**"તિઆદિ વુત્તં. **અઞ્ઞ**ન્તિ કાયબલતો અઞ્ઞં તતો વિસુંયેવ. **દસસુ ઠાનેસુ** દસસુ ઞાતબ્બટ્ઠાનેસુ. યાથાવપટિવેધતો સયઞ્ચ અકમ્પયં, પુગ્ગલઞ્ચ તંસમઙ્ગિં નેય્યેસુ અધિબલં કરોતીતિ આહ "**અકમ્પનટ્ઠેન ઉપત્થમ્ભનટ્ઠેન ચા**"તિ.

ઠાનઞ્ચ ઠાનતોતિ કારણઞ્ચ કારણતો. કારણઞ્હિ યસ્મા ફલં તિટ્ઠતિ તદાયત્તવુત્તિતાય ઉપ્પજ્જતિ ચેવ પવત્તતિ ચ, તસ્મા "ઠાન"ન્તિ વુચ્ચતિ. વિપરિયાયેન **અટ્ઠાન**ન્તિ અકારણં વેદિતબ્બં. તદુભયં ભગવા યેન ઞાણેન યે યે ધમ્મા યેસં યેસં ધમ્માનં હેતૂ પચ્ચયા ઉપ્પાદાય, તં તં ઠાનં, યે યે ધમ્મા યેસં યેસં ધમ્માનં ન હેતૂ ન પચ્ચયા ઉપ્પાદાય, તં તં અટ્ઠાનન્તિ પજાનાતિ. તં સન્ધાયાહ "**ઠાનઞ્ચ...પે॰... જાનનં એક**"ન્તિ. **કમ્મસમાદાનાન**ન્તિ કમ્મં સમાદિયિત્વા કતાનં કુસલાકુસલકમ્માનં, કમ્મઞ્ઞેવ વા કમ્મસમાદાનં. **ઠાનસો હેતુસો**તિ પચ્ચયતો ચ હેતુતો ચ. તત્થ ગતિઉપધિકાલપયોગા વિપાકસ્સ ઠાનં, કમ્મં હેતુ. **સબ્બત્થગામિનીપટિપદાજાનન**ન્તિ સબ્બગતિગામિનિયા અગતિગામિનિયા ચ પટિપદાય મગ્ગસ્સ જાનનં, બહૂસુપિ મનુસ્સેસુ એકમેવ પાણં હનન્તેસુ "ઇમસ્સ ચેતના નિરયગામિની ભવિસ્સતિ, ઇમસ્સ તિરચ્છાનયોનિગામિની"તિ ઇમિના નયેન એકવત્થુસ્મિમ્પિ કુસલાકુસલચેતનાસઙ્ખાતાનં પટિપત્તીનં અવિપરીતતો સભાવજાનનં . **અનેકધાતુનાનાધાતુલોકજાનન**ન્તિ ચક્ખુધાતુઆદીહિ કામધાતુઆદીહિ વા બહુધાતુનો, તાસંયેવ ધાતૂનં વિપરીતતાય નાનપ્પકારધાતુનો ખન્ધાયતનધાતુલોકસ્સ જાનનં. **પરસત્તાન**ન્તિ પરેસં સત્તાનં. **નાનાધિમુત્તિકતાજાનન**ન્તિ હીનાદીહિ અધિમુત્તીહિ નાનાધિમુત્તિકભાવસ્સ જાનનં. **તેસંયેવા**તિ પરસત્તાનંયેવ. **ઇન્દ્રિયપરોપરિયત્તજાનન**ન્તિ સદ્ધાદીનં ઇન્દ્રિયાનં પરભાવસ્સ અપરભાવસ્સ વુદ્ધિયા ચેવ હાનિયા ચ જાનનં. **ઝાનવિમોક્ખસમાધિસમાપત્તીન**ન્તિ પઠમાદીનં ચતુન્નં ઝાનાનં, "રૂપી રૂપાનિ પસ્સતી"તિઆદીનં અટ્ઠન્નં

વિમોક્ખાનં, સવિતક્કસવિચારાદીનં તિણ્ણં સમાધીનં, પઠમજ્ઝાનસમાપત્તિઆદીનઞ્ચ નવન્નં અનુપુબ્બસમાપત્તીનં. **સંકિલેસવોદાનવુટ્ઠાનજાનનન્તિ** હાનભાગિયસ્સ, વિસેસભાગિયસ્સ ''વોદાનમ્પિ વુટ્ઠાનં, તમ્હા તમ્હા સમાધિમ્હા વુટ્ઠાનમ્પિ વુટ્ઠાન''ન્તિ (વિભ॰ ૮૨૮) એવં વુત્તપગુણજ્ઝાનસ્સ ચેવ ભવઙ્ગફલસમાપત્તીનઞ્ચ જાનનં. હેટ્ઠિમં હેટ્ઠિમઞ્હિ પગુણજ્ઝાનં ઉપરિમસ્સ ઉપરિમસ્સ પદટ્ઠાનં હોતિ, તસ્મા વોદાનમ્પિ ''વુટ્ઠાન''ન્તિ વુચ્ચતિ. ભવઙ્ગેન પન સબ્બઝાનેહિ વુટ્ઠાનં હોતિ. ફલસમાપત્તિયા નિરોધસમાપત્તિતો વુટ્ઠાનમેવ સન્ધાય ''તમ્હા તમ્હા સમાધિમ્હા વુટ્ઠાન''ન્તિ વુત્તં. **પુબ્બેનિવાસજાનનન્તિ** પુબ્બેનિવાસાનુસ્સતિઞાણેન નિવુટ્ઠક્ખન્ધાનં જાનનં. **ચુતૂપપાતજાનનન્તિ** સત્તાનં ચુતિયા ઉપપત્તિયા ચ યાથાવતો જાનનં. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન **વિસુદ્ધિમગ્ગે** વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. **આસવક્ખયજાનનં** આસવક્ખયઞાણં, મગ્ગઞાણન્તિ અત્થો. યત્થ પનેતાનિ વિત્થારતો આગતાનિ સંવણ્ણિતાનિ, તાનિ દસ્સેન્તો ''**અભિધમ્મે પના**''તિઆદિમાહ.

બ્યામોહભયવસેન સરણપરિયેસનં સારજ્જનં સારદો, બ્યામોહભયં. વિગતો સારદો એતસ્સાતિ વિસારદો, તસ્સ ભાવો **વેસારજ્જં**. તં પન ઞાણસમ્પદં પહાનસમ્પદં દેસનાવિસેસસમ્પદં ખેમં નિસ્સાય પવત્તં ચતુબ્બિધં પચ્ચવેક્ખણઞાણં. તેનાહ ''**ચતૂસુ ઠાનેસૂ**''તિઆદિ. **ચતૂસૂ**તિ પરપરિકપ્પિતેસુ વત્થૂસુ. પરપરિકપ્પિતેસુ વા વત્થુમત્તેસુ ચોદનાકારણેસુ. **સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ તે પટિજાનતો**તિ ''અહં સમ્માસમ્બુદ્ધો''તિ એવં પટિજાનન્તેન તયા. **ઇમે ધમ્મા**તિ ''ઇદં પઞ્ચમં અરિયસચ્ચં, અયં છટ્ઠો ઉપાદાનક્ખન્ધો, ઇદં તેરસમં આયતન''ન્તિ વેદિતબ્બા ઇમે ધમ્મા. **અનભિસમ્બુદ્ધા** અપ્પટિવિદ્ધત્તાતિ.

તત્રાતિ તસ્મિં અનભિસમ્બુદ્ધધમ્મસઙ્ખાતે ચોદનાવત્થુસ્મિં. **કોચી**તિ સમણાદીહિ અઞ્ઞો વા યો કોચિ. **સહ ધમ્મેના**તિ સહ હેતુના. ''ધમ્મપટિસમ્ભિદા''તિઆદીસુ વિય હેતુપરિયાયો ઇધ **ધમ્મ**-સદ્દો. **હેતૂ**તિ ચ ઉપ્પત્તિસાધનહેતુ વેદિતબ્બો, ન કારકો સમ્પાપકો વા. **નિમિત્તન્તિ** કારણં, તં પનેત્થ ચોદનાવત્થુમેવ. **ન સમનુપસ્સામિ** સમ્માસમ્બુદ્ધભાવતો. **ખેમપ્પત્તો**તિ અખેમપ્પત્તરૂપાય ચોદનાય અનુપદ્દવં પત્તો નિચ્ચલભાવપ્પત્તો. **વેસારજ્જપ્પત્તો**તિ વિસારદભાવપ્પત્તો. સેસેસુપિ એસેવ નયો. અયં પન વિસેસો – **ઇમે આસવા**તિ કામાસવાદીસુ ઇમે નામ આસવા ન પરિક્ખીણાતિ આસવક્ખયવચનેનેત્થ સબ્બકિલેસપ્પહાનં વુત્તં. ન હિ સો કિલેસો અત્થિ, યો સબ્બસો આસવેસુ ખીણેસુ નપ્પહીયેય્ય. **અન્તરાયિકા**તિ અન્તરાયકરા, સગ્ગવિમોક્ખાધિગમસ્સ અન્તરાયકરાતિ અત્થો. ધમ્મો હિ યો સંકિલેસતો નિય્યાતિ, સો ''નિય્યાનિકો''તિ વુત્તો. ધમ્મે નિય્યન્તે તંસમઙ્ગીપુગ્ગલો નિય્યાનિકોતિ વોહરિતો હોતીતિ તસ્સ પટિક્ખિપન્તો ''**સો ન નિય્યાતી**''તિ આહ. કથં પન દેસનાધમ્મો નિય્યાતીતિ વુચ્ચતિ? નિય્યાનત્થસમાધાનતો, સો અભેદોપચારેન ''નિય્યાતી''તિ વુત્તો. અથ વા ''ધમ્મો દેસિતો''તિ અરિયધમ્મસ્સ અધિપ્પેતત્તા ન કોચિ વિરોધો.

ઉસભસ્સ ઇદન્તિ **આસભં**, અસન્તસનટ્ઠેન આસભં વિયાતિ **આસભં**, સેટ્ઠટ્ઠાનં સબ્બઞ્ઞુતં. આસભટ્ઠાનટ્ઠાયિતાય **આસભા** નામ **પુબ્બબુદ્ધા**. સબ્બઞ્ઞુતપટિજાનનવસેન અભિમુખં ગચ્છન્તિ, ચતસ્સો વા પરિસા ઉપસઙ્કમન્તીતિ **આસભા**. ચતસ્સોપિ હિ પરિસા બુદ્ધાભિમુખા એવં તિટ્ઠન્તિ, ન તિટ્ઠન્તિ પરમ્મુખા. **ઇદમ્પી**તિ ''ઉસભો''તિ ઇદમ્પિ પદં. **તસ્સા**તિ નિસભસ્સ. યેસં બલુપ્પાદાવટ્ઠાનાનં વસેન ઉસભસ્સ આસભણ્ઠાનં ઇચ્છિતં, તતો સાતિસયાનં એવ તેસં વસેન આસભણ્ઠાનં હોતીતિ દટ્ઠબ્બં. યં કિઞ્ચિ લોકે ઉપમં નામ બુદ્ધગુણાનં નિદસ્સનભાવેન વુચ્ચતિ, સબ્બં તં નિહીનમેવ. **તિટ્ઠમાનો ચા**તિ અતિટ્ઠન્તોપિ તિટ્ઠમાનો એવ પટિજાનાતિ નામ. **ઉપગચ્છતી**તિ અનુજાનાતિ.

અટ્ઠ ખો ઇમાતિ ઇદં વેસારજ્જઞાણસ્સ બલદસ્સનં. યથા હિ બ્યત્તં પરિસં અજ્ઝોગાહેત્વા વિઞ્ઞૂનં ચિત્તં આરાધનસમત્થાય કથાય ધમ્મકથિકસ્સ છેકભાવો પઞ્ઞાયતિ, એવં ઇમા અટ્ઠ પરિસા પત્વા સત્થુ વેસારજ્જઞાણસ્સ બલં પાકટં હોતિ. તેન વુત્તં "**પરિસાસૂ**"તિ. **ખત્તિયપરિસા**તિ ખત્તિયાનં સન્નિપતિતાનં સમૂહો. એસ નયો સબ્બત્થ. **મારપરિસા**તિ મારકાયિકાનં સન્નિપતિતાનં સમૂહો. મારસદિસાનં મારાનં પરિસાતિ મારપરિસા. સબ્બા ચેતા પરિસા ઉગ્ગટ્ઠાનદસ્સનવસેન ગહિતા. મનુસ્સા હિ ''એત્થ રાજા નિસિન્નો''તિ વુત્તે પકતિવચનમ્પિ વત્તું ન સક્કોન્તિ, કચ્છેહિ સેદા મુચ્ચન્તિ, એવં ઉગ્ગા ખત્તિયપરિસા, બ્રાહ્મણા તીસુ વેદેસુ કુસલા હોન્તિ, ગહપતયો નાનાવોહારેસુ ચ અક્ખરચિન્તાય ચ કુસલા, સમણા સકવાદપરવાદેસુ કુસલા, તેસં મજ્ઝે ધમ્મકથાકથનં નામ અતિવિય ભારિયં. દેવાનં ઉગ્ગભાવે વત્તબ્બમેવ નત્થિ. અમનુસ્સોતિ હિ વુત્તમત્તે મનુસ્સાનં સકલસરીરં કમ્પતિ, તેસં રૂપં દિસ્વાપિ સદ્દં સુત્વાપિ સત્તા વિસઞ્ઞિતાપિ હોન્તિ. એવં અમનુસ્સપરિસા ઉગ્ગા. ઇતિ ચેતા પરિસા ઉગ્ગટ્ઠાનદસ્સનવસેન વુત્તા. કસ્મા પનેત્થ યામાદિપરિસા ન ગહિતાતિ? ભુસં કામાભિગિદ્ધતાય યોનિસોમનસિકારવિરહતો. યામાદયો હિ ઉળારુળારે કામે પટિસેવન્તા તત્થાભિગિદ્ધતાય ધમ્મસ્સવનાય સભાવેન ચિત્તમ્પિ ન ઉપ્પાદેન્તિ, મહાબોધિસત્તાનં પન બુદ્ધાનઞ્ચ આનુભાવેન આકડ્ઢિયમાના કદાચિ નેસં પયિરુપાસનાદીનિ કરોન્તિ તાદિસે મહાસમયે. તેનેવ હિ વિમાનવત્થુદેસનાપિ તંનિમિત્તા બહુલા નાહોસિ. **સેટ્ઠનાદ**ન્તિ કેનચિ અપ્પટિહતભાવેન ઉત્તમનાદં. **અભીતનાદ**ન્તિ વેસારજ્જયોગતો કુતોચિ નિબ્ભયનાદં. **સીહનાદસુત્તેના**તિ ખન્ધિયવગ્ગે આગતેન સીહનાદસુત્તેન. **સહનતો**તિ ખમનતો. **હનનતો**તિ વિધમનતો વિદ્ધંસનતો. **યથા વા**તિઆદિ ''સીહનાદસદિસં વા નાદં નદતી''તિ સઙ્ખેપતો વુત્તસ્સ અત્થસ્સ વિઞ્ઞાપનં.

એતન્તિ ''બ્રહ્મચક્ક''ન્તિ એતં પદં. **પઞ્ઞાપભાવિત**ન્તિ ચિરકાલપરિભાવિતાય પારમિતાપઞ્ઞાય વિપસ્સનાપઞ્ઞાય ચ ઉપ્પાદિતં. **કરુણાપભાવિત**ન્તિ ''કિચ્છં વતાયં લોકો આપન્નો''તિઆદિનયપ્પવત્તાય મહાકરુણાય ઉપ્પાદિતં. યથા અભિનિક્ખમનતો પભુતિ મહાબોધિસત્તાનં અરિયમગ્ગાધિગમનવિરોધિની પટિપત્તિ નત્થિ, એવં તુસિતભવનતો નિયતભાવાપત્તિતો ચ પટ્ઠાયાતિ દુતિયતતિયનયા ચ ગહિતા. **ફલક્ખણે**તિ અગ્ગફલક્ખણે. પટિવેધનિટ્ઠત્તા અરહત્તમગ્ગઞાણં વજિરૂપમતાયેવ સાતિસયો પટિવેધોતિ "**ફલક્ખણે ઉપ્પન્નં નામા**"તિ વુત્તં. તેન પટિલદ્ધસ્સપિ દેસનાઞાણસ્સ કિચ્ચનિપ્ફત્તિ પરસ્સ બુજ્ઝનમત્તેન હોતીતિ "**અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞસ્સ સોતાપત્તિ...પે॰... ફલક્ખણે પવત્તનં નામા**"તિ વુત્તં. તતો પરં પન યાવ પરિનિબ્બાના દેસનાઞાણપ્પવત્તિ, તસ્સેવ પવત્તિતસ્સ ધમ્મચક્કસ્સ ઠાનન્તિ વેદિતબ્બં પવત્તિતચક્કસ્સ ચક્કવત્તિનો ચક્કરતનસ્સ ઠાનં વિય. **ઉભયમ્પી**તિ **પિ**-સદ્દેન લોકિયદેસનાઞાણસ્સ ઇતરેન અનઞ્ઞસાધારણતાવસેન સમાનતં સમ્પિણ્ડેતિ. ઉરસિ જાતતાય ઉરસો સમ્ભૂતન્તિ **ઓરસં** ઞાણં.

ઇતિ રૂપન્તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો અનવસેસતો રૂપસ્સ સરૂપનિદસ્સનત્થોતિ તસ્સ "**ઇદં રૂપ**"ન્તિ એતેન સાધારણતો ચ સરૂપનિદસ્સનમાહ. **એત્તકં રૂપ**ન્તિ એતેન અનવસેસતો ''ઇતો ઉદ્ધં રૂપં નત્થી''તિ નિમિત્તસ્સ અઞ્ઞસ્સ અભાવં. ઇદાનિ તમત્થં વિત્થારતો દસ્સેતું ''રુપ્પનસભાવઞ્ચેવા''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **રુપ્પનં** સીતાદિવિરોધિપચ્ચયસમવાયે વિસદિસુપ્પત્તિ. **આદિ**-સદ્દેન અજ્ઝત્તિકબાહિરાદિભેદં સઙ્ગણ્હાતિ. **લક્ખણ...પે॰... વસેના**તિ કક્ખળત્તાદિલક્ખણવસેન સન્ધારણાદિરસવસેન સમ્પટિચ્છનાદિપચ્ચુપટ્ઠાનવસેન ભૂતત્તયાદિપદટ્ઠાનવસેન ચ. **એવં પરિગ્ગહિતસ્સા**તિ એવં સાધારણતો ચ લક્ખણાદિતો ચ પરિગ્ગહિતસ્સ. **અવિજ્જાસમુદયા**તિ અવિજ્જાય ઉપ્પાદા, અત્થિભાવાતિ અત્થો. નિરોધવિરોધી હિ અત્થિભાવો હોતિ, તસ્મા નિરોધે અસતિ અત્થિભાવો હોતિ, તસ્મા પુરિમભવે સિદ્ધાય અવિજ્જાય સતિ ઇમસ્મિં ભવે રૂપસ્સ સમુદયો રૂપસ્સ

ઉપ્પાદો હોતીતિ અત્થો. **તણ્હાસમુદયા કમ્મસમુદયા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. અવિજ્જાદીહિ ચ તીહિ અતીતકાલિકત્તા તેસં સહકારીકારણભૂતં ઉપાદાનમ્પિ ગહિતમેવાતિ વેદિતબ્બં. પવત્તિપચ્ચયેસુ કબળીકારઆહારસ્સ બલવતાય, સો એવ ગહિતો, ''આહારસમુદયા''તિ પન ગહિતેન પવત્તિપચ્ચયતામત્તેન ઉતુચિત્તાનિપિ ગહિતાનેવ હોન્તીતિ દ્વાદસસમુટ્ઠાનિકં રૂપસ્સ પચ્ચયતો દસ્સનમ્પિ ભવિતબ્બમેવાતિ દટ્ઠબ્બં. **નિબ્બત્તિલક્ખણ**ન્તિઆદિના કાલવસેન ઉદયદસ્સનમાહ. તત્થ ભૂતવસેન મગ્ગે ઉદયં પસ્સિત્વા ઠિતો ઇધ સન્તતિવસેન અનુક્કમેન ખણવસેન પસ્સતિ. **અવિજ્જાનિરોધા રૂપનિરોધો**તિ અગ્ગમગ્ગઞાણેન અવિજ્જાય અનુપ્પાદનિરોધતો અનાગતસ્સ અનુપ્પાદનિરોધો હોતિ પચ્ચયાભાવે અભાવતો. **પચ્ચયનિરોધેના**તિ અવિજ્જાસઙ્ખાતસ્સ પચ્ચયસ્સ નિરોધભાવેન. **તણ્હાનિરોધા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **આહારનિરોધા**તિ પવત્તિપચ્ચયસ્સ કબળીકારાહારસ્સ અભાવા. **રૂપનિરોધા**તિ તંસમુટ્ઠાનરૂપસ્સ અભાવો હોતિ. સેસં હેટ્ઠા વુત્તનયાનુસારેન વેદિતબ્બં. **વિપરિણામલક્ખણ**ન્તિ ભવકાલવસેન હેતુદ્વયદસ્સનં. તસ્મા તં પદટ્ઠાનવસેન પગેવ પસ્સિત્વા ઠિતો ઇધ સન્તતિવસેન દિસ્વા અનુક્કમેન ખણવસેન પસ્સતિ.

ઇતિ **વેદના**તિઆદીસુપિ વુત્તનયેન અત્થો વેદિતબ્બો. **સુખાદિભેદ**ન્તિ સુખદુક્ખઅદુક્ખમસુખાદિવિભાગં. **રૂપસઞ્ઞાદિભેદ**ન્તિ રૂપસઞ્ઞા, સદ્દ... ગન્ધ... રસ... ફોટ્ઠબ્બ ... ધમ્મસઞ્ઞાદિવિભાગં. **ફસ્સાદિભેદ**ન્તિ ફસ્સચેતનામનસિકારાદિવિભાગં. **લક્ખણ...પે॰... વસેના**તિ ઇટ્ઠાનુભવનલક્ખણાદિલક્ખણવસેન ઇટ્ઠાકારસમ્ભોગરસાદિરસવસેન કાયિકઅસ્સાદાદિપચ્ચુપટ્ઠાનવસેન ઇટ્ઠારમ્મણાદિપદટ્ઠાનવસેન. ''ફુટ્ઠો વેદેતિ, ફુટ્ઠો સઞ્જાનાતિ, ફુટ્ઠો ચેતેતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૯૩) વચનતો તીસુ વેદનાદીસુ ખન્ધેસુ **ફસ્સસમુદયાતિ વત્તબ્બં**. વિઞ્ઞાણપ્પચ્ચયા નામરૂપ''ન્તિ વચનતો **વિઞ્ઞાણક્ખન્ધે નામરૂપસમુદયા**તિ વત્તબ્બં. **તેસંયેવ વસેના**તિ ''અવિજ્જાનિરોધો વેદનાનિરોધો''તિઆદિના તેસંયેવ અવિજ્જાદીનં વસેન યોજેતબ્બં.

ઉપાદાનક્ખન્ધાનં સમુદયત્થઙ્ગમવસેન તિત્થિયાનં અવિસયોપિ સપ્પદેસો સીહનાદો દસ્સિતો. ઇદાનિ નિપ્પદેસો અનુલોમપટિલોમવસેન સઙ્ખેપતો વિત્થારતો પચ્ચયાકારવિસયો અનઞ્ઞસાધારણો દસ્સીયતીતિ આહ, ''**અયમ્પિ અપરો સીહનાદો**''તિ. **તસ્સા**તિ ''ઇમસ્મિં સતી''તિઆદિના સઙ્ખેપતો વુત્તપટિચ્ચસમુપ્પાદપાળિયા. એત્થ ચ ''ઇમસ્મિં સતિ ઇદં હોતિ, ઇમસ્સ નિરોધા ઇદં નિરુઝ્તી''તિ અવિજ્જાદીનં ભાવે સઙ્ખારાદીનં ભાવસ્સ, અવિજ્જાદીનં નિરોધે સઙ્ખારાદીનં નિરોધસ્સ કથનેન પુરિમસ્મિં પચ્ચયલક્ખણે નિયમો દસ્સિતો ''ઇમસ્મિં સતિ એવ, નાસતિ, ઇમસ્સ ઉપ્પાદા એવ, નાનુપ્પાદા, નિરોધા એવ, નાનિરોધા''તિ. તેનેદં લક્ખણં અન્તોગધનિયમં ઇધ પટિચ્ચસમુપ્પાદસ્સ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. નિરોધોતિ ચ અવિજ્જાદીનં વિરાગા વિગમેન આયતિં અનુપ્પાદો અપ્પવત્તિ. તથા હિ વુત્તં ''અવિજ્જાય ત્વેવ અસેસવિરાગનિરોધા''તિઆદિ. નિરોધવિરોધી ચ ઉપ્પાદો, યેન સો ઉપ્પાદનિરોધવિભાગેન વુત્તો ''ઇમસ્સ નિરોધા ઇદં નિરુજ્ઝતી''તિ. તેનેતં દસ્સેતિ ''અસતિ નિરોધે ઉપ્પાદો નામ, સો ચેત્થ અત્થિભાવોતિ વુચ્ચતી''તિ. ''ઇમસ્મિં સતિ ઇદં હોતી''તિ ઇદમેવ હિ લક્ખણં. પરિયાયન્તરેન ''ઇમસ્સ ઉપ્પાદા ઇદં ઉપ્પજ્જતી''તિ વદન્તેન પરેન પુરિમં વિસેસિતં હોતિ. તસ્મા ન વત્તમાનંયેવ સન્ધાય ''ઇમસ્મિં સતી''તિ વુત્તં, અથ ખો મગ્ગેન અનિરુજ્ઝનસભાવઞ્ચાતિ વિઞ્ઞાયતિ. યસ્મા ચ ''ઇમસ્મિં અસતિ ઇદં ન હોતિ, ઇમસ્સ નિરોધા ઇદં નિરુજ્ઝતી''તિ દ્વિધાપિ ઉદ્દિટ્ઠસ્સ લક્ખણસ્સ નિદ્દેસં વદન્તેન ભગવતા ''અવિજ્જાય ત્વેવ અસેસવિરાગનિરોધા સઙ્ખારનિરોધો''તિઆદિના નિરોધોવ વુત્તો, તસ્મા નત્થિભાવોપિ નિરોધો એવાતિ નત્થિભાવવિરુદ્ધો અત્થિભાવો અનિરોધોતિ દસ્સિતં હોતિ. તેન અનિરોધસઙ્ખાતેન અત્થિભાવેન ઉપ્પાદં વિસેસેતિ. તતો ઇધ ન કેવલં અત્થિભાવમત્તં ઉપ્પાદોતિ અત્થો અધિપ્પેતો, અથ ખો અનિરોધસઙ્ખાતો અત્થિભાવો ચાતિ

અયમત્થો વિભાવિતો હોતિ. એવમેતં લક્ખણદ્વયવચનં અઞ્ઞમઞ્ઞં વિસેસનવિસેસિતબ્બભાવેન સાત્થકન્તિ વેદિતબ્બં. કો પનાયં અનિરોધો નામ, યો ''અત્થિભાવો, ઉપ્પાદો''તિ ચ વુત્તોતિ? અપ્પહીનભાવો ચ અનિબ્બત્તિતફલભાવેન ફલુપ્પાદનારહતા ચાતિ અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારો પન પરમત્થદીપનિયં **ઉદાનટ્ઠકથાયં** (ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૧). વુત્તનયેન વેદિતબ્બો.

પઞ્ચક્ખન્ધવિભજનાદિવસેનાતિ પઞ્ચન્નં ઉપાદાનક્ખન્ધાનં દ્વાદસપદિકસ્સ પચ્ચયાકારસ્સ વિભજનવસેન. ઇમસ્મિઞ્હિ દસબલસુત્તે ધમ્મસ્સ દેસિતાકારો પઞ્ચક્ખન્ધપચ્ચયાકારમત્તો. તેનાહ ''**પઞ્ચક્ખન્ધપચ્ચયાકારધમ્મો**''તિ. આચરિયમુટ્ઠિયા અકરણેન વિભૂતો, સો પન અત્થતો ચ સદ્દતો ચ પિહિતો હેટ્ઠામુખજાતો વા ન હોતીતિ આહ ''**અનિકુજ્જિતો**''તિ. **વિવટો**તિ વિભાવિતો. તેનાહ ''**વિવરિત્વા ઠપિતો**''તિ . **પકાસિતો**તિ ઞાણોભાસેન ઓભાસિતો આદીપિતોતિ આહ ''**દીપિતો જોતિતો**''તિ. **તત્થ તત્થ** છિન્નભિન્નટ્ઠાને. **સિબ્બિતગણ્ઠિત**ન્તિ વાકં ગહેત્વા સિબ્બિતં, સિબ્બિતું અસક્કુણેય્યટ્ઠાને વાકેન ગણ્ઠિતઞ્ચ. છિન્નપિલોતિકાભાવેન વિગતપિલોતિકો ધમ્મો, તસ્સ છિન્નપિલોતિકસ્સ પટિલોમતા છિન્નભિન્નતાભાવેનાતિ દસ્સેન્તો ''**ન હેત્થા**''તિઆદિમાહ. નિવાસનપારુપનં **પરિગ્ગહણં**. સયં પટિભાનં **કપ્પેત્વા. વટ્ટેન્તા** અત્તનો સમયં. **સમણકચવર**ન્તિ સમણવેસધારણવસેન સમણપટિરૂપતાય સમણાનં કચવરભૂતં. અત્તનો રૂપપવત્તિયા કરણ્ડં કુચ્છિતં ધુત્તં વાતિ પવત્તેતીતિ કારણ્ડવો, દુસ્સીલો. તં **કારણ્ડવં. નિદ્ધમથા**તિ નીહરથ. **કસમ્બુ**ન્તિ સમણકસટં. **અપકસ્સથા**તિ અપકડ્ઢથ નન્તિ અત્થો. **પલાપે**તિ પલાપસદિસે. તથા હિ તણ્ડુલસારરહિતો ધઞ્ઞપટિરૂપકો થુસમત્તકો પલાપોતિ વુચ્ચતિ, એવં સીલાદિસારરહિતો સમણપટિરૂપકો પલાપો વિયાતિ પલાપો, દુસ્સીલો. તે **પલાપે. વાહેથા**તિ અપનેથ. **પતિસ્સતા**તિ બાળ્હસતિતાય પતિસ્સતા હોથાતિ.

સદ્ધાય પબ્બજિતેનાતિ રાજૂપદ્દવાદીહિ અનુપદ્દુતેન ''એવઞ્હિ તં ઓતિણ્ણં જાતિઆદિસંસારભયં વિજિનિસ્સામી''તિ વટ્ટનિસ્સરણત્થં આગતાય સદ્ધાય વસેન પબ્બજિતેન. **આચારકુલપુત્તો**તિ આચારેન અભિજાતો. તેનાહ ''**યતો કુતોચી**''તિઆદિ. **જાતિકુલપુત્તો**તિ જાતિસમ્પત્તિયા અભિજાતો. વિઞ્ઞુપ્પસત્થાનિ અઙ્ગાનિ સમ્માપધાનિયઙ્ગભાવેન, કાયે ચ જીવિતે ચ નિરપેક્ખભાવેન વીરિયં આરભન્તસ્સ તથાપવત્તવીરિયવસેન ''**તચો એકં અઙ્ગ**''ન્તિ વુત્તં. એસ નયો સેસેસુપિ. **નવસુ ઠાનેસુ સમાધાતબ્બ**ન્તિ ''કાલવસેન પઞ્ચસુ, ઇરિયાપથવસેન ચતૂસૂ''તિ એવં નવસુ ઠાનેસુ વીરિયં સમાધાતબ્બં પવત્તેતબ્બં.

સો દુક્ખં વિહરતીતિ કુસીતપુગ્ગલો નિય્યાનિકસાસને વીરિયારમ્ભસ્સ અકરણેન સામઞ્ઞત્થસ્સ અનુપ્પત્તિયા દુક્ખં વિહરતિ. સકં વા અત્થં **સદત્થં** ક-કારસ્સ દ-કારં કત્વા . કુસીતસ્સ અત્થપરિહાયનં મૂલતો પટ્ઠાય દસ્સેતું ''**છ દ્વારાની**''તિઆદિ વુત્તં. નિસજ્જાવસેન પીઠમદ્દનતો **પીઠમદ્દનો**, નિરસ્સનવચનં તસ્સ, કસ્સચિપત્થસ્સ અધારણતો કેવલં પીઠભારભૂતોતિ અધિપ્પાયો. અઞ્ઞત્થ પન ''મખમદ્દનો''તિ વુચ્ચતિ, તત્થ દાનમિચ્છાય પરેસં મખં પસ્સન્તોતિ અત્થો. **લણ્ડપૂરકો**તિ કુચ્છિપૂરં ભુઞ્જિત્વા વચ્ચકુટિપૂરકો.

''આરદ્ધવીરિયો''તિઆદીસુ ''કુસીતો પુગ્ગલો''તિ એત્થ વુત્તવિપરિયાયેન અત્થો વેદિતબ્બો, આસીસાય વસેન થોમિતો. **આરદ્ધવીરિયે**તિ પગ્ગહિતવીરિયે. **પહિતત્તે**તિ નિબ્બાનં પતિપેસિતચિત્તે. એતેન સાવકાનં સમ્માપટિપત્તિં સત્થુવન્દનાનિસંસઞ્ચ દસ્સેસિ.

હીનેનાતિ વટ્ટનિસ્સિતેન ધમ્મેન. તેનાહ “**હીનાય સદ્ધાયા**”તિઆદિ. **અગ્ગેના**તિ સેટ્ઠેન વિવટ્ટનિસ્સિતેન ધમ્મેન, ઈસકમ્પિ કતકાલુસિયવિગતટ્ઠેન મણ્ડટ્ઠેન ચ પસન્નમ્પિ સુરાદિ ન પાતબ્બં. **સાસન**ન્તિ પરિયત્તિપટિપત્તિપટિવેધલક્ખણં સાસનં. **પસન્નં** વિગતદોસમલત્તા પસાદનિયત્તા ચ. **પાતબ્બઞ્ચ** પત્તેન વિય સુખેન પરિભુઞ્જિતબ્બતો દુચ્ચરિતસબ્બકિલેસકસાવમલપઙ્કદોસરહિતત્તા ચ.

મણ્ડભૂતા બોધિપક્ખિયધમ્મદેસનાપિ **દેસનામણ્ડો**. તસ્સ એકસ્સેવ પન દેસનામણ્ડસ્સ પટિગ્ગાહકા સુપ્પટિપન્ના દોસરહિતા ચતસ્સો પરિસા **પટિગ્ગહમણ્ડો**. મગ્ગબ્રહ્મચરિયં તગ્ગતિકત્તા સકલોપિ બોધિપક્ખિયધમ્મરાસિ **બ્રહ્મચરિયમણ્ડો**. તેનાહ “**કતમો દેસનામણ્ડો**”તિઆદિ. તત્થ **વિઞ્ઞાતારો**તિ સચ્ચાનં અભિસમેતાવિનો. તથા હિ આદિતો ‘‘ચતુન્નં અરિયસચ્ચાનં આચિક્ખણા’’તિઆદિ વુત્તં. પુબ્બભાગે ‘‘અત્થિ અયં લોકો’’તિઆદિના ઇધલોકપરલોકગતસમ્મોસવિગમેન પવત્તો અધિમોક્ખોવ **અધિમોક્ખમણ્ડો**. **છડ્ડેત્વા** સમુચ્છેદવસેન વિજહિત્વા. ચતુભૂમકસ્સ સદ્ધિન્દ્રિયસ્સ અધિમોક્ખમણ્ડેન મણ્ડભૂતં અધિમોક્ખં. **આદિ**-સદ્દેન ‘‘પગ્ગહમણ્ડો વીરિયિન્દ્રિયં કોસજ્જકસટ’’ન્તિઆદિં પાળિસેસં સઙ્ગણ્હાતિ. **એત્થા**તિ એતસ્મિં સાસને, ‘‘મણ્ડસ્મિ’’ન્તિ વા વચને. **કારણવચનં**, તેન ‘‘સત્થા સમ્મુખીભૂતો’’તિ સમ્મુખભાવનાયોગો નિરાસઙ્કફલાવહોતિ દસ્સેતિ. તેનાહ “**અસમ્મુખા**”તિઆદિ. **પમાણ**ન્તિ અનુરૂપં ભેસજ્જસ્સ પમાણં. **ઉગ્ગમન**ન્તિ ભેસજ્જસ્સ વમનં વિરેચનં, તસ્સ વા વસેન દોસધાતૂનં વમનં વિરેચનં. **એવમેવા**તિ યથા ભેસજ્જમણ્ડં વેજ્જસમ્મુખા નિરાસઙ્કા પિવન્તિ, એવમેવ ‘‘સત્થા સમ્મુખીભૂતો’’તિ નિરાસઙ્કા વીરિયં કત્વા, મણ્ડપેય્ય સાસનં પિવથાતિ યોજના. અભિઞ્ઞાસમાપત્તિપટિલાભેન **સાનિસંસા**. મગ્ગફલાધિગમનેન **સવડ્ઢિ** . **પરત્થ**ન્તિ અત્તનો દિટ્ઠાનુગતિઆપત્તિયા, તથા સમ્માપટિપજ્જન્તાનં પરેસં અત્થન્તિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

દુતિયદસબલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. ઉપનિસસુત્તવણ્ણના

૨૩. જાનતો પસ્સતોતિ એત્થ દસ્સનં પઞ્ઞાચક્ખુનાવ દસ્સનં અધિપ્પેતં, ન મંસચક્ખુનાતિ આહ “**દ્વેપિ પદાનિ એકત્થાની**”તિ. **એવં સન્તેપી**તિ પદદ્વયસ્સ એકત્થત્તેપિ ઞાણલક્ખણઞાણપ્પભાવવિસયસ્સ તથાદસ્સનભાવાવિરોધનાતિ અત્થો. તેનાહ “**જાનનલક્ખણઞ્હિ ઞાણ**”ન્તિઆદિ. **ઞાણપ્પભાવ**ન્તિ ઞાણાનુભાવેન ઞાણકિચ્ચવિસયોભાસન્તિ અત્થો. તેનાહ “**ઞાણેન વિવટે ધમ્મે પસ્સતી**”તિ. **જાનતો પસ્સતો**તિ ચ જાનનદસ્સનમુખેન પુગ્ગલાધિટ્ઠાના દેસના પવત્તાતિ આહ – “**ઞાણલક્ખણં ઉપાદાયા**”તિઆદિ. **જાનતો**તિ વા પુબ્બભાગઞાણેન જાનતો, અપરભાગેન ઞાણેન **પસ્સતો**. **જાનતો**તિ વા વત્વા ન જાનનં અનુસ્સવાકારપરિવિતક્કમત્તવસેન ઇધાધિપ્પેતં, અથ ખો રૂપાનિ વિય ચક્ખુવિઞ્ઞાણેન રૂપાદીનિ તેસઞ્ચ સમુદયાદિકે પચ્ચક્ખે કત્વા દસ્સનન્તિ વિભાવેતું “**પસ્સતો**”તિ વુત્તન્તિ એવં વા એત્થ અત્થો.

આસવાનં ખયન્તિ આસવાનં અચ્ચન્તપ્પહાનં. સો પન તેસં અનુપ્પાદનિરોધો સબ્બેન સબ્બં અભાવો એવાતિ આહ “**અસમુપ્પાદો ખીણાકારો નત્થિભાવો**”તિ. આસવક્ખયસદ્દસ્સ ખીણાકારાદીસુ આગતટ્ઠાનં દસ્સેતું “**આસવાનં ખયા**”તિઆદિ વુત્તં. **ઉજુમગ્ગાનુસારિનો**તિ કિલેસવઙ્કકાયવઙ્કાદીનં પહાનેન ઉજુભૂતે સવિપસ્સનાહેટ્ઠિમમગ્ગધમ્મે અનુસ્સરન્તસ્સ. યદેવ હિસ્સ પરિક્ખીણં. **ખયસ્મિં પઠમં ઞાણં** ‘‘તતો અઞ્ઞા અનન્તરા’’તિ ખયસઙ્ખાતે અગ્ગમગ્ગે તપ્પરિયાપન્નમેવ ઞાણં પઠમં ઉપ્પજ્જતિ, તદનન્તરં પન અઞ્ઞા

અરહત્તન્તિ. યદિપિ ગાથાય ‘‘ખયસ્મિં’’ઇચ્ચેવ વુત્તં, સમુચ્છેદવસેન પન ‘‘આસવે ખીણે મગ્ગો ખયો’’તિ વુચ્ચતીતિ આહ ‘‘મગ્ગો આસવક્ખયોતિ વુત્તો’’તિ. **સમણો**તિ સમિતપાપો અધિપ્પેતો, સો પન ખીણાસવો હોતીતિ. ‘‘**આસવાનં ખયા**’’તિ ઇધ ફલં, પરિયાયેન પન આસવક્ખયો મગ્ગો, તેન પત્તબ્બતો ફલં. એતેનેવ નિબ્બાનસ્સપિ આસવક્ખયભાવો વુત્તોતિ વેદિતબ્બો.

જાનતો એવ પસ્સતો એવાતિ એવમેત્થ નિયમો ઇચ્છિતો, ન અઞ્ઞથા વિસેસાભાવતો અનિટ્ઠાપન્નોવાતિ તસ્સ નિયમસ્સ ફલં દસ્સેતું ‘‘**નો અજાનતો નો અપસ્સતો**’’**તિ વુત્તન્તિ** આહ ‘‘**યો પન ન જાનાતિ, ન પસ્સતિ, તસ્સ નો વદામીતિ અત્થો**’’તિ. ઇમિના ખન્ધાનં પરિઞ્ઞા આસવક્ખયસ્સ એકન્તિકકારણન્તિ દસ્સેતિ. **એતેના**તિ ‘‘નો અજાનતો, નો અપસ્સતો’’તિ એતેન વચનેન. **તે પટિક્ખિત્તા**તિ કે પન તેતિ? ‘‘બાલે ચ પણ્ડિતે ચ સન્ધાવિત્વા સંસરિત્વા દુક્ખસ્સન્તં કરિસ્સન્તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૬૮; મ॰ નિ॰ ૨.૨૨૮) અહેતૂ અપ્પચ્ચયા સત્તા વિસુજ્ઝન્તી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૬૮; મ॰ નિ॰ ૨.૧૦૧, ૨૨૭) એવમાદિવાદા. તેસુ કેચિ અભિજાતિસઙ્કન્તિમત્તેન સંસારસુદ્ધિં પટિજાનન્તિ, અઞ્ઞે ઇસ્સરપજાપતિકારણાદિવસેન. તયિદં સબ્બં સંસારાદીહીતિ એત્થેવ સઙ્ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. **પુરિમેન પદદ્વયેના**તિ ‘‘જાનતો પસ્સતો’’તિ ઇમિના પદદ્વયેન. **ઉપાયો વુત્તો** ‘‘આસવક્ખયા’’તિ અધિકારતો. **ઇમિના**તિ ‘‘નો અજાનતો, નો અપસ્સતો’’તિ ઇમિના પદદ્વયેન. અનુપાયો હોતિ એસ આસવાનં ખયસ્સ, યદિદં પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં અપરિઞ્ઞાતિ ‘‘જાનતો પસ્સતો’’તિ ઇમિનાવ અનિયમવચનેન અનુપાયપટિસેધોપિ અત્થતો બોધિતો હોતીતિ. તમેવ હિ અત્થતો બોધિતભાવં વિભાવેતું એવં સંવણ્ણના કતાતિ દટ્ઠબ્બં.

દબ્બજાતિકોતિ દબ્બરૂપો. સો હિ ‘‘**દ્રબ્યો**’’તિ વુચ્ચતિ ‘‘દ્રબ્યં વિનસ્સતિ નાદ્રબ્ય’’ન્તિઆદીસુ. **દબ્બજાતિકો** વા સારસભાવો, સારુપ્પસીલાચારોતિ અત્થો. યથાહ ‘‘ન ખો દબ્બ દબ્બા એવં નિબ્બેઠેન્તી’’તિ (પારા॰ ૩૮૪). **વત્તસીસે ઠત્વા**તિ વત્તં ઉત્તમં ધુરં કત્વા. યો હિ પરિસુદ્ધાજીવો કાતું અજાનન્તાનં સબ્રહ્મચારીનં અત્તનો વા વસ્સવાતાદિપટિબાહનત્થં છત્તાદીનિ કરોતિ, સો વત્તસીસે ઠત્વા કરોતિ નામ. **પદટ્ઠાનં ન હોતી**તિ ન વત્તબ્બં નાથકરણધમ્મભાવેન મગ્ગફલાધિગમસ્સ ઉપનિસ્સયભાવતો. વુત્તઞ્હિ ‘‘યાનિ તાનિ સબ્રહ્મચારીનં ઉચ્ચાવચાનિ કિચ્ચકરણીયાનિ, તત્થ દક્ખો હોતી’’તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૪૫). **એવં જાનતો**તિ એવં વેજ્જકમ્માદીનં જાનનહેતુ મિચ્છાજીવપચ્ચયા કામાસવાદયો આસવા વડ્ઢન્તિયેવ, ન પહીયન્તિ. ‘‘એવં ખો...પે॰... આસવાનં ખયો હોતી’’તિ ઇમાય પાળિયા અરહત્તસ્સેવ ગહણં યુત્તં ફલગ્ગહણેન હેતુનો અવુત્તસિદ્ધત્તા. તેનાહ ‘‘**આસવાનં ખયન્તે જાતત્તા**’’તિ.

આગમનં આગમો, તં આવહતીતિ **આગમનીયા**, પુબ્બભાગપટિપદા. **ખયસ્મિન્તિ** ભાવેનભાવલક્ખણે ભુમ્મં, **ખયે**તિ પન વિસયે. તેનાહ ‘‘**આસવક્ખયસઙ્ખાતે**’’તિ. ઉપનિસીદતિ ફલં એત્થાતિ કારણં **ઉપનિસા**. **અરહત્તફલવિમુત્તિ** ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસતો. **સા**તિ વિમુત્તિ. **અસ્સા**તિ પચ્ચવેક્ખણઞાણસ્સ. મનસ્મિં વિવટ્ટનિસ્સિતે પન અનન્તરૂપનિસ્સયાપિ પચ્ચયા સમ્ભવન્તીતિ ‘‘**લબ્ભમાનવસેન પચ્ચયભાવો વેદિતબ્બો**’’તિ વુત્તં.

વિરજ્જતિ અસેસસઙ્ખારતો એતેનાતિ **વિરાગો**, મગ્ગો. નિબ્બિન્દતિ એતાયાતિ **નિબ્બિદા**, બલવવિપસ્સના. તેનાહ ‘‘**એતેના**’’તિઆદિ. પટિસઙ્ખાનુપસ્સનાપિ મુઞ્ચિતુકમ્યતાપક્ખિકા એવાતિ અધિપ્પાયેન ‘‘**ચતુન્નં ઞાણાનં અધિવચન**’’ન્તિ વુત્તં. ‘‘યાવ મગ્ગામગ્ગઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિ, તાવ તરુણવિપસ્સના’’તિ હિ વચનતો ઉપક્કિલેસવિમુત્તઉદયબ્બયઞાણતો પરં બલવવિપસ્સના. રૂપારૂપધમ્માનં વિસેસભૂતો સામઞ્ઞભૂતો ચ યો યો

સભાવો યથાસભાવો, તસ્સ જાનનં **યથાસભાવજાનનં**. તદેવ **દસ્સનં**. પચ્ચક્ખકરણત્થેન ઞાતપરિઞ્ઞા તીરણપરિઞ્ઞા ચ ગહિતા હોતિ. તેનાહ “**તરુણવિપસ્સન**”ન્તિઆદિ. **સઙ્ખારપરિચ્છેદેઞાણન્તિ** નામરૂપપરિગ્ગહઞાણં વદતિ. **કઙ્ખાવિતરણં** પચ્ચયપરિગ્ગહો ધમ્મટ્ઠિતિઞાણન્તિપિ વુચ્ચતિ. નયવિપસ્સનાદિકં અનુપસ્સનાઞાણં **સમ્મસનં**. **મગ્ગામગ્ગેઞાણન્તિ** મગ્ગામગ્ગં વવત્થપેત્વા ઠિતં ઞાણં. સો હિ પાદકજ્ઝાનસમાધિ તરુણવિપસ્સનાય પચ્ચયો હોતિ. ‘‘સમાહિતો યથાભૂતં પજાનાતિ પસ્સતી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૫.; ૪.૯૯; ૫.૧૦૭૧) હિ વુત્તં.

પુબ્બભાગસુખન્તિ ઉપચારજ્ઝાનસહિતસુખં. **દરથ પટિપ્પસ્સદ્ધીતિ** કામચ્છન્દાદિકિલેસદરથસ્સ પટિપસ્સમ્ભનં. ‘‘સુખંપાહં, ભિક્ખવે, સઉપનિસં વદામી’’તિ એત્થ અધિપ્પેતસુખં દસ્સેતું “**અપ્પનાપુબ્બભાગસ્સ સુખસ્સા**”તિ વુત્તં. ‘‘પસ્સદ્ધકાયો સુખં વેદેતી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૪૬૬;૩.૩૫૯; અ॰નિ॰ ૧.૩.૯૬) વુત્તઅપ્પનાસુખસ્સ પસ્સદ્ધિયા પચ્ચયત્તે વત્તબ્બમેવ નત્થિ. **સુખન્તિ** એત્થાપિ એસેવ નયો. **બલવપીતીતિ** ફરણલક્ખણપ્પત્તા પીતિ. તાદિસા હિ વિતક્કવિચારસુખસમાધીહિ લદ્ધપ્પચ્ચયા નીવરણં વિક્ખમ્ભન્તી તંનિમિત્તં દરથં પરિળાહં પટિપસ્સમ્ભેતિ. તેનાહ “**સા હિ દરથપ્પસ્સદ્ધિયા પચ્ચયો હોતી**”તિ. **દુબ્બલપીતીતિ** તરુણપીતિ. તેનાહ “**સા હિ બલવપીતિયા પચ્ચયો હોતી**”તિ. **સદ્ધાતિ** રતનત્તયગુણાનં કમ્મફલસ્સ ચ સદ્દહનવસેન પવત્તો અધિમોક્ખો, સા પન યસ્મા અત્તનો વિસયે પુનપ્પુનં ઉપ્પજ્જતિ, ન એકવારમેવ, તસ્મા આહ “**અપરાપરં ઉપ્પજ્જનસદ્ધા**”તિ. યસ્મા સદ્દહન્તો સદ્ધેય્યવત્થુસ્મિં પમુદિતો હોતિ, તસ્મા આહ “**સા હિ દુબ્બલપીતિયા પચ્ચયો હોતી**”તિ. દુક્ખદુક્ખાદિભેદસ્સ સબ્બસ્સપિ દુક્ખસ્સ વટ્ટદુક્ખન્તોગધત્તા તસ્સ ચ ઇધાધિપ્પેતત્તા વુત્તં “**દુક્ખન્તિ વટ્ટદુક્ખ**”ન્તિ. જરામરણદુક્ખન્તિ કેચિ, સોકાદયો ચાતિ અપરે. તદુભયસ્સપિ સઙ્ગણ્હનતો પઠમો એવત્થો યુત્તો. યસ્મા દુક્ખપ્પત્તો કમ્મસ્સ ફલાનિ સદ્દહતિ, રતનત્તયે ચ પસાદં ઉપ્પાદેતિ, તસ્મા વુત્તં “**તઞ્હિ અપરાપરસદ્ધાય પચ્ચયો હોતી**”તિ. યસ્મા ‘‘આચરિયાનં સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પવત્તિદુક્ખ’’ન્તિ ચિન્તયતો ‘‘એકન્તતો અયં ધમ્મો ઇમસ્સ દુક્ખસ્સ સમતિક્કમાય હોતી’’તિ સદ્ધા ઉપ્પજ્જતિ. તેનાહ ‘‘ધમ્મં સુત્વા તથાગતે સદ્ધં પટિલભતી’’તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૯૧). **સવિકારાતિ** ઉપ્પાદવિકારેન સવિકારા **ખન્ધજાતિ** જાયનટ્ઠેન. જાતિયા પન અસતિ તત્થ તત્થ ભવે નત્થિ દુક્ખસ્સ સમ્ભવોતિ આહ “**સા હિ વટ્ટદુક્ખસ્સ પચ્ચયો**”તિ. **કમ્મભવોતિ** કમ્મભવાદિકો તિવિધોપિ કમ્મભવો. સો હિ ઉપપત્તિભવસ્સ પચ્ચયો. એવમાદિં સન્ધાયાહ “**એતેનુપાયેના**”તિ. **સેસપદાનીતિ** ઉપાદાનાદિપદાનિ. અનુલોમઞાણં સઙ્ખારુપેક્ખાપક્ખિકત્તા નિબ્બાનગ્ગહણેન ગહિતં, ગોત્રભુઞાણં પઠમમગ્ગસ્સ આવજ્જનં. સો હિ તેન વિપસ્સનાય કિઞ્ચિ કિઞ્ચિ વિસેસટ્ઠાનં કયિરતીતિ તં અનામસિત્વા નિબ્બિદૂપનિસો વિરાગોતિ ‘‘વિરાગો’’ઇચ્ચેવ વુત્તં.

કેન ઉદકેન વિદારયિત્વા ગતપદેસોતિ કત્વા **કન્દરો**. **નિતમ્બોતિપિ** ઉદકસ્સ. યથા નિન્નં ઉદકં પવત્તતિ, તથા નિવત્તનભાવેન **નદીકુઞ્જોતિપિ વુચ્ચતિ**. હેમન્તગિમ્હઉતુવસેન અટ્ઠ માસે પવત્તો પથવીવિવરોતિ કત્વા **પદરો**. ખુદ્દિકા ઉદકવાહિનિયો સાખા વિયાતિ **સાખા** , ખુદ્દકા સોબ્ભા કુસુબ્ભા ઓ-કારસ્સ ઉ-કારં કત્વા. **એવમેવ ખોતિઆદિ** ‘‘સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે’’તિઆદિના ઉપનીતાય ઉપમાય ઉપમેય્યેન સંસન્દનન્તિ, તં યોજેત્વા દસ્સેતું “**અવિજ્જા પબ્બતોતિ દટ્ઠબ્બા**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ અવિજ્જા ચ સન્તાનવસેન ચિરંતનકાલપ્પવત્તનતો પચુરજનેહિ દુપ્પજહનતો ‘‘પબ્બતો’’તિ વુત્તા. લોકત્તયાભિબ્યાપનતો અભિસન્દનતો ચ અભિસઙ્ખારા મેઘસદિસા. અભિસઙ્ખારા મેઘોતિ દટ્ઠબ્બાતિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. તથા સેસપદદ્વયેપિ. વિઞ્ઞાણાદિવટ્ટં અનુપવત્તિતો પરમ્પરપચ્ચયતો ચ કન્દરાદિસદિસા. વિમુત્તિ એકરસત્તા, હાનિવુડ્ઢિઅભાવતો ચ સાગરસદિસાતિ ઉપમાસંસન્દનં.

તત્થ યસ્મા પુરિમસિદ્ધાય અવિજ્જાય સતિ અભિસઙ્ખારા, નાસતિ, તસ્મા તે ઉપરિપબ્બતે પવત્તા વિય હોન્તીતિ વુત્તં "**અવિજ્જા…પે॰… વસ્સનં વેદિતબ્બ**"ન્તિ. **અસ્સુતવા હી**તિઆદિ વુત્તસ્સેવ અત્થસ્સ સમત્થનં. **તણ્હાય અભિલાસં કત્વા**તિ એતેન સબ્બસ્સપિ અભિસઙ્ખારવુટ્ઠિતેમનત્થં દીપેતિ. તણ્હા હિ ''સ્નેહો''તિ વુત્તા. અન્તિમભવિકસ્સ અન્તભવનિબ્બત્તકો અભિસઙ્ખારો નિબ્બાનં ન પત્તો, તદન્તસ્સ ભાગસ્સ નિબ્બાનં આહચ્ચ ઠિતો વિય હોતીતિ "**મહાસમુદ્દં આહચ્ચ ઠિતકાલો વિયા**"તિ ઉપમાનિદસ્સનં કતં. **વિઞ્ઞાણાદિવટ્ટં પૂરેત્વા**પિ ઇમિનાપિ હિ અન્તિમભવિકસ્સેવ વિઞ્ઞાણપ્પવત્તિ દસ્સિતા. સા હિ પૂરિતાતિ વત્તબ્બા તતો પરં વિઞ્ઞાણાદિવટ્ટસ્સેવ અભાવતો. જાતસ્સ પુગ્ગલસ્સ જાતિપચ્ચયવટ્ટદુક્ખવેદનાય ધમ્મસ્સવનં ઇચ્છિતબ્બં, તં પન યદિપિ ઇમસ્મિં સુત્તે ન આગતં, સુત્તન્તરેસુ પન આગતમેવાતિ તતો આહરિત્વા તં વત્તબ્બન્તિ દસ્સેન્તો "**બુદ્ધવચનં પના**"તિઆદિમાહ. તયિદં સાવકબોધિસત્તાનં વસેનાયં દેસનાતિ કત્વા વુત્તં. ઇતરેસં પન વસેન વુચ્ચમાનં સુત્તન્તરગ્ગહણત્થં પયોજનં નત્થીતિ "**યા હી**"તિઆદિમાહ. **પાળિયા વસેન ગહિતમેવા**તિ સઙ્ખેપતો વુત્તઅત્થસ્સ વિત્થારતો દસ્સનં. **નિબ્બત્તી**તિ નિબ્બત્તમાના ખન્ધા ગહિતાતિ આહ "**સવિકારા**"તિ. અનિચ્ચતાલક્ખણાદિદીપનતો **લક્ખણાહટં. કમ્માકમ્મ**ન્તિ વિનિચ્છયં. **નિજ્જટ**ન્તિ નિગ્ગુમ્બં, સુદ્ધન્તિ અત્થો. **પથવીકસિણાદીસુ કમ્મં આરભતી**તિઆદિ પાળિયં સમથપુબ્બઙ્ગમા વિપસ્સના દસ્સિતાતિ કત્વા વુત્તં . એવઞ્હિ પામોજ્જાદિદસ્સનં સમ્ભવતીતિ. **દેવસ્સા**તિ મેઘસ્સ. કસ્મા પનેત્થ ''ખીણાસવસ્સ…પે॰… ઠિતકાલો વેદિતબ્બો''તિ વુત્તં, નનુ પુબ્બે દેવટ્ઠાનિયો અભિસઙ્ખારો વુત્તો, ન અભિસઙ્ખારો ખીણાસવોતિ? નાયં દોસો, કારણૂપચારેન ફલસ્સ વુત્તત્તા. અભિસઙ્ખારમૂલકો હિ ખન્ધસન્તાનો ખન્ધસન્તાને ચ ઉચ્છિન્નસંયોગે ખીણાસવસમઞ્ઞાતિ.

ઉપનિસસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. અઞ્ઞતિત્થિયસુત્તવણ્ણના

૨૪. સોતિ સારિપુત્તત્થેરો. યદિ ન તાવ પવિટ્ઠો, કસ્મા ''પાવિસી''તિ વુત્તન્તિ આહ "**પવિસિસ્સામી**"તિઆદિ. તેન અવસ્સમ્ભાવિનિ ભૂતે વિય ઉપચારો હોતીતિ દસ્સેતિ. ઇદાનિ તમત્થં ઉપમાય વિભાવેન્તો "**યથા કિ**"ન્તિઆદિમાહ. **અતિપ્પગોયેવ નિક્ખન્તદિવસો**તિ પકતિયા ભિક્ખાચરણવેલાય અતિવિય પાતો એવ વિહારતો નિક્ખન્તદિવસભાગો. **એતદહોસી**તિ એતં ''અતિપ્પગો ખો''તિઆદિકં ચિન્તનં અહોસિ. **દક્ખિણદ્વારસ્સા**તિ રાજગહનગરે દક્ખિણદ્વારસ્સ વેળુવનસ્સ ચ અન્તરા અહોસિ, તસ્મા ''તેનુપસઙ્કમિસ્સ''ન્તિ ચિન્તના અહોસીતિ અધિપ્પાયો. **કિં વાદી**તિ ચતૂસુ વાદેસુ કતરં વાદં વદસિ. **કિમક્ખાયી**તિ તસ્સેવ વેવચનં. કિં વદતીતિ પન ચત્તારો વાદે સામઞ્ઞતો ગહેત્વા નપુંસકલિઙ્ગેન વદતિ યથા કિં તે જાતલિઙ્ગં. સબ્બનામઞ્હેતં, યદિદં નપુંસકલિઙ્ગં. વદતિ એતેનાતિ **વાદો**, દસ્સનં. તં સન્ધાયાહ ''કિં એત્થ…પે॰… દસ્સનન્તિ પુચ્છન્તી''તિ. ''ધમ્મપટિસમ્ભિદા''તિઆદીસુ વિય **ધમ્મ**-સદ્દો હેતુઅત્થોતિ આહ "**યં વુત્તં કારણં, તસ્સ અનુકારણ**"ન્તિ. વાદસ્સ વચનસ્સ અનુપ્પત્તિ **વાદપ્પવત્તિ**.

ઇદં વચનન્તિ ''એકમિદાહ''ન્તિઆદિવચનં. **સા**તિ ''એકે સમણબ્રાહ્મણા કમ્મવાદા''તિ એવં પવત્તકથા. અચ્છરં અઙ્ગુલિફોટનં અરહતીતિ **અચ્છરિયં. અબ્ભુત**ન્તિ નિરુત્તિનયેન પદસિદ્ધિ દટ્ઠબ્બા. **સબ્બવાદાન**ન્તિ સબ્બેસં ચતુબ્બિધવાદાનં. પઠમો હેત્થ સસ્સતવાદો, દુતિયો ઉચ્છેદવાદો, તતિયો એકચ્ચસસ્સતવાદો, ચતુત્થો અધિચ્ચસમુપ્પન્નવાદો, તેસં સબ્બેસં પટિક્ખેપતો પટિક્ખેપકારણં વુત્તં. પટિચ્ચસમુપ્પાદકિત્તનં વા

પચુરજનઞાણસ્સ અલબ્ભનેય્યપતિટ્ઠતાય **ગમ્ભીરઞ્ચેવ**, તથા અવભાસનતો ચેતસિ ઉપટ્ઠાનતો **ગમ્ભીરાવભાસઞ્ચ કરોન્તો. તદેવ પદન્તિ** ફસ્સપદંયેવ આદિભૂતં ગહેત્વા.

અઞ્ઞતિત્થિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ભૂમિજસુત્તવણ્ણના

૨૫. **પુરિમસુત્તે**તિ અનન્તરે પુરિમે સુત્તે. **વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બન્તિ** પદત્થે તતો વિસિટ્ઠં અનિદ્દિસિત્વા ઇતરં અત્થતો વિભાવેતું **"અયં પન વિસેસો"**તિઆદિમાહ. **ન કેવલં ફસ્સપચ્ચયા ઉપ્પજ્જતિ**, અથ ખો ફસ્સસ્સ સહકારીકારણભૂતઅઞ્ઞપચ્ચયા ચ ઉપ્પજ્જતીતિ. **કાયેના**તિ ચોપનકાયેન, કાયવિઞ્ઞત્તિયાતિ અત્થો. સા હિ કામં પટ્ઠાને આગતેસુ ચતુવીસતિયા પચ્ચયેસુ કેનચિ પચ્ચયેન ચેતનાય પચ્ચયો ન હોતિ. યસ્મા પન કાયે સતિ એવ કાયકમ્મં નામ હોતિ, નાસતિ, તસ્મા સા તસ્સા સામગ્ગિયભાવેન ઇચ્છિતબ્બાતિ વુત્તં **"કાયેનપિ કરિયમાનં કરીયતી"**તિ. તેનાહ ભગવા ''કાયે વા, હાનન્દ, સતિ કાયસઞ્ચેતનાહેતુ ઉપ્પજ્જતિ અજ્ઝત્તં સુખં દુક્ખ''ન્તિ. **વાચાયપી**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **મનસા**તિ પાતુભૂતેન મનસા, ન મનમત્તેનાતિ. **અત્તના** પરેહિ અનુસ્સાહિતેન. **પરેના**તિ પરેન અનુસ્સાહેન. **સમ્પજાનેના**તિ ઞાણસમ્પયુત્તચિત્તવસેન પજાનન્તેન. **અસમ્પજાનેના**તિ તથા ન સમ્પજાનન્તેન. **તસ્સા**તિ સુખદુક્ખસ્સ. **કાયસઞ્ચેતનાહેતૂ**તિ કાયકમ્મનિમિત્તં, કાયિકસ્સ કમ્મસ્સ કતત્તા ઉપચિતત્તાતિ અત્થો. એસ નયો સેસસઞ્ચેતનાસુપિ. ઉદ્ધચ્ચસહગતચેતના પવત્તિયં વિપાકં દેતિયેવાતિ **"વીસતિ ચેતના લબ્ભન્તી"**તિ વુત્તં. **તથા વચીદ્વારે**તિ એત્થ ''કામાવચરકુસલાકુસલવસેન વીસતિ ચેતના લબ્ભન્તી''તિ ઇદં તથા-સદ્દેન ઉપસંહરતિ. **રૂપારૂપચેતનાહી**તિ રૂપાવચરારૂપાવચરકુસલચેતનાહિ. **તપ્પચ્ચયં** યથારહન્તિ અધિપ્પાયો. **તાપિ ચેતના**તિ યથાવુત્તા એકૂનવીસતિ ચેતના અવિજ્જાપચ્ચયા હોન્તિ કુસલાનમ્પિ પગેવ ઇતરાધિટ્ઠહિતાવિજ્જસ્સેવ ઉપ્પજ્જનતો, અઞ્ઞથા અનુપ્પજ્જનતો. **યથાવુત્તચેતનાભેદન્તિ** યથાવુત્તં કાયચેતનાદિવિભાગં. **પરેહિ અનુસ્સાહિતો** સરસેનેવ પવત્તમાનો. **પરેહિ કારિયમાનો**તિ પરેહિ ઉસ્સાહિતો હુત્વા કયિરમાનો. **જાનન્તોપી**તિ અનુસ્સવાદિવસેન જાનન્તોપિ. **કમ્મમેવ જાનન્તો**તિ તદા અત્તના કરિયમાનકમ્મમેવ જાનન્તો.

ચતૂસૂતિ ''સામં વા પરે વા સમ્પજાનો વા અસમ્પજાનો વા''તિ એવં વુત્તેસુ ચતૂસુ ઠાનેસુ. યથાવુત્તે એકૂનવીસતિચેતનાધમ્મે અસઙ્ખારિકસસઙ્ખારિકભાવેન સમ્પજાનકતાસમ્પજાનકતભાવેન ચતુગુણે કત્વા વુત્તં **"છસત્તતિ દ્વેસતા ચેતનાધમ્મા"**તિ. યેસં સહજાતકોટિ લબ્ભતિ, તેસમ્પિ ઉપનિસ્સયકોટિ લબ્ભતેવાતિ **"ઉપનિસ્સયકોટિયા અનુપતિતા"**તિઇચ્ચેવ વુત્તા. **તે**તિ યથાવુત્તા સબ્બેપિ ધમ્મા. **સો કાયો ન હોતી**તિ એત્થ પસાદકાયોપિ ગહેતબ્બો. તેનાહ **"યસ્મિં કાયે સતી"**તિઆદિ. **સો કાયો ન હોતી**તિ સો કાયો પચ્ચયનિરોધેન ન હોતિ. **વાચા**તિ સદ્દવાચા. **મનો**તિ યં કિઞ્ચિ વિઞ્ઞાણં. ઇદાનિ કમ્મવસેનેવ યોજેતું **"અપિચા"**તિઆદિ વુત્તં. **એસેવ નયો** ''વાચાપિ દ્વારભૂતા મનોપિ દ્વારભૂતો''તિ. ખીણાસવસ્સ કથં કાયો ન હોતિ, ન તસ્સ કાયકમ્માધિટ્ઠાનન્તિ અધિપ્પાયો. **અવિપાકત્તા**તિ અવિપાકધમ્મત્તાતિ અત્થો. કાયો ન હોતીતિ વુત્તં અકમ્મકરણભાવતો.

તન્તિ કમ્મં. **ખેત્તં ન હોતી**તિ તસ્સ દુક્ખસ્સ અવિરુહનટ્ઠાનત્તા. વિરુહનટ્ઠાનાદયો બ્યતિરેકવસેન વુત્તા. તેનાહ **"ન હોતી"**તિ. **કારણટ્ઠેના**તિ આધારભૂતકારણભાવેન. **સઞ્ચેતનામૂલકન્તિ** સઞ્ચેતનાનિમિત્તં. **વિરુહનાદીનં અત્થાનન્તિ** ''વિરુહનટ્ઠેના''તિઆદિના વુત્તાનં અત્થાનં. ઇમિના વિરુહનાદિભાવેન વેદના ''સુખદુક્ખવેદના''તિ કથિતા, નયિધ

જેટ્ઠલક્ખણં સુખદુક્ખં નિપ્પયોજકસ્સ સુખસ્સ દુક્ખસ્સ ચ અધિપ્પેતત્તા. ઉપેક્ખાવેદનાપેત્થ સુખસઙ્ગસભાવવિપાકભૂતા વેદનાવ.

ભૂમિજસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. ઉપવાણસુત્તવણ્ણના

૨૬. **વટ્ટદુક્ખમેવ કથિતં** ઇતરદુક્ખસ્સપિ વિપાકસ્સ સઙ્ગણ્હનતો.

ઉપવાણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. પચ્ચયસુત્તવણ્ણના

૨૭. **પટિપાટિયા**તિ પટિપાટિયા ઠપનેન. ચતુસચ્ચયોજનં દસ્સેતું **પરિયોસાન...પે॰... આદિ વુત્તં. દુક્ખસચ્ચવસેના**તિ પરિચ્છેય્યભાવવસેન. જરામરણાપદેસેન હિ પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા વુત્તા, તે ચસ્સ અત્તનો ફલસ્સ પચ્ચયા ન હોન્તિ. તં સન્ધાય વુત્તં ''**પચ્ચયં જાનાતી**''તિ. વિનેય્યજ્ઝાસયવસેન હેત્થ દેસના પવત્તા. **સમ્પન્નો**તિ સમન્નાગતો. **આગતો**તિ ઉપગતો, અધિગતોતિ અત્થો. **પસ્સતી**તિ પચ્ચવેક્ખણઞાણેન પચ્ચક્ખતો પસ્સતિ, મગ્ગપઞ્ઞાય એવં અસમ્મોહપટિવેધવસેન પસ્સતિ. **મગ્ગઞાણેનેવ**, ન ફલઞાણેન. **ધમ્મસોતં સમાપન્નો**તિ અરિયધમ્મસોતં સમ્મદેવ આપન્નો પત્તો. અનયે નઇરિયનતો, અયે ચ ઇરિયનતો, સદેવકેન ચ લોકેન ''સરણ''ન્તિ અકરણીયતો અરિયપક્ખં ભજન્તો **પુથુજ્જનભૂમિં અતિક્કન્તો. નિબ્બેધિકપઞ્ઞાયા**તિ ચતુન્નં અરિયસચ્ચાનં નિબ્બિજ્ઝનકપઞ્ઞાય. **આહચ્ચ તિટ્ઠતિ** મગ્ગક્ખણે, ફલક્ખણે પન આહચ્ચ ઠિતો નામ.

પચ્ચયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. ભિક્ખુસુત્તવણ્ણના

૨૮. **ઉત્તાનમેવ** સબ્બસોવ સત્તમે આગતનયત્તા, વિનેય્યજ્ઝાસયવસેન હિ ઇદં સુત્તં સત્થારા અઞ્ઞસ્મિં આસને દેસિતં, પરિસાય વિવટ્ટેન સાત્થિકાતિ સત્થુ દેસના આગતાતિ અયં પટિગ્ગાહકાધીના હોતીતિ ધમ્મગારવેન સઙ્ગહં આરોપેન્તિયેવ.

ભિક્ખુસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. સમણબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના

૨૯. **અક્ખરભાણકાન**ન્તિ અક્ખરરુચીનં. ઉપસગ્ગેન પદવડ્ઢનમ્પિ રુચ્ચન્તિ. તેનાહ ''**તે હી**''તિઆદિ.

સમણબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. દુતિયસમણબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના

૩૦. **દ્વીસુ સુત્તેસૂ**તિ નવમદસમસુત્તેસુ.

દુતિયસમણબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દસબલવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. કળારખત્તિયવગ્ગો

૧. ભૂતસુત્તવણ્ણના

૩૧. **અજિતમાણવેના**તિ સોળસસુ બાવરિયબ્રાહ્મણપરિચારકેસુ ‘‘અજિતો’’તિ લદ્ધનામેન માણવેન. સઙ્ખા વુચ્ચતિ પઞ્ઞા, સઙ્ખાતા પરિઞ્ઞાતા ધમ્મા યેસં તે **સઙ્ખાતધમ્મા**, પટિવિદ્ધસચ્ચા ખીણાસવા. સેક્ખા પન વિપાકસ્સ અપરિઞ્ઞાતત્તા ‘‘સઙ્ખાતધમ્મા’’તિ ન વુચ્ચન્તિ. સેક્ખધમ્મસમન્નાગમેન તે **સેક્ખા**. તે પન કામં પુગ્ગલપટિલાભવસેન અનેકસહસ્સાવ હોન્તિ, ચતુમગ્ગહેટ્ઠિમફલત્તયસ્સ પન વસેન તંસમઙ્ગિતાસામઞ્ઞેન ન સત્તજનતો ઉદ્ધન્તિ આહ ‘‘**સત્ત જને**’’તિ નિયમેત્વા વિસેસેતિ. સંકિલેસવજ્જં, તતો વા અત્તાનં વિય વિનેય્યલોકં નિપાતિ રક્ખતીતિ નિપકો, તસ્સ ભાવો **નેપક્કં**, ઞાણન્તિ આહ ‘‘**નેપક્કં વુચ્ચતિ પઞ્ઞા, તાય સમન્નાગતત્તા નિપકો**’’તિ.

‘‘કો નુ ખો ઇમસ્સ પઞ્હસ્સ અત્થો’’તિ ચિન્તેન્તો પઞ્હાય કઙ્ખતિ નામ. ‘‘કથં બ્યાકરમાનો નુ ખો સત્થુ અજ્ઝાસયં ન વિરોધેમી’’તિ ચિન્તેન્તો અજ્ઝાસયં કઙ્ખતિ નામ. સુજાનનીયત્થપરિચ્છેદં કત્વા ચિન્તના હેત્થ ‘‘કઙ્ખા’’તિ અધિપ્પેતા, ન વિચિકિચ્છાતિ. પહીનવિચિકિચ્છો હિ મહાથેરો આયસ્મતો અસ્સજિમહાથેરસ્સ સન્તિકેયેવ, વિચિનનભૂતં કુક્કુચ્ચસદિસં પનેતં વીમંસનમત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. **પત્તં આદાય ચરન્તો**તિ પબ્બજિતભાવલક્ખણં. ધમ્મસેનાપતિભાવેન વા મમ પત્તધમ્મદેસનાવારં આદાય ચરન્તોતિ એવં વા એત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

જાતન્તિ યથારહં પચ્ચયતો ઉપ્પન્નં, સઙ્ખતન્તિ અત્થો. **પઞ્હબ્યાકરણં ઉપટ્ઠાસી**તિ પઞ્હસ્સ બ્યાકરણતા પટિભાસિ. ‘‘સમ્મપ્પઞ્ઞાય પસ્સતી’’તિ પાઠો, અટ્ઠકથાયં પન ‘‘સમ્મપ્પઞ્ઞાય પસ્સતો’’તિ પદં ઉદ્ધરિત્વા ‘‘પસ્સન્તસ્સા’’તિ અત્થો વુત્તો. તં ‘‘ભૂતન્તિ…પે॰… પટિપન્નો હોતી’’તિ ઇમાય પાળિયા ન સમેતિ, તસ્મા યથાદસ્સિતપાઠો એવ યુત્તો. **યાવ અરહત્તમગ્ગા નિબ્બિદાદીનં અત્થાયા**તિ સમિતાપેક્ખધમ્મવસા પદં વદન્તિ. **આહારસમ્ભવ**ન્તિ પચ્ચયહેતુકં. **સેક્ખપટિપદા કથિતા** ‘‘નિબ્બિદાય વિરાગાય નિરોધાય પટિપન્નો હોતી’’તિ વચનતો. એસ નયો નિરોધવારેપિ. **નિબ્બિદા**તિ કરણે પચ્ચત્તવચનં, **વિરાગા નિરોધા**તિ કરણે નિસ્સક્કવચનન્તિ આહ ‘‘**સબ્બાનિ કારણવચનાની**’’તિ. **અનુપાદા**તિ અનુપાદાય. **ભૂતમિદન્તિઆદિમાહ** સબ્બસુત્તં આહચ્ચભાસિતં જિનવચનમેવ કરોન્તો.

ભૂતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. કળારસુત્તવણ્ણના

૩૨. **તસ્સ થેરસ્સ નામં** જાતિસમુદાગતં. **નિવત્તો**તિ પુબ્બે વટ્ટસોતસ્સ પટિસોતં ગન્તું આરદ્ધો, તં અવિસહન્તો અનુસોતમેવ ગચ્છન્તો, તતો નિવત્તો પરિક્લેસવિધમે અસંસટ્ઠો વિયુત્તો હોતિ. એત્થ ચેતનાતિ વા અસ્સાસો. હીનાયાવત્તનં નામ કામેસુ સાપેક્ખતાય, તત્થ ચ નિરપેક્ખતા તતિયમગ્ગાધિગમેનાતિ દસ્સેન્તો

“**તયો મગ્ગે**”તિઆદિમાહ. **સાવકપારમીઞાણં** થેરસ્સ અરહત્તાધિગમેન નિપ્ફન્નં, તસ્મા તસ્સ તં ઉપરિમકોટિયા અસ્સાસો વુત્તો. **ઉગ્ઘાટિતા**તિ વિવટા, વૂપસમિતાતિ અત્થો. **તત્થા**તિ અરહત્તપ્પત્તિયં. **વિચિકિચ્છાભાવ**ન્તિ નિબ્બેમતિકતં.

ન એવં બ્યાકતાતિ ‘‘ખીણા જાતી’’તિઆદિકા એવં ઉત્તાનકં ન બ્યાકતા, પરિયાયેન પન બ્યાકતા. **કેનચી**તિ કેનચિપિ કારણેન. **એવં** ઉત્તાનકં **બ્યાકરિસ્સતિ**.

તસ્સ પચ્ચયસ્સ ખયાતિ તસ્સ કમ્મભવસઙ્ખાતસ્સ પચ્ચયસ્સ અવિજ્જાય સહકારિતાયં સઙ્ગહિતસ્સ ખયા અનુપ્પાદા નિરોધા. **ખીણસ્મિ**ન્તિ ખીણે. અનુપ્પાદનિરોધેન નિરુદ્ધે **જાતિયા** યથાવુત્તે **પચ્ચયે. જાતિસઙ્ખાતં ફલં ખીણં** અનુપ્પત્તિધમ્મતં આપાદિતન્તિ. **વિદિતં** ઞાતં. આજાનાતિ ચતુસચ્ચં હેટ્ઠિમમગ્ગેહિ ઞાતં અનતિક્કમિત્વાવ પટિવિજ્ઝતીતિ **અઞ્ઞા** અગ્ગમગ્ગો. તદુપચારેન અગ્ગફલં ઇધ ‘‘અઞ્ઞા’’ નામ. **પચ્ચયો**તિ ભવૂપપત્તિયા પચ્ચયો પટિચ્ચસમુપ્પાદો.

મેતિ મયા. **અઞ્ઞાસિ** આકારગ્ગહણેન ચિત્તાચારં જાનાતિ. **તેના**તિ ભગવતા. **બ્યાકરણં અનુમોદિતં** પઞ્હબ્યાકરણસ્સ વિસયકતભાવતો.

અયમસ્સ વિસયોતિ અયં વેદના અસ્સ સારિપુત્તત્થેરસ્સ સવિસયો તત્થ વિસયભાવેન પવત્તત્તા. **કિઞ્ચાપી**તિ કિઞ્ચાપિ સુખા વેદના ઠિતિસુખા દુક્ખા વેદના વિપરિણામસુખા, અદુક્ખમસુખા વેદના ઞાણસુખા. **વિપરિણામકોટિયા**તિ અનિચ્ચભાવેન **સબ્બાવ** વેદના **દુક્ખા નામ** . સુખપટિક્ખેપતોપિ હિ સુખપીતિયા ફરણતાય સુખાતિ તિક્ખમત્તેન વિપરિણામદુક્ખાતિ વિપરિણામતો અભાવાધિગમેન સુખનિરોધક્ખણમત્તેન. તથા હિ વુત્તં **પપઞ્ચસૂદનિયં** ‘‘સુખાય વેદનાય અત્થિભાવો સુખ’’ન્તિ. સુખકામો દુક્ખં તિતિક્ખતિ. અપરિઞ્ઞાતવત્થુકાનઞ્હિ સુખવેદનુપરમો દુક્ખતો ઉપટ્ઠાતિ, તસ્માયમત્થો વિયોગેન દીપેતબ્બો. ‘‘દુક્ખા વિપરિણામસુખા’’તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. તથાચાહ **પપઞ્ચસૂદનિયં** ‘‘દુક્ખાય વેદનાય નત્થિભાવો સુખ’’ન્તિ. દુક્ખવેદનુપરમો હિ વુત્તાનં સુખતો ઉપટ્ઠાતિ એવાતિ વદન્તિ. તસ્સ યોગસ્સ વૂપસમેન ‘‘અહો સુખં જાત’’ન્તિ મજ્ઝત્તવેદનાય જાનનભાવો યાથાવતો અવબુજ્ઝનં સુખં. અદુક્ખમસુખાપિ વેદના વિજાનન્તસ્સ સુખં હોતિ તસ્સ સુખુમતાય વિઞ્ઞેય્યભાવતો. યથા રૂપારૂપધમ્માનં સલક્ખણતો સામઞ્ઞલક્ખણતો ચ સમ્મદેવ અવબોધો પરમં સુખં. તેનાહ –

‘‘યતો યતો સમ્મસતિ, ખન્ધાનં ઉદયબ્બયં;
લભતી પીતિપામોજ્જં, અમતં તં વિજાનત’’ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૭૪);

અઞ્ઞાણદુક્ખાતિ અજાનનભાવો અદુક્ખમસુખાવેદનાય દુક્ખં. સમ્મા વિભાગજાનનસભાવો ઞાણસ્સ સમ્ભવો. ઞાણસમ્પયુત્તા હિ ઞાણૂપનિસ્સયા અદુક્ખમસુખા વેદના પસત્થાકારા, યતો સા ઇટ્ઠા ચેવ ઇટ્ઠફલા ચાતિ. અજાનનભાવોતિ એત્થ વુત્તવિપરિયાયેન અત્થો વેદિતબ્બો. ‘‘દુક્ખન્તિ વિદિતો’’તિ પાળિ, અટ્ઠકથાયં પન વિદિતન્તિ પદુદ્ધારો કતો, તં અત્થદસ્સનમત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

વેદનાપરિચ્છેદજાનનેતિ ‘‘તિસ્સો ઇમા વેદના’’તિ એવં પરિચ્છેદતો જાનને. **અઞ્ઞાસી**તિ કદા અઞ્ઞાસિ? ઇમસ્મિં દેસનાકાલેતિ વદન્તિ, પટિવેધકાલેતિ પન યુત્તં. યથાપટિવિદ્ધા હિ વેદના ઇધ થેરેન દેસિતાતિ. **ઇમિના**

કારણેનાતિ ‘‘યદનિચ્ચં તં દુક્ખ’’ન્તિ વેદનાનં અનિચ્ચતાય દુક્ખભાવજાનનસઙ્ખાતેન કારણેન. તંનિમિત્તં હિસ્સ વેદનાસુ તણ્હા ન ઉપ્પજ્જતિ. **અતિપ્પપઞ્ચો**તિ અતિવિત્થારો. **દુક્ખસ્મિં** અન્તોગધં દુક્ખપરિયાપન્નત્તા. **દુક્ખ**ન્તિ સબ્બં વેદયિતં દુક્ખં સઙ્ખારદુક્ખભાવતો. **ઞાતમત્તે**તિ યાથાવતો અવબુજ્ઝનમત્તે. **તણ્હા ન તિટ્ઠતી**તિ ન સન્તિટ્ઠતિ નપ્પવત્તતિ.

કથં વિમોક્ખાતિ અજ્ઝત્તબહિદ્ધાભેદેસુ વિમુત્તા. હેતુમ્હિ ચેતં નિસ્સક્કવચનન્તિ હેતુઅત્થેન કરણવચનેન અત્થમાહ ‘‘**કતરેન વિમોક્ખેના**’’તિ. કરણત્થેપિ વા એતં નિસ્સક્કવચનન્તિ તથા વુત્તં. **અભિનિવેસો**તિ વિપસ્સનારમ્ભો. **બહિદ્ધાધમ્માપિ દટ્ઠબ્બાયેવ** સબ્બસ્સપિ પરિઞ્ઞેય્યસ્સ પરિજાનિતબ્બતો. **ઞાણં** પવત્તેત્વા. **તે**તિ અજ્ઝત્તસઙ્ખારે. **વવત્થપેત્વા**તિ સલક્ખણતો પરિચ્છિન્દિત્વા. **બહિદ્ધા ઓતારેતી**તિ બહિદ્ધાસઙ્ખારેસુ ઞાણં ઓતારેતિ. **અજ્ઝત્તં ઓતારેતી**તિ અજ્ઝત્તસઙ્ખારે સમ્મસતિ. **તત્ર** તસ્મિં ચતુક્કે. **તેસં વવત્થાનકાલે**તિ તેસં અજ્ઝત્તસઙ્ખારાનં વિપસ્સનાકાલે.

સબ્બુપાદાનક્ખયાતિ સબ્બસો ઉપાદાનાનં ખયા. કામં દિટ્ઠિસીલબ્બતઅત્તવાદુપાદાનાનિ પઠમમગ્ગેનેવ ખીયન્તિ, કામુપાદાનં પન અગ્ગમગ્ગેનાતિ તસ્સ વસેન ‘‘સબ્બુપાદાનક્ખયા’’તિ વદન્તો થેરો અત્તનો અરહત્તપત્તિં બ્યાકરોતિ. તેનાહ ‘‘**આસવા નાનુસ્સવન્તી**’’તિ. **સતો**તિ ઇમિના સતિવેપુલ્લપ્પત્તિં દસ્સેતિ. **ચક્ખુતો રૂપે સવન્તી**તિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણવીથિયં તદનુગતમનોવિઞ્ઞાણવીથિયઞ્ચ રૂપારમ્મણા આસવા પવત્તન્તીતિ. કિઞ્ચાપિ તત્થ કુસલાદીનમ્પિ પવત્તિ અત્થિ, કામાસવાદયો એવ વણતો યૂસં વિય પગ્ઘરણકઅસુચિભાવેન સન્દન્તિ, તથા સેસવારેસુ. તેનાહ ‘‘**એવ**’’ન્તિઆદિ, તસ્મા તે એવ ‘‘આસવા’’તિ વુચ્ચન્તિ. તત્થ હિ પગ્ઘરણકઅસુચિમ્હિ નિરુળ્હો આસવસદ્દો. ‘‘અત્તાનં નાવજાનામી’’તિ વુત્તત્તા ‘‘**ઓમાનપહાનં કથિત**’’ન્તિ આહ. તેન આસવેસુ સમુદાયુપલક્ખણં કથિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. ન હિ સેય્યમાનાદિપ્પહાનેન વિના હીનમાનંયેવ પજહતિ. **પજાનના**તિ ‘‘નાપરં ઇત્થત્તાયા’’તિ વુત્તપજાનનસમ્પન્નો હોતીતિ.

સરૂપભેદતોપીતિ ‘‘ચત્તારો’’તિ એવં પરિમાણપરિચ્છેદતોપિ. ઇદં ભગવા દસ્સેન્તો આહાતિ સમ્બન્ધો. **ઇદ**ન્તિ ચ ‘‘અયમ્પિ ખો’’તિઆદિવચનં સન્ધાયાહ.

અસમ્ભિન્નાય એવાતિ યથાનિસિન્નાય એવ, અવુટ્ઠિતાય એવાતિ અત્થો. **પુગ્ગલથોમનત્થ**ન્તિ દેસનાકુસલાનં આનન્દત્થેરાદીનં પુગ્ગલાનં પસંસનત્થં ઉક્કંસનત્થં. **ધમ્મથોમનત્થ**ન્તિ પટિપત્તિધમ્મસ્સ પસંસનત્થં. **તેપી**તિ આનન્દત્થેરાદયો ભિક્ખૂપિ. **ધમ્મપટિગ્ગાહકા** ભિક્ખૂ. **અત્થે**તિ સીલાદિઅત્થે. **ધમ્મે**તિ પાળિધમ્મે.

અસ્સાતિ ભગવતો. **આનુભાવં કરિસ્સતિ** ‘‘દિવસઞ્ચેપિ ભગવા’’તિઆદિના. **ન**ન્તિ સારિપુત્તત્થેરં. **અહમ્પિ તથેવ થોમેસ્સામિ** ‘‘સા હિ ભિક્ખૂ’’તિઆદિના. **એવં ચિન્તેસી**તિ એવં વક્ખમાનેન ધમ્મદાયાદદેસનાય ચિન્તિતાકારેન ચિન્તેસિ. તેનાહ ‘‘**યથા**’’તિઆદિ. **એકજ્ઝાસયાયા**તિ સમાનાધિપ્પાયાય. **મતિયા**તિ પઞ્ઞાય. **અયં દેસના અગ્ગા**તિ ભગવા ધમ્મસેનાપતિં ગુણતો એવં પગ્ગણ્હાતીતિ કત્વા વુત્તં.

પકાસેત્વાતિ ગુણતો પાકટં પઞ્ઞાતં કત્વા સબ્બસાવકેહિ સેટ્ઠભાવે **ઠપેતુકામો. ચિત્તગતિયા** ચિત્તવસેન કાયસ્સ પરિણામનેન ‘‘અયં કાયો ઇદં ચિત્તં વિય હોતૂ’’તિ કાયસમાનગતિકત્તાધિટ્ઠાનેન. કથં પન કાયો દન્ધપ્પવત્તિકો લહુપરિવત્તેન ચિત્તેન સમાનગતિકો હોતીતિ? ન સબ્બથા સમાનગતિકો. યથેવ હિ કાયવસેન ચિત્તવિપરિણામને ચિત્તં સબ્બથા કાયેન સમાનગતિકં હોતિ. ન હિ તદા ચિત્તં સભાવસિદ્ધેન અત્તનો ખણેન

અવત્તિત્વા દન્ધવુત્તિકસ્સ રૂપધમ્મસ્સ ખણેન વત્તિતું સક્કોતિ, ‘‘ઇદં ચિત્તં અયં કાયો વિય હોતૂ’’તિ પનાધિટ્ઠાનેન દન્ધગતિકસ્સ કાયસ્સ અનુવત્તનતો યાવ ઇચ્છિતટ્ઠાનપ્પત્તિ હોતિ, તાવ કાયગતિઅનુલોમેનેવ હુત્વા સન્તાનવસેન પવત્તમાનં ચિત્તં કાયગતિયા પરિણામિતં નામ હોતિ, એવં ‘‘અયં કાયો ઇદં ચિત્તં વિય હોતૂ’’તિ અધિટ્ઠાનેન પગેવ સુખલહુસઞ્ઞાય સમ્પાદિતત્તા અભાવિતિદ્ધિપાદાનં વિય દન્ધં અવત્તિત્વા યથા લહુકતિપયચિત્તવારેહેવ ઇચ્છિતટ્ઠાનપ્પતિ હોતિ, એવં પવત્તરૂપતા વિઞ્ઞાયતીતિ.

અધિપ્પાયાનુરૂપમેવ તસ્સ ભગવતો થોમનાય કતત્તા. **ઇદં નામ** અત્થજાતં ભગવા **પુચ્છિસ્સતી**તિ પુબ્બે મયા **અવિદિતં** અપસ્સં. **આસયજાનનત્થ**ન્તિ ‘‘એવં બ્યાકરોન્તેન સત્થુ અજ્ઝાસયો ગહિતો હોતી’’તિ એવં સત્થુ અજ્ઝાસયજાનનત્થં. **દુતિયં પઞ્હં પુચ્છન્તો** ભગવા **પઠમં પઞ્હં અનુમોદિ** દુતિયં પઞ્હં પુચ્છન્તેનેવ પઠમપઞ્હવિસ્સજ્જનસ્સ સમ્પટિચ્છિતભાવતો.

એતં અહોસીતિ એતં પરિવિતક્કનં અહોસિ. **અસ્સા**તિ કળારખત્તિયસ્સ ભિક્ખુનો. ધમ્મે દહતીતિ **ધમ્મધાતુ,** સાવકપારમીઞાણં, સાવકવિસયે ધમ્મે દહતિ યાથાવતો અજિતે કત્વા ઠપેતીતિ અત્થો. તેનાહ ‘‘**ધમ્મધાતૂ**’’તિઆદિ. **સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણગતિકમેવ** વિસયે. **ગોચરધમ્મે**તિ ગોચરભૂતે ઞેય્યધમ્મે.

કળારસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. ઞાણવત્થુસુત્તવણ્ણના

૩૩. ઞાણમેવ ઞાણવત્થુ સમ્પત્તીનં કારણભાવતો. **ચતૂસૂ**તિ ચતુસચ્ચસ્સ બોધનવસેન વુત્તેસુ ચતૂસુ ઞાણેસુ. **પઠમ**ન્તિ ‘‘જરામરણે ઞાણ’’ન્તિ એવં વુત્તં ઞાણં, યેન ધારણપરિચયમનસિકારવસેન પવત્તં સબ્બં ગણ્હિ. સન્નિચયઞાણમયં **સવનમયં** નામત્વેવ વેદિતબ્બં. સભાવતો પચ્ચયતો ચસ્સ પરિગ્ગાહનઞાણં **સમ્મસનઞાણં**ત્વેવ વેદિતબ્બં. જરામરણસીસેન ચેત્થ જરામરણવન્તોવ ધમ્મા ગહિતા. **પટિવેધઞાણ**ન્તિ અસમ્મોહતો પટિવિજ્ઝનઞાણં. **ઇમિના ધમ્મેના**તિ હેતુમ્હિ કરણવચનં. ઇમસ્સ હિ ધમ્મસ્સ અધિગમહેતુ અયં અરિયો અતીતાનાગતે નયેનપિ ચતુસચ્ચધમ્મે અભિસમ્બુજ્ઝતિ. મગ્ગઞાણમેવ પન અતીતાનાગતે નયનસદિસં કત્વા દસ્સેતું ‘‘**મગ્ગઞાણધમ્મેન વા**’’તિ દુતિયવિકપ્પો વુત્તો. એવઞ્હિ ‘‘અકાલિક’’ન્તિ સમત્થિતં હોતિ.

ઞાણચક્ખુના દિટ્ઠેનાતિ ધમ્મચક્ખુભૂતેન ઞાણચક્ખુના અસમ્મોહપટિવેધવસેન પચ્ચક્ખતો દિટ્ઠેન. **પઞ્ઞાય વિદિતેના**તિ મગ્ગપઞ્ઞાય તથેવ વિદિતેન. યસ્મા તથા દિટ્ઠં વિદિતં સબ્બસો પત્તં મહાઉપાયો હોતિ, તસ્મા વુત્તં ‘‘**પરિયોગાળ્હેના**’’તિ. **દિટ્ઠેના**તિ વા દસ્સનેન, ધમ્મં પસ્સિત્વા ઠિતેનાતિ અત્થો. **વિદિતેના**તિ ચત્તારિ સચ્ચાનિ વિદિત્વા પાકટાનિ કત્વા ઠિતેન. **અકાલિકેના**તિ ન કાલન્તરવિપાકદાયિના. **પત્તેના**તિ ચત્તારિ સચ્ચાનિ પત્વા ઠિતત્તા ધમ્મં પત્તેન. **પરિયોગાળ્હેના**તિ ચતુસચ્ચધમ્મે પરિયોગાહિત્વા ઠિતેન. **અતીતાનાગતે નયં નેતી**તિ અતીતે ચ અનાગતે ચ નયં નેતિ હરતિ પેસેતિ. ઇદં પન પચ્ચવેક્ખણઞાણસ્સ કિચ્ચં, સત્થારા પન મગ્ગઞાણં અતીતાનાગતે નયનસદિસં કતં તંમૂલકત્તા. અતીતમગ્ગસ્સ હિ પચ્ચવેક્ખણં નામ હોતિ, તસ્મા મગ્ગઞાણં નયનસદિસં કતં નામ હોતિ, પચ્ચવેક્ખણઞાણેન પન નયં નેતિ. તેનાહ ‘‘**એત્થ ચા**’’તિઆદિ. યથા પન તેન નયં નેતિ. તં આકારં દસ્સેતું ‘‘**યે ખો કેચી**’’તિઆદિ વુત્તં. એત્થ ચ નયનુપ્પાદનં નયઞાણસ્સેવ પવત્તિવિસેસો. તેન વુત્તં ‘‘પચ્ચવેક્ખણઞાણસ્સ કિચ્ચ’’ન્તિ. કિઞ્ચાપિ ‘‘ઇમિનાતિ મગ્ગઞાણધમ્મેન વા’’તિ વુત્તં, દુવિધં પન મગ્ગફલઞાણં સમ્મસનઞાણપચ્ચવેક્ખણાય મૂલકારણં, ન નયનસ્સાતિ દુવિધેન ઞાણધમ્મેનાતિ ન ન યુજ્જતિ.

તથા ચતુસચ્ચધમ્મસ્સ ઞાતત્તા મગ્ગફલસઙ્ખાતસ્સ વા ધમ્મસ્સ સચ્ચપટિવેધસમ્પયોગં ગતત્તા ''નયનં હોતૂ''તિ તેન ''ઇમિના ધમ્મેના''તિ ઞાણસ્સ વિસયભાવેન ઞાણસમ્પયોગેન તદઞાતેનાતિ ચ અત્થો ન ન યુજ્જતિ. **અનુઅયે**તિ ધમ્મઞાણસ્સ અનુરૂપવસેન અયે બુજ્ઝનઞાણે દિટ્ઠાનં અદિટ્ઠાનયનતો અદિટ્ઠસ્સ દિટ્ઠતાય ઞાપનતો ચ. તેનાહ ''**ધમ્મઞાણસ્સ અનુગમને ઞાણ**''ન્તિ. **ખીણાસવસ્સ સેક્ખભૂમિ** નામ અગ્ગમગ્ગક્ખણો . કસ્મા પનેતં એવં વુત્તન્તિ ચે? ''એવં જરામરણં પજાનાતી''તિઆદિના વત્તમાનવસેન દેસનાય પવત્તત્તા.

ઞાણવત્થુસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. દુતિયઞાણવત્થુસુત્તવણ્ણના

૩૪. **સત્તરી**તિ ત-કારસ્સ ર-કારાદેસં વુત્તં. સત્તતિસદ્દેન વા સમાનત્થો સત્તરિસદ્દો. બ્યઞ્જનરુચિવસેન બ્યઞ્જનં ભણન્તીતિ **બ્યઞ્જનભાણકા**. તેનાહ ''બહુબ્યઞ્જનં કત્વા''તિઆદિ. તિટ્ઠતિ તત્થ ફલં તદાયત્તવુત્તિતાયાતિ ઠિતિ, પચ્ચુપ્પન્નલક્ખણસ્સ ધમ્મસ્સ ઠિતિ ધમ્મટ્ઠિતિ. અથ વા ધમ્મોતિ કારણં, પચ્ચયોતિ અત્થો. ધમ્મસ્સ યો ઠિતિસભાવો, સોવ ધમ્મતો અઞ્ઞો નત્થીતિ ધમ્મટ્ઠિતિ, પચ્ચયો. તત્થ ઞાણં **ધમ્મટ્ઠિતિઞાણં**. તેનાહ આયસ્મા ધમ્મસેનાપતિ – ''પચ્ચયપરિગ્ગહે પઞ્ઞા ધમ્મટ્ઠિતિઞાણ''ન્તિ (પટિ॰ મ॰ માતિકા ૪). તથા ચાહ ''**પચ્ચયાકારે ઞાણ**''ન્તિઆદિ. તત્થ **ધમ્માનન્તિ** પચ્ચયુપ્પન્નધમ્માનં. **પવત્તિટ્ઠિતિકારણત્તા**તિ પવત્તિસઙ્ખાતાય ઠિતિયા કારણત્તા. ''જાતિપચ્ચયા જરામરણ''ન્તિઆદિના અદ્ધત્તયે અન્વયબ્યતિરેકવસેન પવત્તિયા **છબ્બિધસ્સ ઞાણસ્સ**. **ખયો** નામ વિનાસો, સોવ ભેદોતિ. **વિરજ્જનં** પલુજ્જનં. **નિરુજ્ઝનં** અન્તરધાનં. **એકેકસ્મિ**ન્તિ જરામરણાદીસુ એકેકસ્મિં. પુબ્બે ''યથાભૂતઞાણ''ન્તિ તરુણવિપસ્સનં આહ. તસ્મા ઇધાપિ ધમ્મટ્ઠિતિઞાણં વિપસ્સનાતિ ગહેત્વા ''**વિપસ્સનાપટિવિપસ્સના કથિતા**''તિ વુત્તં.

દુતિયઞાણવત્થુસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. અવિજ્જાપચ્ચયસુત્તવણ્ણના

૩૫. **દેસનં ઓસાપેસી**તિ યથારદ્ધકથં ઠપેસિ. તત્થ નિસિન્નસ્સ દિટ્ઠિગતિકસ્સ લદ્ધિયા ભિન્દનવસેન ઉપરિ કથેતુકામો. બુદ્ધાનઞ્હિ દેસનાવારં પચ્છિન્દાપેત્વા પુચ્છિતું સમત્થો નામ કોચિ નત્થિ. તેનાહ ''**દિટ્ઠિગતિકસ્સ ઓકાસદાનત્થ**''ન્તિ. **દુપ્પઞ્હો એસો** સત્તૂપલદ્ધિયા પુચ્છિતત્તા . **સત્તૂપલદ્ધિવાદપદેના**તિ ''સત્તો જીવો ઉપલબ્ભતી''તિ એવં પવત્તદિટ્ઠિદીપકપદવસેન. વદન્તિ એતેનાતિ **વાદો**. દિટ્ઠિ-સદ્દો પન દ્વયસઙ્ગહિતો, બ્રહ્મચરિયવાસો પન પરમત્થતો અરિયમગ્ગભાવનાતિ આહ ''**અરિયમગ્ગવાસો**''તિ. **અયં દિટ્ઠી**તિ અનઞ્ઞે સરીરજીવાતિ દિટ્ઠિ. ''જીવો''તિ ચ જીવિતમેવ વદન્તિ. **વટ્ટન્તિ** દુવિધં વટ્ટં. **નિરોધેન્તો**તિ અનુપ્પત્તિધમ્મતં આપાદેન્તો. **સમુચ્છિન્દન્તો**તિ અપ્પવત્તિયં પાપનેન ઉપચ્છિન્દન્તો. તદેતં મગ્ગેન નિરોધેતબ્બં વટ્ટં નિરુજ્ઝતીતિ યોજના. ''અયં સત્તો વિનાસં અભાવં પત્વા સબ્બસો ઉચ્છિજ્જતી''તિ એવં ઉચ્છેદદિટ્ઠિયા ગહિતાકારસ્સ **સમ્ભવે** સચ્ચભાવે **સતિ**. **ન હોતી**તિ સાત્થકો ન હોતિ.

ગચ્છતીતિ સરીરતો નિક્ખમિત્વા ગચ્છતિ. **વિવટ્ટેન્તો**તિ અપ્પવત્તિં કરોન્તોતિ અત્થો. **વિવટ્ટેતું ન સક્કોતિ** નિચ્ચસ્સ અપ્પવત્તિં પાપેતું અસક્કુણેય્યત્તા. મિચ્છાદિટ્ઠિ સમ્માદિટ્ઠિં વિજ્ઝતિ અસમાહિતપુગ્ગલસેવનવસેન તથા પવત્તિતું અપ્પદાનવસેન ચ પજહિતબ્બાપજહનવસેન સમ્માદિટ્ઠિં વિજ્ઝતિ. **વિસૂકમિવા**તિ કણ્ડકો વિય. ન કેવલં

અનનુવત્તકોવ, અથ ખો વિરોધોપિ ‘‘નિચ્ચ’’ન્તિઆદિના પવત્તનધમ્મતાય વિઞ્ઞાપનતો. વિરૂપં બીભચ્છં ફન્દિતં **વિપ્ફન્દિતં**. પણ્ણપુપ્ફફલપલ્લવાનં અવત્થુભૂતો તાલો એવ તાલાવત્થુ ‘‘અસિવે સિવા’’તિ વોહારો વિય. કેચિ પન ‘‘તાલવત્થુકતાની’’તિ પઠન્તિ, અવત્થુભૂતતાય તાલો વિય કતાનીતિ અત્થો. તેનાહ ‘‘**મત્થકચ્છિન્નતાલો વિયા**’’તિ. **અનુઅભાવન્તિ** વિનાસં.

અવિજ્જાપચ્ચયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. દુતિયઅવિજ્જાપચ્ચયસુત્તવણ્ણના

૩૬. **ઇતિ વાતિ** એવં વા. જરામરણસ્સ ચેવ જરામરણસામિકસ્સ ચ ખણવસેન **યો વદેય્ય**. **અવિસારદધાતુકો** પુચ્છિતું અચ્છેકતાય મઙ્કુભાવેન જાતો. તેનાહ ‘‘**પુચ્છિતું ન સક્કોતી**’’તિ.

દુતિયઅવિજ્જાપચ્ચયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. નતુમ્હસુત્તવણ્ણના

૩૭. **ન તુમ્હાકન્તિ** કાયસ્સ અનત્તનિયભાવદસ્સનમેવ પનેતન્તિ યા તસ્સ અનત્તનિયતા, તં દસ્સેતું ‘‘**અત્તનિ હી**’’તિઆદિ વુત્તં. યદિ ન અત્તનિયં, પરકિયં નામ સિયાતિ, તમ્પિ નત્થીતિ દસ્સેન્તો ‘‘**નાપિ અઞ્ઞેસ**’’ન્તિ આહ. **નયિદં પુરાણકમ્મમેવાતિ** ‘‘ઇદં કાયો’’તિ વુત્તસરીરં પુરાણકમ્મમેવ ન હોતિ. ન હિ કાયો વેદનાસભાવો. **પચ્ચયવોહારેનાતિ** કારણોપચારેન. **અભિસઙ્ખતન્તિઆદિ** નપુંસકલિઙ્ગવચનં. **પુરિમલિઙ્ગસભાગતાયાતિ** ‘‘પુરાણમિદં કમ્મ’’ન્તિ એવં વુત્તપુરિમનપુંસકલિઙ્ગસભાગતાય. અઞ્ઞમઞ્ઞાભિમુખેહિ સમેચ્ચ પચ્ચયેહિ કતો અભિસઙ્ખતોતિ આહ ‘‘**પચ્ચયેહિ કતોતિ દટ્ઠબ્બો**’’તિ. **અભિસઞ્ચેતયિતન્તિ** તથા અભિસઙ્ખતત્તસઙ્ખાતેન અભિમુખભાવેન ચેતયિતં પકપ્પિતં, પવત્તિતન્તિ અત્થો. **ચેતનાવત્થુકોતિ** ચેતનાહેતુકો. **વેદનિયન્તિ** વેદનાય હિતં વત્થારમ્મણભાવેન વેદનાય પચ્ચયભાવતો. તેનાહ ‘‘**વેદનિયવત્થૂ**’’તિ.

નતુમ્હસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. ચેતનાસુત્તવણ્ણના

૩૮. **યઞ્ચાતિ** એત્થ **ચ**-સદ્દો અટ્ઠાને. તેન ચેતનાય વિય પકપ્પાનાનુસયાનમ્પિ વિઞ્ઞાણસ્સ ઠિતિયા વક્ખમાનંયેવ અવિસિટ્ઠં આરમ્મણભાવં જોતેતિ. કામં તીસુપિ પદેસુ ‘‘પવત્તેતિ’’ઇચ્ચેવ અત્થો વુત્તો, વત્તનત્થો પન ચેતનાદીનં યથાક્કમં ચેતયનપકપ્પનાનુસયનરૂપો વિસિટ્ઠો દટ્ઠબ્બો. **તેભૂમકકુસલાકુસલચેતના ગહિતા** કમ્મવિઞ્ઞાણસ્સ પચ્ચયનિદ્ધારણમેતન્તિ. **તણ્હાદિટ્ઠિકપ્પા ગહિતા** યથારહન્તિ અધિપ્પાયો. અટ્ઠસુપિ હિ લોભસહગતચિત્તેસુ તણ્હાકપ્પો, તત્થ ચતૂસ્વેવ દિટ્ઠિકપ્પોતિ. કામં અનુસયા લોકિયકુસલચેતનાસુપિ અનુસેન્તિયેવ, અકુસલેસુ પન પવત્તિ પાકટાતિ ‘‘**દ્વાદસન્નં ચેતનાન**’’ન્તિ વુત્તં. **સહજાતકોટિયાતિ** ઇદં પચ્ચુપ્પન્નાપિ કામરાગાદયો અનુસયાવ વુચ્ચન્તિ તંસદિસતાયાતિ વુત્તં. ન હિ કાલભેદેન લક્ખણપ્પભેદો અત્થીતિ. અનાગતા એવ હિ કામરાગાદયો નિપ્પરિયાયતો ‘‘અનુસયા’’તિ વત્તબ્બતં અરહન્તિ. પચ્ચયુપ્પન્નો વદ્ધતીતિ આહ ‘‘આરમ્મણં પચ્ચયો’’તિ. **કમ્મવિઞ્ઞાણસ્સ ઠિતત્થન્તિ** કમ્મવિઞ્ઞાણસ્સેવ પવત્તિયા. **તસ્મિં પચ્ચયે સતીતિ** તસ્મિં ચેતનાપકપ્પનાનુસયસઞ્ઞિતે પચ્ચયે સતિ **પતિટ્ઠા વિઞ્ઞાણસ્સ હોતિ**. સન્તાને

ફલદાનસમત્થતાયેવ હોતીતિ “**પતિટ્ઠા હોતિ, તસ્મિં પતિટ્ઠિતે**”તિ વુત્તં. સન્નિટ્ઠાપકચેતનાવસેન **વિરુળ્હે**તિ. પતિટ્ઠિતેતિ હિ ઇમિના કમ્મસ્સ કતભાવો વુત્તો, ‘‘વિરુળ્હે’’તિ ઇમિના ઉપચિતભાવો. તેનાહ “**કમ્મં જવાપેત્વા**”તિઆદિ. તત્થ પુરેતરં ઉપ્પન્નાહિ કમ્મચેતનાહિ લદ્ધપચ્ચયત્તા બલપ્પત્તાય સન્નિટ્ઠાપકચેતનાય કમ્મવિઞ્ઞાણં લદ્ધપતિટ્ઠં વિરુળ્હમૂલઞ્ચ હોતીતિ વુત્તં “**નિબ્બત્તમૂલે જાતે**”તિ. તથા હિ સન્નિટ્ઠાપકચેતના વિપાકં દેન્તં અનન્તરે જાતિવસેન દેતિ ઉપપજ્જવેદનીયકમ્મન્તિ.

તેભૂમકચેતનાયાતિ તેભૂમકકુસલાકુસલચેતનાય. **અપ્પવત્તનક્ખણો**તિ ઇધ પવત્તનક્ખણો જાયમાનક્ખણો. ન જાયમાનક્ખણો **અપ્પવત્તનક્ખણો** ન કેવલં ભઙ્ગક્ખણો અપ્પહીનાનુસયસ્સ અધિપ્પેતત્તા. **અપ્પહીનકોટિયા**તિ અસમુચ્છિન્નભાવેન. તદિદં તેભૂમકકુસલાકુસલચેતનાસુ અપ્પવત્તમાનાસુ અનુસયાનં સહજાતકોટિઆદિના પવત્તિ નામ નત્થિ, વિપાકાદીસુ અપ્પહીનકોટિયા પવત્તતિ કરોન્તસ્સ અભાવતોતિ ઇમમત્થં સન્ધાય વુત્તં. **અવારિતત્તા**તિ પટિપક્ખેતિ અવારિતબ્બત્તા. **પચ્ચયોવ હોતિ** વિઞ્ઞાણસ્સ ઠિતિયા.

પઠમદુતિયવારેહિ વટ્ટં દસ્સેત્વા તતિયવારે “**નો ચે**”તિઆદિના વિવટ્ટં દસ્સિતન્તિ “**પઠમપદે તેભૂમકકુસલાકુસલચેતના નિવત્તા**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **નિવત્તા**તિ અકરણતો અપ્પવત્તિયા અપગતા. તણ્હાદિટ્ઠિયો નિવત્તાતિ યોજના. **વુત્તપ્પકારેસૂ**તિ ‘‘તેભૂમકવિપાકેસૂ’’તિઆદિના વુત્તપ્પકારેસુ.

એત્થાતિ ઇમસ્મિં સુત્તે. એત્થ ચેતનાપકપ્પનાનં પવત્તનવસેન ધમ્મપરિચ્છેદો દસ્સિતોતિ ‘‘ચેતેતીતિ તેભૂમકકુસલાકુસલચેતના ગહિતા’’તિઆદિનયો ઇધેવ હોતીતિ દસ્સિતો. **ચતસ્સો**તિ પટિઘદ્વયમોહમૂલસમાગતા ચતસ્સો અકુસલચેતના. **ચતૂસુ અકુસલચેતનાસૂ**તિ યથાવુત્તાસુ એવ ચતૂસુ અકુસલચેતનાસુ, ઇતરા પન ‘‘ન પકપ્પેતી’’તિ ઇમિના પટિક્ખેપેન નિવત્તાતિ. **સુત્તે આગતં વારેત્વા**તિ ‘‘નો ચ પકપ્પેતી’’તિ એવં પટિક્ખેપવસેન સુત્તે આગતં વજ્જેત્વા. ‘‘ન પકપ્પેતી’’તિ હિ ઇમિના અટ્ઠસુ લોભસહગતચિત્તેસુ સહજાતકોટિયા પવત્તઅનુસયો નિવત્તિતો તેસં ચિત્તાનં અપ્પવત્તનતો, તસ્મા તં ઠાનં ઠપેત્વાતિ અત્થો. **પુરિમસદિસોવ** પુરિમનયેસુ વુત્તનયેન ગહેતબ્બો ધમ્મપરિચ્છેદત્તા.

તદપ્પતિટ્ઠિતેતિ સમાસભાવતો વિભત્તિલોપો, સન્ધિવસેન દ-કારાગમો, તસ્સ અપ્પતિટ્ઠિતં તદપ્પતિટ્ઠિતં, તસ્મિં તદપ્પતિટ્ઠિતેતિ એવમેત્થ સમાસપદસિદ્ધિ દટ્ઠબ્બા. **એત્થા**તિ એતસ્મિં તતિયવારે અરહત્તમગ્ગસ્સ કિચ્ચં કથિતં સબ્બસો અનુસયનિબ્બત્તિભેદનતો. **ખીણાસવસ્સ કિચ્ચકરણન્તિપિ** વત્તું વટ્ટતિ સબ્બસો વેદનાદીનં પટિક્ખેપભાવતો. **નવ લોકુત્તરધમ્માતિપિ વત્તું વટ્ટતિ** મગ્ગપટિપાટિયા અનુસયસમુગ્ઘાટનતો મગ્ગાનન્તરાનિ ફલાનિ, તદુભયારમ્મણઞ્ચ નિબ્બાનન્તિ. **વિઞ્ઞાણસ્સા**તિ કમ્મવિઞ્ઞાણસ્સ. પુનબ્ભવસીસેન અનન્તરભવસઙ્ગહિતં નામરૂપં પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણમેવ વા ગહિતન્તિ આહ “**પુનબ્ભવસ્સ ચ અન્તરે એકો સન્ધી**”તિ. **ભવજાતીનન્તિ** એત્થ ‘‘દુતિયભવસ્સ તતિયભવે જાતિયા’’તિ એવં પરમ્પરવસેન ગહેતબ્બં. આયતિં પુનબ્ભવાભિનિબ્બત્તિગહણેન પન નાનન્તરિયતો કમ્મભવો ગહિતો, જાતિહેતુફલસિદ્ધિપેત્થ વુત્તા એવાતિ વેદિતબ્બં. એત્થ ચ ‘‘નો ચે, ભિક્ખવે, ચેતેતિ નો ચ પકપ્પેતિ, અથ ખો અનુસેતી’’તિ એવં ભગવતા દુતિયનયે પુબ્બભાગે ભવનિબ્બત્તકકુસલાકુસલાયૂહનં, પકપ્પનઞ્ચ વિનાપિ ભવેસુ દિટ્ઠાદીનવસ્સ યોગિનો અનુસયપચ્ચયા વિપસ્સનાચેતનાપિ પટિસન્ધિજનકા હોતીતિ દસ્સનત્થં કુસલાકુસલસ્સ અપ્પવત્તિ ચેપિ, તદા વિજ્જમાનતેભૂમકવિપાકાદિધમ્મેસુ અપ્પહીનકોટિયા અનુસયિતકિલેસપ્પચ્ચયા ભવવજ્જસ્સ કમ્મવિઞ્ઞાણસ્સ

પતિટ્ઠિતતા હોતીતિ દસ્સનત્થઞ્ચ વુત્તો. ‘‘ન ચેતેતિ પકપ્પેતિ અનુસેતી’’તિ અયં નયો ન ગહિતો ચેતનં વિના પકપ્પનસ્સ અભાવતો.

ચેતનાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. દુતિયચેતનાસુત્તવણ્ણના

૩૯. **વિઞ્ઞાણનામરૂપાનં અન્તરે એકો સન્ધી**તિ હેતુફલસન્ધિ વિઞ્ઞાણગ્ગહણેન કમ્મવિઞ્ઞાણસ્સ ગહિતત્તા. નામરૂપં પન વિપાકનામરૂપમેવાતિ પાકટમેવ. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

દુતિયચેતનાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. તતિયચેતનાસુત્તવણ્ણના

૪૦. **રૂપાદીસુ** છસુ આરમ્મણેસુ. તેન ચેત્થ ભવત્તયં સઙ્ગણ્હાતિ છળારમ્મણપરિયાપન્નત્તા. તસ્સેવ ભવત્તયસ્સ પત્થના પણિધાનાદિવસેન **નતિ** નામ. **આગતિમ્હિ ગતી**તિ પચ્ચુપટ્ઠાનવસેન અભિમુખં ગતિ પવત્તિ એતસ્માતિ આગતિ, કમ્માદિનિમિત્તં. તસ્મિં પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણસ્સ ગતિ પવત્તિ નિબ્બત્તિ હોતિ. તેનાહ ‘‘**આગતે**’’તિઆદિ. **ચુતૂપપાતો**તિ ચવનં ચુતિ, મરણં. ઉપપજ્જનં નિબ્બત્તિ, ઉપપાતો. ચુતિતો ઉપપાતો પુનરુપ્પાદો. તેનાહ ‘‘**એવં વિઞ્ઞાણસ્સા**’’તિઆદિ. **ઇતો**તિ નિબ્બત્તભવતો. **તત્થા**તિ પુનબ્ભવસઙ્ખાતે આયતિભવે. **એકોવ સન્ધી**તિ એકો હેતુફલસન્ધિ એવ કથિતો.

તતિયચેતનાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

કળારખત્તિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ગહપતિવગ્ગો

૧. પઞ્ચવેરભયસુત્તવણ્ણના

૪૧. **યતો**તિ યસ્મિં કાલે. અયઞ્હિ **તો**-સદ્દો દા-સદ્દો વિય ઇધ કાલવિસયો. તેનાહ ‘‘**યદા**’’તિ. **ભયવેરચેતનાયો**તિ ભાયિતબ્બટ્ઠેન ભયં, વેરપસવનટ્ઠેન વેરન્તિ ચ લદ્ધનામા ચેતનાયો. પાણાતિપાતાદયો હિ યસ્સ પવત્તન્તિ, યઞ્ચ ઉદ્દિસ્સ પવત્તિયન્તિ, ઉભયે સભયભેરવાતિ તે એવ ભાયિતબ્બભયવેરજનકાવાતિ. સોતસ્સ અરિયમગ્ગસ્સ આદિતો પટ્ઠાય પટિપત્તિઅધિગમો સોતાપત્તિ , તદત્થાય તત્થ પતિટ્ઠિતસ્સ ચ અઙ્ગાનિ **સોતાપત્તિયઙ્ગાનિ**, તદુભયં સન્ધાયાહ ‘‘**દુવિધં સોતાપત્તિયા અઙ્ગ**’’ન્તિ, સોતાપત્તિઅત્થં અઙ્ગન્તિ અત્થો. **યં પુબ્બભાગે**તિ યં સયં સોતાપત્તિમગ્ગફલપટિલાભતો પુબ્બભાગે તદત્થાય સંવત્તતિ. કિં પન તન્તિ આહ ‘‘સપ્પુરિસસંસેવો’’તિઆદિ. સપ્પુરિસાનં બુદ્ધાદીનં અરિયઞાણસઞ્ઞાણજાતા પયિરુપાસના, **સદ્ધમ્મસ્સવનં** ચતુસચ્ચધમ્મસ્સવનં, યોનિસો ઉપાયેન અનિચ્ચાદિતો મનસિ કરણં **યોનિસો મનસિકારો**, ઉસ્સુક્કાપેન્તેન ધમ્મસ્સ નિબ્બાનસ્સ અનુધમ્મપટિપજ્જનં **ધમ્માનુધમ્મપટિપત્તી**તિ એતાનિ સોતાપત્તિયા અઙ્ગાનિ. અટ્ઠકથાયં પન સોતાપત્તિઅઙ્ગન્તિ પદં અપેક્ખિત્વા ‘‘**એવં આગત**’’ન્તિ વુત્તં. **ઠિતસ્સ** પુગ્ગલસ્સ **અઙ્ગં**. સોતાપન્નો અઙ્ગીયતિ ઞાયતિ

એતેનાતિ **સોતાપન્નસ્સ અઙ્ગન્તિ**પિ વુચ્ચતિ. **ઇદં** પચ્છા વુત્તં અઙ્ગં. દોસેહિ આરકાતિ **અરિયો**તિ આહ "**નિદ્દોસો**"તિ. કથં અવિજ્જા સઙ્ખારાનં પચ્ચયોતિઆદિના કેનચિપિ અનુપારમ્ભિયત્તા **નિરુપારમ્ભો**. ઞાણં સન્ધાય "નિદ્દોસો"તિ વુત્તં, પટિચ્ચસમુપ્પાદં સન્ધાય "નિરુપારમ્ભો"તિ વદન્તિ. ઉભયમ્પિ પન સન્ધાય ઉભયં વુત્તન્તિ અપરે. **પટિચ્ચસમુપ્પાદો** એત્થ અધિપ્પેતો. તથા હિ વુત્તં "**અપરાપરં ઉપ્પન્નાય વિપસ્સનાપઞ્ઞાયા**"તિ. ન હિ મગ્ગઞાણં વિપસ્સનાપઞ્ઞાતિ. સમ્મા ઉપાયત્તા તસ્સ પટિચ્ચસમુપ્પન્ને યાથાવતો ઞાયતીતિ **ઞાયો**, પટિચ્ચસમુપ્પાદો. ઞાણં પન ઞાયતિ સો એતેનાતિ **ઞાયો**.

તત્થાતિ નિરયે. **મગ્ગસોતન્તિ** મગ્ગસ્સ સોતં. **આપન્નો**તિ અધિગતો. અપાયેસુ ઉપ્પજ્જનસઙ્ખાતો વિનિપાતધમ્મો એતસ્સાતિ વિનિપાતધમ્મો, ન વિનિપાતધમ્મો **અવિનિપાતધમ્મો**. પરં અયનન્તિ અતિવિય સવિસયે અયિતબ્બં બુજ્ઝિતબ્બં. યેસઞ્હિ ધાતૂનં ગતિઅત્થો, બુદ્ધિપિ તેસં અત્થો. તેનાહ "**અવસ્સં અભિસમ્બુજ્ઝનકો**"તિ.

પાણાતિપાતકમ્મકારણાતિ પાણાતિપાતસઙ્ખાતસ્સ પાપકમ્મસ્સ કરણહેતુ. **વેરં** વુચ્ચતિ વિરોધો, તદેવ ભાયિતબ્બતો **ભયન્તિ** આહ "**ભયં વેરન્તિ અત્થતો એક**"ન્તિ. **ઇદં બાહિરં વેરં નામ** તસ્સ વેરસ્સ મૂલભૂતતો વેરકારપુગ્ગલતો બહિભાવત્તા. તેનેવ હિ તસ્સ વેરકારપુગ્ગલસ્સ ઉપ્પન્નં વેરં સન્ધાય "**ઇદં અજ્ઝત્તિકવેરં નામા**"તિ વુત્તં, તન્નિસ્સિતસ્સ વેરસ્સ મૂલભૂતા વેરકારપુગ્ગલચેતના ઉપ્પજ્જતિ પહરિતું અસમત્થસ્સપીતિ અધિપ્પાયો. ન હિ નેરયિકા નિરયપાલેસુ પટિપહરિતું સક્કોન્તિ. **નિરયપાલસ્સ ચેતના ઉપ્પજ્જતી**તિ એતેન "અત્થિ નિરયે નિરયપાલા"તિ દસ્સેતિ. **યં પનેતં બાહિરવેરન્તિ** યમિદં દિટ્ઠધમ્મિકં સમ્પરાયિકઞ્ચ બાહિરં વેરં. **પુગ્ગલવેરન્તિ વુત્તં** અત્તકિચ્ચં સાધેતું અસક્કોન્તો કેવલં પરપુગ્ગલે ઉપ્પન્નમત્તં વેરન્તિ કત્વા. **અત્થતો એકમેવ** "ચેતસિક"ન્તિ વિસેસેત્વા વુત્તત્તા. **સેસપદેસૂ**તિ "અદિન્નાદાનપચ્ચયા"તિઆદિના આગતેસુ સેસકોટ્ઠાસેસુ. **અત્થો ભગ્ગો**તિ અત્થો ધંસિતો . **અધિગતેના**તિ મગ્ગેન અધિગતેન. "અભિગતેના"તિપિ પાઠો, અધિવુત્તેનાતિ અત્થો. તેનાહ "**અચલપ્પસાદેના**"તિ.

પઞ્ચવેરભયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દુતિયપઞ્ચવેરભયસુત્તવણ્ણના

૪૨. **ભિક્ખૂનં કથિતભાવમત્તમેવ વિસેસો**તિ એતેન યા સત્થારા એકચ્ચાનં દેસિતદેસના, પુન તદઞ્ઞેસં વેનેય્યદમકુસલેન કાલન્તરે તેનેવ દેસિતા, સા ધમ્મસંગાહકેહિ "મા નો સત્થુદેસના સમ્પટિગ્ગહં વિના નસ્સતૂ"તિ વિસું સઙ્ગહં આરોપિતાતિ દસ્સેતિ.

દુતિયપઞ્ચવેરભયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. દુક્ખસુત્તવણ્ણના

૪૩. સમુદયનં **સમુદયો**, સમુદેતિ એતમ્હાતિ **સમુદયો**, એવં ઉભિન્નં સમુદયાનમત્થતોપિ ભેદો વેદિતબ્બો. પચ્ચયાવ **પચ્ચયસમુદયો**. આરદ્ધવિપસ્સકો "ઇમઞ્ચ ઇમઞ્ચ પચ્ચયસામગ્ગિં પટિચ્ચ ઇમે ધમ્મા ખણે ખણે ઉપ્પજ્જન્તી"તિ પસ્સન્તો "**પચ્ચયસમુદયં પસ્સન્તોપિ ભિક્ખુ ખણિકસમુદયં પસ્સતી**"તિ વુત્તો

પચ્ચયદસ્સનમુખેન નિબ્બત્તિક્ખણસ્સ દસ્સનતો. સો પન ખણે ખણે સઙ્ખારાનં નિબ્બત્તિં પસ્સિતું આરદ્ધો ‘‘ઇમેહિ નામ પચ્ચયેહિ નિબ્બત્તતી’’તિ પસ્સતિ. ‘‘સો ખણિકસમુદયં પસ્સન્તો પચ્ચયં પસ્સતી’’તિ વદન્તિ. યસ્મા પન પચ્ચયતો સઙ્ખારાનં ઉદયં પસ્સન્તો ખણતો તેસં ઉદયદસ્સનં હોતિ, ખણતો એતેસં ઉદયં પસ્સતો પગેવ પચ્ચયાનં સુગ્ગહિતત્તા પચ્ચયતો દસ્સનં સુખેન ઇજ્ઝતિ, તસ્મા વુત્તં ‘‘**પચ્ચયસમુદયં પસ્સન્તોપી**’’તિઆદિ. અત્થઙ્ગમદસ્સનેપિ એસેવ નયો. **અચ્ચન્તત્થઙ્ગમો**તિ અપ્પવત્તિ નિરોધો નિબ્બાનન્તિ. **ભેદત્થઙ્ગમો**તિ ખણિકનિરોધો. તદુભયં પુબ્બભાગે ઉગ્ગહપરિપુચ્છાદિવસેન પસ્સન્તો અઞ્ઞતરસ્સ દસ્સને ઇતરદસ્સનમ્પિ સિદ્ધમેવ હોતિ, પુબ્બભાગે ચ આરમ્મણવસેન ખયતો વયસમ્મસનાદિકાલે ભેદત્થઙ્ગમં પસ્સન્તો અતિરેકવસેન અનુસ્સવાદિતો અચ્ચન્તં અત્થઙ્ગમં પસ્સતિ. મગ્ગક્ખણે પનારમ્મણતો અચ્ચન્તઅત્થઙ્ગમં પસ્સતિ, અસમ્મોહતો ઇતરમ્પિ પસ્સતિ. તં સન્ધાયાહ ‘‘**અચ્ચન્તત્થઙ્ગમં પસ્સન્તોપી**’’તિઆદિ. **સમુદયત્થઙ્ગમં નિબ્બત્તિભેદ**ન્તિ સમુદયસઙ્ખાતં નિબ્બત્તિં અત્થઙ્ગમસઙ્ખાતં ભેદઞ્ચ. **નિસ્સયવસેના**તિ ચક્ખુસ્સ સન્નિસ્સયવસેન પચ્ચયં કત્વા. **આરમ્મણવસેના**તિ રૂપે આરમ્મણં કત્વા. યં પનેત્થ વત્તબ્બં, તં **મધુપિણ્ડિકસુત્તટીકાયં** વુત્તનયેન વેદિતબ્બં. **તિણ્ણં સઙ્ગતિ ફસ્સો**તિ ‘‘ચક્ખુ રૂપાનિ વિઞ્ઞાણ’’ન્તિ ઇમેસં તિણ્ણં સઙ્ગતિ સમાગમે નિબ્બત્તિ ફસ્સોતિ વુત્તોતિ આહ ‘‘**તિણ્ણં સઙ્ગતિયા ફસ્સો**’’તિ. તિણ્ણન્તિ ચ પાકટપચ્ચયવસેન વુત્તં, તદઞ્ઞેપિ પન મનસિકારાદયો ફસ્સપચ્ચયા હોન્તિયેવ. **એવ**ન્તિ તણ્હાદીનં અસેસવિરાગનિરોધક્કમેન. **ભિન્નં હોતી**તિ અનુપ્પાદનિરોધેન નિરુદ્ધં હોતિ. તેનાહ ‘‘**અપ્પટિસન્ધિય**’’ન્તિ.

દુક્ખસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. લોકસુત્તવણ્ણના

૪૪. **અયમેત્થ વિસેસો**તિ ‘‘અયં લોકસ્સા’’તિ સમુદયત્થઙ્ગમાનં વિસેસદસ્સનં. **એત્થ** ચતુત્થસુત્તે તતિયસુત્તતો **વિસેસો**.

લોકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ઞાતિકસુત્તવણ્ણના

૪૫. અઞ્ઞમઞ્ઞં દ્વિન્નં ઞાતીનં ગામો ઞાતિકોતિ વુત્તોતિ આહ ‘‘**દ્વિન્નં ઞાતકાનં ગામે**’’તિ. ગિઞ્જકા વુચ્ચન્તિ ઇટ્ઠકા, ગિઞ્જકાહિ એવ કતો આવસથો **ગિઞ્જકાવસથો**. સો કિર આવાસો યથા સુધાપરિકમ્મેન પયોજનં નત્થિ, એવં ઇટ્ઠકાહિ એવ ચિનિત્વા છાદેત્વા કતો. તાદિસઞ્હિ છદનં સન્ધાય ભગવતા ઇટ્ઠકાછદનં અનુઞ્ઞાતં. તેન વુત્તં ‘‘**ઇટ્ઠકાહિ કતે મહાપાસાદે**’’તિ. તત્થ દ્વારબન્ધકવાટફલકાદીનિ પન દારુમયાનિયેવ. પરિયાયતિ અત્તનો ફલં પરિગ્ગહેત્વા વત્તતીતિ પરિયાયો, કારણન્તિ આહ ‘‘**ધમ્મપરિયાયન્તિ ધમ્મકારણ**’’ન્તિ, પરિયત્તિધમ્મભૂતં વિસેસાધિગમસ્સ હેતુન્તિ અત્થો. ઉપેચ્ચ સુય્યતિ એત્થાતિ ઉપસ્સુતીતિ વુત્તં ‘‘**ઉપસ્સુતીતિ ઉપસ્સુતિટ્ઠાન**’’ન્તિ. **અત્તનો કમ્મ**ન્તિ યદત્થં તત્થ ગતો, તં પરિવેણસમજ્જનકિરિયં. **પહાયા**તિ અકત્વા. એવં મહત્થઞ્હિ વિમુત્તાયતનસીસે ઠત્વા સુણન્તસ્સ મહતો અત્થાય સંવત્તતિ. **એકગ્ગણં અહોસી**તિ સબ્બં વિવટં અહોસિ. તીસુ હિ ભવેસુ સઙ્ખારગતં પચ્ચયુપ્પન્નવસેન મનસિકરોતો ભગવતો કિઞ્ચિ અસેસેત્વા સબ્બમ્પિ તં ઞાણમુખે આપાથં ઉપગચ્છિ. તેન વુત્તં ‘‘**યાવભવગ્ગા એકગ્ગણં અહોસી**’’તિ. તન્તિવસેન તમત્થં વાચાય નિચ્છારેન્તો ‘‘**વચસા સજ્ઝાયં કરોન્તો**’’તિ વુત્તો. પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નવસેન ચ અત્થં આહરિત્વા તેસં નિરોધેન વિવટ્ટસ્સ આહતત્તા ‘‘**યથાનુસન્ધિના**’’તિ વુત્તં. **અદ્દસ** ઞાણચક્ખુના.

મનસા સજ્ઝાયં કરોન્તો ‘‘**તુણ્હીભૂતોવ પગુણં કરોન્તો**’’તિ વુત્તો. **પદાનુપદન્તિ** પદઞ્ચ અનુપદઞ્ચ. પુરિમઞ્હિ પદં નામ, તદનન્તરં અનુપદં. **ઘટેત્વા** સમ્બન્ધં કત્વા અવિચ્છિન્દિત્વા. **પરિયાપુણાતીતિ** અજ્ઝયતિ. **આધારપ્પત્તન્તિ** આધારં ચિત્તસન્તાનપ્પત્તં અપ્પમુટ્ઠં ગતત્તા આધારપ્પત્તં નામ. **કારણનિસ્સિતોતિ** લોકુત્તરધમ્મસ્સ કારણસન્નિસ્સિતો. **આદિબ્રહ્મચરિયકોતિ** આદિબ્રહ્મચરિયં, તદેવ **આદિબ્રહ્મચરિયકં**. ધમ્મપરિયાયાપેક્ખાય પુલ્લિઙ્ગનિદ્દેસો. **તીસુપિ ઇમેસૂતિ** તતિયચતુત્થપઞ્ચમેસુ તીસુ સુત્તેસુ.

ઞાતિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. અઞ્ઞતરબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના

૪૬. **નામવસેનાતિ** ગોત્તનામવસેન ચ કિત્તિવસેન ચ અપાકટો, તસ્મા ‘‘જાતિવસેન બ્રાહ્મણો’’તિ વુત્તં.

અઞ્ઞતરબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. જાણુસ્સોણિસુત્તવણ્ણના

૪૭. **એવંલદ્ધનામોતિ** ‘‘જાણુસ્સોણી’’તિ એવંલદ્ધનામો રઞ્ઞો સન્તિકા અધિગતનામો.

જાણુસ્સોણિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. લોકાયતિકસુત્તવણ્ણના

૪૮. આયતિં હિતં તેન લોકો ન યતતિ ન ઈહતીતિ લોકાયતં. ન હિ તં લદ્ધિં નિસ્સાય સત્તા પુઞ્ઞકિરિયાય ચિત્તમ્પિ ઉપ્પાદેન્તિ, કુતો પયોગો, તં એતસ્સ અત્થિ, તત્થ વા નિયુત્તોતિ **લોકાયતિકો**. પઠમસદ્દો આદિઅત્થવાચકત્તા જેટ્ઠવેવચનોતિ આહ ‘‘**પઠમં લોકાયત**’’ન્તિ. સાધારણવચનોપિ લોકસદ્દો વિસિટ્ઠવિસયો ઇધાધિપ્પેતોતિ આહ ‘‘**બાલપુથુજ્જનલોકસ્સા**’’તિ. ઇત્તરભાવેન લકુણ્ડકભાવેન તસ્સ વિપુલાદિભાવેન બાલાનં ઉપટ્ઠાનમત્તન્તિ દસ્સેન્તો ‘‘**આયતં મહન્ત**’’ન્તિઆદિમાહ. **પરિત્તન્તિ** ખુદ્દકં. **એકસભાવન્તિ** એકં સભાવં. અવિપરિણામધમ્મતાયાતિ આહ ‘‘**નિચ્ચસભાવમેવાતિ પુચ્છતી**’’તિ. **પુરિમસભાવેન નાનાસભાવન્તિ** પુરિમસભાવતો ભિન્નસભાવં. **પચ્છા ન હોતીતિ** પચ્છા કિઞ્ચિ ન હોતિ સબ્બસો સમુચ્છિજ્જનતો. તેનાહ ‘‘**ઉચ્છેદં સન્ધાય પુચ્છતી**’’તિ. **એકત્તન્તિ** સબ્બકાલં અત્તસમ્ભવં. તથા ચેવ ગહણેન **દ્વેપિ** વાદા **સસ્સતદિટ્ઠિયો** હોન્તિ. **નત્થિ** ન હોતિ. **પુથુત્તં** નાનાસભાવં, એકરૂપં ન હોતીતિ વા ગહણેન **દ્વેપિ** વાદા **ઉચ્છેદદિટ્ઠિયોતિ**.

લોકાયતિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. અરિયસાવકસુત્તવણ્ણના

૪૯. **સંસયુપ્પત્તિ આકારદસ્સનન્તિ** ‘‘કસ્મિં સતિ કિં હોતી’’તિ કારણસ્સ ફલસ્સ ચ પચ્ચામસનેન વિના કેવલં ઇદપ્પચ્ચયતાય સંસયસ્સ ઉપ્પજ્જનાકારદસ્સનં. **સમુદયતિ** સમુદેતીતિ અત્થોતિ આહ ‘‘**ઉપ્પજ્જતી**’’તિ.

અરિયસાવકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. દુતિયઅરિયસાવકસુત્તવણ્ણના

૫૦. **દ્વેપિ નયા એકતો વુત્તા**તિ ઇદં ''વિઞ્ઞાણે સતિ નામરૂપં હોતી''તિઆદિના નવમે વુત્તસ્સ નયસ્સ ''અવિજ્જાય સતિ સઙ્ખારા હોન્તી''તિઆદિના દસમે વુત્તનયે અન્તોગધત્તા. **નાનત્તન્તિ** પુરિમતો નવમતો દસમસ્સ નાનત્તં.

દુતિયઅરિયસાવકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ગહપતિવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. દુક્ખવગ્ગો

૧. પરિવીમંસનસુત્તવણ્ણના

૫૧. **ઉપપરિક્ખમાનો**તિ પવત્તિપવત્તિહેતું, નિવત્તિનિવત્તિહેતુઞ્ચ પરિતુલેન્તો. કુતો પનેતન્તિ? ''સમ્મા દુક્ખક્ખયા''તિ વચનતો. ન હિ સબ્બદુક્ખપરિવીમંસં વિના સમ્મા દુક્ખક્ખયો સમ્ભવતિ. **કસ્મા**તિઆદિના જરામરણસ્સેવ ગહણે કારણં પુચ્છતિ. જાતિઆદીનમ્પિ પવત્તિ દુક્ખભાવિનીતિ અધિપ્પાયો. યસ્મા જરામરણે ગહિતે સતિ જાતિપિ ગહિતા હોતિ, તસ્સા અભાવે જરામરણસ્સેવ અભાવતો. એસ નયો ભવાદીસુપિ. એવં યાવ જાતિધમ્મો જરામરણે ગહિતે ગહિતોવ હોતિ, જરામરણપદેસેન તબ્બિકારવન્તો સબ્બે તેભૂમકા સઙ્ખારા ગહિતાતિ એવમ્પિ જરામરણગ્ગહણેન સબ્બમ્પિ વટ્ટદુક્ખં ગહિતમેવ હોતિ. તેનાહ ''**તસ્મિં ગહિતે સબ્બદુક્ખસ્સ ગહિતત્તા**''તિ. **અનેકવિધન્તિ** બહુવિધં બહુકોટ્ઠાસં. ''અનેક''ન્તિ વા પાઠો . **અનેકન્તિ** બહુલવચનં. **વિધન્તિ** ખણ્ડિચ્ચપાલિચ્ચાદિવસેન વિપરીતકોટ્ઠાસં. **નાનપ્પકારકન્તિ** તતો એવ નાનપ્પકારં. **ન્હત્વા ઠિતં પુરિસં વિયા**તિ બાલાનં અત્તભાવસ્સ સુભાકારેન ઉપટ્ઠાનં સન્ધાયાહ.

''**સારુપ્પભાવેના**''તિ વુત્તં, કિં સબ્બથા સારુપ્પભાવેનાતિ આહ ''**નિક્કિલેસતાય પરિસુદ્ધતાયા**''તિ. ન હિ તસ્સેસા અસઙ્ખતતાદિભાવેન સદિસા. **પટિપન્નો**તિ પટિમુખો અભિસઙ્ખારમુખો હુત્વા પન્નો અધિગતો. **અનુગતન્તિ** અનુચ્છવિકભાવેન ગતં, યથા ચ નિબ્બાનસ્સ અધિગમો હોતિ, એવં તદનુરૂપભાવેન ગતં. એત્થ ચ પાળિયં ''પજાનાતી''તિ પુબ્બભાગવસેન પજાનના વુત્તા, ''તથા પટિપન્નો ચ હોતી''તિ નિયતવસેન. ''અપરભાગવસેના''તિ અપરે. કેચિ પન ''યથા પટિપન્નસ્સ જરામરણં નિરુજ્ઝતિ, તથા પટિપન્નો''તિ વદન્તિ. પદવીમંસના પુબ્બભાગવસેન વેદિતબ્બા, ન મગ્ગક્ખણવસેન. **સઙ્ખારનિરોધાયા**તિ એત્થ નયિદં અવિજ્જાપચ્ચયસઙ્ખારગ્ગહણં, અથ ખો સઙ્ખતસઙ્ખારગ્ગહણન્તિ આહ ''**સઙ્ખારદુક્ખસ્સ નિરોધત્થાયા**''તિ. તેનાહ ''**એત્તાવતા યાવ અરહત્તા દેસના કથિતા**''તિ.

''પચ્ચત્તંયેવ પરિનિબ્બાયતી''તિઆદિના **અરહત્તફલપચ્ચવેક્ખણં**, ''સો સુખઞ્ચે વેદનં વેદયતી''તિઆદિના **સતતવિહારઞ્ચ દસ્સેત્વા દેસના** સબ્બથાવ વટ્ટદેસનાતો **નિવત્તેતબ્બા સિયા. અવિજ્જાગતોતિ** એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો, તેન એવમાદિકં ઇદં વટ્ટવિવટ્ટકથનં પુન ગણ્હાતિ. પુગ્ગલસદ્દો ઇતરાસં દ્વિન્નં પકતીનં વાચકોતિ તતો વિસેસેત્વા ગહણે પઠમપકતિમેવ દસ્સેન્તો ''પુરિસપુગ્ગલો''તિ અવોચાતિ આહ ''**પુરિસોયેવ પુગ્ગલો**''તિ. **ઉભયેના**તિ પુરિસપુગ્ગલગ્ગહણેન. સમ્મુતિયા અવિજ્જમાનાય કથા દેસના **સમ્મુતિકથા**. પરમત્થસ્સ કથા દેસના

પરમત્થકથા. તત્થાતિ સમ્મુતિપરમત્થકથાસુ, ન સમ્મુતિપરમત્થેસુ. તેનાહ "**એવં પવત્તા સમ્મુતિકથા નામા**"તિઆદિ. તત્રિદં સમ્મુતિપરમત્થાનં લક્ખણં – યસ્મિં ભિન્ને બુદ્ધિયા વા અવયવવિનિબ્ભોગે કતે ન તંસમઞ્ઞા, સા ઘટપટાદિપ્પભેદા સમ્મુતિ, તબ્બિપરિયાયતો પરમત્થો. ન હિ કક્ખળફુસનાદિસભાવે અયં નયો લબ્ભતિ. તત્થ રૂપાદિધમ્મં સમૂહસન્તાનવસેન પવત્તમાનં ઉપાદાય "સત્તો"તિઆદિ વોહારોતિ આહ "**સત્તો નરો...પે॰... સમ્મુતિકથા નામા**"તિ . યસ્મા રૂપાદયો પરમત્થધમ્મા "ખન્ધા ધાતુયો"તિઆદિના વુચ્ચન્તિ, ન વોહારમત્તં, તસ્મા "**ખન્ધા...પે॰... પરમત્થકથા નામા**"તિ વુત્તં. નનુ ખન્ધકથાપિ સમ્મુતિકથાવ, સમ્મુતિ હિ સઙ્કેતો ખન્ધટ્ઠો રાસટ્ઠો વા કોટ્ઠાસટ્ઠો વાતિ? સચ્ચમેતં, અયં પન ખન્ધસમઞ્ઞા ફસ્સાદીસુ તજ્જાપઞ્ઞત્તિ વિય પરમત્થસન્નિસ્સયા તસ્સ આસન્નતરા પુગ્ગલસમઞ્ઞાદયો વિય ન દૂરેતિ પરમત્થસઙ્ગહતા વુત્તા. ખન્ધસીસેન વા તદુપાદાના સભાવધમ્મા એવ ગહિતા. નનુ ચ સબ્બેપિ સભાવધમ્મા સમ્મુતિમુખેનેવ દેસનં આરોહન્તિ, ન સમ્મુખેનાતિ સબ્બાપિ દેસના સમ્મુતિદેસનાવ સિયાતિ? નયિદમેવં દેસેતબ્બધમ્મવિભાગેન દેસનાવિભાગસ્સ અધિપ્પેતત્તા, ન ચ સદ્દો કેનચિ પવત્તિનિમિત્તેન વિના અત્થં પકાસેતીતિ. તેનાહ "**પરમત્થં કથેન્તાપિ સમ્મુતિં અમુઞ્ચિત્વાવ કથેન્તી**"તિ. **સચ્ચમેવ** અવિપરીતમેવ **કથેન્તિ**.

સમ્મુતીતિ સમઞ્ઞા. પરમો ઉત્તમો અત્થોતિ પરમત્થો, ધમ્માનં યથાભૂતસભાવો. તં **પરમત્થં, સમ્મુતિ** પન લોકસ્સ સઙ્કેતમત્તસિદ્ધા. યદિ એવં કથં સમ્મુતિકથાય સચ્ચતાતિ આહ "**લોકસમ્મુતિકારણ**"ન્તિ લોકસમઞ્ઞં નિસ્સાય પવત્તનતો. લોકસમઞ્ઞાય હિ અભિનિવેસનં વિના પઞ્ઞાપના એકચ્ચસ્સ સુતસ્સ સાવના વિય, ન મુસા અનતિક્કમિતબ્બતો તસ્સા. તેનાહ ભગવા "જનપદનિરુત્તિં નાભિનિવેસેય્ય, સમઞ્ઞં નાતિધાવેય્યા"તિ. **ધમ્માનં** સભાવધમ્માનં. **ભૂતલક્ખણં** ભાવસ્સ લક્ખણં દીપેન્તીતિ કત્વા.

તેરસચેતનાભેદન્તિ અટ્ઠકામાવચરકુસલચેતનાપઞ્ચરૂપાવચરકુસલચેતનાભેદં. અત્તનો સન્તાનસ્સ પુનનતો પુજ્જભવફલસ્સ અભિસઙ્ખરણતો **પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારં. કમ્મપુઞ્ઞેના**તિ કમ્મભૂતેન. **વિપાકપુઞ્ઞેના**તિ વિપાકસઙ્ખાતેન. પુઞ્ઞફલમ્પિ હિ ઉત્તરપદલોપેન "પુઞ્ઞ"ન્તિ વુચ્ચતિ "એવમિદં પુઞ્ઞં પવડ્ઢતી"તિઆદીસુ વિય. "અપુઞ્ઞૂપગં હોતિ વિઞ્ઞાણ"ન્તિ ઇદં "પુઞ્ઞૂપગં હોતિ વિઞ્ઞાણ"ન્તિ એત્થ વુત્તનયમેવાતિ ન ઉદ્ધતં. અપુઞ્ઞફલં ઉત્તરપદલોપેન "અપુઞ્ઞ"ન્તિ વુચ્ચતિ. **સઙ્ખાર**ન્તિ સઙ્ખારસ્સ ગહિતત્તા "અવિજ્જાગતોય"ન્તિ ઇમિના સઙ્ખારસ્સ પચ્ચયો ગહિતો, "પુઞ્ઞૂપગં હોતિ વિઞ્ઞાણ"ન્તિઆદિના પચ્ચયુપ્પન્નં વિઞ્ઞાણં. તસ્મિઞ્ચ ગહિતે નામરૂપાદિ સબ્બં ગહિતમેવ હોતિ. તેનાહ "**દ્વાદસપદિકો પચ્ચયાકારો ગહિતોવ હોતી**"તિ.

વિજ્જાતિ અરહત્તમગ્ગઞાણં ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન. તસ્સા હિ ઉપ્પાદા સબ્બસો અવિજ્જા પહીના હોતિ. **પઠમમેવા**તિ ઇદં અવિજ્જાપહાનવિજ્જુપ્પાદાનં સમાનકાલતાદસ્સનં. તેનાહ "**યથા પના**"તિઆદિ. **પદીપુજ્જલેના**તિ પદીપુજ્જલનહેતુના સહેવ. **વિજ્જુપ્પાદા**તિ વિજ્જુપ્પાદહેતુ, એવં સતીપિ સમકાલત્તેતિ અધિપ્પાયો. **ન ગણ્હાતી**તિ "એતં મમા"તિઆદિના ન ગણ્હાતિ. **ન તણ્હાયતિ ન ભાયતિ** તણ્હાવુત્તિનો અભાવા, તતો એવ ભયવત્થુનો ચ અભાવા.

ગિલિત્વા પરિનિટ્ઠાપેત્વાતિ ગિલિત્વા વિય અઞ્ઞસ્સ અવિસયં વિય કરણેન પરિનિટ્ઠાપેત્વા. સામિસસુખસ્સ અનેકદુક્ખાનુબન્ધભાવતો, સુખાભિનન્દસ્સ દુક્ખહેતુભાવતો ચ **સુખં અભિનન્દન્તોયેવ દુક્ખં અભિનન્દતિ નામ** અગ્ગિસન્તાપસુખં ઇચ્છન્તો ધૂમદુક્ખાનુઞ્ઞાતો વિય. **દુક્ખં પત્વા સુખં પત્થનતો**તિ એત્થ દુબ્બલગહણિકાદયો નિદસ્સનભાવેન વેદિતબ્બા. તે હિ યાવ સાયન્હસમયાપિ અભુત્વા સાયમાસાદીનિ કરોન્તો જિઘચ્છાદિં ઉપ્પાદેત્વા

ભુઞ્જનાદીનિ કરોન્તિ. સુખસ્સ વિપરિણામદુક્ખતો સુખં અભિનન્દન્તો દુક્ખં અભિનન્દતિ નામાતિ યોજના. કેચિ પન દુક્ખસ્સ અભાવતો વિપરિણામસુખતો તં સુખં અભિનન્દન્તો દુક્ખં અભિનન્દતીતિ વદન્તિ. તં ન, ન હિ તાદિસં સુખનિમિત્તં કોચિ દુક્ખં અભિનન્દન્તો દિટ્ઠો, દુક્ખહેતું પન સામિસં સુખં અભિનન્દન્તો દિટ્ઠો. દુક્ખહેતું સામિસં સુખં અભિનન્દન્તો અત્થતો દુક્ખં અભિનન્દતિ નામાતિ વુત્તોવાયમત્થો. કાયોતિ પઞ્ચદ્વારકાયો, સો પરિયન્તો અવસાનં એતસ્સાતિ **કાયપરિયન્તિકં**. તેનાહ "**યાવ પઞ્ચદ્વારકાયો પવત્તતિ, તાવ પવત્ત**"ન્તિ. **જીવિતપરિયન્તિક**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો.

પચ્છા ઉપ્પજ્જિત્વા પઠમં નિરુજ્ઝતીતિ એકસ્મિં અત્તભાવે મનોદ્વારિકવેદનાતો પચ્છા ઉપ્પજ્જિત્વા તતો પઠમં નિરુજ્ઝતિ, તતો એવ સિદ્ધમત્થં સરૂપેનેવ દસ્સેતું "**મનોદ્વારિકવેદના પઠમં ઉપ્પજ્જિત્વા પચ્છા નિરુજ્ઝતી**"તિ વુત્તં. ઇદાનિ તમેવ સઙ્ખેપેન વુત્તં વિવરિતું "**સા હી**"તિઆદિમાહ. યાવ તેત્તિંસવસ્સાપિ **પઠમવયો. પણ્ણાસવસ્સકાલે**તિ પઠમવયતો યાવ પઞ્ઞાસવસ્સકાલા, તાવ **ઠિતા હોતી**તિ વુદ્ધિહાનિયો અનુપગન્ત્વા સરૂપેનેવ ઠિતા હોતિ. **મન્દા**તિ મુદુકા અતિખિણા. **તદા**તિ અસીતિનવુતિવસ્સકાલે. તથા ચિરપરિવિતક્કેપિ. **ભગ્ગા** નિત્તેજા ભગ્ગવિભગ્ગા દુબ્બલા. **હદયકોટિંયેવા**તિ ચક્ખાદિવત્થૂસુ અવત્તેત્વા તેસં ખીણત્તા કોટિભૂતં હદયવત્થુંયેવ. **યાવ એસા** વેદના વત્તતિ.

વાપિયાતિ મહાતળાકેન. **પઞ્ચઉદકમગ્ગસમ્પન્ન**ન્તિ પઞ્ચહિ ઉદકસ્સ પવિસનનિક્ખમનમગ્ગેહિ યુત્તં. **તતો તતો વિસ્સન્દમાનં** સબ્બસો પુણ્ણત્તા.

પઠમં દેવે વસ્સન્તેતિઆદિ ઉપમાસંસન્દનં. **ઇમં વેદનં સન્ધાયા**તિ ઇમં યથાવુત્તં પરિયોસાનપ્પત્તં મનોદ્વારિકવેદનં સન્ધાય.

કાયસ્સ ભેદાતિ અત્તભાવસ્સ વિનાસતો. ''ઉદ્ધં જીવિતપરિયાદાના''તિ પાળિ, અટ્ઠકથાયં પન જીવિતપરિયાદાના ઉદ્ધન્તિ પદુદ્ધારો કતો. પરલોકવસેન **અગન્ત્વા**. વેદનાનં સીતિભાવો નામ સઙ્ખારદરથપરિળાહભાવો, સો પનાયં અપ્પવત્તિવસેનાતિ આહ "**પવત્તિ...પે॰... ભવિસ્સન્તી**"તિ. **ધાતુસરીરાની**તિ અટ્ઠિકઙ્કલસઙ્ખાતધાતુસરીરાનિ. સરીરેકદેસે હિ સરીરસમઞ્ઞા.

કુમ્ભકારપાકાતિ કુમ્ભકારપાકતો. એત્થ પચ્ચતીતિ પાકો, પચનટ્ઠાનં. તદેવ પાચનવસેન આવસન્તિ એત્થાતિ આવાસો, તસ્મા કુમ્ભકારાવાસતો. અવિગતવૂપસમં સઙ્ખરિતં કુમ્ભં ઉદ્ધરિત્વા ઠપેન્તો છારિકાય સતિ પિધાનવસેન ઠપેતિ. તથા ઠપનં પન સન્ધાય વુત્તં "**પટિસિસ્સેય્યા**"તિ. કુમ્ભસ્સ પદેસભૂતતાય આબદ્ધા અવયવા "**કુમ્ભકપાલાની**"તિ અધિપ્પેતાનિ, ન છિન્નભિન્નાનિ. અવયવમુખેન હિ સમુદાયો વુત્તો. તત્થ કપાલસમુદાયો હિ ઘટો. તેનાહ "**મુખવટ્ટિયા એકબદ્ધાની**"તિ. **અવસિસ્સેય્યુ**ન્તિ વણ્ણવિસેસઉણ્હભાવાપગતા ઘટકારાનેવ તિટ્ઠેય્યુન્તિ. **આદિત્ત...પે॰... તયો ભવા દટ્ઠબ્બા** એકાદસહિ અગ્ગીહિ આદિત્તભાવતો. યથા કુમ્ભકારો કુમ્ભકારાવાસં આદિત્તં પચ્ચવેક્ખતિ, એવં આરદ્ધવિપસ્સકોપેસ ભવત્તયં રાગાદીહિ આદિત્તન્તિ આહ "**કુમ્ભકારો વિય યોગાવચરો**"તિ. **નીહરણદણ્ડકો વિય અરહત્તમગ્ગઞાણં** ભવત્તયપાકતો નીહરણતો. **સમો ભૂમિભાગો વિય નિબ્બાનતલં** સબ્બવિસમા નિવત્તનતો.

''આદાનનિક્ખેપનતો, વયોવુદ્ધત્થઙ્ગમતો, આહારમયતો, ઉતુમયતો, ચિત્તસમુટ્ઠાનતો, કમ્મજતો, ધમ્મતારૂપતો''તિ (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૭૦૬) ઇમેહિ સત્તહિ આકારેહિ સમ્મસન્તો **રૂપસત્તકં** વિપસ્સતિ નામ. ''કલાપતો,

યમકતો, ખણિકતો, પટિપાટિતો, દિટ્ઠિઉગ્ઘાટનતો, માનસમુગ્ઘાટતો, નિકન્તિપરિયાદાનતો''તિ (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૭૧૭) ઇમેહિ સત્તહિ આકારેહિ સમ્મસન્તો **અરૂપસત્તકં** વિપસ્સતિ નામ, તસ્મા યથાવુત્તં ઇમં **રૂપસત્તકં અરૂપસત્તકઞ્ચ** નીહરિત્વા **વિપસ્સન્તસ્સ.** યદિપિ અરહતો અત્તભાવો સબ્બભવેહિપિ ઉદ્ધટો, યાવ પન અનુપાદિસેસપરિનિબ્બાનં ન પાપુણાતિ, તાવ તસ્મિમ્પિ સુગતિભવે ઠિતોયેવાતિ વત્તબ્બતં લબ્ભતીતિ "**ચતૂહિ અપાયેહિ અત્તભાવં ઉદ્ધરિત્વા**"ઇચ્ચેવ વુત્તં. તેનાહ "**ખીણાસવો પના**"તિઆદિ. તથા ચ વક્ખતિ ''અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બુતસ્સ વટ્ટવૂપસમો વેદિતબ્બો''તિ. **ન પરિનિબ્બાતિ** અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયાતિ અધિપ્પાયો, સઉપાદિસેસાય પન નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાનં અરહત્તપ્પત્તિયેવ. અભિસઙ્ખારહેતુતો હેત્થ પરિળાહવૂપસમસ્સ ઉપસમભાવેન અધિપ્પેતત્તા ઉણ્હકુમ્ભનિબ્બાનનિદસ્સનમ્પિ ન વિરુજ્ઝતિ. **અનુપાદિન્નકસરીરાની**તિ ઉતુસમુટ્ઠાનિકરૂપકલાપે વદન્તિ. **ભિક્ખવેતિ** એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો. **ઇદં પન** વચનં. **અનુયોગારોપનત્થન્તિ** કાયપરિયન્તિકં વેદનં વેદયમાનો ખીણાસવો અપિ નુ પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારાદિકમ્મં કરેય્યાતિ પઞ્હં કાતું. અથ વા **અનુયોગારોપનત્થ**ન્તિ ''અપિ નુ ખો ખીણાસવો ભિક્ખુ પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારં વા અભિસઙ્ખરેય્યા''તિઆદિના અનુયોગં આરોપેતું વુત્તં, ન તાવ યથારદ્ધદેસનં નિટ્ઠાપેતુન્તિ અત્થો.

પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણે સિદ્ધે તસ્મિં ભવે ઉપ્પજ્જનારહાનં વિઞ્ઞાણાનં સિયા સમ્ભવો, નાસતીતિ વુત્તં "**વિઞ્ઞાણં પઞ્ઞાયેથાતિ પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણં પઞ્ઞાયેથા**"તિ. સબ્બસો સઙ્ખારેસુ અસન્તેસુ પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણં અપિ નુ ખો પઞ્ઞાયેય્ય. તસ્મિઞ્હિ અપઞ્ઞાયમાને સબ્બં વિઞ્ઞાણં ન પઞ્ઞાયેય્ય. **થેરાન**ન્તિ ''ભિક્ખવે''તિ આલપિતત્થેરાનં. પઞ્હ**બ્યાકરણં સમ્પહંસતિ** તસ્સ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન સંસન્દનતો. **અપ્પઞ્ઞાણ**ન્તિ અપ્પઞ્ઞાયનં. **આદિ**-સદ્દેન વિઞ્ઞાણે અસતિ નામરૂપસ્સ અપ્પઞ્ઞાણન્તિ એવમાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. **સન્નિટ્ઠાનસઙ્ખાત**ન્તિ સદ્દહનાકારેન પવત્તસન્નિટ્ઠાનસઙ્ખાતં. **અધિમોક્ખ**ન્તિ નિચ્છયાકારવિમોક્ખં સદ્ધાવિમોક્ખઞ્ચ. તેનાહ પાળિયં ''સદ્દહથ મેતં, ભિક્ખવે''તિ. સદ્ધાસહિતઞ્હિ નિચ્છયાકારવિમોક્ખં સન્ધાયાહ "**સન્નિટ્ઠાનસઙ્ખાતં અધિમોક્ખ**"ન્તિ. **અન્તો**તિ પરિયન્તો. પરિતો છિજ્જતિ એત્થાતિ **પરિચ્છેદો.**

પરિવીમંસનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. ઉપાદાનસુત્તવણ્ણના

૫૨. આરમ્મણાદિભાવેન સંવત્તનતો ઉપાદાનાનં હિતાનિ ઉપાદાનિયાનિ, તેસુ **ઉપાદાનિયેસુ**. તેનાહ "**ચતુન્નં ઉપાદાનાનં પચ્ચયેસૂ**"તિ. **અસ્સાદં અનુપસ્સન્તસ્સા**તિ અસાદેતબ્બં મિચ્છાઞાણેન અનુપસ્સતો. **તદાહારો**તિ સોળસ વા વીસં તિંસં ચત્તાલીસં પઞ્ઞાસં વા આહારો પચ્ચયો એતસ્સાતિ તદાહારો. **અગ્ગિક્ખન્ધો વિય તયો ભવા** એકાદસહિ અગ્ગીહિ આદિત્તભાવતો એતદેવ ભવત્તયં. **અગ્ગિ...પે॰... પુથુજ્જનો** અગ્ગિક્ખન્ધસદિસસ્સ ભવત્તયસ્સ પરિબન્ધનતો.

કમ્મટ્ઠાનસ્સાતિ વિપસ્સનાકમ્મટ્ઠાનસ્સ. તેનાહ "**તેભૂમકધમ્મેસૂ**"તિ. **ધમ્મપાસાદ**ન્તિ લોકુત્તરધમ્મપાસાદં. સો હિ અચ્ચુગ્ગતટ્ઠેન ''પાસાદો''તિ વુચ્ચતિ. **સતિપટ્ઠાનમહાવીથિયં** ફલક્ખણે પવત્તાયાતિ.

ઉપાદાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩-૪. સંયોજનસુત્તદ્વયવણ્ણના

૫૩-૫૪. મહન્તવટ્ટપ્પબન્ધઓપમ્મભાવેન તેલપદીપસ્સ આહતત્તા “**મહન્તઞ્ચ વટ્ટિકપાલં ગહેત્વા**”તિ વુત્તં. **પુરિમનયેનેવા**તિ પુરિમસ્મિં ઉપાદાનિયસુત્તે વુત્તનયેનેવ. તથા વિનેતબ્બાનં પુગ્ગલાનં અજ્ઝાસયવસેન હિ ઇમેસં સુત્તાનં એવં વચનં એવં દેસના. એસ નયો ઇતો પરેસુપિ.

સંયોજનસુત્તદ્વયવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫-૬. મહારુક્ખસુત્તદ્વયવણ્ણના

૫૫-૫૬. **ઓજં અભિહરન્તી**તિ રસહરણિયો વિય પુરિસસ્સ સરીરે રુક્ખમૂલાનિ રુક્ખસ્સ પથવીઆપોરસે ઉપરિ આરોપેન્તિ. તેસં તથા આરોપનં “**ઓજાયા**”તિઆદિના વિભાવેતિ. હત્થસતુબ્બેધમસ્સાતિ **હત્થસતુબ્બેધો**, હત્થસતં ઉબ્બિદ્ધસ્સપિ. **એત્થા**તિ એતિસ્સં વટ્ટકથાયં. **કમ્મારોહન**ન્તિ કમ્મપચ્ચયો.

પુન **એત્થા**તિ એતિસ્સં વિવટ્ટકથાયં. વટ્ટદુક્ખં નાસેતુકામસ્સ દળ્હં ઉપ્પન્નસંવેગઞાણં સન્ધાય “**કુદ્દાલો વિય**”તિ આહ. તતો નિબ્બત્તિતઞાણં સમાધિપચ્છિયા ઠિતં નિસ્સાય પવત્તેતબ્બવિપસ્સનારમ્ભઞાણં. **રુક્ખચ્છેદનફરસુ વિયા**તિ એવંભૂતસ્સ વિપસ્સના એકન્તતો વટ્ટચ્છેદાય હોતિયેવાતિ આહ “**રુક્ખસ્સ…પે॰… મનસિકરોન્તસ્સ પઞ્ઞા**”તિ. તત્થ **કમ્મટ્ઠાન**ન્તિ વિપસ્સનાકમ્મટ્ઠાનં. તં ચતુબ્બિધવવત્થાનવસેન વીસતિ પથવીકોટ્ઠાસા, દ્વાદસ આપોકોટ્ઠાસા, ચત્તારો તેજોકોટ્ઠાસા, છ વાયોકોટ્ઠાસાતિ **દ્વેચત્તાલીસાય કોટ્ઠાસેસુ. વિઞ્ઞાણસ્સ ચા**તિ **ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો પકારત્થો ચ. તેન ભૂતરૂપાનિ વિઞ્ઞાણસમ્પયુત્તધમ્મે ચ સઙ્ગણ્હાતિ. સત્તસુ સપ્પાયેસુ યસ્સ અલભન્તસ્સ કમ્મટ્ઠાનં વિભૂતં હુત્વા ન ઉપટ્ઠાતિ, તં સન્ધાયાહ “**અઞ્ઞતરં સપ્પાય**”ન્તિ. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

મહારુક્ખસુત્તદ્વયવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. તરુણરુક્ખસુત્તવણ્ણના

૫૭-૫૯. **પલિમજ્જેય્યા**તિ અલ્લકરણવસેન પરિતો પાળિં બન્ધેય્ય. તથા કરોન્તો યસ્મા ચ તત્થ તિણગચ્છાદીનં મૂલસન્તાનગ્ગહણેન તં ઠાનં સોધેતિ નામ, તસ્મા વુત્તં “**સોધેય્યા**”તિ. **પંસુ**ન્તિ અસ્સ પવડ્ઢકારકં, આગન્તુકં પંસુન્તિ અત્થો. **દદેય્યા**તિ પક્ખિપેય્ય. તેનાહ “**થદ્ધ**”ન્તિઆદિ. **વુત્તનયેનેવા**તિ ‘‘રુક્ખં નાસેતુકામો પુરિસો વિયા’’તિઆદિના પઞ્ચમસુત્તે વુત્તનયેન. અટ્ઠમનવમાનિ ઉત્તાનત્થાનેવ વુત્તનયત્તા.

તરુણરુક્ખસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. નિદાનસુત્તવણ્ણના

૬૦. **બહુવચનવસેના**તિ કુરૂ નામ જાનપદિનો રાજકુમારા, તેસં નિવાસો એકોપિ જનપદો રુળ્હીવસેન “**કુરૂ**”**તિ એવં બહુવચનવસેન**. યત્થ ભગવતો વસનોકાસભૂતો કોચિ વિહારો ન હોતિ, તત્થ કેવલં ગોચરગામકિત્તનં નિદાનકથાય પકતિ યથા ‘‘સક્કેસુ વિહરતિ દેવદહં નામ સક્યાનં નિગમો’’તિ. ‘‘આયસ્મા’’તિ વા ‘‘દેવાનં પિયો’’તિ વા ભવન્તિ વા પિયસમુદાહારો એસોતિ આહ “**આયસ્માતિ પિયવચનમેત**”ન્તિ. તયિદં

પિયવચનં ગારવવસેન વુચ્ચતીતિ આહ "**ગરુવચનમેત**"ન્તિ. અતિદૂરં અચ્ચાસન્નં અતિસમ્મુખા અતિપચ્છતો ઉપરિવાતો ઉન્નતપ્પદેસોતિ ઇમે છ **નિસજ્જદોસા**. નીલપીતલોહિતોદાતમઞ્જિટ્ઠપભસ્સરવસેન **છબ્બણ્ણાનં**.

કુલસઙ્ગહત્થાયાતિ કુલાનુદ્દયતાવસેન કુલાનુગ્ગણ્હનત્થાય. **સહસ્સભણ્ડિકં નિક્ખિપન્તો વિય** ભિક્ખાપટિગ્ગણ્હનેન તેસં અભિવાદનાદિસમ્પટિચ્છનેન ચ પુઞ્ઞાભિસન્દસ્સ જનનેન. **પટિસમ્મજ્જિત્વા**તિ અન્તેવાસિકેહિ સમ્મટ્ઠટ્ઠાનં સક્કચ્ચકારિતાય પુન સમ્મજ્જિત્વા. **ઉભયન્તતો પટ્ઠાય મજ્ઝન્તિ** આદિતો પટ્ઠાય વેદનં, જરામરણતો પટ્ઠાય ચ વેદનં પાપેત્વા સમ્મસનમાહ. **તિક્ખત્તુન્તિ** ''આદિતો પટ્ઠાય અન્ત''ન્તિઆદિના વુત્તચતુરાકારુપસંહિતે તયો વારે. તેન દ્વાદસક્ખત્તું સમ્મસનમાહ. અમ્હાકં ભગવતા ગમ્ભીરભાવેનેવ કથિતત્તા સેસબુદ્ધેહિપિ એવમેવ કથિતોતિ ધમ્મન્વયે ઠત્વા વુત્તં "**સબ્બબુદ્ધેહિ...પે॰... કથિતો**"તિ.

પમાણાતિક્કમેતિ અપરિમાણત્થે ''યાવઞ્ચિદં તેન ભગવતા''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૩) વિય. અતિરેકભાવજોતનો હિ યં યાવ-સદ્દો. તેનાહ "**અતિગમ્ભીરોતિ અત્થો**"તિ. **અવભાસતિ** ખાયતિ ઉપટ્ઠાતિ ઞાણસ્સ. તથા ઉપટ્ઠાનઞ્હિ સન્ધાય "**દિસ્સતી**"તિ વુત્તં. નનુ એસ પટિચ્ચસમુપ્પાદો એકન્તગમ્ભીરોવ, અથ કસ્મા ગમ્ભીરાવભાસતા જોતિતાતિ? સચ્ચમેતં, એકન્તગમ્ભીરતાદસ્સનત્થમેવ પનસ્સ ગમ્ભીરાવભાસગ્ગહણં, તસ્મા અઞ્ઞત્થ લબ્ભમાનં ચાતુકોટિકં બ્યતિરેકમુખેન નિદસ્સેત્વા તમેવસ્સ એકન્તગમ્ભીરતં વિભાવેતું "**એકં હી**"તિઆદિ વુત્તં. **એતં નત્થી**તિ અગમ્ભીરો અગમ્ભીરાવભાસો ચાતિ એતં દ્વયં નત્થિ. તેન યથાદસ્સિતે ચાતુકોટિકે પચ્છિમા એકકોટિ લબ્ભતીતિ દસ્સેતિ. તેનાહ "**અયં હી**"તિઆદિ.

યેહિ ગમ્ભીરભાવેહિ પટિચ્ચસમુપ્પાદો ''ગમ્ભીરો''તિ વુચ્ચતિ, તે ચતૂહિ ઉપમાહિ ઉલ્લિઙ્ગેન્તો "**ભવગ્ગગ્ગહણાયા**"તિઆદિમાહ. યથા ભવગ્ગગ્ગહણત્થં હત્થં પસારેત્વા ગહેતું ન સક્કા દૂરભાવતો, એવં સઙ્ખારાદીનં અવિજ્જાદિપચ્ચયસમ્ભૂતસમુદાગતત્થો પકતિઞાણેન ગહેતું ન સક્કા. યથા સિનેરું ભિન્દિત્વા મિઞ્જં પબ્બતરસં પાકતિકપુરિસેન નીહરિતું ન સક્કા, એવં પટિચ્ચસમુપ્પાદગતે ધમ્મત્થાદિકે પકતિઞાણેન ભિન્દિત્વા વિભજ્જ પટિવિજ્ઝનવસેન જાનિતું ન સક્કા. યથા મહાસમુદ્દં પકતિપુરિસસ્સ બાહુદ્વયવસેન પારં તરિતું ન સક્કા. એવં વેપુલ્લટ્ઠેન મહાસમુદ્દસદિસં પટિચ્ચસમુપ્પાદં પકતિઞાણેન દેસનાવસેન પરિહરિતું ન સક્કા. યથા પથવિં પરિવત્તેત્વા પાકતિકપુરિસસ્સ પથવોજં ગહેતું ન સક્કા, એવં ઇત્થં અવિજ્જાદયો સઙ્ખારાદીનં પચ્ચયા હોન્તીતિ તેસં પટિચ્ચસમુપ્પાદસભાવો પાકતિકઞાણેન નીહરિત્વા ગહેતું ન સક્કોતિ, એવં ચતુબ્બિધગમ્ભીરતાવસેન ચતસ્સો ઉપમા યોજેતબ્બા. પાકતિકઞાણવસેન ચાયમત્થયોજના કતા દિટ્ઠસચ્ચાનં તત્થ પટિવેધસબ્ભાવતો, તથાપિ યસ્મા સાવકાનં પચ્ચેકબુદ્ધાનઞ્ચ તત્થ સપ્પદેસમેવ ઞાણં, બુદ્ધાનંયેવ નિપ્પદેસં. તસ્મા વુત્તં "**બુદ્ધવિસયં પઞ્હ**"ન્તિ.

માતિ પટિસેધે નિપાતો. સ્વાયં ''ઉત્તાનકુત્તાનકો વિય ખાયતી''તિ વચનં સન્ધાય વુત્તોતિ આહ "**મા ભણીતિ અત્થો**"તિ. **ઉસ્સાદેન્તો**તિ પઞ્ઞાવસેન ઉક્કંસન્તોતિ અત્થો. **અપસાદેન્તો**તિ નિબ્ભચ્છન્તો, નિગ્ગણ્હન્તોતિ અત્થો. **તેના**તિ મહાપઞ્ઞભાવેન.

તત્થાતિ થેરસ્સ સતિપિ ઉત્તાનભાવે પટિચ્ચસમુપ્પાદસ્સ અઞ્ઞેસં ગમ્ભીરભાવે. **સુભોજનરસપુટ્ઠસ્સા**તિ સુન્દરેન ભોજનરસેન પોસિતસ્સ. **કતયોગસ્સા**તિ નિબ્બુદ્ધપયોગે કતપરિચયસ્સ. **મલ્લપાસાણન્તિ** મલ્લેહિ

મહાબલેહેવ ખિપિતબ્બપાસાણં. **કુહિં ઇમસ્સ ભારિયટ્ઠાન**ન્તિ કસ્મિં પસ્સે ઇમસ્સ પાસાણસ્સ ગરુતરપદેસોતિ તસ્સ સલ્લહુકભાવં દીપેન્તો વદતિ.

તિમિરપિઙ્ગલેનેવ દીપેન્તિ તસ્સ મહાવિપ્ફારભાવતો. તેનાહ "**તસ્સ કિરા**"તિઆદિ. **પક્કુથતી**તિ પક્કુથન્તં વિય પરિવત્તતિ પરિતો વત્તતિ. લક્ખણવચનઞ્હેતં. પિટ્ઠિયં સકલિકઅટ્ઠિકા પિટ્ઠિપત્તં. **કાયૂપપન્નસ્સા**તિ મહતા કાયેન ઉપેતસ્સ, મહાકાયસ્સાતિ અત્થો. **પિઞ્છ વટ્ટી**તિ પિઞ્છ કલાપો. **સુપણ્ણવાત**ન્તિ નાગગ્ગહણાદીસુ પક્ખપપ્ફોટનવસેન ઉપ્પજ્જનકવાતં.

''પુબ્બૂપનિસ્સયસમ્પત્તિયા''તિઆદિના ઉદ્દિટ્ઠકારણાનિ વિત્થારતો વિવરિતું "**ઇતો કિરા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ઇતો**તિ ઇતો ભદ્દકપ્પતો. **સતસહસ્સિમે**તિ સતસહસ્સમે. **હંસવતી નામ નગરં અહોસિ** જાતનગરં. **ધુરપત્તાની**તિ બાહિરપત્તાનિ, યાનિ દીઘતમાનિ.

કનિટ્ઠભાતાતિ વેમાતિકભાતા કનિટ્ઠો યથા અમ્હાકં ભગવતો નન્દત્થેરો. બુદ્ધાનઞ્હિ સહોદરા ભાતરો નામ ન હોન્તિ. તત્થ જેટ્ઠા તાવ નુપ્પજ્જન્તિ, કનિટ્ઠાનં પન અસમ્ભવો એવ. **ભોગ**ન્તિ વિભવં. **ઉપસન્તો**તિ ચોરજનિતસઙ્ખોભવૂપસમેન ઉપસન્તો જનપદો.

દ્વે સાટકે નિવાસેત્વાતિ સાટકદ્વયમેવ અત્તનો કાયપરિહારિયં કત્વા, ઇતરં સબ્બસમ્ભારં અત્તના મોચેત્વા.

પત્તગ્ગહણત્થન્તિ અન્તોપક્ખિત્તઉણ્હભોજનત્તા પત્તસ્સ અપરાપરં હત્થે પરિવત્તેન્તસ્સ સુખેન પત્તગ્ગહણત્થં. **ઉત્તરિસાટક**ન્તિ અત્તનો ઉત્તરિયં સાટકં. **એતાનિ પાકટટ્ઠાનાની**તિ એતાનિ યથાવુત્તાનિ ભગવતો દેસનાય પાકટાનિ બુદ્ધે બુદ્ધસાવકે ચ ઉદ્દિસ્સ થેરસ્સ પુઞ્ઞકરણટ્ઠાનાનિ, પચ્ચેકબુદ્ધં પન બોધિસત્તઞ્ચ ઉદ્દિસ્સ થેરસ્સ પુઞ્ઞકરણટ્ઠાનાનિ બહૂનિયેવ.

પટિસન્ધિં ગહેત્વાતિ અમ્હાકં બોધિસત્તસ્સ પટિસન્ધિગ્ગહણદિવસેયેવ પટિસન્ધિં ગહેત્વા.

ઉગ્ગહનં પાળિયા ઉગ્ગણ્હનં, **સવનં** અત્થસવનં, **પરિપુચ્છનં** ગણ્ઠિટ્ઠાનેસુ અત્થપરિપુચ્છનં, **ધારણં** પાળિયા પાળિઅત્થસ્સ ચ ચિત્તે ઠપનં. સબ્બઞ્ચેતં ઇધ પટિચ્ચસમુપ્પાદવસેન વેદિતબ્બં, સબ્બસ્સપિ બુદ્ધવચનસ્સ વસેનાતિપિ વટ્ટતિ. **સોતાપન્નાનઞ્ચ...પે॰... ઉપટ્ઠાતિ** તત્થ સમ્મોહવિગમેન ''યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં, સબ્બં તં નિરોધધમ્મ''ન્તિ અત્તપચ્ચક્ખવસેન ઉપટ્ઠાનતો . **નામરૂપપરિચ્છેદો**તિ સહ પચ્ચયેન નામરૂપસ્સ પરિચ્છિજ્જ અવબોધો. **ચતૂહી**તિ ધમ્મગમ્ભીરાદીહિ ચતૂહિ ગમ્ભીરતાહિ સબ્બાપિ **ગમ્ભીરતા**.

સાવકેહિ દેસિતા દેસનાપિ પન સત્થુ એવ દેસનાતિ આહ "**મયા દિન્નનયે ઠત્વા**"તિ. ''સેક્ખેન નામ નિબ્બાનં સબ્બાકારેન પટિવિદ્ધં ન હોતી''તિ ન તસ્સ ગમ્ભીરતાતિ તસ્સ ગમ્ભીરસ્સ ઉપાદાનસ્સ ગમ્ભીરતા વિય સુટ્ઠુ દિટ્ઠા નામ હોતિ. તસ્મા આહ "**ઇદં નિબ્બાનમેવ ગમ્ભીરં, પચ્ચયાકારો પન ઉત્તાનકો જાતો**"તિ. નિબ્બાનઞ્હિ સબ્બેપિ અસેક્ખા સબ્બસો પટિવિજ્ઝન્તિ નિપ્પદેસત્તા, પચ્ચયાકારં પન સમ્માસમ્બુદ્ધાયેવ અનવસેસતો પટિવિજ્ઝન્તિ, ન ઇતરે. તસ્મા પચ્ચયવસેન ''ઇદં અપરદ્ધ''ન્તિ વુત્તં થેરં અપસાદેન્તેન. તમેવ હિસ્સ અનવસેસતો પટિવેધાભાવં વિભાવેતું "**અથ કસ્મા**"તિઆદિ વુત્તં. અસતિપિ ધમ્મતો ભેદે સંયોજનત્થઅનુસયત્થવસેન પન તેસં લબ્ભમાનભેદં ગહેત્વા "**ઇમે ચત્તારો કિલેસે**"તિ વુત્તં. અઞ્ઞો હિ તેસં બન્ધનત્થો, અઞ્ઞો થામગમનટ્ઠોતિ. એસ

નયો સેસેસુપિ. ઇતિ ઇમેસં કિલેસાનં અપ્પહીનત્તા તથારૂપં ઉપનિસ્સયસમ્પદં અભાવયતોવ અનુત્તાનમેવ ધમ્મં ઉત્તાનન્તિ ન વત્તબ્બમેવાતિ અધિપ્પાયો. **ચત્તારિ અટ્ઠ સોળસ વા અસઙ્ખ્યેય્યાની**તિ ઇદં મહાબોધિસત્તાનં સન્તાને બોધિપરિપાચકધમ્માનં તિક્ખમજ્ઝિમમુદુભાવસિદ્ધકાલવિસેસદસ્સનં, તઞ્ચ ખો મહાભિનીહારતો પટ્ઠાયાતિ વદન્તિ. **એતેહી**તિ યથાવુત્તબુદ્ધસાવકઅગ્ગસાવકપચ્ચેકબુદ્ધસમ્માસમ્બુદ્ધાનં વિસેસાધિગમેહિ. **પચ્ચનીક**ન્તિ પટિક્કૂલં વિરુદ્ધં. સબ્બથા પચ્ચયાકારપટિવેધો નામ સમ્માસમ્બોધિયાધિગમો એવાતિ વુત્તં "**પચ્ચયાકારં પટિવિજ્ઝિતું વાયમન્તસ્સેવા**"તિ. **નવહિ આકારેહી**તિ ઉપ્પાદાદીહિ નવહિ પચ્ચયાકારેહિ. વુત્તઞ્હેતં **પટિસમ્ભિદાયં** (પટિ॰ મ॰ ૧.૪૫) –

''અવિજ્જાસઙ્ખારાનં ઉપ્પાદટ્ઠિતિ ચ પવત્તટ્ઠિતિ ચ નિમિત્તટ્ઠિતિ ચ આયૂહનટ્ઠિતિ ચ સંયોગટ્ઠિતિ ચ પલિબોધટ્ઠિતિ ચ સમુદયટ્ઠિતિ ચ હેતુટ્ઠિતિ ચ પચ્ચયટ્ઠિતિ ચ, ઇમેહિ નવહાકારેહિ અવિજ્જા પચ્ચયો, સઙ્ખારા પચ્ચયસમુપ્પન્ના''તિઆદિ.

તત્થ **નવહાકારેહી**તિ નવહિ પચ્ચયભાવૂપગમનેહિ આકારેહિ. ઉપ્પજ્જતિ એતસ્મા ફલન્તિ **ઉપ્પાદો**, ફલુપ્પત્તિયા કારણભાવો. સતિ ચ અવિજ્જાય સઙ્ખારા ઉપ્પજ્જન્તિ, નાસતિ, તસ્મા અવિજ્જા સઙ્ખારાનં ઉપ્પાદો હોતિ. તથા અવિજ્જાય સતિ સઙ્ખારા પવત્તન્તિ ચ નિમિયન્તિ ચ. યથા ચ ભવાદીસુ ખિપન્તિ, એવં તેસં અવિજ્જા પચ્ચયો હોતિ, તથા આયૂહન્તિ ફલુપ્પત્તિયા ઘટેન્તિ સંયુજ્જન્તિ અત્તનો ફલેન. યસ્મિં સન્તાને સયં ઉપ્પન્ના, તં પલિબુન્ધન્તિ પચ્ચયન્તરસમવાયે ઉદયન્તિ ઉપ્પજ્જન્તિ, હિનોતિ ચ સઙ્ખારાનં કારણભાવં ઉપગચ્છતિ. પટિચ્ચ અવિજ્જં સઙ્ખારા અયન્તિ પવત્તન્તીતિ એવં અવિજ્જાય સઙ્ખારાનં કારણભાવૂપગમનવિસેસા ઉપ્પાદાદયો વેદિતબ્બાતિ. **ઉપ્પાદટ્ઠિતી**તિ ચ તિટ્ઠતિ એતેનાતિ ઠિતિ, કારણં. ઉપ્પાદો એવ ઠિતિ ઉપ્પાદઠિતિ. એસ નયો સેસેસુપિ. ઇદઞ્ચ પચ્ચયાકારદસ્સનં યથા પુરિમેહિ મહાબોધિમૂલે પવત્તિતં, તથા અમ્હાકં ભગવતાપિ પવત્તિતન્તિ અચ્છરિયવેગાભિહતા દસસહસ્સિલોકધાતુ સઙ્કમ્પિ સમ્પકમ્પીતિ દસ્સેન્તો "**દિટ્ઠમત્તે**"તિઆદિમાહ.

એતસ્સ ધમ્મસ્સાતિ એતસ્સ પટિચ્ચસમુપ્પાદસઙ્ખિતસ્સ ધમ્મસ્સ. સો પન યસ્મા અત્થતો હેતુપ્પભવાનં હેતુ. તેનાહ "**એતસ્સ પચ્ચયધમ્મસ્સા**"તિ . જાતિઆદીનં જરામરણપચ્ચયતાયાતિ અત્થો. નામરૂપપરિચ્છેદો તસ્સ ચ પચ્ચયપરિગ્ગહો ન પઠમાભિનિવેસમત્તેન હોતિ, અથ ખો તત્થ અપરાપરં ઞાણુપ્પત્તિસઙ્ખિતેન અનુ અનુ બુજ્ઝનેન. તદુભયભાવં પન દસ્સેન્તો "**ઞાતપરિઞ્ઞાવસેન અનનુબુજ્ઝના**"તિ આહ. નિચ્ચસઞ્ઞાદીનં પજહનવસેન પવત્તમાના વિપસ્સનાધમ્મે પટિવિજ્ઝતિ એવ નામ હોતિ પટિપક્ખવિક્ખમ્ભનેન તિક્ખવિસદભાવાપત્તિતો, તદધિટ્ઠાનભૂતા ચ તીરણપરિઞ્ઞા અરિયમગ્ગો ચ પરિઞ્ઞાપહાનાભિસમયવસેન પવત્તિયા તીરણપ્પહાનપરિઞ્ઞાસઙ્ગહો યાતિ તદુભયપટિવેધાભાવં દસ્સેન્તો "**તીરણપ્પહાનપરિઞ્ઞાવસેન અપ્પટિવિજ્ઝના**"તિ આહ. તન્તં વુચ્ચતિ પટવીનનત્થં તન્તવાયેતિ તન્તં આવઞ્છિત્વા પસારિતસુત્તવટ્ટિતં નીયતીતિ કત્વા, તં પન તન્તાકુલતાય નિદસ્સનભાવેન આકુલમેવ ગહિતન્તિ આહ "**તન્તં વિય આકુલજાતા**"તિ. સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિત્થારતો દસ્સેન્તો "**યથા નામા**"તિઆદિ વુત્તં. **સમાનેતુ**ન્તિ પુબ્બેનાપરં સમં કત્વા આનેતું, અવિસમં ઉજું કાતુન્તિ અત્થો. તન્તમેવ વા આકુલં તન્તાકુલં, તન્તાકુલં વિય જાતા ભૂતા **તન્તાકુલકજાતા**. મજ્ઝિમં પટિપદં અનુપગન્ત્વા અન્તદ્વયપક્ખન્દેન પચ્ચયાકારે ખલિત્વા આકુલબ્યાકુલા હોન્તિ, તેનેવ અન્તદ્વયપક્ખન્દેન તંતંદિટ્ઠિગ્ગાહવસેન પરિબ્ભમન્તા ઉજુકં ધમ્મટ્ઠિતિતન્તં પટિવિજ્ઝિતું ન જાનન્તિ. તેનાહ "**ન સક્કોન્તિ પચ્ચયાકારં ઉજું કાતુ**"ન્તિ. **દ્વે બોધિસત્તે**તિ પચ્ચેકબોધિસત્તમહાબોધિસત્તે. **અત્તનો ધમ્મતાયા**તિ અત્તનો સભાવેન, પરોપદેસેન વિનાતિ અત્થો. **તત્થ તત્થ ગુળકજાત**ન્તિ તસ્મિં તસ્મિં ઠાને જાતગુળકં પિણ્ડિસુત્તં. તતો

એવ **ગણ્ઠિબદ્ધન્તિ** વુત્તં. **પચ્ચયેસુ પક્ખલિત્વાતિ** અનિચ્ચદુક્ખાનત્તાદિસભાવેસુ પચ્ચયધમ્મેસુ નિચ્ચાદિભાવવસેન પક્ખલિત્વા. **પચ્ચયે ઉજું કાતું અસક્કોન્તો**તિ તસ્સેવ નિચ્ચાદિગાહસ્સ અવિસ્સજ્જનતો પચ્ચયધમ્મનિમિત્તં અત્તનો દસ્સનં ઉજું કાતું અસક્કોન્તો ઇદંસચ્ચાભિનિવેસકાયગન્થવસેન ગણ્ઠિકજાતા હોન્તીતિ આહ "**દ્વાસટ્ઠિ...પે॰... ગણ્ઠિબદ્ધા**"તિ.

યે હિ કેચિ સમણા વા બ્રાહ્મણા વા સસ્સતદિટ્ઠિઆદિ **દિટ્ઠિયો નિસ્સિતા** અલ્લીના, વિનનતો કુલાતિ ઇત્થિલિઙ્ગવસેન લદ્ધનામસ્સ તન્તવાયસ્સ ગણ્ઠિકં નામ આકુલભાવેન અગ્ગતો વા મૂલતો વા દુવિઞ્ઞેય્યાવયવં ખલિતબન્ધસુત્તન્તિ આહ "**કુલાગણ્ઠિકં વુચ્ચતિ પેસકારકઞ્જિયસુત્ત**"ન્તિ. **સકુણિકા**તિ વટ્ટચાટકસકુણિકા. સા હિ રુક્ખસાખાસુ ઓલમ્બનકુલાવકા હોતિ. તઞ્હિ સા કુલાવકં તતો તતો તિણહીરાદિકે આનેત્વા તથા તથા વિનન્ધતિ, યથા તેસં પેસકારકઞ્જિયસુત્તં વિય અગ્ગેન વા અગ્ગં, મૂલેન વા મૂલં સમાનેતું વિવેચેતું વા ન સક્કા. તેનાહ "**યથા**"તિઆદિ. **તદુભયમ્પી**તિ કુલાગણ્ઠિકન્તિ વુત્તં કઞ્જિયસુત્તં કુલાવકઞ્ચ. **પુરિમનયેનેવા**તિ "એવમેવ સત્તા"તિઆદિના પુબ્બે વુત્તનયેનેવ.

કામં મુઞ્જપબ્બજતિણાનિ યથાજાતાનિપિ દીઘભાવેન પતિત્વા અરઞ્ઞટ્ઠાને અઞ્ઞમઞ્ઞં વિનન્ધિત્વા આકુલાનિ હુત્વા તિટ્ઠન્તિ, તાનિ પન તથા દુબ્બિવેચિયાનિ યથા રજ્જુભૂતાનીતિ દસ્સેતું "**યથા હી**"તિઆદિ વુત્તં. સેસમેત્થ હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ.

અપાયોતિ અયેન સુખેન, સુખહેતુના વા વિરહિતો. **દુક્ખસ્સ ગતિભાવતો**તિ અપાયિકસ્સ દુક્ખસ્સ પવત્તિટ્ઠાનભાવતો. **સુખસમુસ્સયતો**તિ "અબ્ભુદયતો વિનિપતિતત્તા"તિ વિરૂપં નિપતિતત્તા યથા તેનત્તભાવેન સુખસમુસ્સયો ન હોતિ, એવં નિપતિતત્તા. **ઇતરો**તિ સંસારો નનુ "અપાય"ન્તિઆદિના વુત્તોપિ સંસારો એવાતિ? સચ્ચમેતં, નિરયાદીનં પન અધિમત્તદુક્ખભાવદસ્સનત્થં અપાયાદિગ્ગહણં ગોબલિબદ્દઞાયેન અયમત્થો વેદિતબ્બો. **ખન્ધાનઞ્ચ પટિપાટી**તિ પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં હેતુફલભાવેન અપરાપરુપ્પત્તિ. **અબ્બોચ્છિન્નં વત્તમાના**તિ અવિચ્છેદેન પવત્તમાના.

તં સબ્બમ્પીતિ તં "અપાય"ન્તિઆદિના વુત્તં સબ્બં અપાયદુક્ખઞ્ચેવ વટ્ટદુક્ખઞ્ચ. **મહાસમુદ્દે વાતક્ખિત્તા નાવા વિયા**તિ ઇદં પરિબ્ભમનટ્ઠાનસ્સ મહન્તભાવદસ્સનત્થઞ્ચેવ પરિબ્ભમનસ્સ અનવત્તિતદસ્સનત્થઞ્ચ વેદિતબ્બં. સેસં વુત્તનયમેવ.

નિદાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દુક્ખવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. મહાવગ્ગો

૧. અસ્સુતવાસુત્તવણ્ણના

૬૧. "**અસ્સુતવા**"તિ સોતદ્વારાનુસારેન ઉપધારિતં, ઉપધારણં વા સુતં અસ્સ અત્થીતિ સુતવા, તપ્પટિક્ખેપેન ન સુતવાતિ અસ્સુતવા. વા-સદ્દો ચાયં પસંસાયં, અતિસયસ્સ વા બોધનકો, તસ્મા યસ્સ પસંસિતં, અતિસયેન વા સુતં અત્થિ, સો "સુતવા"તિ સંકિલેસવિદ્ધંસનસમત્થો પરિયત્તિધમ્મપરિચયો "તં સુત્વા તથત્તાય

પટિપત્તિ ચ સુતવા''તિ ઇમિના પદેન પકાસિતો. અથ વા સોતબ્બયુત્તં સુત્વા કત્તબ્બનિપ્ફત્તિં સુણીતિ સુતવા. તપ્પટિક્ખેપેન ન સુતવાતિ અસ્સુતવા. તેનાહુ પોરાણા ''આગમાધિગમાભાવા, ઞેય્યો અસ્સુતવા ઇતી''તિ. તથા ચાહ ''ખન્ધધાતુ...પે॰... વિનિચ્છયરહિતો''તિ. તત્થ વાચુગ્ગતકરણં **ઉગ્ગહો**, તત્થ પરિપુચ્છનં **પરિપુચ્છા**, કુસલેહિ સહ ચોદનાપરિહરણવસેન વિનિચ્છયસ્સ કારણં **વિનિચ્છયો**. **પુથૂનન્તિ** બહૂનં. **કિલેસાદીનં** કિલેસાભિસઙ્ખારાનં વિત્થારેતબ્બં પટિસમ્ભિદામગ્ગનિદ્દેસેસુ (મહાનિ॰ ૫૧, ૯૪) આગતનયેન. **અન્ધપુથુજ્જનો ગહિતો** ''નાલં નિબ્બિન્દિતુ''ન્તિઆદિવચનતો. આસન્નપચ્ચક્ખવાચી **ઇદં**-સદ્દોતિ આહ ''**ઇમસ્મિન્તિ પચ્ચુપ્પન્નપચ્ચક્ખકાયં દસ્સેતી**''તિ. ચતૂસુ મહાભૂતેસુ નિયુત્તોતિ **ચાતુમહાભૂતિકો**. યથા પન મહામત્તિકાય નિબ્બત્તં મત્તિકામયં, એવમયં ચતૂહિ મહાભૂતેહિ નિબ્બત્તો ''**ચતુમહાભૂતમયો**''તિ વુત્તં. **નિબ્બિન્દેય્યા**તિ નિબ્બિન્દનમ્પિ આપજ્જેય્ય. નિબ્બિન્દના નામ ઉક્કણ્ઠના અનભિરતિભાવતોતિ વુત્તં ''**ઉક્કણ્ઠેય્યા**''તિ. **વિરજ્જેય્યા**તિ વીતરાગો ભવેય્ય. તેનાહ ''**ન રજ્જેય્યા**''તિ. **વિમુચ્ચેય્યા**તિ ઇધ પન અચ્ચન્તાય વિમુચ્ચનં અધિપ્પેતન્તિ આહ ''**મુચ્ચિતુકામો ભવેય્યા**''તિ. ચતૂહિ ચ રૂપજનકપચ્ચયેહિ આગતો ચયોતિ, **આચયો**, વુદ્ધિ. ચયતો અપક્કમોતિ **અપચયો**, પરિહાનિ. **આદાનન્તિ** ગહણં, પટિસન્ધિયા નિબ્બત્તિ. **ભેદોતિ** ખન્ધાનં ભેદો. સો હિ કળેવરસ્સ નિક્ખેપોતિ વુત્તોતિ આહ ''**નિક્ખેપનન્તિ ભેદો**''તિ.

પઞ્ઞાયન્તીતિ પકારતો ઞાયન્તિ. **રૂપં પરિગ્ગહેતું** પરિગ્ગણ્હનવસેનપિ રૂપં આલમ્બિતું. **અયુત્તરૂપં કત્વા** તણ્હાદીહિ પરિગ્ગહેતું અરૂપં પરિગ્ગણ્હિતું યુત્તરૂપં કરોતિ તેસં ભિક્ખૂનં સપ્પાયભાવતો. તેનાહ ''**કસ્મા**''તિઆદિ. **નિક્કડ્ઢન્તો**તિ તતો ગાહતો નીહરન્તો.

મનાયતનસ્સેવ નામં, ન સમાધિપઞ્ઞત્તીનં ''ચિત્તં પઞ્ઞઞ્ચ ભાવયં (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩, ૧૯૨; પેટકો॰ ૨૨; મિ॰ પ॰ ૧.૯.૯), ચિત્તો ગહપતી''તિઆદીસુ (ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૭૪) વિય. ચિત્તીકાતબ્બભૂતં વત્થુ એતસ્સાતિ ચિત્તવત્થુ, તસ્સ ભાવો **ચિત્તવત્થુતા**, તેન કારણેન ચિત્તભાવમાહ. **ચિત્તગોચરતાયા**તિ ચિત્તવિચિત્તવિસયતાય. **સમ્પયુત્તધમ્મચિત્તતાયા**તિ રાગાદિસદ્ધાદિસમ્પયુત્તધમ્મવસેન ચિત્તસભાવત્તા. તેન ચિત્તતાય ચિત્તત્તમાહ. **વિજાનનટ્ઠેના**તિ બુજ્ઝનટ્ઠેન. **અજ્ઝોસિતન્તિ** અજ્ઝોસાભૂતાય તણ્હાય ગહિતં. તેનાહ ''**તણ્હાયા**''તિઆદિ. **પરામસિત્વા**તિ ધમ્મસભાવં અનિચ્ચતાદિં અતિક્કમિત્વા પરતો નિચ્ચાદિતો આમસિત્વા. **અટ્ઠસતન્તિ** અટ્ઠાધિકં સતં. **નવ માના**તિ સેય્યસ્સ ''સેય્યોહમસ્મી''તિઆદિના આગતા નવવિધમાના. બ્રહ્મજાલે આગતા સસ્સતવાદાદયો **દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિયો**. **એવન્તિ** વુત્તાકારેન. યસ્મા તણ્હામાનદિટ્ઠિગ્ગાહવસેન પુથુજ્જનેન દળ્હગ્ગાહં ગહિતં, તસ્મા સો તત્થ **નિબ્બિન્દિતું** નિબ્બિદાઞાણં ઉપ્પાદેતું **ન સમત્થો**.

ભિક્ખવેતિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો, તેન ''વર''ન્તિ એવમાદિકં સઙ્ગણ્હાતિ. ઇદં અનુસન્ધિવચનં ''**કસ્મા આહા**''તિ કથેતુકામતાય કારણં પુચ્છતિ. તેનાહ ''**પઠમં હી**''તિઆદિ. અસ્સુતવતા પુથુજ્જનેન. **તેના**તિ ભગવતા. **અયુત્તરૂપં કતં** ''નિબ્બિન્દેય્યા''તિઆદિના આદીનવસ્સ વિભાવિતત્તા. અરૂપે પન તથા આદીનવસ્સ અવિભાવિતત્તા વુત્તં ''**અરૂપં** પરિગ્ગહેતું **યુત્તરૂપ**''ન્તિ, યુત્તરૂપં વિય કતન્તિ અધિપ્પાયો. **ગાહો**તિ તણ્હામાનદિટ્ઠિગ્ગાહો. ''**નિક્ખમિત્વા અરૂપં ગતો**''તિ ઇદં ભગવતા આદીનવં દસ્સેત્વા રૂપે ગાહો પટિક્ખિત્તો, ન અરૂપે, તસ્મા ''કાતબ્બો નુ ખો સો તત્થા''તિ મિચ્છાગણ્હન્તાનં સો તતો રૂપતો નિક્ખમિત્વા અરૂપં ગતો વિય હોતીતિ કત્વા વુત્તં. **તિટ્ઠમાનન્તિ** તિટ્ઠન્તં. ''આપજ્જિત્વા વિય હોતી''તિ સભાવેન પવત્તમાનં ''**પઠમવયે**''તિઆદિના રૂપસ્સ ભેદં વયાદીહિ વિભજિત્વા દસ્સેતિ.

પાદસ્સ ઉદ્ધરણેતિ યથા ઠપિતસ્સ પાદસ્સ ઉક્ખિપને. **અતિહરણ**ન્તિ યથાઉદ્ધતં યથાઠિતટ્ઠાનં અતિક્કમિત્વા હરણં. **વીતિહરણ**ન્તિ ઉદ્ધતો પાદો યથાઠિતં પાદં યથા ન ઘટ્ટેતિ, એવં થોકં પસ્સતો પરિણામેત્વા હરણં. **વોસ્સજ્જન**ન્તિ તથા પરપાદં વીતિસારેત્વા ભૂમિયં નિક્ખિપનત્થં અવોસ્સજ્જનં. **સન્નિક્ખેપન**ન્તિ વોસ્સજ્જેત્વા ભૂમિયં સમં નિક્ખિપનં ઠપનં. **સન્નિરુજ્ઝન**ન્તિ નિક્ખિત્તસ્સ સબ્બસો નિરુજ્ઝનં ઉપ્પીળનં. **તત્થ તત્થેવા**તિ તસ્મિં તસ્મિં પઠમવયાદિકે એવ. અવધારણેન તેસં કોટ્ઠાસન્તરસઙ્કમનાભાવમાહ. **ઓધી**તિ ભાવો, **પબ્બ**ન્તિ સન્ધિ. પઠમવયાદયો એવ હેત્થ ઓધિ પબ્બન્તિ ચ અધિપ્પેતા. **પટપટાયન્તા**તિ ''પટપટા''ઇતિ કરોન્તા વિય, તેન નેસં પવત્તિક્ખણસ્સ ઇત્તરતં દસ્સેતિ. **એત**ન્તિ એતં રૂપધમ્માનં યથાવુત્તં તત્થ તત્થેવ ભિજ્જનં એવં વુત્તપ્પકારમેવ. **વટ્ટિપ્પદેસ**ન્તિ વટ્ટિયા પુલકં બરહં. તઞ્હિ વટ્ટિયા પુલકં અનતિક્કમિત્વાવ સા દીપજાલા ભિજ્જતિ. **પવેણિસમ્બન્ધવસેના**તિ સન્તતિવસેન.

રત્તિન્તિ રત્તિયં. ભુમ્મત્થે હેતં ઉપયોગવચનં. **એવં પન અત્થો ન ગહેતબ્બો** અનુપ્પન્નસ્સ નિરોધાભાવતો. **પુરિમપવેણિતો**તિ રૂપે વુત્તપવેણિતો. **અનેકાનિ ચિત્તકોટિસતસહસ્સાનિ ઉપ્પજ્જન્તી**તિ વુત્તમત્થં થેરવાદેન દીપેતું "**વુત્તમ્પિ ચેત**"ન્તિઆદિ વુત્તં. **અડ્ઢચૂળ**ન્તિ થોકેન ઊનં ઉપડ્ઢં, તસ્સ પન ઉપડ્ઢં અધિકારતો વાહસતસ્સાતિ વિઞ્ઞાયતિ. ''અડ્ઢચુદ્દસ''ન્તિ કેચિ, ''અડ્ઢચતુત્થ''ન્તિ અપરે. ''સાધિકં દિયડ્ઢસતં વાહા''તિ દળ્હં કત્વા વદન્તીતિ વીમંસિતબ્બં. ચતુનાળિકો તુમ્બો. મહારઞ્ઞતાય પવદ્ધં વનં **પવન**ન્તિ આહ "**પવનેતિ મહાવને**"તિ. **ત**ન્તિ પઠમં ગહિતસાખં. **અયમત્થો**તિ અયં ભૂમિં અનોતરિત્વા ઠિતસાખાય એવ ગહણસઞ્ઞાતો અત્થો. એતદત્થમેવ હિ ભગવા ''અરઞ્ઞે''તિ વત્વાપિ ''પવને''તિ આહ.

અરઞ્ઞમહાવનં વિયાતિ અરઞ્ઞટ્ઠાને બ્રહારઞ્ઞે વિય. **આરમ્મણોલમ્બન**ન્તિ આરમ્મણસ્સ અવલમ્બનં. **ન વત્તબ્બં** આરમ્મણપચ્ચયેન વિના અનુપ્પજ્જનતો. **એકજાતિય**ન્તિ રૂપાદિનીલાદિએકસભાવં. ''દિસ્સતિ, ભિક્ખવે, ઇમસ્સ ચાતુમહાભૂતિકસ્સ કાયસ્સ આચયોપિ અપચયોપી''તિ વદન્તેન **રૂપતો નીહરિત્વા અરૂપે ગાહો પતિટ્ઠાપિતો** નામ, ''વરં, ભિક્ખવે, અસ્સુતવા પુથુજ્જનો''તિઆદિં વદન્તેન **અરૂપતો નીહરિત્વા રૂપે** ગાહો પતિટ્ઠાપિતો નામ.

નન્તિ ગાહં. **ઉભયતો**તિ રૂપતો ચ અરૂપતો ચ. **હરિસ્સામી**તિ નીહરિસ્સામિ. **પરિવત્તેત્વા**તિ મન્તં જપ્પિત્વા. **કણ્ણે ધુમેત્વા**તિ કણ્ણે ધમેત્વા. **અસ્સા**તિ વિસસ્સ. **નિમ્મથેત્વા**તિ નિમ્મદ્દિત્વા, નીહરિત્વાતિ અધિપ્પાયો.

મગ્ગોતિ લોકુત્તરમગ્ગો. ''નિબ્બિન્દ''ન્તિ ઇમિના બલવવિપસ્સના કથિતા.

અસ્સુતવાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દુતિયઅસ્સુતવાસુત્તવણ્ણના

૬૨. પચ્ચયભાવેન સુખવેદનાય હિતન્તિ **સુખવેદનિયં**. તેનાહ "**સુખવેદનાય પચ્ચય**"ન્તિ. પચ્ચયભાવો ચ ઉપનિસ્સયકોટિયા, ન સહજાતકોટિયા. તેનાહ ''નનુ ચા''તિઆદિ. **જવનવેદનાયા**તિ જવનચિત્તસહગતાય વેદનાય. **તં સન્ધાયા**તિ તં ઉપનિસ્સયપચ્ચયતં સન્ધાય. **એત**ન્તિ એતં ''સુખવેદનાય પચ્ચય''ન્તિ વચનં વુત્તં. **એસેવ નયો**તિ ઇમિના ''નનુ ચ સોતસમ્ફસ્સો સુખવેદનાય પચ્ચયો ન હોતી''તિ એવમાદિં અતિદિસતિ. સો સમ્ફસ્સો જાતિ ઉપ્પત્તિટ્ઠાનં એતસ્સાતિ **તજ્જાતિકં**, વેદયિતં. તં પન યસ્મા તસ્સ ફસ્સસ્સ અનુચ્છવિકમેવ હોતિ,

તસ્મા **તસ્સારુપ્પં તસ્સ ફસ્સસ્સ અનુરૂપન્તિ ચ અત્થો** વુત્તો. **વુત્તનયેના**તિ ‘‘સુખવેદનાય પચ્ચયો’’તિઆદિના વુત્તવિધિઅનુસારેન. અધરારણિયં ઉત્તરારણિયા મન્તનવસેન ઘટ્ટનં ઇવ સઙ્ઘટ્ટનં ફસ્સેન યુગગ્ગાહો, તસ્સ પન ઘટ્ટનસ્સ નિરન્તરપ્પવત્તિયા પિણ્ડિતભાવો ઇધ સમોધાનં, ન કેસઞ્ચિ દ્વિન્નં તિણ્ણં વા સહાવટ્ઠાનન્તિ વુત્તં “**સઙ્ઘટ્ટનસમ્પિણ્ડનેનાતિ અત્થો**”તિ. **અગ્ગિચુણ્ણો**તિ વિપ્ફુલિઙ્ગં. **વત્થૂ**તિ ચક્ખાદિવત્થુ વિસયસઙ્ઘટ્ટનતો. લબ્ભમાનોવ ધમ્મો સઙ્ઘટ્ટનં વિય ગય્હતીતિ વુત્તં “**સઙ્ઘટ્ટનં વિય ફસ્સો**”તિ. **ઉસ્માધાતુ વિય વેદના** દુક્ખસભાવત્તા.

દુતિયઅસ્સુતવાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. પુત્તમંસૂપમસુત્તવણ્ણના

૬૩. **વુત્તનયમેવા**તિ હેટ્ઠા આહારવગ્ગસ્સ પઠમસુત્તે વુત્તનયમેવ. **લાભસક્કારેના**તિ લાભસક્કારસઞ્ઞાતાય અટ્ઠુપ્પત્તિયાતિ કેચિ. લાભસક્કારે વા અટ્ઠુપ્પત્તિયાતિ અપરે. યો હિ લાભસક્કારનિમિત્તં પચ્ચયેસુ ગેધેન ભિક્ખૂનં અપચ્ચવેક્ખિતપરિભોગો જાતો, તં અટ્ઠુપ્પત્તિં કત્વા ભગવા ઇમં દેસનં નિક્ખિપિ. **યમકમહામેઘો**તિ હેટ્ઠા ઓલમ્બનઉપરિઉગ્ગમનવસેન સતપટલસહસ્સપટલો યુગળમહામેઘો.

તિટ્ઠન્તિ ચેવ ભગવતિ કત્થચિ નિબદ્ધવાસં વસન્તે, ચારિકમ્પિ ગચ્છન્તે અનુબન્ધન્તિ ચ. ભિક્ખૂનમ્પિ યેભુય્યેન કપ્પસતસહસ્સં તતો ભિય્યોપિ પૂરિતદાનપારમિસઞ્ચયત્તા તદા મહાલાભસક્કારો ઉપ્પજ્જતીતિ વુત્તં “**એવં ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સપી**”તિ. **સક્કતો**તિ સક્કારપ્પત્તો. **ગરુકતો**તિ ગરુકારપ્પત્તો. **માનિતો**તિ બહુમતો મનસા પિયાયિતો ચ. **પૂજિતો**તિ માલાદિપૂજાય ચેવ ચતુપચ્ચયાભિપૂજાય ચ પૂજિતો. **અપચિતો**તિ અપચાયનપ્પત્તો. યસ્સ હિ ચત્તારો પચ્ચયે સક્કત્વા સુઅભિસઙ્ખતે પણીતપણીતે ઉપનેન્તિ, સો સક્કતો. યસ્મિં ગરુભાવં પચ્ચુપટ્ઠપેત્વા દેન્તિ, સો ગરુકતો. યં મનસા પિયાયન્તિ બહુમઞ્ઞન્તિ, સો બહુમતો. યસ્સ સબ્બમેતં પૂજાવસેન કરોન્તિ, સો પૂજિતો. યસ્સ અભિવાદનપચ્ચુટ્ઠાનઞ્જલિકમ્માદિવસેન પરમનિપચ્ચકારં કરોન્તિ, સો અપચિતો. ભગવતિ ભિક્ખુસઙ્ઘે ચ લોકો એવં પટિપન્નો. તેન વુત્તં ‘‘તેન ખો પન સમયેન…પે॰… પરિક્ખારાન’’ન્તિ (ઉદા॰ ૧૪; સં॰ નિ॰ ૨.૭૦). **લાભગ્ગયસગ્ગપ્પત્ત**ન્તિ લાભસ્સ ચ યસસ્સ ચ અગ્ગં ઉક્કંસં પત્તં.

પઠમાહારવણ્ણના

અસ્સાતિ ભગવતો. ધમ્મસભાવચિન્તાવસેન પવત્તં સહોત્તપ્પઞાણં **ધમ્મસંવેગો**. ધુવપટિસેવનટ્ઠાનઞ્હેતં સત્તાનં, યદિદં આહારપરિભોગો, તસ્મા ન તત્થ અપચ્ચવેક્ખણમત્તેન પારાજિકં પઞ્ઞપેતું સક્કાતિ અધિપ્પાયો. **આહારા**તિ ‘‘પચ્ચયા’’તિઆદિના પુબ્બે આહારેસુ વુત્તવિધિં સન્ધાય આહ “**આહારા**”તિઆદિ. ઇદાનિ તત્થ કત્તબ્બં અત્થવણ્ણનં સન્ધાય “**હેટ્ઠા વુત્તત્થમેવા**”તિ વુત્તં.

આદીનવન્તિ દોસં. **જાયા**તિ ભરિયા. **પતી**તિ ભત્તા. અપેક્ખાસદ્દા ચેતે પિતાપુત્તસદ્દા વિય, પાળિયં પન આ-કારસ્સ રસ્સત્તં સાનુનાસિકઞ્ચ કત્વા વુત્તં “**જાયમ્પતિકા**”તિ. સમ્મા ફલં વહતીતિ સમ્બલં, સુખાવહન્તિ અત્થો. તથા હિ તં ‘‘પથે હિતન્તિ પાથેય્ય’’ન્તિ વુચ્ચતિ. મગ્ગસ્સ કન્તારપરિયાપન્નત્તા વુત્તં “**કન્તારભૂતં મગ્ગ**”ન્તિ. દુલ્લભતાય તં ઉદકં તત્થ તારેતીતિ કન્તારં, નિરુદકં મહાવનં. રુળ્હીવસેન ઇતરમ્પિ મહાવનં તથા વુચ્ચતીતિ આહ “**ચોરકન્તાર**”ન્તિઆદિ. પરરાજૂનં વેરિઆદીનઞ્ચ વસેન સપ્પટિભયમ્પિ અરઞ્ઞં એત્થેવ સઙ્ગહં ગચ્છતીતિ વુત્તં “**પઞ્ચવિધ**”ન્તિ.

ઘનઘનટ્ઠાનતોતિ મંસસ્સ બહલબહલં થૂલથૂલં હુત્વા ઠિતટ્ઠાનતો. ‘‘તાદિસમ્હિ મંસં ગહેત્વા સુક્ખાપિતં **વલ્લૂરં**. સૂલે આવુનિત્વા પક્કમંસં **સૂલમંસં**. **વિરળચ્છાયાયં નિસીદિંસુ** ગન્તું અસમત્થો હુત્વા. **ગોવતકુક્કુરવતદેવતાયાચનાદીહી**તિ ગોવતકુક્કુરવતાદિવતચરણેહિ ચેવ દેવતાયાચનાદીહિ પણિધિકમ્મેહિ ચ મહન્તં દુક્ખં અનુભૂતં.

યસ્મા પન સાસને સમ્માપટિપજ્જન્તસ્સ ભિક્ખુનો આહારપરિભોગસ્સ ઓપમ્મભાવેન તેસં જાયમ્પતિકાનં પુત્તમંસપરિભોગો ઇધ ભગવતા આનીતો, તસ્માસ્સ નાનાકારેહિ ઓપમ્મત્તં વિભાવેતું ‘‘**તેસં સો પુત્તમંસાહારો**’’તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ **સજાતિમંસતાયા**તિ સમાનજાતિકમંસભાવેન, મનુસ્સમંસભાવેનાતિ અત્થો. મસુસ્સમંસમ્હિ કુલપ્પસુતમનુસ્સાનં અમનુઞ્ઞં હોતિ અપરિચિતભાવતો ગારય્હભાવતો ચ, તતો એવ ઞાતિઆદિમંસતાયાતિઆદિ વુત્તં. તરુણમંસતાયાતિઆદિ પન સભાવતો અનભિસઙ્ખારતો ચ અમનુઞ્ઞાતિ કત્વા વુત્તં. **અધૂપિતતાયા**તિ અધૂપિતભાવતો. **મજ્ઝત્તભાવેયેવ ઠિતા**. તતો એવ **નિચ્છન્દરાગપરિભોગે ઠિતા**તિ વુત્તં કન્તારતો નિત્થરણજ્ઝાસયતાય. ઇદાનિ યે ચ તે અનપનીતાહારો, ન યાવદત્થપરિભોગો વિગતમચ્છેરમલતા સમ્મોહાભાવો આયતિં તત્થ પત્થનાભાવો સન્નિધિકારાભાવો અપરિચ્ચજનમદત્થાભાવો અહીળના અવિવાદપરિભોગો ચાતિ ઉપમાયં લબ્ભમાના પકારવિસેસા, તે તથા નીહરિત્વા ઉપમેય્યે યોજેત્વા દસ્સેતું ‘‘**ન અઢિન્હારુચમ્મનિસ્સિતટ્ઠાનાની**’’તિઆદિ વુત્તં. **તં કારણ**ન્તિ તં તેસં જાયમ્પતીનં યાવદેવ કન્તારનિત્થરણત્થાય પુત્તમંસપરિભોગસઙ્ખાતં કારણં.

નિસ્સન્દપાટિકુલ્યતં પચ્ચવેક્ખન્તોપિ કબળીકારાહારં પરિવીમંસતિ. **યથા તે જાયમ્પતિકા**તિઆદિપિ ઓપમ્મસંસન્દનં. ‘‘પરિભુઞ્જિતબ્બો આહારો’’તિ પદં આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. એસ નયો ઇતો પરેસુપિ. **અપટિક્ખિપિત્વા**તિ અનપનેત્વા. **વટ્ટકેન વિય કુક્કુટેન વિય ચા**તિ વિસદિસૂદાહરણં. **ઓધિં અદસ્સેત્વા**તિ મહન્તગ્ગહણવસેન ઓધિં અકત્વા. **સીહેન વિયા**તિ સદિસૂદાહરણં. સો કિર સપદાનમેવ ખાદતિ.

અગધિતઅમુચ્છિતાદિભાવેન પરિભુઞ્જિતબ્બતો ‘‘**અમચ્છરાયિત્વા**’’તિઆદિ વુત્તં. અબ્ભન્તરે અત્તા નામ અત્થીતિ દિટ્ઠિ **અત્તૂપલદ્ધિ**, તંસહગતેન સમ્મોહેન અત્તા આહારં પરિભુઞ્જતીતિ. **સતિસમ્પજઞ્ઞવસેનપી**તિ ‘‘અસિતે પીતે ખાયિતે સાયિતે સમ્પજાનકારી હોતી’’તિ એત્થ વુત્તસતિસમ્પજઞ્ઞવસેનપિ.

‘‘અહો વત મયં…પે॰… લભેય્ય’’ન્તિ પત્થનં વા, ‘‘હિય્યો વિય…પે॰… ન લદ્ધ’’ન્તિ અનુસોચનં વા અકત્વાતિ યોજના.

‘‘સન્નિધિં ન અકંસુ, ભૂમિયં વા નિખણિંસુ, અગ્ગિના વા ઝાપયિંસૂ’’તિ ન-કારં આનેત્વા યોજના. એવં સબ્બત્થ.

પિણ્ડપાતં વા અહીળેન્તેન દાયકં વા અહીળેન્તેન પરિભુઞ્જિતબ્બોતિ યોજના. **સ પત્તપાણી**તિ સો પત્તહત્થો. **નાવજાનિયા**તિ ન અવજાનિયા. **અતિમઞ્ઞતી**તિ અતિક્કમિત્વા મઞ્ઞતિ, અવજાનાતીતિ અત્થો.

‘‘તીહિ પરિઞ્ઞાહિ પરિઞ્ઞાતે’’તિ વત્વા તાહિ કબળીકારાહારસ્સ પરિજાનનવિધિં દસ્સેન્તો ‘‘**કથ**’’ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **સવત્થુકવસેના**તિ સસમ્ભારવસેન, સભાવતો પન રૂપાહરણં ઓજમત્તં હોતિ. ઇદમ્હિ કબળીકારાહારસ્સ લક્ખણં. કામં રસારમ્મણં જિવ્હાપસાદે પટિહઞ્ઞતિ, તેન પન અવિનાભાવતો

સમ્પત્તવિસયગાહિતાય ચ જિવ્હાપસાદસ્સ “**ઓજટ્ઠમકરૂપં કત્થ પટિહઞ્ઞતી**”તિ વુત્તં. **તસ્સા**તિ જિવ્હાપસાદસ્સ . **ઇમે ધમ્મા**તિ ઇમે યથાવુત્તભૂતુપાદાયધમ્મા. **તન્તિ** રૂપખન્ધં. **પરિગ્ગણ્હતો**તિ પરિગ્ગણ્હન્તસ્સ. **ઉપ્પન્ના ફસ્સપઞ્ચમકા ધમ્મા**તિ સબ્બેપિ યે યથાનિદ્ધારિતા, તેહિ સહપ્પવત્તાવ સબ્બેપિ ઇમે. **સરસલક્ખણતો**તિ અત્તનો કિચ્ચતો લક્ખણતો ચ. **તેસં** નામરૂપભાવેન વવત્થપિતાનં પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં પચ્ચયો વિઞ્ઞાણં. ‘‘તસ્સ સઙ્ખારા તેસં અવિજ્જા’’તિ એવં ઉદ્ધં આરોહનવસેન **પચ્ચયં**. અધોઓરોહનવસેન પન સળાયતનાદિકે **પરિયેસન્તો અનુલોમપટિલોમં પટિચ્ચસમુપ્પાદં પસ્સતિ**. સળાયતનાદયોપિ હિ રૂપારૂપધમ્માનં યથારહં પચ્ચયભાવેન વવત્થપેતબ્બાતિ. **યાથાવતો દિટ્ઠત્તા**તિ ‘‘ઇદં રૂપં, એત્તકં રૂપં, ન ઇતો ભિય્યો, ઇદં નામં, એત્તકં નામં, ન ઇતો ભિય્યો’’તિ ચ યથાભૂતં દિટ્ઠત્તા. અનિચ્ચાનુપસ્સના, દુક્ખાનુપસ્સના, અનત્તાનુપસ્સના, નિબ્બિદાનુપસ્સના, વિરાગાનુપસ્સના, નિરોધાનુપસ્સના, પટિનિસ્સગ્ગાનુપસ્સનાતિ ઇમાસં **સત્તન્નં અનુપસ્સનાનં વસેન**. **સો**તિ કબળીકારાહારો. **તિલક્ખણ…પે॰… સઙ્ખાતાયા**તિ અનિચ્ચતાદીનં તિણ્ણં લક્ખણાનં પટિવિજ્ઝનવસેન લક્ખણવન્તસમ્મસનવસેન ચ પવત્તઞાણસઙ્ખાતાય. **પરિઞ્ઞાતો હોતિ** અનવસેસતો નામરૂપસ્સ ઞાતત્તા તપ્પરિયાપન્નત્તા ચ આહારસ્સ. તેનાહ “**તસ્મિં યેવા**”તિઆદિ. **છન્દરાગાવકડ્ઢનેના**તિ છન્દરાગસ્સ પજહનેન.

પઞ્ચ કામગુણા કારણભૂતા એતસ્સ અત્થીતિ **પઞ્ચકામગુણિકો**. તેનાહ “**પઞ્ચકામગુણસમ્ભવો**”તિ. એકિસ્સા તણ્હાય પરિઞ્ઞા **એકપરિઞ્ઞા**. સબ્બસ્સ પઞ્ચકામગુણિકસ્સ રાગસ્સ પરિઞ્ઞા, **સબ્બપરિઞ્ઞા**. તદુભયસ્સપિ મૂલભૂતસ્સ આહારસ્સ પરિઞ્ઞા **મૂલપરિઞ્ઞા**. ઇદાનિ ઇમા તિસ્સોપિ પરિઞ્ઞાયો વિભાગેન દસ્સેતું “**યો ભિક્ખૂ**”તિઆદિ આરદ્ધં. **જિવ્હાદ્વારે એકરસતણ્હં પરિજાનાતી**તિ જિવ્હાય રસં સાયિત્વા ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ ‘‘યો યમેત્થ રસો, સો વત્થુકામવસેન ઓજટ્ઠમકરૂપં હોતિ જિવ્હાયતનં પસાદો. સો કિં નિસ્સિતો? ચતુમહાભૂતનિસ્સિતો. તંસહજાતો વણ્ણો ગન્ધો રસો ઓજા જીવિતિન્દ્રિયન્તિ ઇમે ધમ્મા રૂપક્ખન્ધો નામ. યો તસ્મિં રસે અસ્સાદો, અયં રસતણ્હા. તંસહગતા ફસ્સાદયો ધમ્મા ચત્તારો અરૂપક્ખન્ધા’’તિઆદિવસેન. સબ્બં અટ્ઠકથાયં આગતવસેન વેદિતબ્બં. તેનાહ “**તેન પઞ્ચકામગુણિકો રાગો પરિઞ્ઞાતોવ હોતી**”તિ. તત્થ **તેના**તિ યો ભિક્ખુ જિવ્હાદ્વારે રસતણ્હં પરિજાનાતિ, તેન. કથં પન એકસ્મિં દ્વારે તણ્હં પરિજાનતો પઞ્ચસુ દ્વારેસુ રાગો પરિઞ્ઞાતો હોતીતિ આહ “**કસ્મા**”તિઆદિ. **તસ્સાયેવા**તિ તણ્હાય એવ તણ્હાસામઞ્ઞતો એકત્તનયવસેન વુત્તં. **તત્થા**તિ પઞ્ચસુ દ્વારેસુ. **ઉપ્પજ્જનતો**તિ રૂપરાગાદિભાવેન ઉપ્પજ્જનતો. લોભો એવ હિ તણ્હાયનટ્ઠેન ‘‘તણ્હા’’તિપિ, રજ્જનટ્ઠેન ‘‘રાગો’’તિપિ વુચ્ચતિ. તેનાહ “**સાયેવ હી**”તિઆદિ. ઇદાનિ વુત્તમેવત્થં “**યથા**”તિઆદિના ઉપમાય સમ્પિણ્ડેતિ. **પઞ્ચમગ્ગે હનતો**તિ પઞ્ચસુ મગ્ગેસુ સઞ્ચરિત્તં કરોન્તેન મગ્ગગામિનો હનન્તો ‘‘મગ્ગે હનતો’’તિ વુત્તો.

સબ્યઞ્જને પિણ્ડપાતસઞ્ઞિતે ભત્તસમૂહે મનુઞ્ઞે રૂપે રૂપસદ્દાદયો લબ્ભન્તિ, તત્થ પઞ્ચકામગુણરાગસ્સ સમ્ભવં દસ્સેતું “**કથ**”ન્તિઆદિ વુત્તં. **સતિસમ્પજઞ્ઞેન પરિગ્ગહેત્વા**તિ સબ્બભાગિયેન કમ્મટ્ઠાનપરિપાલકેન પરિગ્ગહેત્વા. **નિચ્છન્દરાગપરિભોગેના**તિ મગ્ગાધિગમસિદ્ધેન નિચ્છન્દરાગપરિભોગેન પરિભુત્તે. **સો**તિ કામગુણિકો રાગો.

તસ્મિં સતીતિ કબળીકારાહારે સતિ. **તસ્સા**તિ પઞ્ચકામગુણિકરાગસ્સ. **ઉપ્પત્તિતો**તિ ઉપ્પજ્જનતો. ન હિ આહારાલાભેન જિઘચ્છાદુબ્બલ્યપરેતસ્સ કામપરિભોગિચ્છા સમ્ભવતિ. **ઉપનિજ્ઝાનચિત્ત**ન્તિ રાગવસેન અઞ્ઞમઞ્ઞં ઓલોકનચિત્તં.

નત્થિ તં સંયોજનન્તિ પઞ્ચવિધમ્પિ ઉદ્ધમ્ભાગિયસંયોજનં સન્ધાય વુત્તં. તેનાહ “**તેન રાગેન…પે॰… નત્થી**”તિ. **તેના**તિ કામરાગેન. **એત્તકેના**તિ યથાવુત્તાય દેસનાય. **કથેતું વટ્ટતી**તિ ઇમં પઠમાહારકથં કથેન્તેન ધમ્મકથિકેન.

પઠમાહારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દુતિયાહારવણ્ણના

દુતિયેતિ દુતિયે આહારે. **ઉદ્દાલિતચમ્મા**તિ ઉપ્પાટિતચમ્મા, સબ્બસો અપનીતચમ્માતિ અત્થો. **ન સક્કોતિ** દુબ્બલભાવતો, તથા હિ ઇત્થી ‘‘અબલા’’તિ વુચ્ચતિ. **સિલાકુટ્ટાદીનન્તિ આદિ**-સદ્દેન ઇટ્ઠકકુટ્ટમત્તિકાકુટ્ટાદીનં સઙ્ગહો. **ઉણ્ણનાભી**તિ મક્કટકં. **સરબૂ**તિ ઘરગોળિકા . **ઉચ્ચાલિઙ્ગપાણકા** નામ લોમસા પાણકા. **આકાસનિસ્સિતા**તિ આકાસચારિનો. **લુઞ્ચિત્વા**તિ ઉપ્પાટેત્વા.

તિસ્સો પરિઞ્ઞાતિ હેટ્ઠા વુત્તા ઞાતપરિઞ્ઞાદયો તિસ્સો પરિઞ્ઞા. **તમ્મૂલકત્તા**તિ ફસ્સમૂલકત્તા. **દેસના યાવ અરહત્તા કથિતા** સબ્બસો વેદનાસુ પરિઞ્ઞાતાસુ કિલેસાનં લેસસ્સપિ અભાવતો.

દુતિયાહારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

તતિયાહારવણ્ણના

અઙ્ગારકાસુન્તિ અઙ્ગારરાસિં. **કુણન્તી**તિ અત્તનો ઉપરિ સયમેવ આકિરન્તીતિ અત્થો. તેનાહ ‘‘નરા રુદન્તા પરિદડ્ઢગત્તા’’તિ. **નરા**તિ પુરિસાતિ અત્થો, ન મનુસ્સા. **ભયઞ્હિ મં વિન્દતી**તિ ભયસ્સ વસેન કરોન્તો ભયં લભતિ નામ. **સન્તરમાનોવા**તિ સુટ્ઠુ તરમાનો એવ હુત્વા. પોરિસં વુચ્ચતિ પુરિસપ્પમાણં, તસ્મા **અતિરેકપોરિસા** પુરિસપ્પમાણતો અધિકા. તેનાહ ‘‘**પઞ્ચરતનપ્પમાણા**’’તિ. **અસ્સા**તિ કાસુયા. **તદભાવે**તિ તેસં જાલાધૂમાનં અભાવે. **આરકાવસ્સા**તિ આરકા એવ અસ્સ.

અઙ્ગારકાસુ વિય તેભૂમકવટ્ટં એકાદસન્નં અગ્ગીનં વસેન મહાપરિળાહતો. **જિવિ...પે॰... પુથુજ્જનો** તેહિ અગ્ગીહિ દહિતબ્બતો. **દ્વે બલ...પે॰... કમ્મં** અનિચ્છન્તસ્સેવ તસ્સ વટ્ટદુક્ખે પાતનતો. આયૂહનૂપકડ્ઢનાનં કાલભેદો ન ચિન્તેતબ્બો એકન્તભાવિનો ફલસ્સ નિપ્ફાદિતત્તાતિ આહ ‘‘**કમ્મં હી**’’તિઆદિ.

ફસ્સે વુત્તનયેનેવાતિ તત્થ ‘‘ફસ્સો સઙ્ખારક્ખન્ધો’’તિ વુત્તં, ઇધ ‘‘મનોસઞ્ચેતના સઙ્ખારક્ખન્ધો’’તિ વત્તબ્બં. સેસં **વુત્તનયમેવા**તિ. ‘‘તણ્હાપચ્ચયા ઉપાદાનં, ઉપાદાનપચ્ચયા ભવો’’તિ વચનતો મનોસઞ્ચેતનાય તણ્હા મૂલકારણન્તિ આહ ‘‘**તણ્હામૂલકત્તા મનોસઞ્ચેતનાયા**’’તિ. તેનાહ ‘‘**ન હી**’’તિઆદિ. કેચિ પન યસ્મા મનોસઞ્ચેતનાય ફલભૂતં વેદનં પટિચ્ચ તણ્હા ઉપ્પજ્જતિ, તસ્મા એવં વુત્તન્તિ વદન્તિ.

તતિયાહારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચતુત્થાહારવણ્ણના

અનિટ્ઠપાપનવસેન તંસમઙ્ગીપુગ્ગલં આગચ્છતીતિ આગુ, પાપં, તં ચરતિ સીલેનાતિ **આગુચારી**. તેનાહ ‘‘**પાપચારિ**’’ન્તિ.

રાજા વિય કમ્મં પરમિસ્સરભાવતો. **આગુચારી પુરિસો વિય...પે॰... પુથુજ્જનો** દુક્ખવત્થુભાવતો. આદિન્નપ્પહારવણાનિ **તીણિ સત્તિસતાનિ વિય** પુથુજ્જનસ્સ આતુરમાનમહાદુક્ખપતિટ્ઠં પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણં. તેનાહ

સત્તિ...પે॰... દુક્ખન્તિ.

તમ્મૂલકત્તાતિ પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણમૂલકત્તા ઇતો પરં પવત્તનામરૂપસ્સ.

ચતુત્થાહારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પુત્તમંસૂપમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. અત્થિરાગસુત્તવણ્ણના

૬૪. ચતુત્થે **સો**તિ લોભો. **રઞ્જનવસેના**તિ રઙ્ગજાતં વિય તસ્સ ચિત્તસ્સ અનુરઞ્જનવસેન. **નન્દનવસેના**તિ સપ્પીતિકતાય આરમ્મણસ્સ અભિનન્દનવસેન. **તણ્હાયનવસેના**તિ વિસયકત્તુકામતાય વસેન. એકો એવ હિ લોભો પવત્તિઆકારવસેન તથા વુત્તો. **પતિટ્ઠિત**ન્તિ લદ્ધસભાવં. **તત્થા**તિ વટ્ટે. આહારેતિ કેચિ. **વિઞ્ઞાણ**ન્તિ અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણં. **વિરુળ્હ**ન્તિ ફલનિબ્બત્તિયા વિરુળ્હિપ્પત્તં. તેનાહ ''**કમ્મં જવાપેત્વા**''તિઆદિ. તત્થ **જવાપેત્વા**તિ ફલં ગાહાપેત્વા. અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણઞ્હિ અત્તના સહજાતાનં સહજાતાદિપચ્ચયેહિ ચેવ આહારપચ્ચયેન ચ પચ્ચયો હુત્વા તસ્સ અત્તનો ફલુપ્પાદને સામત્થિયત્તા વિરુળ્હિપ્પત્તં. તેનાહ ''કમ્મં સન્તાને લદ્ધભાવં વિરુળ્હિપ્પત્તઞ્ચસ્સ હોતી''તિ. વટ્ટકથા એસાતિ કત્વા ''**યત્થાતિ તેભૂમકવટ્ટે ભુમ્મ**''ન્તિ વુત્તં. **સબ્બત્થા**તિ સબ્બેસુ. **પુરિમપદે એતં ભુમ્મ**ન્તિ ''યત્થ તત્થા''તિ આગતં એતં ભુમ્મવચનં પુરિમસ્મિં પુરિમસ્મિં પદે વિસયભૂતે. તઞ્હિ આરબ્ભ એતં ''યત્થ તત્થા''તિ ભુમ્મવચનં વુત્તં. **ઇમસ્મિં વિપાકવટ્ટે**તિ પચ્ચુપ્પન્ને વિપાકવટ્ટે. આયતિં વટ્ટહેતુકે સઙ્ખારે સન્ધાય વુત્તં ''યત્થ અત્થિ આયતિં પુનબ્ભવાભિનિબ્બત્તી''તિ વચનતો . **પુનબ્ભવાભિનિબ્બત્તી**તિ ચ પટિસન્ધિ અધિપ્પેતાતિ વુત્તં ''યત્થ અત્થિ આયતિં પુનબ્ભવાભિનિબ્બત્તિ, અત્થિ તત્થ આયતિં જાતિજરામરણ''ન્તિ. **જાતી**તિ ચેત્થ માતુકુચ્છિતો નિક્ખમનં અધિપ્પેતં. **યસ્મિં ઠાને**તિ યસ્મિં કારણે સતિ.

કારણઞ્ચેત્થ સઙ્ખારા વેદિતબ્બા. તે હિ આયતિં પુનબ્ભવાભિનિબ્બત્તિયા હેતૂ, તણ્હાઅવિજ્જાયો, કાલગતિઆદયો ચ કમ્મસ્સ સમ્ભારા. કેચિ પન કિલેસવટ્ટકમ્મગતિકાલા ચાતિ અધિપ્પાયેન ''કાલગતિઆદયો ચ કમ્મસ્સ સમ્ભારા''તિ વદન્તિ. તંતંભવપત્થનાય તથા તથા ગતો તિવિધો ભવોવ **તેભૂમકવટ્ટં**. તેનાહ ''યત્થાતિ તેભૂમકવટ્ટે''તિ. તથા ચાહ ''**સસમ્ભારકકમ્મં ભવેસુ રૂપં સમુટ્ઠાપેતી**''તિ. **રૂપ**ન્તિ અત્તભાવં.

સઙ્ખિપિત્વાતિ તીસુ અકત્વા વિઞ્ઞાણેન એકસઙ્ખેપં કત્વાતિ અત્થો. **એકો સન્ધી**તિ એકો હેતુફલસન્ધિ. **વિપાકવિધિ**ન્તિ સળાયતનાદિકં વેદનાવસાનં વિપાકવિધિં. ''નામરૂપેન સદ્ધિ''ન્તિ પદં આનેત્વા સમ્બન્ધો. **નામરૂપેના**તિ વા સહયોગે કરણવચનં. ઇધ **એકો સન્ધી**તિ એકો હેતુફલસન્ધિ. **આયતિભવસ્સા**તિ આયતિં ઉપપત્તિભવસ્સ. તેન ચેત્થ એકો સન્ધિ હેતુફલસન્ધિ વેદિતબ્બો.

ખીણાસવસ્સ અગ્ગમગ્ગાધિગમનતોવ પવત્તકમ્મસ્સ મગ્ગેન સહાયવેકલ્લસ્સ કતત્તા અવિજ્જમાનં. **સૂરિયરસ્મિસમ**ન્તિ તતો એવ વુત્તનયેનેવ અપ્પતિટ્ઠિતસૂરિયરસ્મિસમં. **સા**તિ રસ્મિ. **કાયાદયો**તિ કાયદ્વારાદયો. **કતકમ્મ**ન્તિ પચ્ચયેહિ કતભાવં ઉપાદાય વુત્તં, ન કમ્મલક્ખણપત્તતો. તેનાહ ''**કુસલાકુસલં નામ ન હોતી**''તિ. **કિરિયમત્તે**તિ અવિપાકધમ્મત્તા કાયિકાદિપયોગમત્તે ઠત્વા. **અવિપાકં હોતિ** તેસં અવિપાકધમ્મત્તા.

અટ્ઠિરાગસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. નગરસુત્તવણ્ણના

૬૫. પઞ્ચમસુત્તે ''પુબ્બેવ મે, ભિક્ખવે, સમ્બોધા''તિઆદિ હેટ્ઠા સંવણ્ણિતમેવાતિ અવુત્તમેવ સંવણ્ણેતું "**નામરૂપે ખો સતી**"તિ આરદ્ધો . તત્થ દ્વાદસપદિકે પટિચ્ચસમુપ્પાદે ઇમસ્મિં સુત્તે યાનિ દ્વે પદાનિ અગ્ગહિતાનિ, નેસં અગ્ગહણે કારણં પુચ્છિત્વા વિસ્સજ્જેતુકામો તેસં ગહેતબ્બકારણં તાવ દસ્સેન્તો "**એત્થા**"તિઆદિમાહ. પચ્ચક્ખભૂતં પચ્ચુપ્પન્નં ભવં પઠમં ગહેત્વા તદનન્તરં અનાગતસ્સ ''દુતિય''ન્તિ ગહણે અતીતો તતિયો હોતીતિ આહ "**અવિજ્જાસઙ્ખારા હિ તતિયો ભવો**"તિ. નનુ ચેત્થ અનાગતસ્સ ભવસ્સ ગહણં ન સમ્ભવતિ પચ્ચુપ્પન્નભવવસેન અભિનિવેસસ્સ જોતિતત્તાતિ? સચ્ચમેતં, કારણે પન ગહિતે ફલં ગહિતમેવ હોતીતિ તથા વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. અપિચેત્થ અનાગતો અદ્ધા અત્થતો સઙ્ગહિતો એવ યતો ''નામરૂપપચ્ચયા સળાયતન''ન્તિઆદિના અનાગતદ્ધસંગાહિતા દેસના પવત્તા, ચતુવોકારવસેન વિઞ્ઞાણપચ્ચયા નામન્તિ વિસેસો અત્થિ. તસ્મા "**પઞ્ચવોકારવસેના**"તિ વુત્તં. **તેહી**તિ અવિજ્જાસઙ્ખારેહિ આરમ્મણભૂતેહિ. **અયં વિપસ્સના**તિ અદ્ધાપચ્ચુપ્પન્નવસેન ઉદયબ્બયં પસ્સન્તસ્સ પવત્તવિપસ્સના. **ન ઘટીયતી**તિ ન સમિજ્ઝતિ. **મહા...પે॰... અભિનિવિટ્ઠો**તિ ન ઘટને કારણમાહ, હેટ્ઠા ગહિતત્તા પાટિયેક્કં સમ્મસનીયં ન હોતીતિ અધિપ્પાયો.

અદિટ્ઠેસૂતિ અનવબુદ્ધેસુ. ચતુસચ્ચસ્સ અનુબોધેન ન ભવિતબ્બન્તિ આહ "**ન સક્કા બુદ્ધેન ભવિતુ**"ન્તિ. **ઇમિના**તિ મહાસત્તેન. **તે**તિ અવિજ્જાસઙ્ખારા. **ભવઉપાદાનતણ્હાવસેના**તિ ભવઉપાદાનતણ્હાદસ્સનવસેન. **દિટ્ઠાવ** ''તંસહગતા''તિ સમાનયોગક્ખમત્તા. **ન પરભાગં ખનેય્ય** અત્તના ઇચ્છિતસ્સ ગહિતત્તા પરભાગે અઞ્ઞસ્સ અભાવતો ચ. તેનાહ "**કસ્સચિ નત્થિતાયા**"તિ. **પટિનિવત્તેસી**તિ પટિસંહરિ. પટિનિવત્તને પન કારણં દસ્સેતું "**તદેત**"ન્તિઆદિ વુત્તં. **અભિન્નટ્ઠાન**ન્તિ અખણિતટ્ઠાનં.

પચ્ચયતોતિ હેતુતો, સઙ્ખારતોતિ અત્થો. ''કિમ્હિ નુ ખો સતિ જરામરણં હોતી''તિઆદિના હેતુપરમ્પરવસેન ફલપરમ્પરાય કિત્તમાનાય, કિમ્હિ નુ ખો સતિ વિઞ્ઞાણં હોતીતિ ચ વિચારણાય સઙ્ખારે ખો સતિ વિઞ્ઞાણસ્સ વિસેસતો કારણભૂતો સઙ્ખારો અગ્ગહિતો, તતો વિઞ્ઞાણં પટિનિવત્તતિ નામ, ન સબ્બપચ્ચયતો. તેનેવાહ ''નામરૂપે ખો સતિ વિઞ્ઞાણં હોતી''તિ. કિં નામ હેત્થ સહજાતાદિવસેનેવ પચ્ચયભૂતં અધિપ્પેતં, ન કમ્મૂપનિસ્સયવસેન પચ્ચુપ્પન્નવસેન અભિનિવેસસ્સ જોતિતત્તા. **આરમ્મણતો**તિ અવિજ્જાસઙ્ખારસઙ્ખાતઆરમ્મણતો, અતીતભવસઙ્ખાતઆરમ્મણતો. અતીતદ્ધપરિયાપન્ના હિ અવિજ્જાસઙ્ખારા. તતો પટિનિવત્તમાનં વિઞ્ઞાણં અતીતભવોપિ પટિનિવત્તતિ નામ. **ઉભયમ્પી**તિ પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણં વિપસ્સનાવિઞ્ઞાણમ્પિ. **નામરૂપં ન અતિક્કમતી**તિ પચ્ચયભૂતં આરમ્મણભૂતઞ્ચ નામરૂપં ન અતિક્કમતિ તેન વિના અવત્તનતો. તેનાહ "**નામરૂપતો પરં ન ગચ્છતી**"તિ. **વિઞ્ઞાણે નામરૂપસ્સ પચ્ચયે હોન્તે**તિ પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણે નામરૂપસ્સ પચ્ચયે હોન્તે. **નામરૂપે વિઞ્ઞાણસ્સ પચ્ચયે હોન્તે**તિ નામરૂપે પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણસ્સ પચ્ચયે હોન્તે. ચતુવોકારપઞ્ચવોકારભવવસેન યથારહં યોજના વેદિતબ્બા. **દ્વીસુપિ અઞ્ઞમઞ્ઞં પચ્ચયેસુ હોન્તેસૂ**તિ પન પઞ્ચવોકારભવવસેન. **એત્તકેના**તિ એવં વિઞ્ઞાણનામરૂપાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં ઉપત્થમ્ભવસેન પવત્તિયા. **જાયેથ વા ઉપપજ્જેથ વા**તિ ''સત્તો જાયતિ ઉપપજ્જતી''તિ સમઞ્ઞા હોતિ વિઞ્ઞાણનામરૂપવિનિમુત્તસ્સ સત્તપઞ્ઞત્તિયા ઉપાદાનભૂતસ્સ ધમ્મસ્સ અભાવતો. તેનાહ "**ઇતો હી**"તિઆદિ. **એતદેવા**તિ ''વિઞ્ઞાણં નામરૂપ''ન્તિ એતં દ્વયમેવ.

અપરાપરચુતિપટિસન્ધીહીતિ અપરાપરચુતિપટિસન્ધિદીપકેહિ ''ચવતિ, ઉપપજ્જતી''તિ દ્વીહિ પદેહિ. **પઞ્ચ પદાની**તિ ''જાયેથ વા''તિઆદીનિ પઞ્ચ પદાનિ. નનુ તત્થ પઠમતતિયેહિ ચતુત્થપઞ્ચમાનિ અત્થતો અભિન્નાનીતિ? સચ્ચં, વિઞ્ઞાણનામરૂપાનં અપરાપરુપ્પત્તિદસ્સનત્થં એવં વુત્તં. તેનાહ **''અપરાપરચુતિપટિસન્ધીહી''**તિ. **એત્તાવતા**તિ વુત્તમેવત્થન્તિ યો ''એત્તાવતા''તિ પદેન પુબ્બે વુત્તો, તમેવ યથાવુત્તમત્થં ''યદિદ''ન્તિઆદિના નિય્યાતેન્તો પુન વત્વા. **અનુલોમપચ્ચયાકારવસેના**તિ પચ્ચયધમ્મદસ્સનપુબ્બકપચ્ચયુપ્પન્નધમ્મદસ્સનવસેન. પચ્ચયધમ્માનઞ્હિ અત્તનો પચ્ચયુપ્પન્નસ્સ પચ્ચયભાવો ઇદપ્પચ્ચયતા પચ્ચયાકારો, સો ચ ''અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા''તિઆદિના વુત્તો સઙ્ખારુપ્પત્તિયા અનુલોમનતો અનુલોમપચ્ચયાકારો, તસ્સ વસેન.

આપતોતિ પરિખાગતઉદકતો. દ્વારસમ્પત્તિયા તત્થ વસન્તાનં પવેસનનિગ્ગમનફાસુતાય ઉપભોગપરિભોગવત્થુસમ્પત્તિયા સરીરચિત્તસુખતાય નગરસ્સ મનુઞ્ઞતાતિ વુત્તં **''સમન્તા ...પે॰... રમણીય''**ન્તિ. પુબ્બે સુઞ્ઞભાવેન અરઞ્ઞસદિસં હુત્વા ઠિતં જનવાસં કરોન્તે નગરસ્સ લક્ખણપ્પત્તં હોતીતિ વુત્તં **''તં અપરેન સમયેન ઇદ્ધઞ્ચેવ અસ્સ ફીતઞ્ચા''**તિ.

''પુબ્બેવ ખો પનસ્સ કાયકમ્મં વચીકમ્મં આજીવો ચ સુપરિસુદ્ધો''તિ વચનતો તીહિ વિરતીહિ સદ્ધિં પુબ્બભાગમગ્ગોપિ અટ્ઠઙ્ગિકવોહારં લદ્ધું અરહતીતિ વુત્તં **''અટ્ઠઙ્ગિકસ્સ વિપસ્સનામગ્ગસ્સા''**તિ. **વિપસ્સનાય ચિણ્ણન્તે**તિ વિપસ્સનાય સઞ્ચરિતતાય તત્થ તત્થ તાય વિપસ્સનાય તીરિતે પરિચેસિતે. **લોકુત્તરમગ્ગદસ્સન**ન્તિ અનુમાનાદિવસેન લોકુત્તરમગ્ગસ્સ દસ્સનં. તથા હિ નિબ્બાનનગરસ્સ દસ્સનં દટ્ઠબ્બં. **દિટ્ઠકાલો**તિ અધિગમવસેન દિટ્ઠકાલો. મગ્ગફલવસેન ઉપ્પન્ના **પરોપણ્ણાસ** અનવજ્જધમ્મા, પચ્ચવેક્ખણઞાણં પન તેસં વવત્થાપકં. યાપેત્વાતિ **ચરાપેત્વા**.

અવત્તમાનકટ્ઠેનાતિ બુદ્ધસુઞ્ઞે લોકે કસ્સચિ સન્તાને અપ્પવત્તનતોવ ઉપ્પાદાદિવસેન વત્તમાનવસેન. તથા હિ ભગવા ''અનુપ્પન્નસ્સ મગ્ગસ્સ ઉપ્પાદેતા, અસઞ્જાતસ્સ સઞ્જનેતા''તિઆદિકેહિ થોમિતો. પુબ્બકેહિ મહેસીહિ પટિપન્નો હિ અરિયમગ્ગો ઇતરેહિ અન્તરા કેહિચિ અવળઞ્જિતોતિ વુત્તં **''અવળઞ્જનટ્ઠેન પુરાણમગ્ગો''**તિ. **ઝાનસ્સાદેના**તિ ઝાનસુખેન ઝાનપીતિયા. **સુભિક્ખં** પણીતધમ્મામતતાય તિત્તિઆવહં. **પુપ્ફિતં** ઉપસોભિતં. **યાવ દસસહસ્સચક્કવાળે**તિ વુત્તં ''એકિસ્સા લોકધાતુયા''તિ પરિચ્છિન્નબુદ્ધખેત્તત્તા. તસ્સ અત્થિતાય હિ પરિચ્છેદો અત્થિ. **એતસ્મિં અન્તરે**તિ એતસ્મિં ઓકાસે.

નગરસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સમ્મસસુત્તવણ્ણના

૬૬. છટ્ઠે **અસ્સા**તિ ભગવતો. સણ્હસુખુમધમ્મપરિદીપનતો **સુખુમા**. તીહિ લક્ખણેહિ અઙ્કિયત્તા **તિલક્ખણાહતા**, અનિચ્ચાદિલક્ખણપરિદીપિનીતિ અત્થો. અરિયધમ્માધિગમસ્સ ઉપનિસ્સયભૂતેન હેતુના **સહેતુકા**. તિહેતુકપટિસન્ધિપઞ્ઞાય પાટિહારિયપઞ્ઞાય ચ અત્થિતાય **પઞ્ઞવન્તો** ન કેવલં અજ્ઝત્તિકઅઙ્ગસમ્પત્તિયેવ, બાહિરઙ્ગસમ્પત્તિપિ નેસમત્થીતિ દસ્સેતું **''સિનિદ્ધાની''**તિઆદિ વુત્તં. **અબ્ભન્તર**ન્તિ અજ્ઝત્તં. **પચ્ચયસમ્મસન**ન્તિ પચ્ચયુપ્પન્નાનં પચ્ચયવીમંસં.

આરમ્ભાનુરૂપા અનુસન્ધિ **યથાનુસન્ધિ**. **ન ગતાતિ** ન સમ્પત્તા. **અસમ્ભિન્નપદન્તિ** અવોમિસ્સકપદં, અઞ્ઞત્થ એવં અનાગતં વાક્યન્તિ અત્થો. તેનાહ "**અઞ્ઞત્થ હિ એવં વુત્તં નામ નત્થી**"તિ. **એવન્તિ** ''તેનહાનન્દા''તિ એકવચનં, ''સુણાથ મનસિ કરોથા''તિ બહુવચનં કત્વા **વુત્તં નામ નત્થી**તિ અત્થો. કેચિ પન ''તેનહાનન્દા''તિ ઇધાપિ બહુવચનમેવ કત્વા પઠન્તિ ''સાધુ અનુરુદ્ધા''તિઆદીસુ વિય. **ઉપધીતિ અધિપ્પેતં** ઉપધીયતિ એત્થ દુક્ખન્તિ. **ઉપ્પજ્જતિ** ઉપ્પાદક્ખણં ઉદયં પટિલભતિ ''પાકટભાવો ઠિતિકો, અત્તલાભો ઉદયો''તિ. **નિવિસતિ** નિવેસં ઓકાસં પટિલભતિ. એકવારમેવ હિ ઉપ્પન્નમત્તસ્સ ધમ્મસ્સ દુબ્બલત્તેન ઓકાસે વિય પતિટ્ઠહનં નત્થિ, પુનપ્પુનં આરમ્મણે પવત્તમાનં નિવિટ્ઠં પતિટ્ઠિતં નામ હોતિ. તેનાહ "**નિવિસતીતિ પુનપ્પુનં પવત્તિવસેન પતિટ્ઠહતી**"તિ.

પિયસભાવન્તિ પિયાયિતબ્બજાતિકં. **મધુરસભાવન્તિ** ઇટ્ઠજાતિકં. **અભિનિવિટ્ઠાતિ** તણ્હાભિનિવેસેન ઓતિણ્ણા. **સમ્પત્તિયન્તિ** ભવસમ્પત્તિયં. **નિમિત્તગ્ગહણાનુસારેનાતિ** પટિબિમ્બગ્ગહણાનુસારેન. કણ્ણસ્સ છિદ્દપદેસં **રજતનાળિકં વિય**, કણ્ણબદ્ધં પન પામઙ્ગસુત્તં વિય. તુઙ્ગા ઉચ્ચા દીઘા નાસિકા **તુઙ્ગનાસા**. એવં લદ્ધવોહારં અત્તનો **ઘાનં**. ''લદ્ધવોહારા''તિ વા પાઠો. તસ્મિં સતિ તુઙ્ગા નાસા યેસં તે તુઙ્ગનાસા. એવં લદ્ધવોહારા સત્તા અત્તનો ઘાનન્તિ યોજના વણ્ણસણ્ઠાનતો **રત્તકમ્બલપટલં વિય**. સમ્ફસ્સતો **મુદુસિનિદ્ધં** કિચ્ચતો **સિનિદ્ધમધુરરસદં**. **સાલલટ્ઠિન્તિ** સાલક્ખન્ધં.

અદ્દસંસૂતિ પસ્સિંસુ. **એવં વુત્તન્તિ** ''કંસે''તિ એવં વુત્તં અધિટ્ઠાનવોહારેન.

સમ્પત્તિન્તિ વણ્ણાદિગુણં. **આદીનવન્તિ** મરણગ્ગતતો.

સત્તુપાનીયેનાતિ સત્તું પક્ખિપિત્વા આલોલિતપાનીયેન. **ચત્તારિ પાનાનિ વિય ચત્તારો મગ્ગા** તણ્હાપિપાસાવૂપસમનતો.

સમ્મસસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. નળકલાપીસુત્તવણ્ણના

૬૭. સત્તમે **કસ્મા પુચ્છતીતિ** મહાકોટ્ઠિકત્થેરો સયં તત્થ નિક્કઙ્ખો સમાનો કસ્મા પુચ્છતીતિ અધિપ્પાયો. **અજ્ઝાસયજાનનત્થન્તિ** ઇદમ્પિ તસ્સ મહાસાવકસ્સ પરચિત્તજાનનેન અપ્પાટિહીરં સિયા, તેન તં અપરિતુસ્સન્તો "**અપિચા**"તિઆદિમાહ. તત્થ **દ્વે અગ્ગસાવકાતિ** સીલાદિગુણેહિ ઉત્તમસાવકાતિ અત્થો, ન હિ મહાકોટ્ઠિકત્થેરો અગ્ગસાવકલક્ખણપ્પત્તો, અથ ખો મહાસાવકલક્ખણપ્પત્તો. **ઇદાનેવ ખો મયન્તિ**આદિ હેટ્ઠા પચ્ચયુપ્પન્નં અનાલોળેન્તેન દસ્સેત્વા દેસના આહટા, ન અઞ્ઞમઞ્ઞપચ્ચયતાવસેન, ઇધ પન યેનાધિપ્પાયેન તં આલોળેત્વા નિવત્તેત્વા કથિતં મહાથેરેન, તમેવસ્સ અધિપ્પાયં તેનેવ પકાસેતુકામો મહાકોટ્ઠિકત્થેરો આહ ''ઇદાનેવ ખો મય''ન્તિઆદિ. તેનાહ "**ઇદં થેરો**"તિઆદિ.

એત્તકે ઠાનેતિ ''કિં નુ ખો આવુસો''તિઆદિના પઠમારમ્ભતો પટ્ઠાય યાવ ''નિરોધો હોતી''તિ પદં, એત્તકે ઠાને. અવિજ્જાસઙ્ખારે અગ્ગહેત્વા ''નામરૂપપચ્ચયા વિઞ્ઞાણ''ન્તિ દેસનાય પવત્તત્તા "**પચ્ચયુપ્પન્નપઞ્ચવોકારભવવસેન દેસના કથિતા**"તિ વુત્તં. ''ફલે ગહિતે કારણં ગહિતમેવા''તિ વિઞ્ઞાણે ગહિતે

સઙ્ખારા, તેસઞ્ચ કારણભૂતા અવિજ્જા ગહિતા એવ હોતીતિ વુત્તં “**હેટ્ઠા વિસ્સજ્જિતેસુ દ્વાદસસુ પદેસૂ**”તિ. **એકેકસ્મિન્તિ** એકેકસ્મિં પદે. **તિણ્ણં તિણ્ણં વસેનાતિ** ‘‘નિરોધાય ધમ્મં દેસેસિ, નિરોધાય પટિપન્નો હોતિ, નિરોધા અનુપાદાવિનિમુત્તો હોતી’’તિ એવમાગતાનં તિણ્ણં તિણ્ણં વારાનં વસેન. ‘‘અટ્ઠારસહિ વત્થૂહી’’તિઆદીસુ (મહાવ॰ ૪૬૮) વિય ઇધ વત્થુસદ્દો કારણપરિયાયોતિ આહ “**છત્તિંસાય કારણેહી**”તિ. **પઠમો** અનુમોદનાવિધિ. **ધમ્મકથિકગુણોતિ** વિપસ્સનાવિસયો અભેદોપચારેન વુત્તો. સેસદ્વયેસુપિ એસેવ નયો. **દુતિયો** અનુમોદના, **તતિયં** અનુમોદનન્તિ અભિધેય્યાનુરૂપં વત્તબ્બં. **દેસનાસમ્પત્તિ કથિતા** ‘‘નિબ્બિદાય...પે॰... ધમ્મં દેસેતી’’તિ વુત્તત્તા. **સેક્ખભૂમિ** કથિતા ‘‘નિબ્બિદાય...પે॰... પટિપન્નો હોતી’’તિ વુત્તત્તા. **અસેક્ખભૂમિ** કથિતા ‘‘નિબ્બિદા ...પે॰... અનુપાદાવિમુત્તો હોતી’’તિ વુત્તત્તા.

નળકલાપીસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. કોસમ્બિસુત્તવણ્ણના

૬૮. અટ્ઠમે **પરસ્સ સદ્દહિત્વાતિ** પરસ્સ વચનં સદ્દહિત્વા. તેનાહ “**યં એસ ભણતિ, તં ભૂતન્તિ ગણ્હાતી**”તિ. પરપત્તિયો હિ એસો પરનેય્યબુદ્ધિકો. **યં કારણન્તિ** યં અત્તના ચિન્તિતવત્થુ. **રુચ્ચતીતિ** ‘‘એવમેતં ભવિસ્સતિ, ન અઞ્ઞથા’’તિ અત્તનો મતિયા ચિન્તેન્તસ્સ રુચ્ચતિ. **રુચિયા ગણ્હાતીતિ** પરપત્તિયો અહુત્વા સયમેવ તથા રોચેન્તો ગણ્હાતિ. **અનુસ્સવોતિ** ‘‘અનુ અનુ સુત’’ન્તિ **એવં** ચિરકાલગતાય અનુસ્સુતિયા લબ્ભમાનં ‘‘કથમિદં સિયા, કસ્મા ભૂતમેત’’ન્તિ અનુસ્સવેન ગણ્હાતિ. **વિતક્કયતોતિ** ‘‘એવમેતં સિયા’’તિ પરિકપ્પેન્તસ્સ. **એકં કારણં ઉપટ્ઠાતીતિ** યથાપરિકપ્પિતવત્થુ ચિત્તસ્સ ઉપટ્ઠાતિ. **આકારપરિવિતક્કેનાતિ** અત્તના કપ્પિતાકારેના તં **ગણ્હાતિ. એકા દિટ્ઠિ ઉપ્પજ્જતીતિ** ‘‘યથાપરિકપ્પિતં કિઞ્ચિ અત્થં એવમેતં, નાઞ્ઞથા’’તિ અભિનિવિસન્તસ્સ એકો અભિનિવેસો ઉપ્પજ્જતિ. **ચાયસ્સાતિ** ચાય દિટ્ઠિયા અસ્સ પુગ્ગલસ્સ. **નિજ્ઝાયન્તસ્સાતિ** પચ્ચક્ખં વિય નિરૂપેત્વા ચિન્તેન્તસ્સ. **ખમતીતિ** તથા ગહણક્ખમો હોતિ. તેનાહ “**સો...પે॰... ગણ્હાતી**”તિ. **એતાનીતિ** સદ્ધાદીનિ. તાનિ હિ સદ્ધેય્યાનં વત્થૂનં ગહણહેતુભાવતો ‘‘કારણાની’’તિ વુત્તાનિ. **ભવનિરોધો નિબ્બાનન્તિ** નવવિધોપિ ભવો નિરુજ્ઝતિ એત્થ એતસ્મિં અધિગતેતિ ભવનિરોધો, નિબ્બાનં. સ્વાયં ભવો પઞ્ચક્ખન્ધસઙ્ગહો તબ્બિનિમુત્તો નત્થીતિ આહ “**પઞ્ચક્ખન્ધનિરોધો નિબ્બાન**”ન્તિ. **ભવનિરોધો નિબ્બાનં નામાતિ** ‘‘નિબ્બાનં નામ ભવનિરોધો’’તિ એસ પઞ્હો સેક્ખેહિપિ જાનિતબ્બો, ન અસેક્ખેહેવ. **ઇમં ઠાનન્તિ** ઇમં યાથાવકારણં.

સુટ્ઠુ દિટ્ઠન્તિ ‘‘ભવનિરોધો નિબ્બાન’’ન્તિ મયા સુટ્ઠુ યાથાવતો દિટ્ઠં, ભવસ્સ પીળનસઙ્ખતસન્તાપવિપરિણામટ્ઠાનં, ભવનિરોધસ્સ ચ નિસ્સરણવિવેકાસઙ્ખતામતટ્ઠાનં યથાભૂતં સમ્મપ્પઞ્ઞાય દિટ્ઠત્તા. અનાગામિફલે ઠિતો હિ અનાગામિમગ્ગે ઠિતો એવ નામ ઉપરિમગ્ગસ્સ અનધિગતત્તાતિ વુત્તં “**અનાગામિમગ્ગે ઠિતત્તા**”તિ. નિબ્બાનં આરબ્ભ પવત્તમ્પિ થેરસ્સેતં ઞાણં ‘‘નિબ્બાનં પચ્ચવેક્ખતી’’તિ વુત્તઞાણં વિય ન હોતીતિ વુત્તં “**એકૂનવીસતિયા...પે॰... પચ્ચવેક્ખણઞાણ**”ન્તિ. એતેન એતં નિબ્બાનપચ્ચવેક્ખણા વિય ન હોતિ સપ્પદેસભાવતોતિ દસ્સેતિ. એવઞ્ચ કત્વા ઇધ ઉદપાનનિદસ્સનમ્પિ સમત્થિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. **પચ્ચવેક્ખણઞાણેનાતિ** અવસેસકિલેસાનં, નિબ્બાનસ્સેવ વા પચ્ચવેક્ખણઞાણેન. **ઉપરિ અરહત્તફલસમયોતિ** ઉપરિ સિજ્ઝનતો અરહત્તપટિલાભો તથા **અત્થિ.** ‘‘યેનાહં તં પરિયેસતો નિબ્બાનં સચ્છિકરિસ્સામી’’તિ **જાનાતિ.**

કોસમ્બિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. ઉપયન્તિસુત્તવણ્ણના

૬૯. નવમે **ઉદકવડ્ઢનસમયે**તિ સબ્બદિવસેસુ મહાસમુદ્દસ્સ અન્તો મહન્તચન્દકન્તમણિપબ્બતાનં જુણ્હસમ્ફસ્સેન પહતત્તા જલાભિસન્દનવસેન ઉદકસ્સ વડ્ઢનસમયે. **ઉપરિ ગચ્છન્તો**તિ પકતિયા ઉદકસ્સ તિટ્ઠટ્ઠાનસ્સ તતો ઉપરિ ગચ્છન્તોતિ અત્થો. **ઉપરિ યાપેતી**તિ ઉદકં તત્થ ઉપરૂપરિ વડ્ઢેતિ. તથાભૂતો ચ તં બ્રૂહેન્તો પૂરેન્તોતિ વુચ્ચતીતિ આહ "**વડ્ઢેતિ પૂરેતીતિ અત્થો**"તિ. યસ્મા પચ્ચયધમ્મા અત્તનો ફલસમવાયપચ્ચયે હોન્તે તસ્સ ઉપરિ ઠિતો વિય હોતિ તસ્સ અત્તનો વસે વત્તાપનતો, તસ્મા વુત્તં "**અવિજ્જા ઉપરિ ગચ્છન્તી**"તિ. પચ્ચયભાવેન હિ સા તથા વુચ્ચતિ. તેનાહ "**સઙ્ખારાનં પચ્ચયો ભવિતું સક્કુણન્તી**"તિ. **અપગચ્છન્તો** યાયન્તો. તેનાહ "**ઓસરન્તો**"તિ, અવડ્ઢન્તો પરિહીયમાનોતિ અત્થો.

ઉપયન્તિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. સુસિમસુત્તવણ્ણના

૭૦. દસમે **ગરુકતો**તિ ગરુભાવહેતૂનં ઉત્તમગુણાનં મત્થકપ્પત્તિયા અનઞ્ઞસાધારણેન ગરુકારેન ગરુકતો. **માનિતો**તિ સમ્માપટિપત્તિયા માનિતો. તાય હિ વિઞ્ઞૂનં મનાપતાતિ આહ "**મનેન પિયાયિતો**"તિ. **ચતુપચ્ચયપૂજાય ચ પૂજિતો**તિ ઇદં અત્થવચનં. યદત્થં સંગીતિકારેહિ ''તેન ખો પન સમયેન ભગવા સક્કતો હોતી''તિઆદિના ઇમસ્સ સુત્તસ્સ નિદાનં નિક્ખિત્તં, તસ્સ અત્થસ્સ ઉલ્લિઙ્ગવસેન વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. એસ નયો સેસપદેસુપિ. **અંસકૂટતો**તિ ઉત્તરાસઙ્ગેન ઉભો અંસકૂટે પટિચ્છાદેત્વા ઠિતા દક્ખિણઅંસકૂટતો, ઉભયતો વા અપનેન્તિ. પરિચિતગન્થવસેન **પણ્ડિતપરિબ્બાજકો**, યતો પચ્છા વિસેસભાગી જાતો. વિચિત્તનયાય ધમ્મકથાય કથનતો "**કવિસેટ્ઠો**"તિ આહંસુ.

તેજુસ્સદોતિ મહાતેજો. પુરેભત્તકિચ્ચાદીનં નિયતભાવેન **નિયમમનુયુત્તો. વિપસ્સનાલક્ખણમ્હી**તિ ઞાણં તત્થ કથિતં. **ધમ્મ**ન્તિ તસ્સં તસ્સં પરિસાયં થેરસ્સ અસમ્મુખા દેસિતં ધમ્મં. **આહરિત્વા કથેતિ** તથા વરસ્સ દિન્નત્તા.

કિઞ્ચાપિ સુસિમો પૂરણાદયો વિય સત્થુપટિઞ્ઞો ન હોતિ, તિત્થિયેહિ પન ''અયં બ્રાહ્મણપબ્બજિતો પઞ્ઞવા વેદઙ્ગકુસલો''તિ ગણાચરિયટ્ઠાને ઠપિતો, તથા ચસ્સ સમ્ભાવિતો. તેન વુત્તં "**અહં સત્થાતિ પટિજાનન્તો**"તિ, ન સસ્સતદિટ્ઠિકત્તા. તથા હેસ ભગવતો સમ્મુખા ઉપગન્તું અસક્ખિ.

અઞ્ઞાતિ અરહત્તસ્સ નામં અઞ્ઞિન્દ્રિયસ્સ ચિણ્ણન્તે પવત્તત્તા. **તં પવત્તિ**ન્તિ યં અઞ્ઞબ્યાકરણં વુત્તં, તં સુત્વા. **અસ્સ** સુસિમસ્સ, **પરમપ્પમાણ**ન્તિ ઉત્તમકોટિ. **આચરિયમુટ્ઠી**તિ આચરિયસ્સ મુટ્ઠિકતધમ્મો.

અઙ્ગસન્તતાયાતિ નીવરણાદીનં પચ્ચનીકધમ્માનં વિદૂરભાવેન ઝાનઙ્ગાનં વૂપસન્તતાય. નિબ્બુતસબ્બદરથપરિળાહતાય હિ તેસં ઝાનાનં પણીતતરભાવો. **આરમ્મણસન્તતાયા**તિ રૂપપતિભાગવિગમેન સણ્હસુખુમાદિભાવપ્પત્તસ્સ આરમ્મણસ્સ સન્તભાવેન. યદગ્ગેન હિ તેસં ભાવનાતિસયસમ્ભાવિતસણ્હસુખુમપ્પકારાનિ આરમ્મણાનિ સન્તાનિ, તદગ્ગેન ઝાનઙ્ગાનં સન્તતા વેદિતબ્બા. **આરમ્મણસન્તતાય** વા તદારમ્મણધમ્માનં સન્તતા લોકુત્તરધમ્મારમ્મણાહિ પચ્ચવેક્ખણાહિ દીપેતબ્બા. **આરુપ્પવિમોક્ખા**તિ અરૂપજ્ઝાનસઞ્ઞાવિમોક્ખા. **પઞ્ઞામત્તેનેવ વિમુત્તા**, ન ઉભતોભાગવિમુત્તા. ધમ્માનં ઠિતતા

તંસભાવતા ધમ્મટ્ઠિતિ, અનિચ્ચદુક્ખાનત્તતા, તત્થ ઞાણં **ધમ્મટ્ઠિતિઞાણન્તિ** આહ "**વિપસ્સનાઞાણ**"ન્તિ. **એવમાહા**તિ "પુબ્બે ખો, સુસિમ, ધમ્મટ્ઠિતિઞાણં, પચ્છા નિબ્બાને ઞાણ"ન્તિ એવમાદિ.

વિનાપિ સમાધિન્તિ સમથલક્ખણપ્પત્તં પુરિમસિદ્ધં વિનાપિ સમાધિન્તિ વિપસ્સનાયાનિકં સન્ધાય વુત્તં. **એવન્તિ** વુત્તાકારેન. ન **સમાધિનિસ્સન્દો** અનુપુબ્બવિહારા વિય. **ન સમાધિઆનિસંસો** લોકિયાભિઞ્ઞા વિય. **ન સમાધિસ્સ નિપ્ફત્તિ** સબ્બભવગ્ગં વિય. વિપસ્સનાય નિપ્ફત્તિ મગ્ગો વા ફલં વાતિ યોજના.

રૂપાદીસુ ચેતેસુ તિણ્ણં લક્ખણાનં પરિવત્તનવસેન દેસના **તેપરિવટ્ટદેસના. અનુયોગં આરોપેન્તો**તિ નનુ વુત્તં, સુસિમ, ઇદાનિ અરહત્તાધિગમેન સબ્બસો પચ્ચયાકારં પટિવિજ્ઝિત્વા તત્થ વિગતસમ્મોહોતિ અનુયોગં કરોન્તો. **પાકટકરણત્થન્તિ** યથા ત્વં, સુસિમ, નિજ્ઝાનકો સુક્ખવિપસ્સકો ચ હુત્વા આસવાનં ખયસમ્મસને સુપ્પતિટ્ઠિતો, એવમેતેપિ ભિક્ખૂ, તસ્મા "અપિ પન તુમ્હે આયસ્મન્તો"તિઆદિના ન તે તથા અનુયુઞ્જિતબ્બાતિ.

સુસિમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

મહાવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. સમણબ્રાહ્મણવગ્ગો

૧. જરામરણસુત્તાદિવણ્ણના

૭૧-૭૨. એકેકં સુત્તં **કત્વા એકાદસ સુત્તાનિ વુત્તાનિ** અવિજ્જાય વસેન દેસનાય અનાગતત્તા, તથાનાગમનઞ્ચસ્સા ચતુસચ્ચવસેન એકેકસ્સ પદસ્સ ઉદ્ધટત્તા. કામઞ્ચ "આસવસમુદયા અવિજ્જાસમુદયો"તિ અત્થેવ અઞ્ઞત્થ સુત્તપદં, ઇધ પન વેનેય્યજ્ઝાસયવસેન તથા ન વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

જરામરણસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સમણબ્રાહ્મણવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. અન્તરપેય્યાલવગ્ગો

૧. સત્થુસુત્તાદિવણ્ણના

૭૩. અયં સત્થા નામાતિ અયં અરિયમગ્ગસ્સ અત્થાય સાસતિ વિમુત્તિધમ્મં અનુસાસતીતિ સત્થા નામ. અધિસીલાદિવસેન **તિવિધાપિ સિક્ખા. યોગો**તિ ભાવનાનુયોગો. **છન્દો**તિ નિય્યાનેતા **કત્તુકમ્યતાકુસલચ્છન્દો**. સબ્બં ભાવનાય પરિસ્સયં સહતિ, સબ્બં વાસ્સ ઉપકારાવહં સહતિ વાહેતીતિ **સબ્બસહં. અપ્પટિવાની**તિ ન પટિનિવત્તતીતિ અપ્પટિવાની. અન્તરાય સહનં મોહનાસનવીરિયં આતપ્પતિ કિલેસેતિ **આતપ્પં**. વિધિના ઈરેતબ્બત્તા પવત્તેતબ્બત્તા **વીરિયં**. સતતં પવત્તિયમાનભાવનાનુયોગકમ્મં **સાતચ્ચન્તિ** આહ "**સતતકિરિય**"ન્તિ. **તાદિસમેવા**તિ યાદિસી સતિ વુત્તા, તાદિસમેવ ઞાણં, જરામરણાદિવસેન ચતુસચ્ચપરિગ્ગાહકં ઞાણન્તિ અત્થો.

અન્તરપેય્યાલવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સારત્થપ્પકાસિનિયા સંયુત્તનિકાય-અટ્ઠકથાય

નિદાનસંયુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના સમત્તા.

૨. અભિસમયસંયુત્તં

૧. નખસિખાસુત્તવણ્ણના

૭૪. **સુખુમા**તિ તરુણા પરિત્તા કેસગ્ગમત્તભાવતો. યથા કેસા દીઘસો દ્વઙ્ગુલમત્તાય સબ્બસ્મિં કાલે એતપ્પમાણાવ, ન તચ્છિન્દનં, એવં નખગ્ગાપિ કેસગ્ગમત્તાવ, ન તેસં છિન્દનં અવટ્ઠનતો. **પરતો**તિ ''સહસ્સિમં સતસહસ્સિમ''ન્તિ વુત્તટ્ઠાને. **અભિસમેત્વા**તિ પટિવિજ્ઝિત્વા, તસ્મા અભિસમેતાવિનો પટિવિદ્ધસચ્ચસ્સાતિ અત્થો. કામં પુરિમપદં દુક્ખક્ખન્ધસ્સ અતીતભાવં ઉપાદાયપિ વત્તું યુત્તં. પુરેતરંયેવ પન વુત્તભાવં ઉપાદાય વુત્તન્તિ દસ્સેતું ''**પુરિમં દુક્ખક્ખન્ધ**''ન્તિઆદિ વુત્તં. **પુરિમં** નામ પચ્છિમં અપેક્ખિત્વા. પુરિમપચ્છિમતા હિ તં તં ઉપાદાય વુચ્ચતીતિ ઇધાધિપ્પેતં પુરિમં નીહરિત્વા દસ્સેતું ''**કતમં પના**''તિઆદિ વુત્તં. ''અતીતમ્પિ પરિક્ખીણ''ન્તિ ઇધાધિપ્પેતં પરિક્ખીણમેવ વિભાવેતું ''**કતમં પન પરિક્ખીણ**''ન્તિઆદિ વુત્તં. સોતાપન્નસ્સ દુક્ખક્ખયો ઇધ ચોદિતોતિ તં દસ્સેતું ''**પઠમમગ્ગસ્સ અભાવિતત્તા ઉપ્પજ્જેય્યા**''તિ વત્વા ઇદાનિ તં સરૂપતો દસ્સેતું પુન ''**કતમ**''ન્તિઆદિ વુત્તં. **સત્તસુ અત્તભાવેસુ યં અપાયે ઉપ્પજ્જેય્ય અટ્ઠમં પટિસન્ધિં આદિં કત્વા યત્થ કત્થચિ** અપાયેસુ ચાતિ યં દુક્ખં ઉપ્પજ્જેય્ય, તં સબ્બં પરિક્ખીણન્તિ દટ્ઠબ્બં. **અસ્સા**તિ સોતાપન્નસ્સ, યં પરિમાણં, તતો ઉદ્ધઞ્ચ ઉપપાતં અત્થીતિ અધિપ્પાયો. મહા અત્થો ગુણો મહત્થો, સો એતસ્સ અત્થીતિ **મહત્થિયો** ક-કારસ્સ ય-કારં કત્વા. તેનાહ ''**મહતો અત્થસ્સ નિપ્ફાદકો**''તિ.

નખસિખાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. પોક્ખરણીસુત્તવણ્ણના

૭૫. **ઉબ્બેધેના**તિ અવવેધેન અધોદિસતાય. તેનાહ ''**ગમ્ભીરતાયા**''તિ.

પોક્ખરણીસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. સંભેજ્જઉદકસુત્તાદિવણ્ણના

૭૬-૭૭. **સમ્ભિજ્જટ્ઠાને**તિ સમ્ભિજ્જસમોધાનગતટ્ઠાને. **સમેન્તિ** સમેતા હોન્તિ. તેનાહ ''**સમાગચ્છન્તી**''તિ. પાળિયં વિભત્તિલોપેન નિદ્દેસોતિ તમત્થં દસ્સેન્તો ''**તીણિ વા**''તિ આહ. સમ્ભિજ્જતિ મિસ્સીભાવં ગચ્છતિ એત્થાતિ સમ્ભેજ્જં, મિસ્સિતટ્ઠાનં. તત્થ ઉદકં **સમ્ભેજ્જઉદકં**. તેનાહ ''**સમ્ભિન્નટ્ઠાને ઉદક**''ન્તિ.

સંભેજ્જઉદકસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. પથવીસુત્તાદિવણ્ણના

૭૮-૮૪. **ચક્કવાળબ્ભન્તરાયા**તિ ચક્કવાળપબ્બતસ્સ અન્તોગધાય.

છટ્ઠાદીસુ વુત્તનયેનેવાતિ ઇધ છટ્ઠસુત્તાદીસુ પઠમસુત્તાદીસુ વુત્તનયેનેવાતિ અત્થો વેદિતબ્બો વિસેસાભાવતો.

પરિયોસાનેતિ ઇમસ્સ અભિસમયસંયુત્તસ્સ ઓસાનટ્ઠાને. **અઞ્ઞતિત્થિયસમણબ્રાહ્મણપરિબ્બાજકાનન્તિ** અઞ્ઞતિત્થિયાનં. **ગુણાધિગમો**તિ ઝાનાભિઞ્ઞાસહિતો ગુણાધિગમો. **સતભાગમ્પિ…પે॰… ન ઉપગચ્છતિ** સચ્ચપટિવેધસ્સ મહાનુભાવત્તા. તેનાહ ભગવા પચ્ચક્ખસબ્બધમ્મો ‘‘એવં મહાધિગમો, ભિક્ખવે, દિટ્ઠિસમ્પન્નો પુગ્ગલો એવં મહાભિઞ્ઞો’’તિ.

પથવીસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સારત્થપ્પકાસિનિયા સંયુત્તનિકાય-અટ્ઠકથાય

અભિસમયસંયુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના સમત્તા.

૩. ધાતુસંયુત્તં

૧. નાનત્તવગ્ગો

૧. ધાતુનાનત્તસુત્તવણ્ણના

૮૫. **પઠમન્તિ** ઇમસ્મિં નિદાનવગ્ગે સંયુત્તાનં પઠમં સંગીતત્તા. **નિસ્સત્તટ્ઠસુઞ્ઞતટ્ઠસઙ્ખાતેના**તિ ધમ્મમત્તતાય નિસ્સત્તતાસઙ્ખાતેન નિચ્ચસુભસુખઅત્તસુઞ્ઞતત્થસઙ્ખાતેન. **સભાવટ્ઠેના**તિ યથાભૂતસભાવટ્ઠેન. તતો એવ સભાવસ્સ ધારણટ્ઠેન **ધાતૂતિ લદ્ધનામાનં. નાનાસભાવો** અઞ્ઞમઞ્ઞવિસદિસતા **ધાતુનાનત્તં**. ચક્ખુસઙ્ખાતો પસાદો **ચક્ખુપસાદો**. સો એવ ચક્ખનટ્ઠેન ચક્ખુ, નિસ્સત્તસુઞ્ઞતટ્ઠેન ધાતુ ચાતિ **ચક્ખુધાતુ**. ચક્ખુપસાદવત્થું અધિટ્ઠાનં કત્વા પવત્તં **ચક્ખુપસાદવત્થુકં**. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો. દ્વે સમ્પટિચ્છનમનોધાતુયો, એકા કિરિયા મનોધાતૂતિ **તિસ્સો મનોધાતુયો મનોધાતુ** ''મનનમત્તા ધાતૂ''તિ કત્વા. **વેદનાદયો...પે૰... નિબ્બાનઞ્ચ ધમ્મધાતુ** વિસેસસઞ્ઞાપરિહારેન સામઞ્ઞસઞ્ઞાય પવત્તનતો. તથા હેતે ધમ્મા આયતનદેસનાય ''ધમ્માયતન''ન્તેવ દેસિતા. ન હિ નેસં રૂપાયતનાદીનં વિય વિઞ્ઞાણેહિ અઞ્ઞવિઞ્ઞાણેન ગહેતબ્બતાકારો અત્થિ. **સબ્બમ્પી**તિ છસત્તતિવિધં **મનોવિઞ્ઞાણં. કામાવચરા** કામધાતુપરિયાપન્નત્તા. **અવસાને દ્વે**તિ ધમ્મધાતુમનોવિઞ્ઞાણધાતુયો. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન **વિસુદ્ધિમગ્ગે** તંસંવણ્ણનાસુ દટ્ઠબ્બો.

ધાતુનાનત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. ફસ્સનાનત્તસુત્તવણ્ણના

૮૬. જાતિપસુતિઆરમ્મણાદિભેદેન નાનાભાવો **ફસ્સો**. જાતિપચ્ચયભેદેન હિ પચ્ચયુપ્પન્નસ્સ ભેદો હોતિયેવ. ધમ્મપરિચ્છેદવસેન ધાતુદેસનાયં તિસ્સો મનનમત્તા ધાતુયોવ મનોધાતુયો. કિરિયામયસ્સ ચિત્તુપ્પત્તિવિભાગેન પચ્ચયુપ્પન્નસ્સ વસેન ધાતુદેસનાયં મનનટ્ઠેન ધાતુતાય સામઞ્ઞતો મનોદ્વારાવજ્જનં ''મનોધાતૂ''તિ અધિપ્પેતન્તિ વુત્તં ''**મનોસમ્ફસ્સો મનોદ્વારે પઠમજવનસમ્પયુત્તો**''તિઆદિ. **તસ્મા**તિ યસ્મા કામં સમ્પટિચ્છનમનોધાતુઅનન્તરં ઉપ્પજ્જમાનો સન્તીરણવિઞ્ઞાણધાતુયા સમ્પયુત્તો ફસ્સોપિ મનોસમ્ફસ્સો એવ નામ, દુબ્બલત્તા પન સો સબ્બભવેસુ અસમ્ભવતો ચ ગહિતો અનવસેસતો ગહણં ન હોતીતિ મનોદ્વારે જવનસમ્ફસ્સો હોતિ, તસ્મા. **અયમેત્થ અત્થો**તિ અયં ઇધ અધિપ્પાયાનુગતો અત્થો.

ફસ્સનાનત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. નોફસ્સનાનત્તસુત્તવણ્ણના

૮૭. **મનોસમ્ફસ્સં પટિચ્ચા**તિ મનોદ્વારે પઠમજવનસમ્પયુત્તો ફસ્સો મનોસમ્ફસ્સો, તં મનોસમ્ફસ્સં પટિચ્ચ. **મનોધાતૂ**તિ આવજ્જનકિરિયમનોધાતુ. મનોવિઞ્ઞાણધાતુ મનોધાતૂતિ વેનેય્યજ્ઝાસયવસેન વુત્તં. તેનાહ ''**મનોદ્વારે...પે૰... એવમત્થો દટ્ઠબ્બો**''તિ. તથા હિ વક્ખતિ ''સબ્બાનિ ચેતાની''તિઆદિ.

નોફસ્સનાનત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. વેદનાનાનત્તસુત્તવણ્ણના

૮૮. **સબ્બાપિ તસ્મિં દ્વારે વેદના વત્તેય્યું** ચક્ખુસમ્ફસ્સવેદના ઉપનિસ્સયપચ્ચયભાવિતા. **નિબ્બત્તિફાસુકત્થન્તિ** નિબ્બત્તિયા ઉપનિસ્સયભાવેન પવત્તિયા દસ્સનસુખત્થં. **સમ્પટિચ્છનવેદનમેવ ગહેતું વટ્ટતિ**, તાય ગહિતાય ઇતરાસં ગહણં આયાગતમેવાતિ. **વુત્તં** પોરાણટ્ઠકથાયં. **આવજ્જનસમ્ફસ્સન્તિ** આવજ્જનમનોસમ્ફસ્સં. અનન્તરૂપનિસ્સયભૂતં પટિચ્ચ પઠમજવનવસેન ઉપ્પજ્જતીતિ યોજના. **અયમધિપ્પાયો** ઉપનિસ્સયસ્સ અધિપ્પેતત્તા.

વેદનાનાનત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. દુતિયવેદનાનાનત્તસુત્તવણ્ણના

૮૯. **તતિયચતુત્થેસુ વુત્તનયાવાતિ** ''નો ચક્ખુસમ્ફસ્સં પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જતિ ચક્ખુધાતૂ''તિ એવં વુત્તનયો, ચતુત્થે ''ચક્ખુધાતું, ભિક્ખવે, પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જતિ ચક્ખુસમ્ફસ્સો''તિઆદિના વુત્તનયો ચ. **એકતો કત્વાતિ** એકજ્ઝં કત્વા દેસિતા. કસ્મા પન તેસુ સુત્તેસુ એવં દેસના પવત્તાતિ આહ ''**સબ્બાનિ ચેતાની**''તિઆદિ. પટિસેધો પન તેસં વેદનાનાનત્તાદીનં ફસ્સનાનત્તાદિકસ્સ પચ્ચયભાવતો તથાઉપ્પત્તિયા અસમ્ભવતો. **ઇતો પરેસૂતિ** ''નો પરિયેસનાનાનત્તં પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જતિ પરિળાહનાનત્ત''ન્તિઆદીસુ.

દુતિયવેદનાનાનત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. બાહિરધાતુનાનત્તસુત્તવણ્ણના

૯૦. **પઞ્ચ ધાતુયો કામાવચરા** રૂપસભાવત્તા.

બાહિરધાતુનાનત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. સઞ્ઞાનાનત્તસુત્તવણ્ણના

૯૧. **આપાથે પતિતન્તિ** ચક્ખુસ્સ આપાથગતં સાટકવેઠનાદિસઞ્ઞિતં ભૂતસઙ્ઘાતં સમ્મા નિસ્સિતં. ચક્ખુદ્વારે સમ્પટિચ્છનાદિસમ્પયુત્તસઞ્ઞાનં સઙ્કપ્પગતિકત્તા, ચક્ખુવિઞ્ઞાણસમ્પયુત્તસઞ્ઞાગહણેનેવ વા ગહેતબ્બતો ''**રૂપસઞ્ઞાતિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણસમ્પયુત્તા સઞ્ઞા**''તિ વુત્તં તત્થ સઞ્ઞાય એવ લબ્ભનતો. એતેનેવ હિ તંસમ્પયુત્તો સઙ્કપ્પોતિ ઇદમ્પિ સંવણ્ણિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. તેનાહ ''**સઞ્ઞાસઙ્કપ્પછન્દા એકજવનવારેપિ નાનાજવનવારેપિ લબ્ભન્તી**''તિ. જવનસમ્પયુત્તસ્સ વિતક્કસ્સ છન્દગતિકત્તા વુત્તં ''**તીહિ ચિત્તેહિ સમ્પયુત્તો સઙ્કપ્પો**''તિ. **છન્દિકતટ્ઠેનાતિ** છન્દકરણટ્ઠેન, ઇચ્છિતટ્ઠેનાતિ અત્થો. **અનુડહનટ્ઠેનાતિ** પરિડહનટ્ઠેન. સન્નિસ્સયડાહરસા હિ રાગગ્ગિઆદયો ''રૂપે''તિ પન તસ્સ આરમ્મણદસ્સનમેતં. **પરિળાહોતિ** પરિળાહસીસેન અપેક્ખં વદતિ. તેનાહ ''**પરિળાહે ઉપ્પન્ને**''તિઆદિ. ''પરિળાહો''તિ દળ્હજ્ઝોસાના બલવાકારપ્પત્તા વુત્તાતિ આહ ''**પરિળાહપરિયેસના પન નાનાજવનવારેયેવ લબ્ભન્તી**''તિ. તાસં લદ્ધૂપનિસ્સયભાવતોતિ દસ્સેતિ. **ઇમિના નયેનાતિ** ''ઉપ્પજ્જતિ સઞ્ઞાનાનત્ત''ન્તિ એત્થ વુત્તનયેન અત્થો વેદિતબ્બો. ''રૂપસઞ્ઞાદિનાનાસભાવં સઞ્ઞં પટિચ્ચ કામસઙ્કપ્પાદિનાનાસભાવો સઙ્કપ્પો ઉપ્પજ્જતી''તિઆદિના નયેન વેદિતબ્બો.

સઞ્ઞાનાનત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. નોપરિયેસનાનાનત્તસુત્તવણ્ણના

૯૨. **પટિસેધમત્તમેવ નાનં**, સેસં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવાતિ અધિપ્પાયો.

નોપરિયેસનાનાનત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. બાહિરફસ્સનાનત્તસુત્તાદિવણ્ણના

૯૩. **વુત્તપ્પકારે આરમ્મણે**તિ ''આપાથે પતિત''ન્તિઆદિના હેટ્ઠા વુત્તપ્પકારે રૂપારમ્મણે. **સઞ્ઞા**તિ રૂપસઞ્ઞાવ. અરૂપધમ્મોપિ સમાનો યસ્મિં આરમ્મણે પવત્તતિ, તં કુસન્તો વિય હોતીતિ વુત્તં ''**આરમ્મણં કુસમાનો**''તિ. તણ્હાય વત્થુભૂતંયેવ રૂપારમ્મણં લબ્ભતીતિ કત્વા ''રૂપલાભો''તિ અધિપ્પેતન્તિ આહ ''**સહ તણ્હાય આરમ્મણં રૂપલાભો**''તિ. **સબ્બસઙ્ગાહિકનયો**તિ એકસ્મિંયેવ આરમ્મણે સબ્બેસં સઞ્ઞાદીનં ધમ્માનં ઉપ્પત્તિયા સબ્બસઙ્ગણ્હનવસેન દસ્સિતનયો. તેનાહ ''**એકસ્મિંયેવા**''તિઆદિ. **સબ્બસઙ્ગાહિકનયો**તિ વા ધુવપરિભોગવસેન નિબદ્ધારમ્મણન્તિ વા આગન્તુકારમ્મણન્તિ વા વિભાગં અકત્વા સબ્બસઙ્ગાહિકનયો. **અપરો** નયો. **મિસ્સકો**તિ આગન્તુકારમ્મણે નિબદ્ધારમ્મણે ચ વિસયતો નિબદ્ધારમ્મણેન મિસ્સકો. **નિબદ્ધારમ્મણે** સત્તાનં કિલેસો મન્દો હોતિ. તથા હિ સઞ્ઞાસઙ્કપ્પફસ્સવેદનાવ દસ્સિતા. **યં કિઞ્ચિ વિયા**તિ યં કિઞ્ચિ અઞ્ઞમઞ્ઞં વિય. **ખોભેત્વા**તિ કુતૂહલુપ્પાદનવસેન ચિત્તં ખોભેત્વા.

ઉપાસિકાતિ તસ્સ અમચ્ચપુત્તસ્સ ભરિયં સન્ધાયાહ. **તસ્મિ**ન્તિ આગન્તુકારમ્મણે. **લાભો** નામ ''લબ્ભતી''તિ કત્વા.

ઉરુવલ્લિયવાસીતિ ઉરુવલ્લિયલેણવાસી, ઉરુવલ્લિયવિહારવાસીતિ વદન્તિ. **પાળિયા**તિ ''ધાતુનાનત્તં, ભિક્ખવે, પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જતી''તિઆદિનયપવત્તાય ઇમિસ્સા સુત્તપાળિયા. **પરિવટ્ટેત્વા**તિ મજ્ઝે ગહિતફસ્સવેદનાપરિયોસાને ઠપનવસેન પાળિં પરિવટ્ટેત્વા. **વુત્તપ્પકારે**તિઆદિ પરિવત્તેતબ્બાકારદસ્સનં. તત્થ **વુત્તપ્પકારે**તિ આપાથગતરૂપારમ્મણે. **અવિભૂતવાર**ન્તિ અવિભૂતારમ્મણવારં. અયમેવ વા પાઠો. **ગણ્હન્તિ** કથેન્તિ. **એકજવનવારેપિ લબ્ભન્તિ** ચિરતરનિવેસાભાવા. **નાનાજવનવારેયેવ** દળ્હતરનિવેસતાય.

૯૪. **દસમં ઉત્તાનમેવ** નવમે વુત્તનયત્તા. પટિસેધમત્તમેવ હેત્થ નાનત્તન્તિ.

બાહિરફસ્સનાનત્તસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નાનત્તવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દુતિયવગ્ગો

૧. સત્તધાતુસુત્તવણ્ણના

૯૫. આભાતીતિ આભા, આલોકભાવેન નિપ્ફજ્જતિ, ઉપટ્ઠાતીતિ વા અત્થો. સો એવ નિજ્જીવટ્ઠેન ધાતૂતિ **આભાધાતુ. આલોકસ્સા**તિ આલોકકસિણસ્સ. સુટ્ઠુ, સોભનં વા ભાતીતિ **સુભં**. કસિણસહચરણતો ઝાનં **સુભં**. સેસં વુત્તનયમેવ. સુપરિસુદ્ધવણ્ણં **કસિણં**. આકાસાનઞ્ચાદયોપિ સુભારમ્મણં એવાતિ કેચિ. **દેસનં નિટ્ઠાપેસી**તિ દેસનં ઉદ્દેસમત્તે એવ ઠપેસિ. પાળિયં ''અન્ધકારં પટિચ્ચ પઞ્ઞાયતી''તિ એત્થાપિ આરમ્મણમેવ ગહિતં, તથા ''અયં ધાતુ અસુભં પટિચ્ચ પઞ્ઞાયતી''તિ એત્થાપિ. યથા હિ ઇધ સુવણ્ણં કસિણં સુભન્તિ અધિપ્પેતં, એવં દુબ્બણ્ણં અસુભન્તિ.

અન્ધકારં પટિચ્ચાતિ અન્ધકારં પટિચ્છાદકપચ્ચયં પટિચ્ચ. **પઞ્ઞાયતી**તિ પાકટો હોતિ. તેનાહ ''**અન્ધકારો હી**''તિઆદિ. આલોકોપિ, અન્ધકારેન પરિચ્છિન્નો હોતીતિ યોજના. અન્ધકારો તાવ આલોકેન પરિચ્છિન્નો હોતુ ''યત્થ આલોકો નત્થિ, તત્થ અન્ધકારો''તિ આલોકો કથં અન્ધકારેન પરિચ્છિન્નો હોતીતિ આહ ''**અન્ધકારેન હિ સો પાકટો હોતી**''તિ. પરિચ્છેદલેખાય વિય ચિત્તરૂપં અન્ધકારેન હિ પરિતો પરિચ્છિન્નો હુત્વા પઞ્ઞાયતિ, યથા તં છાયાય આતપો. **એસેવ નયો**તિ અસુભસુભાનં અઞ્ઞમઞ્ઞપરિચ્છિન્નતં અતિદિસિત્વા તત્થ અધિપ્પેતમેવ દસ્સેન્તો ''**અસુભે સતિ સુભં પઞ્ઞાયતી**''તિ આહ. **એવમાહા**તિ ''અસુભં પટિચ્ચ સુભં પઞ્ઞાયતી''તિ અવોચ. ''રૂપી રૂપાનિ પસ્સતી''તિઆદીસુ વિય ઉત્તરપદલોપેનાયં નિદ્દેસોતિ આહ ''**રૂપં પટિચ્ચાતિ રૂપાવચરસમાપત્તિં પટિચ્ચા**''તિ. તાય હિ સતિ અધિગતાય. **રૂપસમતિક્કમા વા હોતી**તિ સભાવારમ્મણાનં રૂપજ્ઝાનાનં સમતિક્કમા આકાસાનઞ્ચાયતનસમાપત્તિ નામ હોતીતિ અત્થો. **એસેવ નયો**તિ ઇમિના ''આકાસાનઞ્ચાયતનસમતિક્કમા વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનસમાપત્તિ નામ હોતી''તિઆદિના દ્વેપિ પકારે અતિદિસતિ. **પટિસઙ્ખા**તિ પટિસઙ્ખાઞાણેન. **અપ્પવત્તિ**ન્તિ યથાપરિચ્છિન્નકાલં અપ્પવત્તનં. એતેન ખણનિરોધાદિં પટિક્ખિપતિ.

કથં સમાપત્તિ પત્તબ્બાતિ ઇમાસુ સત્તસુ ધાતૂસુ કા પકારા સઞ્ઞાસમાપત્તિ નાના હુત્વા સમાપજ્જિતબ્બા. તેનાહ ''**કીદિસા સમાપત્તિયો**''તિઆદિ. **સઞ્ઞાય અત્થિભાવેના**તિ પટુકિચ્ચાય સઞ્ઞાય અત્થિભાવેન. **સુખુમસઙ્ખારાનં** તત્થ સમાપત્તિયં અવસિસ્સતાય. **નિરોધોવા**તિ સઙ્ખારાનં નિરોધો એવ.

સત્તધાતુસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સનિદાનસુત્તવણ્ણના

૯૬. **ભાવનપુંસકમેતં** ''વિસમં ચન્દિમસૂરિયા પરિવત્તન્તી''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૭૦) વિય. **સનિદાન**ન્તિ અત્તનો ફલં નિદદાતીતિ નિદાનં, કારણન્તિ આહ ''**સનિદાનો સપ્પચ્ચયો**''તિ. **કામપટિસંયુત્તો**તિ કામરાગસઙ્ખાતેન કામેન પટિસંયુત્તો વા કામપટિબદ્ધો વા. તક્કેતીતિ **તક્કો**. અભૂતકારં સમારોપેત્વા કપ્પેતીતિ **સઙ્કપ્પો**. આરમ્મણે ચિત્તં અપ્પેતીતિ **અપ્પના**. વિસેસેન અપ્પેતીતિ **બ્યપ્પના**. આરમ્મણે ચિત્તં અભિનિરોપેન્તં વિય પવત્તતીતિ **ચેતસો અભિનિરોપના**. મિચ્છા વિપરીતો પાપકો સઙ્કપ્પોતિ **મિચ્છાસઙ્કપ્પો**. અઞ્ઞેસુ ચ કામપટિસંયુત્તેસુ વિજ્જમાનેસુ વિતક્કો એવ કામધાતુસદ્દેન નિરુળ્હો દટ્ઠબ્બો વિતક્કસ્સ કામપસઙ્ગપ્પત્તિસાતિસયત્તા. એસ નયો બ્યાપાદધાતુઆદીસુપિ. **સબ્બેપિ અકુસલા ધમ્મા કામધાતુ** હીનજ્ઝાસયેહિ કામેતબ્બધાતુભાવતો.

કિલેસકામસ્સ આરમ્મણભાવત્તા સબ્બાકુસલસંગાહિકાય કામધાતુયા ઇતરા દ્વે સઙ્ગહેત્વા કથનં **સબ્બસઙ્ગાહિકા**. તિસ્સન્નં ધાતૂનં અઞ્ઞમઞ્ઞં અસઙ્કરતો કથા **અસમ્ભિન્ના**. **ઇમં** કામાવચરસઞ્ઞિતં કામવિતક્કસઞ્ઞિતઞ્ચ **કામધાતું**. **પટિચ્ચા**તિ પચ્ચયભૂતં લભિત્વા. **તીહિ કારણેહી**તિ તીહિ સારભૂતેહિ કારણેહિ.

બ્યાપાદવિતક્કો બ્યાપાદો ઉત્તરપદલોપેન, સો એવ નિજ્જીવટ્ઠેન સભાવધારણટ્ઠેન ધાતૂતિ **બ્યાપાદધાતુ**. બ્યાપજ્જતિ ચિત્તં એતેનાતિ **બ્યાપાદો**, દોસો. બ્યાપાદોપિ ધાતૂતિ યોજના. **સહજાતપચ્ચયાદિવસે**નાતિ સહજાતઅઞ્ઞમઞ્ઞનિસ્સયસમ્પયુત્તઅત્થિઅવિગતપચ્ચયવસેન. વિસેસેન હિ પરસ્સ અત્તનો ચ દુક્ખાપનં વિહિંસા, સા એવ ધાતુ, અત્થતો રોસના પરૂપઘાતો, તથા પવત્તો વા દોસસહગતચિત્તુપ્પાદો.

તિણગહને અરઞ્ઞેતિ તિણેહિ ગહનભૂતે અરઞ્ઞે. **અનયબ્યસન**ન્તિ અપાયબ્યસનં, પરિહરણૂપાયરહિતં વિપત્તિન્તિ વા અત્થો. **અવટ્ઠિં વિનાસ**ન્તિ અવટ્ઠિઞ્ચેવ વિનાસઞ્ચાતિ વદન્તિ સબ્બસો વડ્ઢિરહિતં. **સુક્ખતિણદાયો વિય આરમ્મણં** કિલેસગ્ગિસંવદ્ધનટ્ઠેન. **તિણુક્કા વિય અકુસલસઞ્ઞા** અનુદહનટ્ઠેન. **તિણકટ્ઠ...પે॰... સત્તા** અનયબ્યસનાપત્તિતો. ''ઇમે સત્તા''તિ હિ અયોનિસો પટિપજ્જમાના અધિપ્પેતા. તેનાહ ''**યથા સુક્ખતિણદાયે**''તિઆદિ.

સમતાભાવતો સમતાવિરોધતો વિસમતાહેતુતો ચ વિસમા રાગાદયોતિ આહ ''**રાગવિસમાદીનિ અનુગત**''ન્તિ. **ઇચ્છિતબ્બા** અવસ્સંભાવિનિભાવેન.

સંકિલેસતો નિક્ખમનટ્ઠેન નેક્ખમ્મો, સો એવ નિજ્જીવટ્ઠેન ધાતૂતિ **નેક્ખમ્મધાતુ**. સ્વાયં નેક્ખમ્મસદ્દો પબ્બજ્જાદીસુ કુસલવિતક્કે ચ નિરુળ્હોતિ આહ ''**નેક્ખમ્મવિતક્કોપિ નેક્ખમ્મધાતૂ**''તિ. **ઇતરાપિ દ્વે ધાતુયો**તિ અબ્યાપાદઅવિહિંસાધાતુયો વદતિ. **વિસું દીપેતબ્બા** સરૂપેન આગતત્તા. **વિતક્કાદયો**તિ નેક્ખમ્મસઙ્કપ્પચ્છન્દપરિળાહપરિયેસના. **યથાનુરૂપં** અત્તનો અત્તનો પચ્ચયાનુરૂપં. કથં પનેત્થ કુસલધમ્મેસુ પરિળાહો વુત્તોતિ? સઙ્ખારપરિળાહમત્તં સન્ધાયેતં વુત્તં, સોળસસુ આકારેસુ દુક્ખસચ્ચે સન્તાપટ્ઠો વિય વુત્તો, યસ્સ વિગમેન અરહતો સીતિભાવપ્પત્તિ વુચ્ચતિ.

સયં ન બ્યાપજ્જતિ, તેન વા તંસમઙ્ગીપુગ્ગલો ન કિઞ્ચિ બ્યાપાદેતીતિ **અબ્યાપાદો**, વિહિંસાય વુત્તવિપરિયાયેહિ સા વેદિતબ્બા. હિતેસિભાવેન મિજ્જતિ સિનિય્હતીતિ **મિત્તો**, મિત્તસ્સ એસાતિ **મેત્તિ**, અબ્યાપાદો. **મેત્તાયના**તિ મેત્તાકારણં, મેત્તાય વા અયના પવત્તના. **મેત્તાયિતત્ત**ન્તિ મેત્તાયિતસ્સ મેત્તાય પવત્તસ્સ ભાવો. **મેત્તાચેતોવિમુત્તી**તિ મેત્તાયનવસેન પવત્તો ચિત્તસમાધિ. સેસં વુત્તનયમેવ.

સનિદાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. ગિઞ્જકાવસથસુત્તવણ્ણના

૯૭. ઇતો પટ્ઠાયાતિ ''ધાતું, ભિક્ખવે''તિ ઇમસ્મા તતિયસુત્તતો પટ્ઠાય. યાવ કમ્મવગ્ગો, તાવ નેત્વા ઉપગન્ત્વા સેતિ એત્થાતિ આસયો, હીનાદિભાવેન અધીનો આસયો અજ્ઝાસયો, તં **અજ્ઝાસયં**, અધિમુત્તન્તિ અત્થો. **સઞ્ઞા ઉપ્પજ્જતી**તિઆદીસુ હીનાદિભેદં અજ્ઝાસયં પટિચ્ચ હીનાદિભેદા સઞ્ઞા, તન્નિસ્સયદિટ્ઠિવિકપ્પના, વિતક્કો ચ ઉપ્પજ્જતિ સહજાતકોટિયા ઉપનિસ્સયકોટિયા ચ. **સત્થારેસૂ**તિ તેસં સત્થુપટિઞ્ઞતાય વુત્તં, ન સત્થુલક્ખણસબ્ભાવતો. **અસમ્માસમ્બુદ્ધેસૂ**તિ આધારે વિસયે ચ ભુમ્મં એકતો કત્વા વુત્તન્તિ પઠમં તાવ દસ્સેન્તો ''મયં સમ્માસમ્બુદ્ધા''તિઆદિં વત્વા ઇતરં દસ્સેન્તો ''તેસુ સમ્માસમ્બુદ્ધા એતે''તિઆદિમાહ. તેસં ''મયં સમ્માસમ્બુદ્ધા''તિ ઉપ્પન્નદિટ્ઠિ ઇધ મૂલભાવેન પુચ્છિતા, ઇતરા અનુસઙ્ગિતાતિ **પુચ્છતિયેવા**તિ સાસઙ્કં વદતિ.

‘‘**મહતી**’’તિ એત્થ મહાસદ્દો ‘‘મહાજનો’’તિઆદીસુ વિય બહુઅત્થવાચકોતિ દટ્ઠબ્બો. અવિજ્જાપિ હીનહીનતરહીનતમાદિભેદેન બહુપકારા. **તસ્મા**તિ દિટ્ઠિયા. કસ્મા પનેત્થ ‘‘યદિદં અવિજ્જા ધાતૂ’’તિ અવિજ્જં ઉદ્ધરિત્વા ‘‘હીનં ધાતું પટિચ્ચા’’તિ અજ્ઝાસયધાતુ નિદ્દિટ્ઠાતિ? ન ખો પનેતં એવં દટ્ઠબ્બં, ‘‘અઞ્ઞં ઉદ્ધરિત્વા અઞ્ઞં નિદ્દિટ્ઠા’’તિ, યતો અવિજ્જાસીસેન અજ્ઝાસયધાતુ એવ ગહિતા. અવિજ્જાગહિતો હિ પુરિસપુગ્ગલો દિટ્ઠજ્ઝાસયો હીનાદિભેદં અવિજ્જાધાતું નિસ્સાય તતો સઞ્ઞાદિદિટ્ઠિઆદિકે સઙ્કપ્પેતિ. **પણિધિ** પત્થના, સા પન તથા તથા ચિત્તસ્સ ઠપનવસેન હોતીતિ આહ ‘‘**ચિત્તટ્ઠપન**’’ન્તિ. તેનાહ ‘‘**સા પનેસા**’’તિઆદિ. **એતે**તિ હીનપચ્ચયા સઞ્ઞાદિદિટ્ઠિવિતક્કચેતના પત્થના પણિધિસઙ્ખાતા હીના ધમ્મા. **હીનો** નામ હીનધમ્મસમાયોગતો. **સબ્બપદાની**તિ ‘‘પઞ્ઞપેતી’’તિઆદીનિ પદાનિ યોજેતબ્બાનિ હીનસદ્દેન મજ્ઝિમુત્તમટ્ઠાનન્તરસ્સ અસમ્ભવતો. ઉપપજ્જનં ‘‘ઉપપત્તી’’તિ આહ ‘‘**દ્વે ઉપપત્તિયો પટિલાભો ચ નિબ્બત્તિ ચા**’’તિ. તત્થ **હીનકુલાદીતિ આદિ**-સદ્દેન હીનરૂપભોગપરિસાદીનં સઙ્ગહો. **હીનત્તિકવસેના**તિ હીનત્તિકે વુત્તત્તિકપદવસેનાતિ અધિપ્પાયો. **ચિત્તુપ્પાદક્ખણે**તિ ઇદં હીનત્તિકપરિયાપન્નાનં ચિત્તુપ્પાદાનં વસેન તત્થ તત્થ લદ્ધત્તા વુત્તં. **પઞ્ચસુ નીચકુલેસૂ**તિ ચણ્ડાલવેનનેસાદરથકારપુક્કુસકુલેસુ. દ્વાદસઅકુસલચિત્તુપ્પાદાનં પન યો કોચિ પટિલાભો હીનોતિ યોજના. સેસદ્વયેપિ એસેવ નયો. **ઇમસ્મિં ઠાને**તિ ‘‘યાયં, ભન્તે, દિટ્ઠી’’તિઆદિના આગતે ઇમસ્મિં ઠાને. ‘‘ધાતું, ભિક્ખવે, પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જતી’’તિઆદિના આગતત્તા **નિબ્બત્તિયેવ અધિપ્પેતા**, ન પટિલાભો.

ગિઞ્જકાવસથસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. હીનાધિમુત્તિકસુત્તવણ્ણના

૯૮. **એકતો હોન્તી**તિ સમાનચ્છન્દતાય અજ્ઝાસયતો એકતો હોન્તિ. **નિરન્તરા હોન્તી**તિ તાય એવ સમાનચ્છન્દતાય ચિત્તેન નિબ્બિસેસા હોન્તિ. ઇધ અધિમુત્તિ નામ અજ્ઝાસયધાતૂતિ આહ ‘‘**હીનાધિમુત્તિકાતિ હીનજ્ઝાસયા**’’તિ.

હીનાધિમુત્તિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ચઙ્કમસુત્તવણ્ણના

૯૯. **મહાપઞ્ઞેસૂ**તિ વિપુલપઞ્ઞેસુ. **નન્તિ** સારિપુત્તત્થેરં. **ખન્ધન્તર**ન્તિ ખન્ધવિભાગં, ખન્ધાનં વા અન્તરં વિસેસો અત્થીતિ **ખન્ધન્તરો**. એસ નયો સેસેસુપિ. **પરિકમ્મ**ન્તિ ઇદ્ધિવિધાધિગમસ્સ પુબ્બભાગપરિકમ્મઞ્ચેવ ઉત્તરપરિકમ્મઞ્ચ. **આનિસંસ**ન્તિ ઇદ્ધાનિસંસઞ્ચેવ આનિસંસઞ્ચ. **અધિટ્ઠાનં વિકુબ્બન**ન્તિ અધિટ્ઠાનવિધાનઞ્ચેવ વિકુબ્બનવિધાનઞ્ચ. **વુત્તનયેનેવા**તિ ‘‘પથવિં પત્થરન્તો વિયા’’તિઆદિના.

ધુતઙ્ગપરિહારન્તિ ધુતઙ્ગાનં પરિહરણવિધિં. પરિહરણગ્ગહણેનેવ સમાદાનં સિદ્ધં હોતીતિ તં ન ગહિતં. **આનિસંસ**ન્તિ તંતંધુતઙ્ગપરિહરણે દટ્ઠબ્બં આનિસંસમેવ. **સમોધાન**ન્તિ ‘‘એત્તકા પિણ્ડપાતપટિસંયુત્તા, એત્તકા સેનાસનપટિસંયુત્તા’’તિ પચ્ચયવસેન અઞ્ઞમઞ્ઞઞ્ચ અન્તોગધત્તા. **અધિટ્ઠાન**ન્તિ અધિટ્ઠાનવિધિં. **ભેદ**ન્તિ ઉક્કટ્ઠાદિભેદઞ્ચેવ ભિન્નાકારઞ્ચ.

પરિકમ્મન્તિ ‘‘દિબ્બચક્ખુ એવં ઉપ્પાદેતબ્બં, એવં વિસોધેતબ્બ’’ન્તિઆદિના પરિકમ્મવિધાનં. **આનિસંસ**ન્તિ પરેસં અજ્ઝાસયાનુરૂપાયતનાદિઆનિસંસપભેદં. **ઉપક્કિલેસ**ન્તિ સાધારણં અસાધારણં દુવિધં ઉપક્કિલેસં. વિપસ્સનાભાવનુપક્કિલેસા હિ દિબ્બચક્ખુસ્સ ઉપક્કિલેસાતિ વેદિતબ્બા.

સઙ્ખેપવિત્થારગમ્ભીરુત્તાનવિચિત્રકથાદીસૂતિ સઙ્ખેપો વિત્થારો ગમ્ભીરતા ઉત્તાનતા વિચિત્રભાવો નેય્યત્થતા નીતત્થતાતિ એવમાદીસુ ધમ્મસ્સ કથેતબ્બપ્પકારેસુ તં તં કથેતબ્બાકારં.

ઇતિ-સદ્દો આદિઅત્થો, પકારત્થો વા. તેન –

> ‘‘આદિમ્હિ સીલં દેસેય્ય, (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૯૦; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૯૧)
> મજ્ઝે ચિત્તં વિનિદ્દિસે;
> અન્તે પઞ્ઞા કથેતબ્બા,
> એસો ધમ્મકથાવિધો’’તિ. –

એવં કથેતબ્બાકારં સઙ્ગણ્હાતિ.

> ‘‘સિથિલં ધનિતઞ્ચ દીઘરસ્સં, ગરુકં લહુકઞ્ચ નિગ્ગહીતં;
> સમ્બન્ધં વવત્થિતં વિમુત્તં, દસધા બ્યઞ્જનબુદ્ધિયા પભેદો’’તિ. (દી॰ નિ॰ ૧.૧૯૦; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૯૧; પરિ॰ ૪૮૫) –

એવં વુત્તં દસવિધં **બ્યઞ્જનબુદ્ધિં**. **અટ્ઠુપ્પત્તિ**ન્તિ તસ્સ તસ્સ સુત્તસ્સ જાતકસ્સ ચ અટ્ઠુપ્પત્તિં. **અનુસન્ધિ**ન્તિ પુચ્છાનુસન્ધિઆદિઅનુસન્ધિં. **પુબ્બાપર**ન્તિ સમ્બન્ધં. **ઇદં** પદં **એવં વત્તબ્બં**, **ઇદં** પુબ્બાપરં **એવં ગહેતબ્બ**ન્તિ.

કુલસઙ્ગણ્હનપરિહારન્તિ લાભુપ્પાદનત્થં કુલાનં સઙ્ગણ્હનવિધિનો પરિહરણં તન્નિયમિતં એકન્તિકં કુલસઙ્ગહણવિધિં.

ચઙ્કમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સગાથાસુત્તવણ્ણના

૧૦૦. ‘‘ધાતુસો સંસન્દન્તી’’તિ ઇદં અજ્ઝાસયતો સરિક્ખતાદસ્સનં, ન કાયેન મિસ્સીભાવદસ્સનન્તિ આહ ‘‘**સમુદન્તરે**’’તિઆદિ. **નિરન્તરો**તિ નિબ્બિસેસો. **સંસગ્ગા**તિ પઞ્ચવિધસંસગ્ગહેતુ. સંસગ્ગગહણેન ચેત્થ સંસગ્ગવત્થુકા તણ્હા ગહિતા. તેનાહ ‘‘**દસ્સન...પે॰... સ્નેહેના**’’તિ.

વનતિ ભજતિ સજ્જતિ તેનાતિ વનં, વનથોતિ ચ કિલેસો વુચ્ચતીતિ આહ ‘‘**વનથો જાતોતિ કિલેસવનં જાત**’’ન્તિ. ઇતરે સંસગ્ગમૂલકાતિ તમેવ પટિક્ખિપન્તો આહ ‘‘**અદસ્સનેના**’’તિ. **સાધુજીવી**તિ સાધુ સુટ્ઠુ જીવી, તંજીવનસીલો. તેનાહ ‘‘**પરિસુદ્ધજીવિતં જીવમાનો**’’તિ.

સગાથાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. અસ્સદ્ધસંસન્દનસુત્તવણ્ણના

૧૦૧. નિરોજાતિ સદ્ધાસ્નેહાભાવેન નિસ્નેહા. તતો એવ અરસભાવેન **નિરસા. એકસદિસા**તિ સમસમા નિબ્બિસેસા. તેનાહ “**નિરન્તરા**”તિ. અલજ્જિતાય એકસીમકતા **ભિન્નમરિયાદા**. સદ્ધા તેસં અત્થીતિ **સદ્ધા. તન્તિપાલકા**તિ સદ્ધમ્મતન્તિયા પાલકા. **વંસાનુરક્ખકા**તિ અરિયવંસસ્સ અનુરક્ખકા. **આરદ્ધવીરિયા**તિ પગ્ગહિતવીરિયા. યસ્મા તાદિસાનં વીરિયં પરિપુણ્ણં નામ હોતિ કિચ્ચસિદ્ધિયા, તસ્મા વુત્તં “**પરિપુણ્ણપરક્કમા**”તિ. **સબ્બકિચ્ચપરિગ્ગાહિકાયા**તિ ચતુન્નં સતિપટ્ઠાનાનં ભાવનાકિચ્ચપરિગ્ગાહિકાય.

અસ્સદ્ધસંસન્દનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮-૧૨. અસ્સદ્ધમૂલકસુત્તાદિવણ્ણના

૧૦૨-૧૦૬. અટ્ઠમાદીનીતિ અટ્ઠમં નવમં દસમં એકાદસમં દ્વાદસમન્તિ ઇમાનિ પઞ્ચ સુત્તાનીતિ એકે. અપરે પન નવ સુત્તાનીતિ ઇચ્છન્તિ. સ્વાયમત્થો અટ્ઠકથાયં વુત્તોયેવ. પાળિયઞ્ચ કેસુચિ પોત્થકેસુ લિખીયતિ.

અસ્સદ્ધમૂલકસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દુતિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. કમ્મપથવગ્ગો

૧-૨. અસમાહિતસુત્તાદિવણ્ણના

૧૦૭-૧૦૮. ઇતો પરેસૂતિ ઇતો દુતિયવગ્ગતો પરેસુ સુત્તેસુ. **પઠમ**ન્તિ પઠમવગ્ગે પઠમં. કસ્મા પનેત્થ એવં દેસના પવત્તાતિ આહ “**એવં વુચ્ચમાને**”તિઆદિ.

અસમાહિતસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩-૫. પઞ્ચસિક્ખાપદસુત્તાદિવણ્ણના

૧૦૯-૧૧૧. સુરામેરયસઞ્ઞાતન્તિ પિટ્ઠસુરાદિસુરાસઞ્ઞાતં પુપ્ફાસવાદિમેરયસઞ્ઞાતઞ્ચ. મજ્જનટ્ઠેન **મજ્જં. સુરામેરયમજ્જપ્પમાદોતિ વુચ્ચતિ** ‘‘મજ્જતિ તેના’’તિ કત્વા. **તસ્મિં તિટ્ઠન્તી**તિ તસ્મિં પમાદે પમજ્જનવસેન તિટ્ઠન્તીતિ અત્થો. સેસં તતિયચતુત્થેસુ સુવિઞ્ઞેય્યમેવાતિ.

પઞ્ચમે તાનિ પદાનિ સંવણ્ણેતું “**પઞ્ચમે**”તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ પાણો નામ વોહારતો સત્તો, પરમત્થતો જીવિતિન્દ્રિયં, તં **પાણં અતિપાતેન્તિ** અતિચ્ચ અન્તરેયેવ, અતિક્કમ્મ વા સત્થાદીહિ અભિભવિત્વા પાતેન્તિ સણિકં પતિતું અદત્વા સીઘં પાતેન્તીતિ અત્થો. કાયેન વાચાય વા **અદિન્નં** પરસન્તકં. **આદિયન્તી**તિ ગણ્હન્તિ. **મિચ્છા**તિ ન સમ્મા, ગારય્હવસેન. **મુસા**તિ અતથં વત્થુ. **વદન્તી**તિ વિસંવાદનવસેન વદન્તિ. પિયસુઞ્ઞકરણતો **પિસુણા**, પિસતિ વા પરે સત્તે, હિંસતીતિ અત્થો. **મમ્મચ્છેદિકા**તિ એતેન પરસ્સ મમ્મચ્છેદવસેન એકન્તફરુસસઞ્ચેતના **ફરુસવાચા** નામાતિ દસ્સેતિ. **અભિજ્ઝાસદ્દો** લુબ્ભને નિરુળ્હોતિ આહ “**પરભણ્ડે**

લુબ્ભનસીલાતિ અત્થો”તિ. **બ્યાપન્નન્તિ** દોસવસેન વિપન્નં. પકતિવિજહનેન **પૂતિભૂતં**. સાધૂહિ ગરહિતબ્બતં પત્તા ‘‘નત્થિ દિન્ન’’ન્તિઆદિનયપ્પવત્તા નત્થિકાહેતુકઅકિરિયદિટ્ઠિ **કમ્મપથપરિયાપન્ના** નામ. મિચ્છત્તપરિયાપન્ના સબ્બાપિ લોકુત્તરમગ્ગપટિપક્ખા વિપરીતદિટ્ઠિ.

તેસન્તિ કમ્મપથાનં. **વોહારતોતિ** ઇન્દ્રિયબદ્ધં ઉપાદાય પઞ્ઞત્તિમત્તતો. **તિરચ્છાનગતાદીસૂતિ આદિ**-સદ્દેન પેતાનં સઙ્ગહો. પયોગવત્થુમહન્તતાદીહિ **મહાસાવજ્જતા** તેહિ પચ્ચયેહિ ઉપ્પજ્જમાનાય ચેતનાય બલવભાવતો. યથાવુત્તપચ્ચયવિપરિયાયેપિ તંતંપચ્ચયેહિ ચેતનાય બલવભાવવસેન **અપ્પસાવજ્જમહાસાવજ્જતા** વા વેદિતબ્બા. **ઇદ્ધિમયોતિ** કમ્મવિપાકિદ્ધિમયો દાઠાકોટનાદીનં વિય.

મેથુનસમાચારેસૂતિ સદારપરદારગમનવસેન દુવિધેસુ મેથુનસમાચારેસુ. તેપિ હીનાધિમુત્તિકેહિ કત્તબ્બતો કામા નામ. **મિચ્છાચારોતિ** ગારય્હાચારો. ગારય્હતા ચસ્સ એકન્તનિહીનતાયાતિ આહ “**એકન્તનિન્દિતો લામકાચારો**”તિ **અસદ્ધમ્માધિપ્પાયેનાતિ** અસદ્ધમ્મસેવનાધિપ્પાયેન. **ગોત્તરક્ખિતાતિ** સગોત્તેહિ રક્ખિતા. **ધમ્મરક્ખિતાતિ** સહધમ્મેહિ રક્ખિતા. સસ્સામિકા નામ **સારક્ખા**. યસ્સા ગમને દણ્ડો ઠપિતો, સા **સપરિદણ્ડા**. ભરિયભાવાય ધનેન કીતા **ધનક્કીતા**. છન્દેન વસતીતિ **છન્દવાસિની**. ભોગત્થં વસતીતિ **ભોગવાસિની**. પટત્થં વસતીતિ **પટવાસિની**. ઉદકપત્તં આમસિત્વા ગહિતા **ઓદપત્તકિની**. ચુમ્બટં અપનેત્વા ગહિતા **ઓભટચુમ્બટા**. કરમરાનીતા **ધજાહટા**. તઙ્ખણિકં ગહિતા **મુહુત્તિકા**. અભિભવિત્વા વીતિક્કમો મિચ્છાચારો **મહાસાવજ્જો**, ન તથા દ્વિન્નં સમાનચ્છન્દતાય. અભિભવિત્વા વીતિક્કમને સતિપિ મગ્ગેનમગ્ગપટિપત્તિઅધિવાસને પુરિમુપ્પન્નસેવનાભિસન્ધિપયોગાભાવતો મિચ્છાચારો ન હોતિ અભિભુય્યમાનસ્સાતિ વદન્તિ. સેવનાચિત્તે સતિ પયોગાભાવો અપ્પમાણં યેભુય્યેન ઇત્થિયા સેવનાપયોગસ્સ અભાવતો. તથા સતિ પુરેતરં સેવનાચિત્તસ્સ ઉપટ્ઠાનેપિ તસ્સા મિચ્છાચારો ન સિયા, તથા પુરિસસ્સપિ સેવનાપયોગાભાવે. તસ્મા અત્તનો રુચિયા પવત્તિતસ્સ વસેન તયો, બલક્કારેન પવત્તિતસ્સ વસેન તયોતિ સબ્બેપિ અગ્ગહિતગ્ગહણેન “**ચત્તારો સમ્ભારા**”તિ વુત્તં.

આસેવનમન્દતાયાતિ યાય અકુસલચેતનાય સમ્ફં પલપતિ, તસ્સા ઇત્તરકાલતાય પવત્તિયા અનાસેવનાતિ પરિદુબ્બલા હોતિ ચેતના.

ઉપસગ્ગવસેન અત્થવિસેસવાચિનો ધાતુસદ્દાતિ **અભિજ્ઝાયતીતિ** પદસ્સ **પરભણ્ડાભિમુખીતિઆદિઅત્થો** વુત્તો. **તન્નિન્નતાયાતિ** તસ્મિં પરભણ્ડે લુબ્ભનવસેન નિન્નતાય. અભિપુબ્બો ઝે-સદ્દો લુબ્ભને નિરુળ્હોતિ દટ્ઠબ્બો. યસ્સ ભણ્ડં અભિજ્ઝાયતિ, તસ્સ અપ્પગુણતાય **અપ્પસાવજ્જા**, મહાગુણતાય **મહાસાવજ્જાતિઆદિના** નયેન તત્થ અપ્પસાવજ્જમહાસાવજ્જવિભાગો વેદિતબ્બો. તેનાહ “**અદિન્નાદાનં વિયા**”તિઆદિ. **અત્તનો પરિણામનં** ચિત્તેનેવાતિ દટ્ઠબ્બં.

હિતસુખં બ્યાપાદયતીતિ યો નં ઉપ્પાદેતિ, યસ્સ ઉપ્પાદેતિ, તસ્સ સતિ સમવાયે હિતસુખં વિનાસેતિ. **અહો વતાતિ** ઇમિના યથા અભિજ્ઝાને વત્થુનો એકન્તતો અત્તનો પરિણામનં દસ્સિતં , એવમિધાપિ વત્થુનો ‘‘અહો વતા’’તિ ઇમિના પરસ્સ વિનાસચિન્તાય એકન્તતો નિયમિતભાવં દસ્સેતિ. એવઞ્હિ નેસં દારુણપ્પવત્તિયા કમ્મપથપ્પવત્તિ.

યથાભુચ્ચગહણાભાવેનાતિ યથાતચ્છગહણસ્સ અભાવેન અનિચ્ચાદિસભાવસ્સ નિચ્ચાદિતો ગહણેન. **મિચ્છા પસ્સતીતિ** વિતથં પસ્સતિ. **સમ્ફપ્પલાપો વિયાતિ** ઇમિના આસેવનસ્સ અપ્પમહન્તતાહિ મિચ્છાદિટ્ઠિયા

અપ્પસાવજ્જમહાસાવજ્જતા. **વત્થુનો**તિ ગહિતવત્થુનો. **ગહિતાકારવિપરીતતા**તિ મિચ્છાદિટ્ઠિયા ગહિતાકારસ્સ વિપરીતતા. **તથાભાવેના**તિ અત્તનો ગહિતાકારેનેવ તસ્સા દિટ્ઠિયા, ગહિતસ્સ વા વત્થુનો **ઉપટ્ઠાનં** ''એવમેતં, ન ઇતો અઞ્ઞથા''તિ.

ધમ્મતોતિ સભાવતો. **કોટ્ઠાસતો**તિ ચિત્તઙ્ગકોટ્ઠાસતો, યંકોટ્ઠાસા હોન્તિ, તતોતિ અત્થો. **ચેતનાધમ્મા**વાતિ ચેતનાસભાવા એવ. **પટિપાટિયા સત્તા**તિ એત્થ નનુ ચેતના અભિધમ્મે કમ્મપથેસુ ન વુત્તાતિ પટિપાટિયા સત્તન્નં કમ્મપથભાવો ન યુત્તોતિ? ન, અવચનસ્સ અઞ્ઞહેતુકત્તા. ન હિ તત્થ ચેતનાય અકમ્મપથત્તા કમ્મપથરાસિમ્હિ અવચનં, કદાચિ પન કમ્મપથો હોતિ, ન સબ્બદાતિ કમ્મપથભાવસ્સ અનિયતત્તા અવચનં. યદા, પનસ્સ કમ્મપથભાવો હોતિ, તદા કમ્મપથરાસિસઙ્ગહો ન નિવારિતો. એત્થાહ – યદિ ચેતનાય સબ્બદા કમ્મપથભાવાભાવતો અનિયતો કમ્મપથભાવોતિ કમ્મપથરાસિમ્હિ અવચનં, નનુ અભિજ્ઝાદીનમ્પિ કમ્મપથભાવં અપ્પત્તાનં અત્થિતાય અનિયતો કમ્મપથભાવોતિ તેસમ્પિ કમ્મપથરાસિમ્હિ અવચનં આપજ્જતીતિ? નાપજ્જતિ, કમ્મપથતાતંસભાગતાહિ તેસં તત્થ વુત્તત્તા. યદિ એવં ચેતનાપિ તત્થ વત્તબ્બા સિયા? સચ્ચમેતં. સા પન પાણાતિપાતાદિકાતિ પાકટો તસ્સા કમ્મપથભાવોતિ ન વુત્તા સિયા. ચેતનાય હિ ''ચેતનાહં, ભિક્ખવે, કમ્મં વદામિ (અ॰ નિ॰ ૬.૬૩; કથા॰ ૫૩૯) તિવિધા, ભિક્ખવે, કાયસઞ્ચેતના અકુસલં કાયકમ્મ''ન્તિઆદિવચનતો (કથા॰ ૫૩૯) કમ્મભાવો પાકટો. કમ્મંયેવ ચ સુગતિદુગ્ગતીનં તત્થુપ્પજ્જનકસુખદુક્ખાનઞ્ચ પથભાવેન પવત્તં કમ્મપથોતિ વુચ્ચતીતિ પાકટો, તસ્સા કમ્મપથભાવો. અભિજ્ઝાદીનં પન ચેતનાસમીહનભાવેન સુચરિતદુચ્ચરિતભાવો, ચેતનાજનિતપિટ્ઠિવટ્ટકભાવેન સુગતિદુગ્ગતિતદુપ્પજ્જનકસુખદુક્ખાનં પથભાવો ચાતિ, ન તથા પાકટો કમ્મપથભાવોતિ, તે એવ તેન સભાવેન દસ્સેતું અભિધમ્મે કમ્મપથરાસિભાવેન વુત્તા. અતથાજાતિયકત્તા વા ચેતના તેહિ સદ્ધિં ન વુત્તાતિ દટ્ઠબ્બં. **મૂલં પત્વા**તિ મૂલદેસનં પત્વા, મૂલસભાવેસુ ધમ્મેસુ દેસિયમાનેસૂતિ અત્થો.

અદિન્નાદાનં સત્તારમ્મણન્તિ ઇદં ''પઞ્ચ સિક્ખાપદા પરિત્તારમ્મણા એવા''તિ ઇમાય પાળિયા વિરુજ્ઝતિ. યઞ્હિ પાણાતિપાતાદિદુસ્સીલ્યસ્સ આરમ્મણં, તદેવ તં વેરમણિયા આરમ્મણં. વીતિક્કમિતબ્બવત્થુતો એવ હિ વિરતીતિ. ''સત્તારમ્મણ''ન્તિ વા સત્તસઙ્ખાતં સઙ્ખારારમ્મણમેવ ઉપાદાય વુત્તત્તા ન કોચિ વિરોધો. તથા હિ વુત્તં **સમ્મોહવિનોદનિયં** (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૭૧૪) ''યાનિ સિક્ખાપદાનિ એત્થ 'સત્તારમ્મણાની'તિ વુત્તાનિ, તાનિ યસ્મા 'સત્તોતિ'તિ સઙ્ખં ગતે સઙ્ખારેયેવ આરમ્મણં કરોન્તી''તિ. ઇતો પરેસુપિ એસેવ નયો. વિસભાગવત્થુનો ''ઇત્થિપુરિસા''તિ ગહેતબ્બતો **સત્તારમ્મણોતિપિ એકે**. ''એકો દિટ્ઠો, દ્વે સુતા''તિઆદિના સમ્ફપ્પલપને **દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતવસેન. તથા અભિજ્ઝા**તિ એત્થ **તથા**-સદ્દો ''દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતવસેના''તિ ઇદમ્પિ ઉપસંહરતિ, ન સત્તસઙ્ખારારમ્મણતં એવ દસ્સનાદિવસેન અભિજ્ઝાયનતો. ''નત્થિ સત્તા ઓપપાતિકા''તિ પવત્તમાનાપિ મિચ્છાદિટ્ઠિ તેભૂમકધમ્મારમ્મણા એવાતિ અધિપ્પાયેન તસ્સા સઙ્ખારારમ્મણતા વુત્તા. કથં પન મિચ્છાદિટ્ઠિયા મહગ્ગતપ્પત્તા ધમ્મા આરમ્મણં હોન્તીતિ? સાધારણતો. નત્થિ સુકટદુક્કટાનં કમ્માનં ફલં વિપાકોતિ હિ પવત્તમાનાય અત્થતો રૂપારૂપાવચરધમ્માપિ ગહિતાવ હોન્તીતિ.

સુખબહુલતાય રાજાનો હસમાનાપિ ''ચોરં ઘાતેથા''તિ વદન્તિ, હાસો પન તેસં અઞ્ઞવિસયોતિ આહ ''**સન્નિટ્ઠાપકચેતના પન નેસં દુક્ખસમ્પયુત્તાવ હોતી**''તિ. **મજ્ઝત્તવેદનો ન હોતિ**, સુખવેદનોવ. તત્થ ''કામાનં સમુદયા''તિઆદિના વેદનાભેદો વેદિતબ્બો. લોભસમુટ્ઠાનો મુસાવાદો સુખવેદનો વા સિયા મજ્ઝત્તવેદનો વા,

દોસસમુટ્ઠાનો દુક્ખવેદનો વાતિ **મુસાવાદો તિવેદનો** સિયા. ઇમિના નયેન સેસેસુપિ યથારહં વેદનાનં ‘‘લોભો નિદાનં કમ્માનં સમુદયાયા’’તિઆદિના ભેદો વેદિતબ્બો.

પાણાતિપાતો દોસમોહવસેન દ્વિમૂલકોતિ સમ્પયુત્તમૂલમેવ સન્ધાય વુત્તં. તસ્સ હિ મૂલટ્ઠેન ઉપકારભાવો દોસવિસેસો, નિદાનમૂલે પન ગય્હમાને લોભમોહવસેનપિ વટ્ટતિ. સમ્મૂળ્હો આમિસકિઞ્ચિક્ખકામોપિ હિ પાણં હનતિ. તેનેવાહ ‘‘લોભો નિદાનં કમ્માનં સમુદયાયા’’તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૩.૩૪). સેસેસુપિ એસેવ નયો.

અસમાદિન્નસીલસ્સ સમ્પત્તતો યથાઉપટ્ઠિતવીતિક્કમિતબ્બવત્થુતો વિરતિ **સમ્પત્તવિરતિ**. સમાદાનેન ઉપ્પન્ના વિરતિ **સમાદાનવિરતિ**. કિલેસાનં સમુચ્છિન્દનવસેન પવત્તા મગ્ગસમ્પયુત્તા વિરતિ **સમુચ્છેદવિરતિ**. કામઞ્ચેત્થ પાળિયં વિરતિયોવ આગતા, સિક્ખાપદવિભઙ્ગે પન ચેતનાપિ આહરિત્વા દસ્સિતાતિ તદુભયમ્પિ ગણ્હન્તો ‘‘**ચેતનાપિ વટ્ટન્તિ વિરતિયોપી**’’તિ આહ.

અદુસ્સીલ્યારમ્મણા જીવિતિન્દ્રિયાદિઆરમ્મણા કથં દુસ્સીલ્યાનિ પજહન્તીતિ દસ્સેતું ‘‘**યથા પના**’’તિઆદિ વુત્તં. પાણાતિપાતાદીહિ વિરમણવસેન પવત્તનતો તદારમ્મણભાવેનેવ તાનિ પજહન્તિ. ન હિ તદેવ આરબ્ભ તં પજહિતું સક્કા તતો અનિસ્સટભાવતો.

અનભિજ્ઝા…પે॰… વિરમન્તસ્સાતિ અભિજ્ઝં પજહન્તસ્સાતિ અત્થો. ન હિ મનોદુચ્ચરિતતો વિરતિ અત્થિ અનભિજ્ઝાદીહેવ તપ્પહાનસિદ્ધિતો.

પઞ્ચસિક્ખાપદસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. દસઙ્ગસુત્તવણ્ણના

૧૧૩. મિચ્છત્તસમ્મત્તવસેનાતિ એત્થ મિચ્છાભાવો **મિચ્છત્તં**, તથા સમ્માભાવો **સમ્મત્તં**. તથા તથા પવત્તા અકુસલક્ખન્ધાવ મિચ્છાસતિ, એવં મિચ્છાઞાણમ્પિ દટ્ઠબ્બં. ન હિ ઞાણસ્સ મિચ્છાભાવો નામ અત્થિ. તસ્મા **મિચ્છાઞાણિનો**તિ મિચ્છાસઞ્ઞાણાતિ અત્થો, અયોનિસો પવત્તચિત્તુપ્પાદાતિ અધિપ્પાયો. **મિચ્છાપચ્ચવેક્ખણેના**તિ મિચ્છાદિટ્ઠિઆદીનં મિચ્છા અયોનિસો પચ્ચવેક્ખણેન. **કુસલવિમુત્તી**તિ પકતિપુરિસસન્તરજાનનં, ગુણવિયુત્તસ્સ અત્તનો સકત્તનિ અવટ્ઠાનન્તિ એવમાદિં અકુસલપવત્તિં ‘‘કુસલવિમુત્તી’’તિ ગહેત્વા ઠિતા મિચ્છાવિમુત્તિકા. **સમ્માપચ્ચવેક્ખણા**તિ ઞાનવિમોક્ખાદીસુ સમ્મા અવિપરીતં પવત્તા પચ્ચવેક્ખણા.

દસઙ્ગસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

તતિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ચતુત્થવગ્ગો

૧. ચતુધાતુસુત્તવણ્ણના

૧૧૪. પતિટ્ઠાધાતૂતિ સહજાતાનં ધમ્માનં પતિટ્ઠાભૂતા ધાતુ. **આબન્ધનધાતૂ**તિ ન્હાનિયચુણ્ણસ્સ ઉદકં વિય સહજાતધમ્માનં આબન્ધનભૂતા ધાતુ. **પરિપાચનધાતૂ**તિ સૂરિયો ફલાદીનં વિય સહજાતધમ્માનં પરિપાચનભૂતા

ધાતુ. **વિત્થમ્ભનધાતૂ**તિ દુતિયો વિય સહજાતધમ્માનં વિત્થમ્ભનભૂતા ધાતુ. કેસાદયો **વીસતિ કોટ્ઠાસા. આદિ-**સદ્દેન પિત્તાદયો સન્તપ્પનાદયો ઉદ્ધઙ્ગમા વાતાદયો ગહિતા. **એતા**તિ ધાતુયો.

ચતુધાતુસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. પુબ્બેસમ્બોધસુત્તવણ્ણના

૧૧૫. અયં પથવીધાતું નિસ્સાય તં આરબ્ભ પવત્તો **અસ્સાદો. એવં પવત્તાનન્તિ** એવં કાયે પભાવસ્સ પવેદનવસેનેવ પવત્તાનં. **હુત્વા અભાવાકારેના**તિ પુબ્બે અવિજ્જમાના પચ્ચયસામગ્ગિયા હુત્વા ઉપ્પજ્જિત્વા પુન ભઙ્ગુપગમનતો ઉદ્ધં અભાવાકારેન. ન નિચ્ચાતિ **અનિચ્ચા** અદ્ધુવત્તા, ધુવં નિચ્ચં. **પટિપીળનાકારેના**તિ ઉદયબ્બયવસેન અભિણ્હં પીળનાકારેન દુક્ખટ્ઠેન. **સભાવવિગમાકારેના**તિ અત્તનો સભાવસ્સ વિગચ્છનાકારેન. સભાવધમ્મા હિ અપ્પમત્તં ખણં પત્વા નિરુજ્ઝન્તિ. તસ્મા તે ''જરાય મરણેન ચા''તિ દ્વેધા વિપરિણમન્તિ. તેનાહ ''**વિપરિણામધમ્મા**''તિ. આદીનં વાતિ પવત્તેતીતિ **આદીનવો**, પરમકાપઞ્ઞતા. **વિનીયતી**તિ વૂપસમીયતિ. અચ્ચન્તપ્પહાનવસેન નિસ્સરતિ એતેનાતિ **નિસ્સરણં**.

સાયં નિપન્ના સબ્બરત્તિં ખેપેત્વા **પાતો ઉટ્ઠહામ, માસપુણ્ણઘટો વિય નો સરીરં** નિસ્સન્દાભાવતો.

કુસિતમત્તેસુપીતિ ઉદકસ્સ કુસિતમત્તેસુપિ.

અતિનામેન્તિ કાલં. **એવં** વુત્તનયેન **પવત્તા** પુગ્ગલા **એતા** પથવીધાતુઆદયો **અસ્સાદેન્તિ નામ** અભિરતિવસેન તત્થ આકઙ્ખુપ્પાદનતો.

અભિવિસિટ્ઠેન ઞાણેનાતિ અગ્ગમગ્ગઞાણેન. રુક્ખો **બોધિ** ''બુજ્ઝતિ એત્થા''તિ કત્વા. મગ્ગો **બોધિ** ''બુજ્ઝતિ એતેના''તિ કત્વા. સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં **બોધિ** સમ્મા સામઞ્ચ સબ્બધમ્માનં બુજ્ઝનતો. નિબ્બાનં **બોધિ** બુજ્ઝિતબ્બતો. **તેસન્તિ** નિદ્ધારણે સામિવચનં. **સાવકપારમીઞાણન્તિ** સાવકપારમીઞાણં યાથાવતો દસ્સનવત્થુ.

અકુપ્પાતિ પટિપક્ખેહિ અકોપેતબ્બો. **કારણતો**તિ અરિયમગ્ગતો. તતો હિસ્સ અકુપ્પતા. તેનાહ ''**સા હી**''તિઆદી. **આરમ્મણતો**તિ નિબ્બાનારમ્મણતો નિબ્બાનારમ્મણાનં લોકિયસમાપત્તીનં અભાવતો.

વિત્થારવસેનાતિ એકેકધાતુવસેનાતિ વદન્તિ, એકેકિસ્સા પન ધાતુયા લક્ખણવિભત્તિદસ્સનવસેન. **યન્તિ** હેતુઅત્થે નિપાતો, યં નિમિત્તન્તિ અત્થો. અસ્સાદેતિ એતેનાતિ **અસ્સાદો**, તણ્હા. **અયં પથવીધાતુયા અસ્સાદો**તિ એત્થ અયં-સદ્દો ''પહાનપટિવેધો''તિ એત્થાપિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બો ''અયં પહાનપટિવેધો પટિવિજ્ઝિતબ્બટ્ઠેન સમુદયસચ્ચ''ન્તિ. એસ નયો સેસસચ્ચેસુપિ. **યા**તિ યથાવુત્તેસુ અસ્સાદો આદીનવો નિસ્સરણન્તિ ઇમેસુ તીસુ ઠાનેસુ પવત્તા યા દિટ્ઠિ...પે॰... યો સમાધિ, અયં ભાવનાપટિવેધો મગ્ગસચ્ચન્તિ વુત્તનયેનેવ યોજેતબ્બં.

પુબ્બેસમ્બોધસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. અચરિંસુત્તવણ્ણના

૧૧૬. યથા યાવતા નિસ્સરણપરિયેસનટ્ઠાને આદીનવપરિયેસના, એવં યાવતા આદીનવપરિયેસનટ્ઠાને અસ્સાદપરિયેસના સમ્માપટિપન્નસ્સાતિ વુત્તં ''**અચરિન્તિ ઞાણચારેન અચરિં, અનુભવનચારેના**''તિ.

અચરિંસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. નોચેદંસુત્તવણ્ણના

૧૧૭. નિસ્સટાતિઆદીનિ પદાનિ, **આદિતો વુત્તપટિસેધેના**તિ ''નેવા''તિ એત્થ વુત્તેન નકારેન. તેનાહ ''**ન નિસ્સટા**''તિઆદિ. **વિમરિયાદિકતેના**તિઆદિ ચ એત્થ વિહરણપેક્ખણે કરણવચનં. **દુતિયનયે**તિ ''યતો ચ ખો, ભિક્ખવે''તિઆદિના વુત્તનયે. કિલેસવટ્ટમરિયાદાય સબ્બસો અભાવતો **નિમ્મરિયાદિકતેન** ચિત્તેન. તેનાહ ''**તત્થા**''તિઆદિ. **તીસૂ**તિ દુતિયાદીસુ તીસુ.

નોચેદંસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. એકન્તદુક્ખસુત્તવણ્ણના

૧૧૮. એકન્તેનેવ દુક્ખાતિ અવીચિમહાનિરયો વિય એકન્તતો દુક્ખા એવ સુખેન અવોમિસ્સા. **દુક્ખેન અનુપતિતા**તિ દુક્ખેનેવ સબ્બસો ઉપગતા. **દુક્ખેન ઓક્કન્તા**તિ બહિદ્ધા વિય અન્તોપિ દુક્ખેન અવક્કન્તા અનુપવિટ્ઠા. સુખવેદનાપચ્ચયતાય ઇમાસં ધાતૂનં સુખતા વિય દુક્ખવેદનાપચ્ચયતાપિ વેદિતબ્બા, સઞ્ઞારદુક્ખતા પન સબ્બત્થ ચરિતા એવ . **સબ્બત્થા**તિ સબ્બાસુ ધાતૂસુ, સબ્બટ્ઠાનેસુ વા. પઠમં સુખં દસ્સેત્વાપિ પચ્છા દુક્ખસ્સ કથિતત્તા ''**દુક્ખલક્ખણં કથિત**''ન્તિ વુત્તં.

એકન્તદુક્ખસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬-૧૦. અભિનન્દસુત્તાદિવણ્ણના

૧૧૯-૧૨૩. છટ્ઠસત્તમેસુ વટ્ટવિવટ્ટં કથિતં. અટ્ઠકથાયં પન ''**વિવટ્ટં કથિત**''ન્તિ વુત્તં . **તીસુ** સુત્તેસુ. **ચતુસચ્ચમેવા**તિ ચત્તારિ સચ્ચાનિ સમાહટાનિ ચતુસચ્ચન્તિ તેસં એકજ્ઝં ગહણં, નિયમો પન તબ્બિનિમુત્તસ્સ પરમત્થસ્સ અભાવતો.

અભિનન્દસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચતુત્થવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સારત્થપ્પકાસિનિયા સંયુત્તનિકાય-અટ્ઠકથાય

ધાતુસંયુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના સમત્તા.

૪. અનમતગ્ગસંયુત્તં

૧. પઠમવગ્ગો

૧. તિણકટ્ઠસુત્તવણ્ણના

૧૨૪. ઉપસગ્ગો સમાસવિસયે સસાધનં કિરિયં દસ્સેતીતિ વુત્તં “**ઞાણેન અનુગન્ત્વાપી**”તિ. **વસ્સસતં વસ્સસહસ્સ**ન્તિ નિદસ્સનમત્તમેતં, તતો ભિય્યોપિ અનુગન્ત્વા અનમતગ્ગો એવ સંસારો. **અગ્ગ**-સદ્દો ઇધ મરિયાદવચનો, અનુદ્દેસિકઞ્ચેતં વચનન્તિ આહ “**અપરિચ્છિન્નપુબ્બાપરકોટિકો**”તિ. અઞ્ઞથા અન્તિમભવિકપરિચ્છિન્નકતવિમુત્તિપરિપાચનીયધમ્માદીનં વસેન અપરિચ્છિન્નપુબ્બાપરકોટિ ન સક્કા વત્તું. સંસરણં **સંસારો. પચ્છિમાપિ ન પઞ્ઞાયતિ** અન્ધબાલાનં વસેનાતિ અધિપ્પાયો. તેનાહ ભગવા ‘‘દીઘો બાલાન સંસારો’’તિ (ધ॰ પ॰ ૬૦). **વેમજ્ઝેયેવ પન સત્તા સંસરન્તિ** પુબ્બાપરકોટીનં અલબ્ભનીયત્તા. **અત્થો પરિત્તો હોતિ** યથાભૂતાવબોધાભાવતો. **બુદ્ધસમયે**તિ સાસનેતિ અત્થો. **અત્થો મહા** યથાભૂતાવબોધિસમ્ભવતો, અત્થસ્સ વિપુલતાય તંસદિસા ઉપમા નત્થીતિ પરિત્તંયેવ ઉપમં આહરન્તીતિ અધિપ્પાયો. ઇદાનિ વુત્તમેવત્થં “**પાળિયં હી**”તિઆદિના સમત્થેતિ. **માતુ માતરો**તિ માતુ માતામહિયો. **તસ્સેવા**તિ દુક્ખસ્સેવ. **તિબ્બ**ન્તિ દુક્ખપરિયાયોતિ.

તિણકટ્ઠસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. પથવીસુત્તવણ્ણના

૧૨૫. મહાપથવિન્તિ અવિસેસેન અનવસેસપરિયાદાયિનીતિ આહ “**ચક્કવાળપરિયન્ત**”ન્તિ. પરિકપ્પવચનઞ્ચેતં.

પથવીસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. અસ્સુસુત્તવણ્ણના

૧૨૬. કન્દનં સસદ્દં, રોદનં પન કેવલમેવાતિ આહ “**કન્દન્તાનન્તિ સસદ્દં રુદમાનાન**”ન્તિ. **પવત્ત**ન્તિ સન્દનવસેન પવત્તં. ‘‘સિનેરુરસ્મીહિ પરિચ્છિન્નેસૂ’’તિ સઙ્ખેપેન વુત્તમત્થં વિવરન્તો “**સિનેરુસ્સા**”તિઆદિમાહ. **મણિમય**ન્તિ ઇન્દનીલમણિમયં. સિનેરુસ્સ પુબ્બદક્ખિણકોણસમપદેસા ‘‘પુબ્બદક્ખિણપસ્સા’’તિ અધિપ્પેતા. તેહિ નિક્ખન્તરજતરસ્મિયો ઇન્દનીલરસ્મિયો ચ **એકતો હુત્વા. તાસં રસ્મીનં અન્તરેસૂ**તિ તાસં ચતૂહિ કોણેહિ નિક્ખન્તરસ્મીનં ચતૂસુ અન્તરેસુ. **ચત્તારો**તિ દક્ખિણાદિભેદા ચત્તારો મહાસમુદ્દા હોન્તિ. **વિઅસન**ન્તિ વિસેસેન ખેપનં. કિં પન તન્તિ આહ “**વિનાસોતિ અત્થો**”તિ.

અસ્સુસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ખીરસુત્તવણ્ણના

૧૨૭. માતુથઞ્ઞન્તિ પીતં માતુયા થનતો નિબ્બત્તખીરં બહુતરન્તિ વેદિતબ્બં.

ખીરસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. પબ્બતસુત્તવણ્ણના

૧૨૮. ''અનમતગ્ગસ્સ સંસારસ્સ દીઘતમત્તા ન સુકરં નસુકર''ન્તિ અટ્ઠકથાપાઠો. **કથં નચ્છિન્દતી**તિ કથં ન પરિયોસાપેતિ, કાયચિપિ ગહણતાયાતિ અધિપ્પાયો. **તયો કપ્પાસંસૂ**તિ તયો એકકપ્પાસંસૂ. યેહિ નં કુટ્ટં, તતોપિ સુખુમતરં **સાસપમત્તં** ખીયેય્ય પબ્બતં સબ્બભાગેહિ અતિચિરવેલં પરિમજ્જન્તે.

પબ્બતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સાસપસુત્તવણ્ણના

૧૨૯. **નગર**ન્તિ નગરસણ્ઠાપેન પાકારેન પરિક્ખિત્તતં સન્ધાય વુત્તં. અન્તો પન સબ્બસો વિચિત્તસાસપેહિ એવ પુણ્ણં, એવં ચુણ્ણિકાબદ્ધં. તેનાહ ''**ન પન…પે॰… દટ્ઠબ્બ**''ન્તિ.

સાસપસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. સાવકસુત્તવણ્ણના

૧૩૦. **તસ્સ ઠિતટ્ઠાનતો**તિ ભિક્ખુનો અનુસ્સરિત્વા ઠિતટ્ઠાનતો, તેન અનુસ્સરિતસ્સ સતસહસ્સકપ્પસ્સ અનન્તરકપ્પતો પટ્ઠાયાતિ અત્થો. **એવ**ન્તિ વુત્તપ્પકારેન. **ચત્તારોપિ** ભિક્ખૂ અભિઞ્ઞાલાભિનો. **ચત્તારિ કપ્પસતસહસ્સાનિ** દિવસે દિવસે **અનુસ્સરેય્યુ**ન્તિ પરિકપ્પનવસેન વદન્તિ.

સાવકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. ગઙ્ગાસુત્તવણ્ણના

૧૩૧. **એતસ્મિં અન્તરે**તિ એતસ્મિં પભવસમુદ્દપદેસપરિચ્છિન્ને આયામતો પઞ્ચયોજનસતિકે અતિરેકયોજનસતિકે વા ઠાને.

ગઙ્ગાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. દણ્ડસુત્તવણ્ણના

૧૩૨. નવમે **ખિત્તો**તિ પુનપ્પુનં ખિત્તો. એકવારઞ્હિ ખિત્તો મૂલાદીસુ એકેનેવ નિપતેય્ય. તથા સતિ અધિપ્પેતો પાતસ્સ અનિયમો ન નિદસ્સિતો સિયા. તત્થ ચ ધમ્મં સુણન્તા ભિક્ખૂ મનુસ્સલોકે, તે સન્ધાય ''**અસ્મા લોકા**''તિ આહ, તદઞ્ઞં સન્ધાય ''**પરલોક**''ન્તિ. તસ્સ તસ્સ વા પુગ્ગલસ્સ યથાધિપ્પેતો અયં લોકો, તદઞ્ઞો પરલોકો.

દણ્ડસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. પુગ્ગલસુત્તવણ્ણના

૧૩૩. સમટ્ઠિકાલોતિ સમેન આકારેન લદ્ધબ્બઅટ્ઠિકાલો. **ગિરિપરિક્ખેપે**તિ પઞ્ચહિ ગિરીહિ પરિક્ખિત્તત્તા ''ગિરિપરિક્ખેપો''તિ લદ્ધનામે રાજગહે.

પુગ્ગલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઠમવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દુતિયવગ્ગો

૧. દુગ્ગતસુત્તવણ્ણના

૧૩૪. દુગ્ગતન્તિ કિચ્છજીવિકત્તા સબ્બથા દુક્ખં ગતં ઉપગતં. તથાભૂતો પન દલિદ્દો વરાકો નામ હોતીતિ વુત્તં ''**દલિદ્દં કપણ**''ન્તિ. **હત્થપાદેહી**તિ નિદસ્સનમત્તં, અઞ્ઞેહિપિ સરીરાવયવેહિ દુસ્સણ્ઠાનેહિ ઉપેતો દુરૂપેતો એવાતિ.

દુગ્ગતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સુખિતસુત્તવણ્ણના

૧૩૫. સુખિતન્તિ સઞ્જાતસુખં. તેનાહ ''**સુખસમપ્પિત**''ન્તિઆદિ. **સુસજ્જિત**ન્તિ સુખુમુપકરણેહિ સબ્બથા સજ્જિતં.

સુખિતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. તિંસમત્તસુત્તવણ્ણના

૧૩૬. ધુતઙ્ગસમાદાનવસેન, ન અરઞ્ઞવાસાદિમત્તેન. **સસંયોજના** સબ્બસો સંયોજનાનં અપ્પહીનત્તા, ન પુથુજ્જનભાવતો. **એકેકવણ્ણકાલોવ ગહેતબ્બો**તિ એતેન મહિંસાદીનં રસ્સદીઘપિઙ્ગલાદીસુ એકેકાનેવ ગહેત્વા દસ્સેતિ.

તિંસમત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪-૯. માતુસુત્તાદિવણ્ણના

૧૩૭-૧૪૨. લિઙ્ગનિયમેન ચેવ ચક્કવાળનિયમેન ચાતિ ''પુરિસાનઞ્હિ માતુગામકાલો, માતુગામાનઞ્ચ પુરિસકાલો''તિ યથા સત્તસન્તાને લિઙ્ગનિયમો નત્થિ, એવં કદાચિ ઇમસ્મિં ચક્કવાળે નિબ્બત્તન્તિ, કદાચિ અઞ્ઞતરસ્મિન્તિ ચક્કવાળનિયમોપિ નત્થિ. એવમેવ ઠિતે

ચક્કવાળે માતુગામકાલે નમાતાભૂતપુબ્બો નત્થીતિઆદિના લિઙ્ગનિયમેન ચક્કવાળનિયમો ચ વેદિતબ્બો. તેનાહ ‘‘**તેસૂ**’’તિઆદિ.

માતુસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. વેપુલ્લપબ્બતસુત્તવણ્ણના

૧૪૩. **એકં અપદાનં આહરિત્વા દસ્સેતિ** ‘‘એવં સંવેગં જનેત્વા ભિક્ખૂ વિસેસં પાપેસ્સામી’’તિ. **ચતૂહેન આરોહન્તિ** ચતુયોજનુબ્બેધત્તા. **દ્વિન્નં બુદ્ધાનન્તિ** કકુસન્ધસ્સ કોણાગમનસ્સ ચાતિ ઇમેસં દ્વિન્નં બુદ્ધાનં. ‘‘તિવરા રોહિતસ્સા સુપ્પિયા’’તિ મનુસ્સાનં તસ્મિં તસ્મિં કાલે સમઞ્ઞા તત્થ દેસનામવસેન જાતાતિ વેદિતબ્બા, યથા એતરહિ માગધાતિ.

પુન વસ્સસતન્તિ પઠમવસ્સસતતો ઉપરિવસ્સસતં જીવનકો નામ મનુસ્સો નત્થિ. **પરિહીનસદિસં કતં** દેસનાય. **વડ્ઢિત્વાતિ** દસવસ્સાયુકભાવતો પટ્ઠાય યાવ અસઙ્ખ્યેય્યાયુકભાવા વડ્ઢિત્વા. ‘‘પરિહીન’’ન્તિ વત્વા તં પરિહીનભાવં દસ્સેન્તો ‘‘**કથ**’’ન્તિઆદિમાહ. **યં આયુપ્પમાણેસૂતિ** યત્તકં આયુપ્પમાણેસૂતિ.

વેપુલ્લપબ્બતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દુતિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સારત્થપ્પકાસિનિયા સંયુત્તનિકાય-અટ્ઠકથાય

અનમતગ્ગસંયુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના સમત્તા.

૫. કસ્સપસંયુત્તં

૧. સન્તુટ્ઠસુત્તવણ્ણના

૧૪૪. સન્તુટ્ઠોતિ સકેન ઉચ્ચાવચેન પચ્ચયેન સમમેવ ચ તુસ્સનકો. તેનાહ “**ઇતરીતરેના**”તિઆદિ. તત્થ દુવિધં ઇતરીતરં – પાકતિકં, ઞાણસઞ્જનિતઞ્ચાતિ. તત્થ પાકતિકં પટિક્ખિપિત્વા ઞાણસઞ્જનિતમેવ દસ્સેન્તો “**થૂલસુખુમા**”તિઆદિમાહ. ઇતરં વુચ્ચતિ હીનં પણીતતો અઞ્ઞત્તા. તથા પણીતમ્પિ ઇતરં હીનતો અઞ્ઞત્તા. અપેક્ખાસદ્દા હિ ઇતરીતરાતિ. ઇતિ યેન કેનચિ હીનેન વા પણીતેન વા ચીવરાદિપચ્ચયેન સન્તુસ્સિતો તથાપવત્તો અલોભો ઇતરીતરપચ્ચયસન્તોસો, તંસમઙ્ગિતાય સન્તુટ્ઠો. યથાલાભં અત્તનો લાભાનુરૂપં સન્તોસો **યથાલાભસન્તોસો**. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો. લબ્ભતીતિ વા લાભો, યો યો લાભો યથાલાભો, તેન સન્તોસો **યથાલાભસન્તોસો**. **બલ**ન્તિ કાયબલં. **સારુપ્પ**ન્તિ ભિક્ખુનો અનુચ્છવિકતા.

યથાલદ્ધતો અઞ્ઞસ્સ અપત્થના નામ સિયા અપ્પિચ્છતાય પવત્તિઆકારોતિ તતો વિનિવત્તિતમેવ સન્તોસસ્સ સરૂપં દસ્સેન્તો “**લભન્તોપિ ન ગણ્હાતી**”તિ આહ. **તં પરિવત્તેત્વા**તિ પકતિદુબ્બલાદીનં ગરુચીવરં ન ફાસુભાવાવહં સરીરબાધાવહઞ્ચ હોતીતિ પયોજનવસેન, નાત્રિચ્છતાદિવસેન પરિવત્તેત્વા. લહુકચીવરપરિભોગે સન્તોસવિરોધિ ન હોતીતિ આહ “**લહુકેન યાપેન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતી**”તિ. મહગ્ઘચીવરં બહૂનિ વા ચીવરાનિ લભિત્વા તાનિ વિસ્સજ્જેત્વા અઞ્ઞસ્સ ગહણં યથાસારુપ્પનયે ઠિતત્તા ન સન્તોસવિરોધીતિ આહ “**તેસં...પે॰... ધારેન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતી**”તિ. એવં સેસપચ્ચયેસુ યથાબલયથાસારુપ્પનિદ્દેસેસુ **અપિ**-સદ્દગ્ગહણે અધિપ્પાયો વેદિતબ્બો.

પકતીતિ વાચાપકતિઆદિકા. અવસેસનિદ્દાય અભિભૂતત્તા પટિબુજ્ઝતો સહસા પાપકા વિતક્કા પાતુભવન્તીતિ.

મુત્તહરીતકન્તિ ગોમુત્તપરિભાવિતં, પૂતિભાવેન વા છડ્ડિતત્તા મુત્તહરીતકં. **બુદ્ધાદીહિ વણ્ણિત**ન્તિ ‘‘પૂતિમુત્તભેસજ્જં નિસ્સાય યા પબ્બજ્જા’’તિઆદિના સમ્માસમ્બુદ્ધાદીહિ પસત્થં.

એકો એકચ્ચો **સન્તુટ્ઠો હોતિ, સન્તોસસ્સ વણ્ણં ન કથેતિ** સેય્યથાપિ આયસ્મા બાકુલત્થેરો. **ન સન્તુટ્ઠો હોતિ, સન્તોસસ્સ વણ્ણં કથેતિ** સેય્યથાપિ થેરો ઉપનન્દો સક્યપુત્તો. **નેવ સન્તુટ્ઠો હોતિ, ન સન્તોસસ્સ વણ્ણં કથેતિ** સેય્યથાપિ થેરો લાળુદાયી. **અય**ન્તિ આયસ્મા મહાકસ્સપો. **અનેસન**ન્તિ અયોનિસો મિચ્છાજીવવસેન પચ્ચયપરિયેસનં. **ઉત્તસતી**તિ ‘‘કથં નુ ખો લભેય્ય’’ન્તિ જાતુત્તાસેન ઉત્તસતિ. તથા **પરિતસ્સતિ**. **અય**ન્તિ મહાકસ્સપત્થેરો. **એવં** યથાવુત્તએકચ્ચભિક્ખુ વિય **ન પરિતસ્સતિ**, અલાભપરિત્તાસેન વિઘાતપ્પત્તિયા ન પરિત્તાસં આપજ્જતિ. લોભોયેવ આરમ્મણેન સદ્ધિં ગન્થનટ્ઠેન બજ્ઝનટ્ઠેન ગેધો **લોભગેધો**. **મુચ્છ**ન્તિ ગેધં મોમૂહત્તભાવં. **આદીનવ**ન્તિ દોસં. **નિસ્સરણમેવા**તિ ચીવરે ઇદમત્થિતાદસ્સનપુબ્બકં અલગ્ગભાવસઞ્ઞાતનિય્યાનમેવ પજાનન્તો. **યથાલદ્ધાદીન**ન્તિ યથાલદ્ધપિણ્ડપાતાદીનં. નિદ્ધારણે ચેતં સામિવચનં.

યથા મહાકસ્સપત્થેરોતિ અત્તના વત્તબ્બનિયામેન વદતિ, ભગવતા પન વત્તબ્બનિયામેન ‘‘યથા કસ્સપો ભિક્ખૂ’’તિ ભવિતબ્બં. **કસ્સપેન** નિદસ્સનભૂતેન. **કથનં નામ ભારો** ‘‘મુત્તો મોચેય્ય’’ન્તિ પટિઞ્ઞાનુરૂપત્તા.

પટિપત્તિં પરિપૂરં કત્વા પૂરણં ભારો સત્થુ આણાય સિરસા સમ્પટિચ્છિતબ્બતો.

સન્તુટ્ઠસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. અનોત્તપ્પીસુત્તવણ્ણના

૧૪૫. **તેન રહિતો**તિ તેન સમ્માવાયામેન રહિતો. **નિબ્ભયો**તિ ભયરહિતો. કુસલાનુપ્પાદનમ્પિ હિ સાવજ્જમેવ અઞ્ઞાણાલસિયહેતુકત્તા. **સમ્બુજ્ઝનત્થાયા**તિ અરિયમગ્ગેહિ સમ્બુજ્ઝનાય. **યોગેહિ ખેમં** તેહિ અનુપદ્દુતત્તા.

મનુઞ્ઞવત્થુન્તિ મનોરમં લોભુપ્પત્તિકારણં. **યથા વા તથા વા**તિ સુભસુખાદિવસેન. **તે**તિ લોભાદયો. **અનુપ્પન્નાતિ વેદિતબ્બા** તથારૂપે વત્થારમ્મણે તથા અનુપ્પન્નપુબ્બત્તા. **અઞ્ઞથા**તિ વુત્તનયેનેવ વત્થારમ્મણેહિ અયોજેત્વા ગય્હમાને. **વત્થુમ્હી**તિ ઉપટ્ઠાકાદિચીવરાદિવત્થુમ્હિ. **આરમ્મણે**તિ મનાપિયાદિભેદે આરમ્મણે. **તાદિસેન પચ્ચયેના**તિ અયોનિસોમનસિકારસતિવોસ્સગ્ગાદિપચ્ચયેન . **ઇમે**તિ વુત્તનયેન પચ્ચયલાભેન પચ્છા ઉપ્પજ્જમાના પાળિયં તથા વુત્તાતિ દટ્ઠબ્બં. એવં ઉપ્પજ્જમાનતાય **નપ્પહીયન્તિ નામ**. અનુપ્પાદો હિ પરમત્થતો પહાનં કથિતં, તસ્મા તત્થ કથિતનયેનેવ ગહેતબ્બન્તિ અધિપ્પાયો.

અપ્પટિલદ્ધાતિ અનુપ્પત્તિયા. **તે**તિ યથાવુત્તસીલાદિઅનવજ્જધમ્મા. **પટિલદ્ધા**તિ અધિગતા. ‘‘સીલાદિધમ્મા’’તિ એત્થ યદિ મગ્ગફલાનિપિ ગહિતાનિ, અથ કસ્મા ‘‘પરિહાનિવસેના’’તિ વુત્તન્તિ આહ ‘‘**એત્થ ચા**’’તિઆદિ. **ઇમસ્સ પન સમ્મપ્પધાનસ્સા**તિ ચતુત્થસ્સ સમ્મપ્પધાનસ્સ વસેન. **અયં દેસના**તિ ‘‘ઉપ્પન્ના મે કુસલા ધમ્મા નિરુજ્ઝમાના અનત્થાય સંવત્તેય્યુ’’ન્તિ અયં દેસના કતા. **દુતિયમગ્ગો વા…પે॰… સંવત્તેય્યા**તિ ઇદં આયતિં સત્તસુ અત્તભાવેસુ ઉપ્પજ્જમાનદુક્ખસઙ્ખાતઅનત્થુપ્પત્તિં સન્ધાય વુત્તં. ‘‘આતાપી ઓત્તપ્પી ભબ્બો સમ્બોધાયા’’તિઆદિવચનતો ‘‘**ઇમે ચત્તારો સમ્મપ્પધાના પુબ્બભાગવિપસ્સનાવસેન કથિતા**’’તિ વુત્તં.

અનોત્તપ્પીસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. ચન્દૂપમસુત્તવણ્ણના

૧૪૬. પિયમનાપનિચ્ચનવકાદિગુણેહિ ચન્દો ઉપમા એતેસન્તિ **ચન્દૂપમા. સન્થવા**દીનિ પદાનિ અઞ્ઞમઞ્ઞવેવચનાનિ. **પરિયુટ્ઠાનં** પુન ચિત્તે કિલેસાધિગમો. સબ્બેહિપિ પદેહિ કત્થચિ સત્તે અનુરોધરોધાભાવમાહ. અત્તનો પન સોમ્મભાવેન **મહાજનસ્સ પિયો મનાપો**. યદત્થમેત્થ ચન્દૂપમા આહટા, તં દસ્સેન્તો ‘‘**એવ**’’ન્તિઆદિમાહ. ન કેવલં ચન્દૂપમતાય એત્તકો એવ ગુણો, અથ ખો અઞ્ઞેપિ સન્તીતિ તે દસ્સેતું ‘‘**અપિચા**’’તિઆદિ વુત્તં. **એવમાદીહી**તિ **આદિ**-સદ્દેન યથા. ચન્દો લોકાનુગ્ગહેન અજવીથિઆદિકા નાનાવીથિયો પટિપજ્જતિ, એવં ભિક્ખુ તં તં દિસં ઉપગચ્છતિ કુલાનુદ્દયાય. યથા ચન્દો કણ્હપક્ખતો સુક્કપક્ખં ઉપગચ્છન્તો કલાહિ વડ્ઢમાનો હુત્વા નિચ્ચનવો હોતિ, એવં ભિક્ખુ કણ્હપક્ખં પહાય સુક્કપક્ખં ઉપગન્ત્વા ગુણેહિ વડ્ઢમાનો લોકસ્સ વા પામોજ્જપાસંસત્થો નિચ્ચનવતાય ચન્દસમચિત્તો અધુનુપસમ્પન્નો વિય ચ નિચ્ચનવો હુત્વા ચરતિ.

અપકસ્સિત્વાતિ કિલેસકામવત્થુકામેહિ વિવેચેત્વા. તં નેક્ખમ્માભિમુખં કાયચિત્તાનં આકડ્ઢનં કાયતો અપનયનઞ્ચ હોતીતિ આહ ‘‘**આકડ્ઢિત્વા અપનેત્વાતિ અત્થો**’’તિ. ચતુક્કઞ્ચેત્થ સમ્ભવતીતિ તં દસ્સેતું ‘‘**યો હિ**

ભિક્ખૂ’’તિઆદિ વુત્તં.

નિચ્ચનવયાતિ ‘‘નિચ્ચનવકા’’ઇચ્ચેવ વુત્તં હોતિ. ક-સદ્દેન હિ પદં વડ્ઢિતં, ક-કારસ્સ ચ ય-કારાદેસો. **એવં વિચરિંસૂ**તિ કિઞ્ચક્ખવસેન પરિગ્ગહાભાવેન યથા ઇમે, એવં વિચરિંસુ અઞ્ઞેતિ અનુકમ્પમાના.

દ્વેભાતિકવત્થૂતિ દ્વેભાતિકત્થેરપટિબદ્ધં વત્થું. **અપ્પતિરૂપકરણ**ન્તિ ભિક્ખૂનં અસારુપ્પકરણં. **આધાયિત્વા**તિ આરોપનં ઠપેત્વા. **તથા**તિ યથા સઙ્ઘમજ્ઝે ગણમજ્ઝે ચ, તથા વુડ્ઢતરે પુગ્ગલે અપ્પતિરૂપકરણં. **એવમાદી**તિ **આદિ**-સદ્દેન અન્તરઘરપ્પવેસને અઞ્ઞત્થ ચ યથાવુત્તતો અઞ્ઞં અસારુપ્પકિરિયં સઙ્ગણ્હાતિ. **તત્થેવા**તિ સઙ્ઘમજ્ઝે ગણમજ્ઝે **પુગ્ગલસ્સ ચ** વુડ્ઢસ્સ **સન્તિકે**.

યથાવુત્તેસુ અઞ્ઞેસુ ચ **તેસુ ઠાનેસુ**. **પાપિચ્છતાપિ મનોપાગબ્ભિય**ન્તિ એતેનેવ કોધૂપનાહાદીનં સમુદાચારો મનોપાગબ્ભિયન્તિ દસ્સિતં હોતિ.

એકતો ભારિયન્તિ પિટ્ઠિપસ્સતો ઓનતં. **વાયુપત્થમ્ભ**ન્તિ ચિત્તસમુટ્ઠાનવાયુના ઉપત્થમ્ભનં. અનુબ્બેજેત્વા ચિત્તન્તિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. ચિત્તસ્સ હિ તતો અનુબ્બેજનં તદનુનયનં. તેનાહ ‘‘**સમ્પિયાયમાનો ઓલોકેતી**’’તિ. **વાયુપત્થમ્ભકં ગાહાપેત્વા**તિ કાયં તથા ઉપત્થમ્ભકં કત્વા.

ઓપમ્મસંસન્દનં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ. કામગિદ્ધતાય **હીનાધિમુત્તિકો**, અવિસુદ્ધસીલાચારતાય **મિચ્છાપટિપન્નો**.

અઙ્ગુલીહિ નિક્ખન્તપભા આકાસસઞ્ચલનેન દિગુણા હુત્વા આકાસે વિચરિંસૂતિ આહ ‘‘**યમકવિજ્જુતં ચારયમાનો વિયા**’’તિ. ‘‘આકાસે પાણિં ચાલેસી’’તિ પદસ્સ અઞ્ઞત્થ અનાગતત્તા ‘‘**અસમ્ભિન્નપદ**’’ન્તિ વુત્તં. **અત્તમનો**તિ પીતિસોમનસ્સેહિ ગહિતમનો. યઞ્હિ ચિત્તં અનવજ્જં પીતિસોમનસ્સસહિતં, તં સસન્તકં હિતસુખાવહત્તા. તેનાહ ‘‘**સકમનો**’’તિઆદિ. **ન દોમનસ્સેન…પે॰… ગહિતમનો** સકચિત્તસ્સ તબ્બિરુદ્ધત્તા. **પુરિમનયેનેવા**તિ ‘‘ઇદાનિ યો હીનાધિમુત્તિકો’’તિઆદિના પુબ્બે વુત્તનયેનેવ.

પસન્નાકારન્તિ પસન્નેહિ કાતબ્બકિરિયં. તં સરૂપતો દસ્સેતિ ‘‘**ચીવરાદયો પચ્ચયે દદેય્યુ**’’ન્તિ. **તથભાવાયા**તિ યદત્થં ભગવતા ધમ્મો દેસિતો, યદત્થઞ્ચ સાસને પબ્બજ્જા, તદત્થાય . **રક્ખણભાવ**ન્તિ અપાયભયતો ચ રક્ખણજ્ઝાસયં. **ચન્દોપમાદિવસેના**તિ **આદિ**-સદ્દેન આકાસે ચલિતપાણિ વિય કત્થચિ અલગ્ગતાય પરિસુદ્ધજ્ઝાસયતા સત્તેસુ કારુઞ્ઞન્તિ એવમાદીનં સઙ્ગહો.

ચન્દૂપમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. કુલૂપકસુત્તવણ્ણના

૧૪૭. કુલાનિ ઉપગચ્છતીતિ **કુલૂપકો**. **સન્દીયતી**તિ સબ્બસો દીયતિ, અવખણ્ડીયતીતિ અત્થો. સા પન અવખણ્ડિયના દુક્ખાપના અટ્ટિયના હોતીતિ વુત્તં ‘‘**અટ્ટીયતી**’’તિ. તેનાહ ભગવા ‘‘સો તતોનિદાનં દુક્ખં દોમનસ્સં પટિસંવેદયતી’’તિ. **વુત્તનયાનુસારેન** હેટ્ઠા વુત્તનયસ્સ અનુસરણેન.

કુલૂપકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. જિણ્ણસુત્તવણ્ણના

૧૪૮. છિન્નભિન્નટ્ઠાને છિદ્દસ્સ અપુથુલત્તા અગ્ગળં અદત્વાવ સુત્તેન સંસિબ્બનમત્તેન અગ્ગળદાનેન ચ છિદ્દે પુથુલે. **નિબ્બસનાની**તિ ચિરનિસેવિતવસનકિચ્ચાનિ, પરિભોગજિણ્ણાનીતિ અત્થો. તેનાહ "**પુબ્બે...પે॰... લદ્ધનામાની**"તિ, સઞ્ઞાપુબ્બકો વિધિ અનિચ્ચોતિ "**ગહપતાની**"તિ વુત્તં યથા ''વીરિય''ન્તિ.

સેનાપતિન્તિ સેનાપતિભાવિનં, સેનાપચ્ચારહન્તિ અત્થો. **અત્તનો કમ્મેના**તિ અત્તના કાતબ્બકમ્મેન. **સો**તિ સત્થા. **તસ્મિ**ન્તિ મહાકસ્સપત્થેરે કરોતીતિ સમ્બન્ધો. **ન કરોતી**તિ વુત્તમત્થં વિવરન્તો "**કસ્મા**"તિઆદિમાહ. યદિ સત્થા ધુતઙ્ગાનિ ન વિસ્સજ્જાપેતુકામો, અથ કસ્મા ''જિણ્ણોસિ દાનિ ત્વ''ન્તિઆદિમવોચાતિ આહ "**યથા પના**"તિઆદિ.

દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારન્તિ ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે ફાસુવિહારં. **અમાનુસિકા સવનરતી**તિ અતિક્કન્તમાનુસિકાય અરઞ્ઞસદ્દુપ્પત્તિયા અરઞ્ઞેહં વસામીતિ વિવેકવાસૂપનિસ્સયાધીનસદ્દસવનપચ્ચયા ધમ્મરતિ ઉપ્પજ્જતિ. **અપરો**તિ અઞ્ઞો, દુતિયોતિ અત્થો. **તત્થેવા**તિ તસ્મિંયેવ એકસ્સ વિહરણટ્ઠાને વિહરણસમયે ચ ફાસુ ભવતિ ચિત્તવિવેકસમ્ભવતો. તેનાહ "**એકસ્સ રમતો વને**"તિ.

તથાતિ યથા આરઞ્ઞિકસ્સ રતિ, તથા પિણ્ડપાતિકસ્સ લબ્ભતિ દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારો. એસ નયો સેસેસુ. અપિણ્ડપાતિકાધીનો ઇતરસ્સ વિસેસજોતકોતિ તમેવસ્સ વિસેસં દસ્સેતું "**અકાલચારી**"તિઆદિ વુત્તં.

અમ્હાકં સલાકં ગહેત્વા ભત્તત્થાય ગેહં અનાગચ્છન્તસ્સ સત્તાહં ન પાતેતબ્બન્તિ સામિકેહિ દિન્નત્તા **સત્તાહં સલાકં ન લભતિ**, ન કતિકવસેન. પિણ્ડચારિકવત્તે અવત્તનતો "**યસ્સ ચેસા**"તિઆદિ વુત્તં.

પઠમતરં કાતબ્બં યં, તં **વત્તં**, ઇતરં **પટિવત્તં**. મહન્તં વા **વત્તં**, ખુદ્દકં **પટિવત્તં**. કેચિ ''વત્તપટિપત્તિ''ન્તિ પઠન્તિ, વત્તસ્સ કરણન્તિ અત્થો. ઉદ્ધરણ-અતિહરણ-વીતિહરણવોસ્સજ્જન-સન્નિક્ખેપન-સન્નિરુમ્ભનાનં વસેન **છ કોટ્ઠાસે**. **ગરુભાવેના**તિ થિરભાવેન.

''અમુકસ્મિં સેનાસને વસન્તા બહું વસ્સવાસિકં લભન્તી''તિ તથા **ન વસ્સવાસિકં પરિયેસન્તો ચરતિ** વસ્સવાસિકસ્સેવ અગ્ગહણતો. તસ્મા સેનાસનફાસુકંયેવ ચિન્તેતિ. **તેન** બહુપરિક્ખારભાવેન **ફાસુવિહારો નત્થિ** પરિક્ખારાનં રક્ખણપટિજગ્ગનાદિદુક્ખબહુલતાય. **અપ્પિચ્છાદીન**ન્તિ અપ્પિચ્છસન્તુટ્ઠાદીનંયેવ લબ્ભતિ દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારો.

જિણ્ણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. ઓવાદસુત્તવણ્ણના

૧૪૯. અત્તનો ઠાનેતિ સબ્રહ્મચારીનં ઓવાદકવિઞ્ઞાપકભાવેન અત્તનો મહાસાવકટ્ઠાને ઠપનત્થં. અથ વા યસ્મા ''અહં દાનિ ન ચિરં ઠસ્સામિ, તથા સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાના, અયં પન વીસંવસ્સતાયુકો, ઓવદન્તો અનુસાસન્તો મમચ્ચયેન ભિક્ખૂનં મયા કાતબ્બકિચ્ચં કરિસ્સતી''તિ અધિપ્પાયેન ભગવા ઇમં દેસનં આરભિ. તસ્મા **અત્તનો ઠાને**તિ સત્થારા કાતબ્બઓવાદદાયકટ્ઠાને. તેનાહ "**એવં પનસ્સા**"તિઆદિ. યથાહ ભગવા ''ઓવદ,

કસ્સપ…પે॰… ત્વં વા’’તિ. **દુક્ખેન વત્તબ્બા** અપ્પદક્ખિણગ્ગાહિભાવતો. **દુબ્બચભાવકરણેહી**તિ કોધૂપનાહાદીહિ. અનુસાસનિયા પદક્ખિણગ્ગહણં નામ અનુધમ્મચરણં, છિન્નપટિપત્તિ કતા વામગ્ગાહો નામાતિ આહ **‘‘અનુસાસનિ’’**ન્તિઆદિ. **અતિક્કમ્મ વદન્તે**તિ અઞ્ઞમઞ્ઞં અતિક્કમિત્વા અતિમઞ્ઞિત્વા વદન્તે. **બહું ભાસિસ્સતી**તિ ધમ્મં કથેન્તો કો વિપુલં કત્વા કથેસ્સતિ. **અસહિતન્તિ** પુબ્બેનાપરં નસહિતં હેતુપમાવિરહિતં. **અમધુરન્તિ** ન મધુરં ન કણ્ણસુખં ન પેમનીયં. **લહુઞ્ઞેવ ઉટ્ઠાતિ** અપ્પવત્તનેન ફૂલટ્ઠાનં વિય તસ્સ કથનં.

ઓવાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. દુતિયઓવાદસુત્તવણ્ણના

૧૫૦. ઓકપ્પનસદ્ધાતિ સદ્ધેય્યવત્થું ઓગાહિત્વા ‘‘એવમેત’’ન્તિ કપ્પનસદ્ધા. **કુસલધમ્મજાનનપઞ્ઞા**તિ અનવજ્જધમ્માનં સબ્બસો જાનનપઞ્ઞા. **પરિહાનન્તિ** સબ્બાહિ સમ્પત્તીહિ પરિહાનં. ન હિ કલ્યાણમિત્તરહિતસ્સ કાચિ સમ્પત્તિ નામ અત્થીતિ.

દુતિયઓવાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. તતિયઓવાદસુત્તવણ્ણના

૧૫૧. પુબ્બેતિ પઠમબોધિયં. **એતરહી**તિ તતો પચ્છિમે કાલે. **કારણપટ્ઠપને**તિ કારણારમ્ભે. **તેસુ** વુત્તગુણયુત્તેસુ **થેરેસુ. તસ્મિન્તિ** તસ્મિં યથાવુત્તગુણયુત્તે પુગ્ગલે. **એવં સક્કારે કયિરમાને**તિ ‘‘ભદ્દકો વતાયં ભિક્ખૂ’’તિ આદરજાતેહિ ભિક્ખૂહિ સક્કારે કયિરમાને. **ઇમે** સબ્રહ્મચારી. ‘‘એહિ ભિક્ખૂ’’તિ તં ભિક્ખું અત્તનો મુખાભિમુખં કરોન્તા વદન્તિ. **યઞ્હિ તન્તિ** એત્થ **તન્તિ** નિપાતમત્તં **ઉપદ્દવો**તિ વુચ્ચતિ અનત્થજનનતો. પત્થયતિ ભજતિ બજ્ઝતીતિ **પત્થના**, અભિસઙ્ગોતિ આહ **‘‘અભિપત્થનાતિ અધિમત્તપત્થના’’**તિ.

તતિયઓવાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. ઝાનાભિઞ્ઞસુત્તવણ્ણના

૧૫૨. યાવદેવાતિ ઇમિના સમાનત્થં ‘‘યાવદે’’તિ ઇદં પદન્તિ આહ **‘‘યાવદે આકઙ્ખામીતિ યાવદેવ ઇચ્છામી’’**તિ. યદિચ્છકં ઝાનસમાપત્તીસુ વસીભાવદસ્સનત્થં તદેતં આરદ્ધં. **વિત્થારિતમેવ**, તસ્મા તત્થ વિત્થારિતમેવ ગહેતબ્બન્તિ અધિપ્પાયો. **આસવાનં ખયા**તિ આસવાનં ખયહેતુ અરિયમગ્ગેન સબ્બસો આસવાનં ખેપિતત્તા. **અપચ્ચયભૂતન્તિ** આરમ્મણપચ્ચયભાવેન અપચ્ચયભૂતં.

ઝાનાભિઞ્ઞસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ઉપસ્સયસુત્તવણ્ણના

૧૫૩. લાભસક્કારહેતુપિ એકચ્ચે ભિક્ખૂ ભિક્ખુનુપસ્સયં ગન્ત્વા ભિક્ખુનિયો ઓવદન્તિ, એવમેવં અયં પન થેરો ન લાભસક્કારહેતુ ભિક્ખુનુપસ્સયગમનં યાચતિ, અથ કસ્માતિ આહ **‘‘કમ્મટ્ઠાનત્થિકા’’**તિઆદિ. એસો હિ આનન્દત્થેરો ઉસ્સુક્કાપેત્વા પટિપત્તિગુણં દસ્સેન્તો યસ્મા તા ભિક્ખુનિયો ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનિકા, તસ્મા પઞ્ચન્નં

ઉપાદાનક્ખન્ધાનં ઉદયબ્બયાદિપકાસનિયા ધમ્મકથાય વિપસ્સનાપટિપત્તિસમ્પદં દસ્સેસિ. અનિચ્ચાદિલક્ખણાનિ ચેવ ઉદયબ્બયાદિકે ચ સમ્મા દસ્સેસિ. હત્થેન ગહેત્વા વિય પચ્ચક્ખતો દસ્સેસિ. **સમાદપેસી**તિ તત્થ લક્ખણારમ્મણિકવિપસ્સનં સમાદપેસિ. યથા વીથિપટિપન્નો હુત્વા પવત્તતિ, એવં **ગણ્હાપેસિ**. **સમુત્તેજેસી**તિ વિપસ્સનાય આરદ્ધાય સઙ્ખારાનં ઉદયબ્બયાદીસુ ઉપટ્ઠહન્તેસુ યથાકાલં પગ્ગહસમુપેક્ખણેહિ બોજ્ઝઙ્ગાનં અનુપવત્તનેન ભાવનામજ્ઝિમવીથિં પાપેત્વા યથા વિપસ્સનાઞાણં સુપ્પસન્નં હુત્વા વહતિ, એવં ઇન્દ્રિયાનં વિસદભાવકરણેન વિપસ્સનાચિત્તં સમ્મા ઉત્તેજેસિ, નિબ્બાનવસેન વા સમાદપેસિ. **સમ્પહંસેસી**તિ તથા પવત્તિયમાનાય વિપસ્સનાય સમપ્પવત્તભાવનાવસેન ઉપરિ લદ્ધબ્બભાવનાવસેન ચિત્તં સમ્પહંસેસિ, લદ્ધસ્સાદવસેન સુટ્ઠુ તોસેસિ. એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

મનુતે પરિઞ્ઞાદિવસેન સચ્ચાનિ બુજ્ઝતીતિ **મુનિ**. **તે**તિ તં. ઉપયોગત્થે હિ ઇદં સામિવચનં. **ઉત્તરી**તિ ઉપરિ, તવ યથાભૂતસભાવતો પરતોતિ અત્થો. પક્ખપતિતો અગતિગમનં **અતિરેકઓકાસો**. **ઉપપરિક્ખી**તિ અનુવિચ્ચ નિવારકો ન બહુમતો. **બુદ્ધપટિભાગો** થેરો. ‘‘બાલા ભિક્ખુની દુબ્ભાસિતં આહા’’તિ અવત્વા ‘‘ખમથ, ભન્તે’’તિ વદન્તેન પક્ખપાતેન વિય વુત્તં હોતીતિ આહ ‘‘**એકા ભિક્ખુની ન વારિતા**’’તિઆદિ.

ચુતા સલિઙ્ગતો નટ્ઠા, દેસન્તરપક્કમેન અદસ્સનં ન ગતા. **કણ્ટકસાખા વિયા**તિ કુરણ્ટકઅપામગ્ગકણ્ટકલસિકાહિ સાખા વિય.

ઉપસ્સયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. ચીવરસુત્તવણ્ણના

૧૫૪. રાજગહસ્સ દક્ખિણભાગે ગિરિ દક્ખિણાગિરિ ણ-કારે અ-કારસ્સ દીઘં કત્વા, તસ્સ દક્ખિણભાગે જનપદોપિ ‘‘**દક્ખિણાગિરી**’’તિ વુચ્ચતિ, ‘‘ગિરિતો દક્ખિણભાગો’’તિ કત્વા. **એકદિવસેના**તિ એકેન દિવસેન ઉપ્પબ્બાજેસું તેસં સદ્ધાપબ્બજિતાભાવતો.

યત્થ ચત્તારો વા ઉત્તરિ વા ભિક્ખૂ અકપ્પિયનિમન્તનં સાદિયિત્વા પઞ્ચન્નં ભોજનાનં અઞ્ઞતરં ભોજનં એકતો પટિગ્ગણ્હિત્વા ભુઞ્જન્તિ, એતં ગણભોજનં નામ, તં તિણ્ણં ભિક્ખૂનં ભુઞ્જિતું વટ્ટતીતિ ‘‘**તિકભોજનં પઞ્ઞત્ત**’’ન્તિ વચનેન ગણભોજનં પટિક્ખિત્તન્તિ વુત્તં હોતિ. તયો અત્થવસે પટિચ્ચ અનુઞ્ઞાતત્તાપિ ‘‘**તિકભોજન**’’ન્તિ વદન્તિ.

‘‘દુમ્મઙ્કૂનં નિગ્ગહો એવ પેસલાનં ફાસુવિહારો’’તિ ઇદં એકં અઙ્ગં. તેનેવાહ ‘‘**દુમ્મઙ્કૂનં નિગ્ગહેનેવા**’’તિઆદિ. ‘‘યથા દેવદત્તો…પે॰… સઙ્ઘં ભિન્દેય્યુ’’ન્તિ **ઇમિના કારણેન** તિકભોજનં પઞ્ઞત્તં.

અથ કિઞ્ચરહીતિ અથ કસ્મા ત્વં અસમ્પન્નગણં બન્ધિત્વા ચરસીતિ અધિપ્પાયો. અસમ્પન્નાય પરિસાય ચારિકાચરણં કુલાનુદ્દયાય ન હોતિ, કુલાનં ઘાતિતત્તાતિ અધિપ્પાયેન થેરો ‘‘**સસ્સઘાતં મઞ્ઞે ચરસી**’’તિઆદિમવોચ.

સોધેન્તો તસ્સા અતિવિય પરિસુદ્ધભાવદસ્સનેન. **ઉદ્દિસિતું ન જાનામિ** તથા ચિત્તસ્સેવ અનુપ્પન્નપુબ્બત્તા. **કિઞ્ચનં** કિલેસવત્થુ. સઙ્ગહેતબ્બખેત્તવત્થુ **પલિબોધો**, આલયો અપેક્ખા. **ઓકાસાભાવતો**તિ બહુકિચ્ચકરણીયતાય કુસલકિરિયાય ઓકાસાભાવતો. **સન્નિપાતટ્ઠાનતો**તિ સઙ્કેતં કત્વા વિય કિલેસરજાનં તત્થ સન્નિજ્ઝપવત્તનતો.

સિક્ખત્તયબ્રહ્મચરિયન્તિ અધિસીલસિક્ખાદિસિક્ખત્તયસઙ્ગહં બ્રહ્મં સેટ્ઠં ચરિયં. ખણ્ડાદિભાવાપાદનેન **અખણ્ડં કત્વા**. લક્ખણવચનઞ્હેતં. કિઞ્ચિ સિક્ખેકદેસં અસેસેત્વા એકન્તેનેવ પરિપૂરેતબ્બતાય **એકન્તપરિપુણ્ણં**. ચિત્તુપ્પાદમત્તમ્પિ સંકિલેસમલં અનુપ્પાદેત્વા અચ્ચન્તમેવ વિસુદ્ધં કત્વા પરિહરિતબ્બતાય **એકન્તપરિસુદ્ધં**. તતો એવ સઙ્ખં વિય લિખિતન્તિ **સઙ્ખલિખિતં**. તેનાહ "**લિખિતસઙ્ખસદિસ**"ન્તિ. દાઠિકાપિ તગ્ગહણેનેવ ગહેત્વા ''મસ્સુ''ત્વેવ વુત્તં, ન એત્થ કેવલં મસ્સુયેવાતિ અત્થો. કસાયેન રત્તાનિ **કાસાયાનિ**.

વઙ્ગસાટકોતિ વઙ્ગદેસે ઉપ્પન્નસાટકો. **એસા**તિ મહાકસ્સપત્થેરો. **અભિનીહારતો પટ્ઠાય** પણિધાનતો પભુતિ, અયં ઇદાનિ વુચ્ચમાના. અગ્ગસાવકદ્વયં ઉપાદાય તતિયત્તા "**તતિયસાવક**"ન્તિ વુત્તં. **અટ્ઠસટ્ઠિભિક્ખુસતસહસ્સ**ન્તિ ભિક્ખૂનં સતસહસ્સઞ્ચેવ સટ્ઠિસહસ્સાનિ ચ અટ્ઠ ચ સહસ્સાનિ.

અયઞ્ચ અયઞ્ચ ગુણોતિ સીલતો પટ્ઠાય યાવ અગ્ગફલા ગુણોતિ કિત્તેન્તો મહાસમુદ્દં પૂરયમાનો વિય કથેસિ.

કોલાહલન્તિ દેવતાહિ નિબ્બત્તિતો કોલાહલો.

ખુદ્દકાદિવસેન **પઞ્ચવણ્ણા**. **તરણં વા હોતુ મરણં વા**તિ મહોઘં ઓગાહન્તો પુરિસો વિય મચ્છેરસમુદ્દં ઉત્તરન્તો **પચ્છાપિ...પે॰... પાદમૂલે ઠપેસિ** ભગવતો ધમ્મદેસનાય મચ્છેરપહાનસ્સ કથિતત્તા.

સત્થુ ગુણા કથિતા નામ હોન્તીતિ વુત્તં "**સત્થુ ગુણે કથેન્તસ્સા**"તિ. **તતો પટ્ઠાયા**તિ તદા સત્થુ સમ્મુખા ધમ્મસ્સવનતો પટ્ઠાય.

તથાગતમઞ્ચસ્સાતિ તથાગતસ્સ પરિભોગમઞ્ચસ્સ. **દાનં દત્વા** બ્રાહ્મણસ્સ **પુરોહિતટ્ઠાને ઠપેસિ**. **તાદિસસ્સેવ** સેટ્ઠિનો **ધીતા હુત્વા**.

અદિન્નવિપાકસ્સાતિ પુબ્બે કતૂપચિતસ્સ સબ્બસો ન દિન્નવિપાકસ્સ. **તસ્સ કમ્મસ્સા**તિ તસ્સ પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ પત્તે પિણ્ડપાતં છિન્દિત્વા કલલપૂરણકમ્મસ્સ. તસ્મિંયેવ અત્તભાવે **સત્તસુ ઠાનેસુ** દુગ્ગન્ધસરીરતાય **પટિનિવત્તિતા**. **ઇટ્ઠકપન્તી**તિ સુવણ્ણિટ્ઠકપન્તિ. **ઘટનિટ્ઠકાયા**તિ તસ્સ પન્તિયં પઠમં ઠપિતઇટ્ઠકાય સદ્ધિં ઘટેતબ્બઇટ્ઠકાય ઊના હોતિ. **ભદ્દકે કાલે**તિ ઈદિસિયા ઇટ્ઠકાય ઇચ્છિતકાલેયેવ આગતાસિ. **તેન બન્ધનેના**તિ તેન સિલેસસમ્બન્ધેન.

ઓલમ્બકાતિ મુત્તામણિમયા ઓલમ્બકા. **પુઞ્ઞ**ન્તિ નત્થિ નો પુઞ્ઞં તં, યં નિમિત્તં યં કારણા ઇતો સુખુમતરસ્સ પટિલાભો સિયાતિ અત્થો. **પુઞ્ઞનિયામેના**તિ પુઞ્ઞાનુભાવસિદ્ધેન નિયામેન. સો ચ **અસ્સ** બારાણસિરજ્જં દાતું કતોકાસો.

ફુસ્સરથન્તિ મઙ્ગલરથં. ઉણ્હીસં વાલબીજની ખગ્ગો મણિપાદુકા સેતચ્છત્તન્તિ **પઞ્ચવિધં રાજકકુધભણ્ડં** . સેતચ્છત્તં વિસું ગહિતં. દિબ્બવત્થં સાદિયિતું પુઞ્ઞાનુભાવચોદિતો ''નનુ તાતા થૂલ''ન્તિઆદિમાહ.

પઞ્ચ ચઙ્કમનસતાનીતિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દેન આદિઅત્થેન અગ્ગિસાલાદીનિ પબ્બજિતસારુપ્પટ્ઠાનાનિ સઙ્ગણ્હાતિ.

સાધુકીળિતન્તિ અરિયાનં પરિનિબ્બુતટ્ઠાને કાતબ્બસક્કારં વદતિ.

નપ્પમજ્જિ નિરોગા અય્યાતિ પુચ્છિતાકારદસ્સનં. **પરિનિબ્બુતા દેવા**તિ દેવી પટિવચનં અદાસિ. **પટિયાદેત્વા**તિ નિય્યાતેત્વા. **સમણકપબ્બજ્જ**ન્તિ સમિતપાપેહિ અરિયેહિ અનુટ્ઠાતબ્બપબ્બજ્જં. સો હિ રાજા પચ્ચેકબુદ્ધાનં વેસસ્સ દિટ્ઠત્તા ‘‘ઇદમેવ ભદ્દક’’ન્તિ તાદિસંયેવ લિઙ્ગં ગણ્હિ.

તત્થેવાતિ બ્રહ્મલોકેયેવ. વીસતિમે વસ્સે સમ્પત્તેતિ આહરિત્વા સમ્બન્ધો. બ્રહ્મલોકતો આગન્ત્વા નિબ્બત્તત્તા બ્રહ્મચરિયાધિકારસ્સ ચિરકાલં સઙ્ગહિતત્તા ‘‘**એવરૂપં કથં મા કથેથા**’’તિઆદિમાહ.

વીસતિ ધરણાનિ ‘‘નિક્ખ’’ન્તિ વદન્તિ. અલભન્તો ન વસામીતિ સઞ્ઞાપેસ્સામીતિ સમ્બન્ધો.

ઇત્થાકરોતિ ઇત્થિરતનસ્સ ઉપ્પત્તિટ્ઠાનં. **અય્યધીતા**તિ અમ્હાકં અય્યસ્સ ધીતા, ભદ્દકાપિલાનીતિ અત્થો. પસાદરૂપેન નિબ્બિસિટ્ઠતાય ‘‘મહાગીવ’’ન્તિ પટિમાય સદિસભાવમાહ. તેનાહ ‘‘**અય્યધીતાયા**’’તિઆદિ.

સમાનપણ્ણન્તિ સદિસપણ્ણં, કુમારસ્સ કુમારિયા ચ વુત્તન્તપણ્ણં. **ઇતો ચ એત્તો ચા**તિ તે પુરિસા સમાગમટ્ઠાનતો મગધરટ્ઠે મહાતિત્થગામં મદ્દરટ્ઠે સાગલનગરઞ્ચ ઉદ્દિસ્સ પક્કમન્તા અઞ્ઞમઞ્ઞં વિસ્સજ્જેન્તા નામ હોન્તીતિ ‘‘ઇતો ચ એત્તો ચ પેસેસુ’’ન્તિ વુત્તા.

પુપ્ફદામન્તિ હત્થિહત્થપ્પમાણં પુપ્ફદામં. **તાનિ** પુપ્ફદામાનિ. **તે**તિ ઉભો ભદ્દા ચેવ પિપ્પલિકુમારો ચ. **લોકામિસેના**તિ ગેહસ્સિતપેમેન, કામસ્સાદેનાતિ અત્થો. **અસંસટ્ઠા**તિ ન સંસટ્ઠા . વિચારયિંસુ ઘટે જલન્તેન વિય પદીપેન અજ્ઝાસયેન સમુજ્જલન્તેન વિમોક્ખબીજેન સમુસ્સાહિતચિત્તા. **યન્તબદ્ધાની**તિ સસ્સસમ્પાદનત્થં તત્થ તત્થ ઇટ્ઠકદ્વારકવાટયોજનવસેન યન્તબદ્ધઉદકનિક્ખમનતુમ્બાનિ. **કમ્મન્તો**તિ કસિકમ્મકરણટ્ઠાનં. **દાસગામા**તિ દાસાનં વસનગામા.

ઓસાપેત્વાતિ પક્ખિપિત્વા. **આકપ્પકુત્તવસેના**તિ આકારવસેન કિરિયાવસેન ચ. **અનનુચ્છવિક**ન્તિ પબ્બજિતવેસસ્સ અનનુરૂપં. **તસ્સ મત્થકે**તિ દ્વેધાપથસ્સ દ્વિધાભૂતટ્ઠાને.

એતેસં સઙ્ગહં કાતું વટ્ટતીતિ નિસીદીતિ સમ્બન્ધો. સા પન સત્થુ તત્થ નિસજ્જા એદિસીતિ દસ્સેતું ‘‘**નિસીદન્તો પના**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ યા બુદ્ધાનં અપરિમિતકાલસઙ્ગહિતા અચિન્તેય્યાપરિમેય્યપુઞ્ઞસમ્ભારૂપચયનિબ્બત્તા નિરૂપિતસભાવબુદ્ધગુણવિજ્જોતિતા લક્ખણાનુબ્યઞ્જનસમુજ્જલા બ્યામપ્પભાકેતુમાલાલઙ્કતા સભાવસિદ્ધતાય અકિત્તિમા રૂપકાયસિરી, તંયેવ મહાકસ્સપસ્સ અદિટ્ઠપુબ્બં પસાદસંવડ્ઢનત્થં અનિગ્ગહેત્વા નિસિન્નો ભગવા ‘‘બુદ્ધવેસં ગહેત્વા...પે॰... નિસીદી’’તિ વુત્તો. અસીતિહત્થં પદેસં બ્યાપેત્વા પવત્તિયા ‘‘અસીતિહત્થા’’તિ વુત્તા. **સતસાખો**તિ બહુસાખો અનેકસાખો. **સુવણ્ણવણ્ણો અહોસિ** નિરન્તરં બુદ્ધરસ્મીહિ સમન્તતો સમોકિણ્ણત્તા. **એવં** વુત્તપ્પકારેન **વેદિતબ્બા**.

રાજગહં નાળન્દન્તિ ચ સામિઅત્થે ઉપયોગવચનં અન્તરાસદ્દયોગતોતિ આહ ‘‘**રાજગહસ્સ નાળન્દાય ચા**’’તિ. **ન હિ મે ઇતો અઞ્ઞેન સત્થારા ભવિતું સક્કા** દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થેહિ સત્તાનં યથારહં અનુસાસનસમત્થસ્સ અઞ્ઞસ્સ સદેવકે અભાવતો. **ન હિ મે ઇતો અઞ્ઞેન સુગતેન ભવિતું સક્કા** સોભનગમનગુણગણયુત્તસ્સ અઞ્ઞસ્સ અભાવતો. **ન હિ મે ઇતો અઞ્ઞેન સમ્માસમ્બુદ્ધેન ભવિતું સક્કા** સમ્મા સબ્બધમ્માનં સયમ્ભુઞાણેન અભિસમ્બુદ્ધસ્સ અભાવતો. **ઇમિના**તિ ‘‘સત્થા મે, ભન્તે’’તિ ઇમિના વચનેન.

અજાનમાનોવ સબ્બઞ્ઞેય્યન્તિ અધિપ્પાયો. **સબ્બચેતસા**તિ સબ્બઅજ્ઝત્તિકઙ્ગપરિપુણ્ણચેતસા. **સમન્નાગત**ન્તિ સમ્પન્નં સમ્મદેવ અનુ અનુ આગતં ઉપગતં. **ફલેય્યા**તિ વિદાલેય્ય. **વિલય**ન્તિ વિનાસં.

એવં સિક્ખિતબ્બન્તિ ઇદાનિ વુચ્ચમાનાકારેન. હિરોત્તપ્પસ્સ બહલતા નામ વિપુલતાતિ આહ "**મહન્ત**"ન્તિ. **પઠમતરમેવા**તિ પગેવ ઉપસઙ્કમનતો. તથા અતિમાનપહીનો અસ્સ, હિરિઓત્તપ્પં યથા સણ્ઠાતિ. **કુસલસન્નિસ્સિત**ન્તિ અનવજ્જધમ્મનિસ્સિતં. **અટ્ઠિક**ન્તિ તેન ધમ્મેન અટ્ઠિકં. આદિતો પટ્ઠાય યાવ પરિયોસાના સવનચિત્તં ''સબ્બચેતો''તિ અધિપ્પેતન્તિ આહ "**ચિત્તસ્સ થોકમ્પિ બહિ ગન્તું અદેન્તો**"તિ. તેન સમોધાનં દસ્સેતિ. **સબ્બેન...પે૦... સમન્નાહરિત્વા** આરમ્ભતો પભુતિ યાવ દેસના નિપ્ફન્ના, તાવ અન્તરન્તરા પવત્તેન સબ્બેન સમન્નાહારચિત્તેન ધમ્મંયેવ સમન્નાહરિત્વા. **ઠપિતસોતો**તિ ધમ્મે નિહિતસોતો. **ઓદહિત્વા**તિ અપિહિતં કત્વા. **પઠમજ્ઝાનવસેના**તિ ઇદં અસુભેસુ તસ્સેવ ઇજ્ઝતો, ઇતરત્થઞ્ચ સુખસમ્પયુત્તતા વુત્તા.

સંસારસાગરે પરિબ્ભમન્તસ્સ ઇણટ્ઠાને તિટ્ઠન્તિ કિલેસા આસવસભાવાપાદનતોતિ આહ "**સરણોતિ સકિલેસો**"તિ. **ચત્તારો હિ પરિભોગા**તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં વિસુદ્ધિમગ્ગતં સંવણ્ણનાસુ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. એત્થ ચ ભગવા પઠમં ઓવાદં થેરસ્સ બ્રાહ્મણજાતિકત્તા જાતિમાનપહાનત્થમભાસિ, દુતિયં બાહુસચ્ચં નિસ્સાય ઉપ્પજ્જનકઅહંકારપહાનત્થં, તતિયં ઉપધિસમ્પત્તિં નિસ્સાય ઉપ્પજ્જનકઅત્તસિનેહપહાનત્થં. **અટ્ઠમે દિવસે**તિ ભગવતા સમાગતદિવસતો અટ્ઠમે દિવસે.

મગ્ગતો ઓક્કમનં પઠમતરં ભગવતા સમાગતદિવસેયેવ અહોસિ. યદિ અરહત્તાધિગમો પચ્છા, અથ કસ્મા પાળિયં પગેવ સિદ્ધં વિય વુત્તન્તિ આહ "**દેસનાવારસ્સા**"તિઆદિ. ''સત્તાહમેવ ખ્વાહં, આવુસો સરણો, રટ્ઠપિણ્ડં ભુઞ્જિ''ન્તિ વત્વા અવસરપ્પત્તં અરહત્તં પવેદેન્તો ''અટ્ઠમિયા અઞ્ઞા ઉદપાદી''તિ આહ. અયમેત્થ દેસનાવારસ્સ આગમો. તતો પરં ભગવતા અત્તનો કતં અનુગ્ગહં ચીવરપરિવત્તનં દસ્સેન્તો ''અથ ખો, આવુસો''તિઆદિમાહ.

અન્તન્તેનાતિ ચતુગ્ગુણં કત્વા પઞ્ઞત્તાય સઙ્ઘાટિયા અન્તન્તેન. **જાતિપંસુકૂલિકેન...પે૦... ભવિતું વટ્ટતી**તિ એતેન પુબ્બે જાતિઆરઞ્ઞકગ્ગહણેન ચ તેરસ ધુતઙ્ગા ગહિતા એવાતિ દટ્ઠબ્બં. **અનુચ્છવિકં કાતુ**ન્તિ અનુરૂપં પટિપત્તિં પટિપજ્જિતું. થેરો પારુપીતિ સમ્બન્ધો.

ભગવતો ઓવાદં ભગવતો વા ધમ્મકાયં નિસ્સાય ઉરસ્સ વસેન જાતોતિ **ઓરસો**. ભગવતો વા ધમ્મસરીરસ્સ મુખતો સત્તતિંસબોધિપક્ખિયતો જાતો. તેનેવ ધમ્મજાતધમ્મનિમ્મિતભાવોપિ સંવણ્ણિતોતિ દટ્ઠબ્બો. ઓવાદધમ્મો એવ સત્થારા દાતબ્બતો થેરેન આદાતબ્બતો **ઓવાદધમ્મદાયાદો**, ઓવાદધમ્મદાયજ્જોતિ અત્થો, તં અરહતીતિ. એસ નયો સેસપદેસુપિ.

''પબ્બજ્જા ચ પરિસોધિતા''તિ વત્વા તસ્સા સમ્મદેવ સોધિતભાવં બ્યતિરેકમુખેન દસ્સેતું, "**આવુસો, યસ્સા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **એવ**ન્તિ યથા અહં લભિં, એવં સો સત્થુ સન્તિકા લભતીતિ યોજના. **સીહનાદં નદિતુ**ન્તિ એત્થાપિ સીહનાદનદના નામ દેસનાવ, થેરો સત્થારા અત્તનો કતાનુગ્ગહમેવ અનન્તરસુત્તે વુત્તનયેન ઉલ્લિઙ્ગેતિ, ન અઞ્ઞથા. ન હિ મહાથેરો કેવલં અત્તનો ગુણાનુભાવં વિભાવેતિ. **સેસ**ન્તિ યં ઇધ અસંવણ્ણિતં. **પુરિમનયેનેવા**તિ અનન્તરસુત્તે વુત્તનયેનેવ.

ચીવરસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨. પરંમરણસુત્તવણ્ણના

૧૫૫. યથા અતીતકપ્પે અતીતાસુ જાતીસુ કમ્મકિલેસવસેન આગતો, તથા એતરહિપિ આગતોતિ **તથાગતો**, યથા યથા વા પન કમ્મં કતૂપચિતં, તથા તં તં અત્તભાવં આગતો ઉપગતો ઉપપન્નોતિ **તથાગતો**, સત્તોતિ આહ ''**તથાગતોતિ સત્તો**''તિ. **એત**ન્તિ ''એવં હોતિ ભવતિ તિટ્ઠતિ સસ્સતિસમ''ન્તિ એવં પવત્તં દિટ્ઠિગતં. **અત્થસન્નિસ્સિતં ન હોતી**તિ દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થતો સુખન્તિ પસત્થસન્નિસ્સિતં ન હોતિ. **આદિબ્રહ્મચરિયક**ન્તિ એત્થ મગ્ગબ્રહ્મચરિયં અધિપ્પેતં તસ્સ પધાનભાવતો. તસ્સ પન એતં દિટ્ઠિગતં આદિપટિપદામત્તં ન હોતિ અનુપકારકત્તા વિલોમનતો ચ. તતો એવ ઇતરબ્રહ્મચરિયસ્સપિ અનિસ્સયોવ. સેસં વુત્તનયેન વેદિતબ્બં.

પરંમરણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૩. સદ્ધમ્મપ્પતિરૂપકસુત્તવણ્ણના

૧૫૬. આજાનાતિ હેટ્ઠિમમગ્ગેહિ ઞાતમરિયાદં અનતિક્કમિત્વાવ જાનાતિ પટિવિજ્ઝતીતિ **અઞ્ઞા**, અગ્ગમગ્ગપઞ્ઞા. અઞ્ઞસ્સ અયન્તિ **અઞ્ઞા**, અરહત્તફલં. તેનાહ ''**અરહત્તે**''તિ.

ઓભાસેતિ ઓભાસનિમિત્તં. ''ચિત્તં વિકમ્પતી''તિ પદદ્વયં આનેત્વા સમ્બન્ધો. **ઓભાસે**તિ વિસયભૂતે. ઉપક્કિલેસેહિ ચિત્તં વિકમ્પતીતિ યોજના. તેનાહ ''**યેહિ ચિત્તં પવેધતી**''તિ. સેસેસુપિ એસેવ નયો.

ઉપટ્ઠાનેતિ સતિયં. **ઉપેક્ખાય ચા**તિ વિપસ્સનુપેક્ખાય ચ. એત્થ ચ વિપસ્સનાચિત્તસમુટ્ઠાનસન્તાનવિનિમુત્તં પભાસનં રૂપાયતનં **ઓભાસો**. **ઞાણા**દયો વિપસ્સનાચિત્તસમ્પયુત્તાવ. સકસકકિચ્ચે સવિસેસો હુત્વા પવત્તો **અધિમોક્ખો** સદ્ધાધિમોક્ખો. **ઉપટ્ઠાનં** સતિ. **ઉપેક્ખા**તિ આવજ્જનુપેક્ખા. સા હિ આવજ્જનચિત્તસમ્પયુત્તા ચેતના. આવજ્જનઅજ્ઝુપેક્ખનવસેન પવત્તિયા ઇધ ''આવજ્જનુપેક્ખા''તિ વુચ્ચતિ. પુન **ઉપેક્ખાયા**તિ વિપસ્સનુપેક્ખાવ અનેન સમજ્ઝત્તતાય એવં વુત્તા. **નિકન્તિ** નામ વિપસ્સનાય નિકામના અપેક્ખા. સુખુમતરકિલેસો વા સિયા દુવિઞ્ઞેય્યો.

ઇમાનિ દસ ઠાનાનીતિ ઇમાનિ ઓભાસાદીનિ ઉપક્કિલેસુપ્પત્તિયા ઠાનાનિ ઉપક્કિલેસવત્થૂનિ. **પઞ્ઞા યસ્સ પરિચિતા**તિ યસ્સ પઞ્ઞા પરિચિતવતી યાથાવતો જાનાતિ. ''ઇમાનિ નિસ્સાય અદ્ધા મગ્ગપ્પત્તો ફલપ્પત્તો અહ''ન્તિ પવત્તઅધિમાનો **ધમ્મુદ્ધચ્ચં** ધમ્મૂપનિસ્સયો વિક્ખેપો. તત્થ કુસલો હિ તં યાથાવતો જાનન્તો **ન ચ** તત્થ **સમ્મોહં ગચ્છતિ**.

અધિગમસદ્ધમ્મપ્પતિરૂપકં નામ અનધિગતે અધિગતમાનિભાવાવહત્તા. યદગ્ગેન વિપસ્સનાઞાણસ્સ ઉપક્કિલેસો, તદગ્ગેન પટિપત્તિસદ્ધમ્મપ્પતિરૂપકોતિપિ સક્કા વિઞ્ઞાતું. **ધાતુકથા**તિ મહાધાતુકથં વદતિ. **વેદલ્લપિટક**ન્તિ વેતુલ્લપિટકં. તં નાગભવનતો આનીતન્તિ વદન્તિ. વાદભાસિતન્તિ અપરે. **અબુદ્ધવચનં** બુદ્ધવચનેન વિરુજ્ઝનતો. ન હિ સમ્બુદ્ધો પુબ્બાપરવિરુદ્ધં વદતિ. તત્થ સલ્લં ઉપટ્ઠપેન્તિ કિલેસવિનયં ન સન્દિસ્સતિ, અઞ્ઞદત્થુ કિલેસુપ્પત્તિયા પચ્ચયો હોતીતિ.

અવિક્કયમાનન્તિ વિક્કયં અગચ્છન્તં. **ત**ન્તિ સુવણ્ણભણ્ડં.

ન સક્ખિંસુ ઞાણસ્સ અવિસદભાવતો. એસ નયો ઇતો પરેસુપિ.

ઇદાનિ ‘‘ભિક્ખૂ પટિસમ્ભિદાપ્પત્તા અહેસુ’’ન્તિઆદિના વુત્તમેવ અત્થં કારણતો વિભાવેતું પુન ‘‘**પઠમબોધિયં હી**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **પટિપત્તિં પૂરયિંસૂ**તિ અતીતે કદા તે પટિસમ્ભિદાવહં પટિપત્તિં પૂરયિંસુ? પઠમબોધિકાલિકા ભિક્ખૂ. ન હિ અત્તસમ્માપણિધિયા પુબ્બેકતપુઞ્ઞતાય ચ વિના તાદિસં ભવતિ. એસ નયો ઇતો પરેસુપિ. **તદા પટિપત્તિસદ્ધમ્મો અન્તરહિતો નામ ભવિસ્સતી**તિ એતેન અરિયમગ્ગેન આસન્ના એવ પુબ્બભાગપટિપદા પટિપત્તિસદ્ધમ્મોતિ દસ્સેતિ.

દ્વીસૂતિ સુત્તાભિધમ્મપિટકેસુ અન્તરહિતેસુપિ. **અનન્તરહિતમેવ** અધિસીલસિક્ખાયં ઠિતસ્સ ઇતરસિક્ખાદ્વયસમુટ્ઠાપિતતો. **કિં કારણા**તિ કેન કારણેન, અઞ્ઞસ્મિં ધમ્મે અન્તરહિતે અઞ્ઞતરસ્સ ધમ્મસ્સ અનન્તરધાનં વુચ્ચતીતિ અધિપ્પાયો. **પટિપત્તિયા પચ્ચયો હોતિ** અનવસેસતો પટિપત્તિક્કમસ્સ પરિદીપનતો. **પટિપત્તિ અધિગમસ્સ** પચ્ચયો વિસેસલક્ખણપટિવેધભાવતો. **પરિયત્તિયેવ પમાણં** સાસનસ્સ ઠિતિયાતિ અધિપ્પાયો.

નનુ ચ સાસનં ઓસક્કિતં પરિયત્તિયા વત્તમાનાયાતિ અધિપ્પાયો. **અનારાધકભિક્ખૂ**તિ સીલમત્તસ્સપિ ન આરાધકો દુસ્સીલો. **ઇમસ્મિ**ન્તિ ઇમસ્મિં પાતિમોક્ખે. **વત્તન્તા**તિ ‘‘સીલં અકોપેત્વા ઠિતા અત્થી’’તિ પુચ્છિ.

એતેસૂતિ એવં મહન્તેસુ સકલં લોકં અજ્ઝોત્થરિતું સમત્થેસુ ચતૂસુ મહાભૂતેસુ. **તસ્મા**તિ યસ્મા અઞ્ઞેન કેનચિ અતિમહન્તેનપિ સદ્ધમ્મો ન અન્તરધાયતિ, સમયન્તરેન પન વત્તબ્બમેવ નત્થિ, તસ્મા. **એવમાહા**તિ ઇદાનિ વુચ્ચમાનાકારં વદતિ.

આદાનં આદિ, આદિ એવ **આદિક**ન્તિ આહ ‘‘**આદિકેનાતિ આદાનેના**’’તિ. **હેટ્ઠાગમનીયા**તિ અધોભાગગમનીયા, અપાયદુક્ખસ્સ સંસારદુક્ખસ્સ ચ નિબ્બત્તકાતિ અત્થો. **ગારવરહિતા**તિ ગરુકારરહિતા. પતિસ્સયનં નીચભાવેન પતિબદ્ધવુત્તિતા, પતિસ્સો પતિસ્સયોતિ અત્થતો એકં, સો એતેસં નત્થીતિ આહ ‘‘**અપ્પતિસ્સાતિ અપ્પતિસ્સયા અનીચવુત્તિકા**’’તિ. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

સદ્ધમ્મપ્પતિરૂપકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સારત્થપ્પકાસિનિયા સંયુત્તનિકાય-અટ્ઠકથાય

કસ્સપસંયુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના સમત્તા.

૬. લાભસક્કારસંયુત્તં

૧. પઠમવગ્ગો

૧. દારુણસુત્તવણ્ણના

૧૫૭. થદ્ધોતિ કક્ખળો અનિદ્દસ્સ પદાનતો. **ચતુપચ્ચયલાભો**તિ ચતુન્નં પચ્ચયાનં પટિલાભો. **સક્કારો**તિ તેહિયેવ પચ્ચયેહિ સુસઙ્ખતેહિ પૂજના, સો પન અત્થતો સમ્પત્તિયેવાતિ આહ “**તેસંયેવ...પે૦... લાભો**”તિ. **વણ્ણઘોસો**તિ ગુણકિત્તના. અન્તરાયસ્સ અનતિવત્તનતો **અન્તરાયિકો** અનત્થાવહત્તા.

દારુણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. બળિસસુત્તવણ્ણના

૧૫૮. બળિસેન ચરતિ, તેન વા જીવતીતિ **બાળિસિકો**. તેનાહ “**બળિસં ગહેત્વા ચરમાનો**”તિ. **આમિસગતન્તિ** આમિસૂપગતં આમિસપતિતં. તેનાહ “**આમિસમક્ખિત**”ન્તિ. ભિન્નાધિકરણાનમ્પિ બાહિરત્થસમાસો હોતેવાતિ આહ “**આમિસે ચક્ખુદસ્સન**”ન્તિ. અયો વુચ્ચતિ સુખં, તબ્બિધુરતાય **અનયો**, દુક્ખન્તિ આહ “**દુક્ખં પત્તો**”તિ. **અસ્સા**તિ એતેન. કત્તુઅત્થે હિ એતં સામિવચનં. યથા કિલેસા વત્તન્તિ, એવં પવત્તમાનો પુગ્ગલો કિલેસવિપ્પયોગો ન હોતીતિ વુત્તં “**યથા કિલેસમારસ્સ કામો, એવં કત્તબ્બો**”તિ.

બળિસસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩-૪. કુમ્મસુત્તાદિવણ્ણના

૧૫૯-૧૬૦. અટ્ઠિકચ્છપા વુચ્ચન્તિ યેસં કપાલમત્થકે તિખિણા અટ્ઠિકોટિ હોતિ, તેસં સમૂહો **અટ્ઠિકચ્છપકુલં**. મચ્છકચ્છપાદીનં સરીરે લમ્બન્તી પપતતીતિ **પપતા**, વુચ્ચમાનાકારો અયકણ્ટકો. **અયકોસકે**તિ અયોમયકોસકે. **કણ્ણિકસલ્લસણ્ઠાનો**તિ અત્તનિકાપનસલ્લસણ્ઠાનો. **અયકણ્ટકો**તિ અયોમયવઙ્કકણ્ટકો. **નિક્ખમતિ** એત્થ અથાવરતો. પવેસિતમત્તો હિ સો. **ઇદાનિ ત્વં** ‘‘અમ્હાક’’ન્તિ ન વત્તબ્બો. **ઇતો અનન્તરસુત્તે**તિ ચતુત્થસુત્તમાહ.

કુમ્મસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. મીળ્હકસુત્તવણ્ણના

૧૬૧. મીળ્હકાતિ એવં ઇત્થિલિઙ્ગવસેન વુચ્ચમાના. **ગૂથપાણકા**તિ ગૂથભક્ખપાણકા. **અન્તો**તિ કુચ્છિયં.

મીળ્હકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. અસનિસુત્તવણ્ણના

૧૬૨. ''ઇમે લાભસક્કારં અનાહરન્તા જિઘચ્છાદિદુક્ખં પાપુણન્તૂ''તિ એવં ન સત્તાનં દુક્ખકામતાય એવમાહાતિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. **અનન્તદુક્ખં અનુભોતિ** અપરાપરં ઉપ્પજ્જનકઅકુસલચિત્તાનં બહુભાવતો.

અસનિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. દિદ્ધસુત્તવણ્ણના

૧૬૩. અચ્છવિસયુત્તાતિ વા દિદ્ધે ગતેન **ગતદિદ્ધેન**. તેનાહ ''**વિસમક્ખિતેના**''તિ.

દિદ્ધસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. સિઙ્ગાલસુત્તવણ્ણના

૧૬૪. જરસિઙ્ગાલોત્વેવ વુચ્ચતિ સરીરસોભાય અભાવતો. સરીરસ્સ ઉગ્ગતકણ્ટકત્તા **ઉક્કણ્ટકેન નામ. કુટતી**તિ ફલતિ ભિજ્જતિ.

સિઙ્ગાલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. વેરમ્ભસુત્તવણ્ણના

૧૬૫. કાયં ન રક્ખતિ નામ છબ્બીસતિયા સારુપ્પાનં પરિચ્ચજનતો. **વાચં ન રક્ખતિ નામ** રાગસામન્તા ચ કોધસામન્તા ચ યાવ નિચ્છારણતો.

વેરમ્ભસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. સગાથકસુત્તવણ્ણના

૧૬૬. ''**યસ્સ સક્કરિયમાનસ્સા**''તિ એત્થ **અસક્કારેન ચૂભયન્તિ** અસક્કારેન ચ ઉભયઞ્ચ, કદાચિ સક્કારેન, કદાચિ અસક્કારેન કદાચિ ઉભયેનાતિ અત્થો. તેનાહ ''**અસક્કારેના**''તિઆદિ. સતતવિહારાનં સમ્પત્તિયા **સાતતિકો**તિ આહ ''**અરહત્ત...પે૦... સુખુમદિટ્ઠી**''તિઆદિ. તથા હિ સા ''વજિરૂપમઞાણ''ન્તિ વુચ્ચતિ. **આગતત્તા**તિ ફલસમાપત્તિં સમાપજ્જિતું તસ્સા પુબ્બપરિકમ્મં ઉપગતત્તા.

સગાથકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઠમવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દુતિયવગ્ગો

૧-૨. સુવણ્ણપાતિસુત્તાદિવણ્ણના

૧૬૭-૧૬૮. ચાલેતું ન સક્કોતિ સીલપબ્બતસન્નિસ્સિતત્તા. **અઞ્ઞં વા કિચ્ચં કરોતિ** પગેવ સીલસ્સ છડ્ડિતત્તા. તતિયાદીસુ અપુબ્બં નત્થિ.

સુવણ્ણપાતિસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દુતિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. તતિયવગ્ગો

૧. માતુગામસુત્તવણ્ણના

૧૭૦. યં વિસભાગવત્થુ પુરિસસ્સ ચિત્તં પરિયાદાય ઠાતું સક્કોતીતિ વુચ્ચતિ, તતો વિસેસતો લાભસક્કારોવ સત્તાનં ચિત્તં પરિયાદાય ઠાતું સક્કોતીતિ દસ્સેન્તો ભગવા ''ન તસ્સ, ભિક્ખવે''તિઆદિમવોચાતિ દસ્સેન્તો ''**ન તસ્સા**''તિઆદિમાહ.

માતુગામસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. કલ્યાણીસુત્તવણ્ણના

૧૭૧. દુતિયં ઉત્તાનમેવ, તસ્સેવ અત્થસ્સ કેવલં જનપદકલ્યાણીવસેન વુત્તં.

કલ્યાણીસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩-૬. એકપુત્તકસુત્તાદિવણ્ણના

૧૭૨-૧૭૫. સદ્ધાતિ અરિયમગ્ગેન આગતસદ્ધા અધિપ્પેતાતિ આહ ''**સોતાપન્ના**''તિ.

એકપુત્તકસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. તતિયસમણબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના

૧૭૬. એવમાદીતિ **આદિ**-સદ્દેન બાહુસચ્ચસંવરસીલાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **લાભસક્કારસ્સ સમુદયં** ઉપ્પત્તિકારણં સમુદયસચ્ચવસેન દુક્ખસચ્ચસ્સ ઉપ્પત્તિહેતુતાવસેન.

તતિયસમણબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. છવિસુત્તવણ્ણના

૧૭૭. લાભસક્કારસિલોકો નરકાદીસુ નિબ્બત્તેન્તોતિ ઇદં તન્નિસ્સયં કિલેસગણં સન્ધાયાહ. **નિબ્બત્તેન્તો**તિ નિબ્બત્તાપેન્તો. **ઇમં મનુસ્સઅત્તભાવં નાસેતિ** મનુસ્સત્તં પુન નિબ્બત્તિતું અપ્પદાનવસેન. **તસ્મા**તિ દુગ્ગતિનિબ્બત્તાપનતો ઇધ મરણદુક્ખાવહનતો ચ.

છવિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. રજ્જુસુત્તવણ્ણના

૧૭૮. ખરા ફરુસા છવિઆદીનિ છિન્દને સમત્થા.

રજ્જુસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ભિક્ખુસુત્તવણ્ણના

૧૭૯. તં સન્ધાયાતિ દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારસ્સ ઓકાસાભાવં સન્ધાય.

ભિક્ખુસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

તતિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ચતુત્થવગ્ગો

૧-૪. ભિન્દિસુત્તાદિવણ્ણના

૧૮૦-૧૮૩. દેવદત્તો સગ્ગે વા નિબ્બત્તેય્યાતિઆદિ પરિકપ્પવચનં. ન હિ પચ્ચેકબોધિયં નિયતગતિકો અન્તરા મગ્ગફલાનિ અધિગન્તું ભબ્બોતિ. **સો**તિ અનવજ્જધમ્મો. **અસ્સા**તિ દેવદત્તસ્સ. **સમુચ્છેદમગમા** કતૂપચિતસ્સ મહતો પાપધમ્મસ્સ બલેન તસ્મિં અત્તભાવે સમુચ્છેદભાવતો, ન અચ્ચન્તાય. અકુસલં નામેતં અબલં, કુસલં વિય ન મહાબલં, તસ્મા તસ્મિંયેવ અત્તભાવે તાદિસાનં પુગ્ગલાનં અતેકિચ્છતા, અઞ્ઞથા સમ્મત્તનિયામો વિય મિચ્છત્તનિયામો અચ્ચન્તિકો સિયા. યદિ એવં વટ્ટખાણુકજોતના કથન્તિ? આસેવનાવસેન, તસ્મા યથા ''સકિં નિમુગ્ગો નિમુગ્ગો એવ બાલો''તિ વુત્તં, એવં વટ્ટખાણુકજોતના. યાદિસે હિ પચ્ચયે પટિચ્ચ પુગ્ગલો તં દસ્સનં ગણ્હિ, તથા ચ પટિપન્નો, પુન અચિન્તપ્પતિવત્તે પચ્ચયે પતિતતો સીસુક્ખિપનમસ્સ ન હોતીતિ ન વત્તબ્બં.

ભિન્દિસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. અચિરપક્કન્તસુત્તવણ્ણના

૧૮૪. કાલે સમ્પત્તેતિ ગબ્ભસ્સ પરિપાકગતત્તા વિજાયનકાલે સમ્પત્તે. **પોત**ન્તિ અસ્સતરિયા પુત્તં. **એત**ન્તિ ''ગબ્ભો અસ્સતરિં યથા''તિ એતં વચનં.

અચિરપક્કન્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. પઞ્ચરથસતસુત્તવણ્ણના

૧૮૫. અભિહરીયતીતિ અભિહારો, ભત્તંયેવ અભિહારો **ભત્તાભિહારો**તિ આહ ''**અભિહરિતબ્બં ભત્ત**''ન્તિ. **મચ્છપિત્ત**ન્તિ વાળમચ્છપિત્તં. **પક્ખિપેય્યુ**ન્તિ ઉરગાદિના ઓસિઞ્ચેય્યું.

પઞ્ચરથસતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭-૧૩. માતુસુત્તાદિવણ્ણના

૧૮૬-૧૮૭. માતુપિ હેતૂતિ અત્તનો માતુયા ઉપ્પન્નઅનત્થાવહસ્સ પહાનહેતુપિ. **ઇતો પરેસૂ**તિ ''પિતુપિ હેતૂ''તિ એવમાદીસુ.

માતુસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સારત્થપ્પકાસિનિયા સંયુત્તનિકાય-અટ્ઠકથાય

લાભસક્કારસંયુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના સમત્તા.

૭. રાહુલસંયુત્તં

૧. પઠમવગ્ગો

૧-૮. ચક્ખુસુત્તાદિવણ્ણના

૧૮૮-૧૯૫. એકવિહારીતિ ચતૂસુપિ ઇરિયાપથેસુ એકાકી હુત્વા વિહરન્તો. **વિવેકટ્ઠો**તિ વિવિત્તટ્ઠો, તેનાહ "**નિસ્સદ્દો**"તિ. **સતિયા અવિપ્પવસન્તો**તિ સતિયા અવિપ્પવાસેન ઠિતો, સબ્બદા અવિજહનવસેન પવત્તો. **આતાપીતિ વીરિયસમ્પન્નો**તિ સબ્બસો કિલેસાનં આતાપનપરિતાપનવસેન પવત્તવીરિયસમઙ્ગીભૂતો. **પહિતત્તો**તિ તસ્મિં વિસેસાધિગમે પેસિતચિત્તો, તત્થ નિન્નો તપ્પબ્ભારોતિ અત્થો. **હુત્વા અભાવાકારેના**તિ ઉપ્પત્તિતો પુબ્બે અવિજ્જમાનો પચ્ચયસમવાયેન હુત્વા ઉપ્પજ્જિત્વા ભઙ્ગુપરમસઙ્ખાતેન અભાવાકારેન. **અનિચ્ચન્તિ** નિચ્ચધુવતાભાવતો. **ઉપ્પાદવયવન્તતાયા**તિ ખણે ખણે ઉપ્પજ્જિત્વા નિરુજ્ઝનતો. **તાવકાલિકતાયા**તિ તક્ખણિકતાય. **વિપરિણામકોટિયા**તિ વિપરિણામવન્તતાય. ચક્ખુઞ્હિ ઉપાદાય વિકારાપજ્જનેન વિપરિણમન્તં વિનાસં પટિપીળં પાપુણાતિ. **નિચ્ચપટિક્ખેપતો**તિ નિચ્ચતાય પટિક્ખિપિતબ્બતો લેસમત્તસ્સપિ અનુપલબ્ભનતો. **દુક્ખમનટ્ઠેના**તિ નિરન્તરદુક્ખતાય દુક્ખેન ખમિતબ્બતો. **દુક્ખવત્થુકટ્ઠેના**તિ નાનપ્પકારદુક્ખાધિટ્ઠાનતો. **સતતસમ્પીળનટ્ઠેના**તિ અભિણ્હતાપસભાવતો. **સુખપટિક્ખેપેના**તિ સુખભાવસ્સ પટિક્ખિપિતબ્બતો. **તણ્હાગાહો** મમંકારભાવતો. **માનગાહો** અહંકારભાવતો. **દિટ્ઠિગાહો** ''અત્તા મે''તિ વિપલ્લાસભાવતો. **વિરાગવસેના**તિ વિરાગગ્ગહણેન. તથા **વિમુત્તિવસેના**તિ વિમુત્તિગ્ગહણેન.

પસાદાવ ગહિતા દ્વારભાવપ્પત્તસ્સ અધિપ્પેતત્તા. **સમ્મસનચારચિત્તં** દ્વારભૂતમનોતિ અધિપ્પાયો.

છટ્ઠે આરમ્મણે **તેભૂમકધમ્મા** સમ્મસનચારસ્સ અધિપ્પેતત્તા. યથા પઠમસુત્તે પઞ્ચ પસાદા ગહિતા, ન સસમ્ભારચક્ખુઆદયો, એવં તતિયસુત્તે ન પસાદવત્થુકચિત્તમેવ ગહિતં. ન તંસમ્પયુત્તા ધમ્મા. એવઞ્હિ અવધારણં સાત્થકં હોતિ અઞ્ઞથા તેન અપનેતબ્બસ્સ અભાવતો. **સબ્બત્થા**તિ સબ્બેસુ ચતુત્થસુત્તાદીસુ. **જવનપ્પત્તા**તિ જવનચિત્તસંયુત્તા.

ચક્ખુસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. ધાતુસુત્તવણ્ણના

૧૯૬. આકાસધાતુ રૂપપરિચ્છેદતાય રૂપપરિયાપન્નન્તિ અધિપ્પાયેન "**સેસાહિ રૂપ**"ન્તિ વુત્તં. **નામરૂપન્તિ** તેભૂમકં નામં રૂપઞ્ચ કથિતં.

ધાતુસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ખન્ધસુત્તવણ્ણના

૧૯૭. સબ્બસઙ્ગાહિકપરિચ્છેદેનાતિ ધમ્મસઙ્ગણ્હનપરિયાયેન. ઇધાતિ ઇમસ્મિં સુત્તે. **તેભૂમકાતિ ગહેતબ્બા** સમ્મસનચારસ્સ અધિપ્પેતત્તા.

ખન્ધસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઠમવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દુતિયવગ્ગો

૧૧. અનુસયસુત્તવણ્ણના

૨૦૦. દુતિયવગ્ગે **અત્તનો**તિ આયસ્મા રાહુલો અત્તનો સવિઞ્ઞાણકં કાયં દસ્સેતિ. **પરસ્સા**તિ પરસ્સ અવિઞ્ઞાણકકાયં દસ્સેતિ. પરસન્તાને વા અરૂપે ધમ્મે અગ્ગહેત્વા રૂપકાયમેવ ગણ્હન્તો વદતિ. અપરે ‘‘અસઞ્ઞસત્તાનં અત્તભાવં સન્ધાય તથા વુત્ત’’ન્તિ વદન્તિ. **પુરિમેના**તિ ‘‘ઇમસ્મિં સવિઞ્ઞાણકે કાયે’’તિ ઇમિના પદેન. **પચ્છિમેના**તિ ‘‘બહિદ્ધા’’તિ ઇમિના પદેન. **એતે કિલેસા**તિ એતે દિટ્ઠિતણ્હામાનસઞ્ઞિતા કિલેસા. **એતેસુ વત્થૂસૂ**તિ અજ્ઝત્તબહિદ્ધાવત્થૂસુ. **સમ્મ**...**પે**૦... **પસ્સતી**તિ પુબ્બભાગે વિપસ્સનાઞાણેન સમ્મસનવસેન, મગ્ગક્ખણે અભિસમયવસેન સુટ્ઠુ અત્તપચ્ચક્ખેન ઞાણેન પસ્સતિ.

અનુસયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨. અપગતસુત્તવણ્ણના

૨૦૧. ‘‘અહમેત’’ન્તિ અહંકારાદીનં અનવસેસપ્પહાનેન અચ્ચન્તમેવ **અપગતં**.

અપગતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દુતિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દ્વીસૂતિ પઠમવગ્ગાદીસુ. દેસનાય અસેક્ખભૂમિયા દેસિતત્તા **અસેક્ખભૂમિ કથિતા. પઠમો**તિ પઠમવગ્ગો ‘‘સાધુ મે, ભન્તે, ભગવા’’તિઆદિના **આયાચન્તસ્સ, દુતિયો અનાયાચન્તસ્સ** થેરસ્સ અજ્ઝાસયવસેન કથિતો. **વિમુત્તિપરિપાચનીયધમ્મા** નામ વિવટ્ટસન્નિસ્સિતા સદ્ધિન્દ્રિયાદયો. તેન પન વિપસ્સનાય કથિતત્તા કથિતા એવાતિ. તંતંદેસનાનુસારેન હિ થેરો તે ધમ્મે પરિપાકં પાપેસિ. તથા હિ ભગવા દુતિયવગ્ગં અનાયાચિતોપિ દેસેસિ.

સારત્થપ્પકાસિનિયા સંયુત્તનિકાય-અટ્ઠકથાય

રાહુલસંયુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના સમત્તા.

૮. લક્ખણસંયુત્તં

૧. પઠમવગ્ગો

૧. અટ્ઠિસુત્તવણ્ણના

૨૦૨. **આયસ્મા ચ લક્ખણો**તિઆદીસુ ‘‘કો નામાયસ્મા લક્ખણો, કસ્મા ચ ‘લક્ખણો’તિ નામં અહોસિ, કો ચાયસ્મા મોગ્ગલ્લાનો, કસ્મા ચ સિતં પાત્વાકાસી’’તિ તં સબ્બં પકાસેતું ‘‘**ટ્વાય**’’ન્તિઆદિ આરદ્ધં. **લક્ખણસમ્પન્નેના**તિ પુરિસલક્ખણસમ્પન્નેન.

ઈસં હસિતં ‘‘સિત’’ન્તિ વુચ્ચતીતિ આહ ‘‘**મન્દહસિત**’’ન્તિ. **અટ્ઠિસઙ્ખલિક**ન્તિ નયિદં અવિઞ્ઞાણકં અટ્ઠિસઙ્ખલિકમત્તં, અથ ખો એકો પેતોતિ આહ ‘‘**પેતલોકે નિબ્બત્ત**’’ન્તિ. **એતે અત્તભાવા**તિ પેતત્તભાવા. **ન આપાથં આગચ્છન્તી**તિ દેવત્તભાવા વિય ન આપાથં આગચ્છન્તિ પકતિયા. તેસં પન રુચિયા આપાથં આગચ્છેય્યું મનુસ્સાનં. દુક્ખાભિભૂતાનં અનાથભાવદસ્સનપદટ્ઠાના કરુણાતિ આહ ‘‘**કારુઞ્ઞે કત્તબ્બે**’’તિ. અત્તનો ચ સમ્પત્તિં બુદ્ધઞાણસ્સ ચ સમ્પત્તિન્તિ પચ્ચેકં સમ્પત્તિસદ્દો યોજેતબ્બો. તદુભયં વિભાવેતું ‘‘**તં હી**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ અત્તનો સમ્પત્તિં અનુસ્સરિત્વા સિતં પાત્વાકાસીતિ પદં આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. **ધમ્મધાતૂ**તિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં સન્ધાય વદતિ. **ધમ્મધાતૂ**તિ વા ધમ્માનં સભાવો.

ઇતરોતિ લક્ખણત્થેરો. **ઉપપત્તી**તિ જાતિ. ઉપપત્તિસીસેન હિ તથારૂપં અત્તભાવં વદતિ. **લોહતુણ્ડકેહી**તિ લોહમયેહેવ તુણ્ડકેહિ. **ચરન્તી**તિ આકાસેન ગચ્છન્તિ. **અચ્છરિયં વતા**તિ ગરહચ્છરિયં નામેતં. **ચક્ખુભૂતા**તિ સમ્પત્તદિબ્બચક્ખુકા, લોકસ્સ ચક્ખુભૂતાતિ એવં વા એત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

યત્રાતિ હેતુઅત્થે નિપાતોતિ આહ ‘‘**યત્રાતિ કારણવચન**’’ન્તિ. અઞ્ઞત્ર હિ ‘‘યત્ર હિ નામા’’તિ અત્થો વુચ્ચતિ. **અપ્પમાણે સત્તનિકાયે** તે ચ ખો વિભાગેન કામભવાદિભેદે ભવે, નિરયાદિભેદા ગતિયો, નાનત્તકાયનાનત્તસઞ્ઞિઆદિવિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો, તથારૂપે સત્તાવાસે ચ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણઞ્ચ મે ઉપનેતું **પચ્ચક્ખં કરોન્તેન**.

ગોઘાતકોતિ ગુન્નં અભિણ્હં હનનકો. તેનાહ ‘‘**વધિત્વા વધિત્વા**’’તિ. **તસ્સા**તિ ગુન્નં વધકકમ્મસ્સ. **અપરાપરિયકમ્મસ્સા**તિ અપરાપરિયવેદનીયકમ્મસ્સ. બલવતા ગોઘાતકકમ્મેન વિપાકે દીયમાને અલદ્ધોકાસં અપરાપરિયવેદનીયં તસ્મિં વિપક્કવિપાકે ઇદાનિ લદ્ધોકાસં ‘‘**અવસેસકમ્મ**’’ન્તિ વુત્તં. **પટિસન્ધી**તિ પાપકમ્મજનિતા પટિસન્ધિ. **કમ્મસભાગતાયા**તિ કમ્મસદિસભાવેન. **આરમ્મણસભાગતાયા**તિ આરમ્મણસ્સ સભાગભાવેન સદિસભાવેન. યાદિસે હિ આરમ્મણે પુબ્બે તં કમ્મં તસ્સ ચ વિપાકો પવત્તો, તાદિસેયેવ આરમ્મણે ઇદં કમ્મં ઇમસ્સ વિપાકો ચ પવત્તોતિ કત્વા વુત્તં ‘‘**તસ્સેવ કમ્મસ્સ વિપાકાવસેસેના**’’તિ. ભવતિ હિ તંસદિસેપિ તબ્બોહારો યથા ‘‘સો એવ તિત્તિરો, તાનિયેવ ઓસધાની’’તિ. **નિમિત્તં અહોસી**તિ પુબ્બે કતૂપચિતસ્સ પેતૂપપત્તિનિબ્બત્તનવસેન કતોકાસસ્સ તસ્સ કમ્મસ્સ નિમિત્તભૂતં ઇદાનિ તથા ઉપટ્ઠહન્તં તસ્સ વિપાકસ્સ નિમિત્તં આરમ્મણં અહોસિ. **સો**તિ ગોઘાતકો. **અટ્ઠિસઙ્ખલિકપેતો જાતો** કમ્મસરિક્ખકવિપાકતાવસેન.

અટ્ઠિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. પેસિસુત્તવણ્ણના

૨૦૩. ગોમંસપેસિયો કત્વાતિ ગાવિં વધિત્વા વધિત્વા ગોમંસં ફાલેત્વા પેસિયો કત્વા. **સુક્ખાપેત્વા**તિ કાલન્તરં ઠપનત્થં સુક્ખાપેત્વા. સુક્ખાપિયમાનાનં મંસપેસીનઞ્હિ વલ્લૂરસમઞ્ઞા.

પેસિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. પિણ્ડસુત્તવણ્ણના

૨૦૪. નિપ્પક્ખચમ્મેતિ વિગતપક્ખચમ્મે.

૪. નિચ્છવિસુત્તવણ્ણના

૨૦૫. ઉરબ્ભે હનતીતિ **ઓરબ્ભિકો. એળકે**તિ અજે.

૫. અસિલોમસુત્તવણ્ણના

૨૦૬. નિવાપપુટ્ઠેતિ અત્તના દિન્નનિવાપેન પોસિતે. **અસિના વધિત્વા વધિત્વા** વિક્કિણન્તો.

૬. સત્તિસુત્તવણ્ણના

૨૦૭. એકં મિગન્તિ એકં દીપકમિગં.

૭. ઉસુલોમસુત્તવણ્ણના

૨૦૮. કારણાહીતિ યાતનાહિ. **ગત્વા**તિ કમ્મટ્ઠાનં ગત્વા.

૮. સૂચિલોમસુત્તવણ્ણના

૨૦૯. સુણોતિ પૂરેતીતિ **સૂતો**, અસ્સદમકાદિકો.

૯. દુતિયસૂચિલોમસુત્તવણ્ણના

૨૧૦. પેસુઞ્ઞૂપસંહારવસેન ઇતો સુતં અમુત્ર, અમુત્ર વા સુતં ઇધ સૂચેતીતિ **સૂચકો**. અનયબ્યસનં પાપેસિ મનુસ્સેતિ સમ્બન્ધો.

૧૦. કુમ્ભણ્ડસુત્તવણ્ણના

૨૧૧. વિનિચ્છયામચ્ચોતિ રઞ્ઞા અટ્ટકરણે ઠપિતો વિનિચ્છયમહામત્તો. સો હિ ગામજનકાયં કૂટેતિ વઞ્ચેતીતિ **ગામકૂટકો**તિ વુચ્ચતિ. કેચિ ''તાદિસો એવ ગામજેટ્ઠકો ગામકૂટકો''તિ વદન્તિ. **સમેન ભવિતબ્બં**, ''ધમ્મટ્ઠો''તિ વત્તબ્બતો. રહસ્સઞ્ઞે નિસીદનવસેન **વિસમા નિસજ્જાવ અહોસિ**.

કુમ્ભણ્ડસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઠમવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દુતિયવગ્ગો

૧. સસીસકસુત્તવણ્ણના

૨૧૨. કુસન્તોતિ થેય્યાય કુસન્તો.

૩. નિચ્છવિત્થિસુત્તવણ્ણના

૨૧૪. માતુગામો સસ્સામિકો **અત્તનો ફસ્સે અનિસ્સરો**. **વટ્ટિત્વા**તિ ભસ્સિત્વા અપરં ગન્ત્વા.

૪. મઙ્ગુલિત્થિસુત્તવણ્ણના

૨૧૫. મઙ્ગનવસેન ઉલતીતિ **મઙ્ગુલિ**, વિરૂપબીભચ્છભાવેન પવત્તતીતિ અત્થો. તેનાહ “**વિરૂપં દુદ્દસિકં બીભચ્છ**”ન્તિ.

૫. ઓકિલિનીસુત્તવણ્ણના

૨૧૬. ઉદ્ધં ઉદ્ધં અગ્ગિના પક્કસરીરતાય **ઉપ્પક્કં**. હેટ્ઠતો પગ્ઘરણવસેન કિલિન્નસરીરતાય **ઓકિલિની**. ઇતો ચિતો ચ અઙ્ગારસમ્પરિકિણ્ણતાય **ઓકિરિની**. તેનાહ “**સા કિરા**”તિઆદિ. **અઙ્ગારચિતકે**તિ અઙ્ગારસઞ્ચયે. **સરીરતો પગ્ઘરન્તિ** અસુચિદુગ્ગન્ધજેગુચ્છાનિ સેદગતાનિ. **તસ્સ કિર રઞ્ઞો**તિ તસ્સ કાલિઙ્ગસ્સ રઞ્ઞો. **નાટકિની**તિ નચ્ચે અધિકતા ઇત્થી. **સેદ**ન્તિ સેદનં, તાપનન્તિ અત્થો.

ઓકિલિનીસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. અસીસકસુત્તવણ્ણના

૨૧૭. અસીસકં કબન્ધં હુત્વા નિબ્બત્તિ કમ્માયૂહનકાલે તથા નિમિત્તગ્ગહણપરિચયતો.

૭-૧૧. પાપભિક્ખુસુત્તાદિવણ્ણના

૨૧૮-૨૨૨. લામકભિક્ખૂતિ હીનાચારતાય લામકો, ભિક્ખુવેસતાય, ભિક્ખાહારેન જીવનતો ચ ભિક્ખુ. **ચિત્તકેળિ**ન્તિ ચિત્તરુચિયં તં તં કીળન્તો. **અયમેવા**તિ ભિક્ખુવત્થુસ્મિં વુત્તનયો એવ.

પાપભિક્ખુસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સારત્થપ્પકાસિનિયા સંયુત્તનિકાય-અટ્ઠકથાય

લક્ખણસંયુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના સમત્તા.

૯. ઓપમ્મસંયુત્તં

૧. કૂટસુત્તવણ્ણના

૨૨૩. **કૂટં ગચ્છન્તી**તિ કૂટચ્છિદ્દસ્સ અનુપવિસનવસેન કૂટં ગચ્છન્તિ. યા ચ ગોપાનસિયો ગોપાનસન્તરગતા, તાપિ કૂટં આહચ્ચ ઠાનેન **કૂટઙ્ગમા**. દુવિધાપિ કૂટે સમોસરણા. **કૂટસ્સ સમુગ્ઘાતેન** વિનાસેન ભિજ્જનેન. **અવિજ્જાય સમુગ્ઘાતેના**તિ અવિજ્જાય અચ્ચન્તમેવ અપ્પવત્તિયા. તેન ચ મોક્ખધમ્માધિગમેન તદનુરૂપધમ્માધિગમો દસ્સિતો. **અપ્પમત્તા**તિ પન ઇમિના તસ્સ ઉપાયો દસ્સિતો.

કૂટસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. નખસિખસુત્તવણ્ણના

૨૨૪. **એવં અપ્પકા** યથા નખસિખાય આરોપિતપંસુ, સુગતિસંવત્તનિયસ્સ કમ્મસ્સ અપ્પકત્તા **એવં દેવેસુપી**તિ હીનૂદાહરણવસેન વુત્તં. અપ્પતરા હિ સત્તા યે દેવેસુ જાયન્તિ, તઞ્ચ ખો કામદેવેસુ. ઇતરેસુ પન વત્તબ્બમેવ નત્થિ.

નખસિખસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. કુલસુત્તવણ્ણના

૨૨૫. **વિધંસયન્તિ** વિહેઠયન્તિ. **વડ્ઢિતા**તિ ભાવનાપારિપૂરિવસેન પરિબ્રૂહિતા. **પુનપ્પુનં કતા**તિ ભાવનાય બહુલીકરણેન અપરાપરં પવત્તિતા **યુત્તયાનં વિય કતા**તિ યથા યુત્તં આજઞ્ઞરથં છેકેન સારથિના અધિટ્ઠિતં યથારુચિ પવત્તતિ, એવં યથારુચિ પવત્તિયા ગમિતા. **પતિટ્ઠાનટ્ઠેના**તિ અધિટ્ઠાનટ્ઠેન. **વત્થુ વિય કતા** સબ્બસો ઉપક્કિલેસવિસોધનેન સુવિસોધિતમરિયાદં વિય કતા. **અધિટ્ઠિતા**તિ પટિપક્ખદૂરીભાવતો સુભાવિતભાવેન અવિકમ્પનેય્યતાય ઠપિતા . **સમન્તતો ચિતા**તિ સબ્બભાગેન ભાવનૂપચયં ગમિતા. તેનાહ ''**સુવડ્ઢિતા**''તિ . **સુટ્ઠુ સમારદ્ધા**તિ મેત્તાભાવનાય મત્થકપ્પત્તિયા સમ્મદેવ સમ્પાદિતા.

કુલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ઓક્ખાસુત્તવણ્ણના

૨૨૬. **મહામુખઉક્ખલીનન્તિ** મહામુખાનં મહન્તકોળુમ્બાનં સતં. **પણીતભોજનભરિતાનન્તિ** સપ્પિમધુસક્કરાદીહિ ઉપનીતપણીતભોજનેહિ પરિપુણ્ણાનં. **તસ્સા**તિ પાઠસ્સ. **ગોદુહનમત્તન્તિ** ગોદોહનવેલામત્તં. તં પન કિત્તકં અધિપ્પેતન્તિ આહ ''**ગાવિયા**''તિઆદિ. **સબ્બસત્તેસુ હિતફરણન્તિ** અનોધિસોમેત્તાભાવનમાહ – મેત્તચિત્તં અપ્પનાપ્પત્તં ભાવેતું સક્કોતીતિ અધિપ્પાયો. તમ્પિ તતો યથાવુત્તદાનતો **મહપ્ફલતરન્તિ**.

ઓક્ખાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. સત્તિસુત્તવણ્ણના

૨૨૭. અગ્ગે પહરિત્વાતિ તિણ્હફલસત્તિયા અગ્ગે હત્થેન વા મુટ્ઠિના વા પહારં દત્વા. **કપ્પાસવટ્ટિં વિયા**તિ પહતકપ્પાસપિણ્ડં વિય. **નિય્યાસવટ્ટિં વિયા**તિ ફલસઞ્ઞાનં નિય્યાસપિણ્ડં વિય. **એકતો કત્વા**તિ કલિકાદિભાવેન વીસતિંસપિણ્ડાનિ એકજ્ઝં કત્વા. **અલ્લિયાપેન્તો** પિણ્ડં કરોન્તો. **પટિલેણેતી**તિ પટિલીનયતિ નામેતિ. **અલ્લિયાપેન્તો** તે દ્વેપિ ધારા એકતો સમ્ફુસાપેન્તો. **પટિકોટ્ટેતી**તિ પટિપહરતિ. તત્થ ખણ્ડં વિય નિય્યાસો. **કપ્પાસવટ્ટનકરણીયન્તિ** વિહતસ્સ કપ્પાસસ્સ પટિસંહરણવસેન બન્ધનદણ્ડં. **પવત્તેન્તો**તિ કપ્પાસસ્સ સંવેલ્લનવસેન પવત્તેન્તો.

સત્તિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. ધનુગ્ગહસુત્તવણ્ણના

૨૨૮. દળ્હધનુનોતિ થિરતરધનુનો. ઇદાનિ તસ્સ થિરતરભાવં પરિચ્છેદતો દસ્સેતું ''**દળ્હધનૂ**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **દ્વિસહસ્સથામન્તિ** પલાનં દ્વિસહસ્સથામં. વુત્તમેવત્થં પાકટતરં કત્વા દસ્સેતું ''**યસ્સા**''તિઆદિમાહ. તત્થ **યસ્સા**તિ ધનુનો. **આરોપિતસ્સા**તિ જિયં આરોપિતસ્સ. **જિયાબદ્ધો**તિ જિયાય બદ્ધો. પથવિતો મુચ્ચતિ, એતં ''દ્વિસહસ્સથામ''ન્તિ વેદિતબ્બં . **લોહસીસાદીનન્તિ** કાળલોહતમ્બલોહસીસાદીનં. **ભારો**તિ પુરિસભારો, સો પન મજ્ઝિમપુરિસસ્સ વસેન એદિસં તસ્સ બલં દટ્ઠબ્બં. **ઉગ્ગહિતસિપ્પા** ધનુવેદસિક્ખાવસેન. **ચિણ્ણવસીભાવા** લક્ખેસુ અવિરજ્ઝનસરક્ખેપવસેન. કતં રાજકુલાદીસુ ઉપગન્ત્વા અસનં સરક્ખેપો એતેહીતિ **કતૂપસના**તિ આહ ''**રાજકુલાદીસુ દસ્સિતસિપ્પા**''તિ.

''બોધિસત્તો ચત્તારિ કણ્ડાનિ આહરી''તિ વત્વા તમેવ અત્થં વિત્થારતો દસ્સેન્તો ''**તદા કિરા**''તિઆદિમાહ. તત્થ **જવિસ્સામા**તિ ધાવિસ્સામ. **અગ્ગિ ઉટ્ઠહી**તિ સીઘપતનસન્તાપેન ચ સૂરિયરસ્મિસન્તાપસ્સ આસન્નભાવેન ચ ઉસુમા ઉટ્ઠહિ. **પક્ખપઞ્જરેના**તિ પક્ખજાલન્તરેન.

નિવત્તિત્વાતિ ''નિપ્પયોજનમિદં જવન''ન્તિ નિવત્તિત્વા. **પત્તકટાહેન ઓત્થટપત્તો વિયા**તિ પિહિતપત્તો વિય અહોસિ, વેગસા પતનેન નગરસ્સ ઉપરિ આકાસસ્સ નિરિક્ખણં અહોસિ. સઞ્ચારિતત્તા **અનેકહંસસહસ્સસદિસો પઞ્ઞાયિ** સેય્યથાપિ બોધિસત્તસ્સ ધનુગ્ગહકાલે સરકૂટાદિદસ્સને.

દુક્કરન્તિ તસ્સ અદસ્સનં સન્ધાયાહ, ન અત્તનો પતનં. સૂરિયમણ્ડલમ્હિ અતિસીઘેન જવેન ગચ્છન્તમ્પિ પઞ્ઞાસયોજનાયામવિત્થતં અત્તનો વિપુલતાય પભસ્સરતાય ચ સત્તાનં ચક્ખુસ્સ ગોચરભાવં ગચ્છતિ, જવનહંસો પન તાદિસેન સૂરિયેન સદ્ધિં જવેન ગચ્છન્તો ન પઞ્ઞાયેય્ય. તસ્મા વુત્તં ''**ન સક્કા તયા પસ્સિતુ**''ન્તિ. **ચત્તારો** અક્ખણવેધિનો. ગન્ત્વા ગહિતે સોતું ઘણ્ડં પિળન્ધાપેત્વા સયં પુરત્થાભિમુખો નિસિન્નો. પુરત્થિમદિસાભિમુખં ગતકણ્ડં સન્ધાયાહ ''**પઠમકણ્ડેનેવ સદ્ધિં ઉપ્પતિત્વા**''તિ. તે ચત્તારિ કણ્ડાનિ એકક્ખણેયેવ ખિપિંસુ.

આયું સઙ્ખરોતિ એતેનાતિ **આયુસઙ્ખારો**. યથા હિ કમ્મજરૂપાનં પવત્તિ જીવિતિન્દ્રિયપટિબદ્ધા, એવં અત્તભાવસ્સ પવત્તિ તપ્પટિબદ્ધાતિ. બહુવચનનિદ્દેસો પન પાળિયં એકસ્મિં ખણે અનેકસતસઙ્ખસ્સ જીવિતિન્દ્રિયસ્સ

ઉપલબ્ભનતો. **તં** જીવિતિન્દ્રિયં. **તતો** યથાવુત્તદેવતાનં જવતો **સીઘતરં ખીયતિ** ઇત્તરખણત્તા. વુત્તઞ્હેતં –

> ‘‘જીવિતં અત્તભાવો ચ, સુખદુક્ખા ચ કેવલા;
> એકચિત્તસમાયુત્તા, લહુસો વત્તતે ખણો’’તિ. (મહાનિ॰ ૧૦);

ભેદોતિ ભઙ્ગો. **ન સક્કા પઞ્ઞાપેતું** તતોપિ અતિવિય ઇત્તરખણત્તા.

ધનુગ્ગહસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. આણિસુત્તવણ્ણના

૨૨૯. અઞ્ઞે રાજાનો ચ ભાગં ગણ્હન્તા ઇમે વિય દસભાગં ગણ્હન્તીતિ તેસમયં અનુગતિ પઞ્ઞાયતિ. મહાજનસ્સ આનયનતો **આનકો**તિ આહ **‘‘એવંલદ્ધનામો’’**તિ. ઇદાનિ તં આદિતો પટ્ઠાય આગમનાનુક્કમં દસ્સેતું **‘‘હિમવન્તે કિરા’’**તિઆદિમાહ. **કરેણુ**ન્તિ કરેણુકં, હત્થિનિન્તિ અત્થો. **સક્કરિંસૂ**તિ અનત્થપરિહરણવસેન પસત્થૂપહારવસેન ચ પૂજેસું. **ઓતરી**તિ કુળીરદહં પાવિસિ. **પટિક્કમિત્વા** ઠપનવસેન અપક્કમિત્વા **પતિ**.

સુવણ્ણરજતાદિમયન્તિ કિસ્મિઞ્ચિ છિદ્દે સુવણ્ણમયં, કિસ્મિઞ્ચિ રજતમયં, કિસ્મિઞ્ચિ ફલિકમયં **આણિં ઘટયિંસુ** બન્ધિંસુ. પુબ્બે ફરિત્વા તિટ્ઠન્તસ્સ દ્વાદસ યોજનાનિ પમાણો એતસ્સાતિ **દ્વાદસયોજનપ્પમાણો**, સદ્દો. અથસ્સ અનેકસતકાલે ગચ્છન્તે **અન્તોસાલાયમ્પિ દુક્ખેન સુય્યિત્થ** આણિસઙ્ઘાટમત્તત્તા.

ગમ્ભીરાતિ અગાધા દુક્ખોગાળ્હા. સલ્લસુત્તઞ્હિ ‘‘અનિમિત્તમનઞ્ઞાત’’ન્તિઆદિના પાળિવસેન ગમ્ભીરં, ન અત્થગમ્ભીરં. તથા હિ તત્થ તા તા ગાથા દુવિઞ્ઞેય્યરૂપા તિટ્ઠન્તિ, દુવિઞ્ઞેય્યં ઞાણેન દુક્ખોગાહન્તિ કત્વા ‘‘ગમ્ભીર’’ન્તિ વુચ્ચતિ. પુબ્બાપરમ્પેત્થ કાસઞ્ચિ ગાથાનં દુવિઞ્ઞેય્યતાય દુક્ખોગાહમેવ, તસ્મા તં પાળિવસેન ‘‘ગમ્ભીર’’ન્તિ વુત્તં **‘‘પાળિવસેન ગમ્ભીરા સલ્લસુત્તસદિસા’’**તિ. ઇમિના નયેન ‘‘અત્થવસેન ગમ્ભીરા’’તિ એત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. મહાવેદલ્લસુત્તસ્સ અત્થવસેન ગમ્ભીરતા પાકટાયેવ. લોકં ઉત્તરતીતિ લોકુત્તરો, નવવિધઅપ્પમાણધમ્મો, સો અત્થભૂતો એતેસં અત્થીતિ **લોકુત્તરા**. તેનાહ **‘‘લોકુત્તરઅત્થદીપકા’’**તિ. **સત્તસુઞ્ઞતધમ્મમત્તમેવા**તિ સત્તેન અત્તના સુઞ્ઞતં કેવલં ધમ્મમત્તમેવ. **ઉગ્ગહેતબ્બં પરિયાપુણિતબ્બ**ન્તિ ચ લિઙ્ગવચનવિપલ્લાસેન વુત્તન્તિ આહ **‘‘ઉગ્ગહેતબ્બે ચ પરિયાપુણિતબ્બે ચા’’**તિ. **કવિતા**તિ કવિનો કમ્મં કવિકતા. યસ્સ પન યં કમ્મં, તં તેન કતન્તિ વુચ્ચતીતિ આહ **‘‘કવિતાતિ કવીહિ કતા’’**તિ. **ઇતરં** ‘‘કાવેય્યા’’તિ પદં, કબ્બન્તિ વુત્તં હોતિ. ‘‘કબ્બ’’ન્તિ ચ કવિના વુત્તન્તિ અત્થો. તેનાહ **‘‘તસ્સેવ વેવચન’’**ન્તિ. **ચિત્તક્ખરા**તિ વિચિત્રાકારઅક્ખરા. **સાસનતો બહિભૂતા**તિ ન સાસનાવચરા. **તેસં સાવકેહી**તિ ‘‘બુદ્ધાનં સાવકા’’તિ અપઞ્ઞાતાનં યેસં કેસઞ્ચિ સાવકેહિ. **અનુગ્ગય્હમાના**તિ ન ઉગ્ગય્હમાના સવનધારણપરિચયઅત્થૂપપરિક્ખાદિવસેન અનુગ્ગય્હમાના. **અન્તરધાયન્તિ** અદસ્સનં ગચ્છન્તિ.

આણિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. કલિઙ્ગરસુત્તવણ્ણના

૨૩૦. કલિઙ્ગરં વુચ્ચતિ ખુદ્દકદારુખણ્ડં, તં ઉપધાનં એતેસન્તિ **કલિઙ્ગરૂપધાના**. લિચ્છવી પન ખદિરદણ્ડં ઉપધાનં કત્વા તદા વિહરિંસુ. તસ્મા વુત્તં "**ખદિરઘટિકાસૂ**"તિઆદિ. પકતિવિજ્જુસઞ્ઞિતો નત્થિ એતેસં ખણો વિજ્ઝનેતિ **અક્ખણવેધિનો** તતો સીઘતરં વિજ્ઝનતો. ''અક્ખણ''ન્તિ વિજ્જુ વુચ્ચતિ ઇત્તરખણત્તા. અક્ખણોભાસેન લક્ખણવેધકા **અક્ખણવેધિનો**. અનેકધા ભિન્નસ્સ વાલસ્સ વિજ્ઝનેન **વાલવેધિનો**. વાલેકદેસો હિ ઇધ ''વાલો''તિ ગહિતો.

બહુદેવ દિવસભાગં પધાનાનુયોગતો ઉપ્પન્નદરથપરિસ્સમવિનોદનત્થં **ન્હાયિત્વા**. **તે સન્ધાયા**તિ તે તથારૂપે પધાનકમ્મિકભિક્ખૂ સન્ધાય. **ઇદં** ઇદાનિ વુચ્ચમાનં અત્થજાતં **વુત્તં** પોરાણટ્ઠકથાયં. **અયમ્પિ દીપો**તિ તમ્બપણ્ણિદીપમાહ. પધાનાનુયુઞ્જનવેલાય નિવેદનવસેન તત્થ તત્થ એકજ્ઝં પહતઘણ્ડિનિગ્ઘોસેનેવ **એકઘણ્ડિનિગ્ઘોસો**, તત્થ તત્થ પણ્ણસાલાદીસુ વસન્તાનં ભિક્ખૂનં વસેન એકપધાનભૂતો. નાનામુખોતિ અનુરાધપુરસ્સ પચ્છિમદિસાયં એકો વિહારો, **પિલિચ્છિકોળિ**નગરસ્સ પુરત્થિમદિસાયં. ઉભયત્થ પવત્તઘણ્ડિસદ્દા અન્તરાપવત્તઘણ્ડિસદ્દેહિ મિસ્સેત્વા ઓસરન્તિ. **કલ્યાણિયં** પવત્તઘણ્ડિસદ્દો તથા નાગદીપે.

કલિઙ્ગરસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. નાગસુત્તવણ્ણના

૨૩૧. **અતિક્કન્તવેલ**ન્તિ ભત્તાનુમોદનઉપનિસિન્નકથાવેલતો અતિક્કન્તવેલં. **અસમ્ભિન્નેના**તિ સરસમ્પત્તિતો અસમ્ભિન્નેન, સરસ્સ ઉચ્ચારણસમ્પત્તિં અપરિહાપેત્વાતિ અત્થો. અપરિસુદ્ધાસયતાય **નેવ ગુણવણ્ણાય ન ઞાણબલાય હોતિ**. **ત**ન્તિ તં તથા પચ્ચયાનં પરિભુઞ્જનં, તં તથા મિચ્છાપટિપજ્જનં.

નાગસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. બિળારસુત્તવણ્ણના

૨૩૨. **ઘરાનં સન્ધી**તિ ઘરેન ઘરસ્સ સમ્બન્ધટ્ઠાનં. સહ મલેન વત્તતીતિ **સમલં**. ગેહતો ગામતો ચ નિક્ખમનચન્દનિકટ્ઠાનં. **સઙ્કારટ્ઠાન**ન્તિ સઙ્કારકૂટં. કેચિ ''સન્ધિસઙ્કારકૂટટ્ઠાન''ન્તિ વદન્તિ. **વુટ્ઠાન**ન્તિ આપન્નઆપત્તિતો, ન કિલેસતો વુટ્ઠાનં, સુદ્ધન્તે અધિટ્ઠાનં. તં પન યથાઆપન્નાય આપત્તિયા ''દેસના''ત્વેવ વુચ્ચતીતિ આહ "**દેસના પઞ્ઞાયતી**"તિ.

બિળારસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. સિઙ્ગાલસુત્તવણ્ણના

૨૩૩. **એત્તકમ્પી**તિ ઇમિના જરસિઙ્ગાલેન લદ્ધબ્બં ચિત્તસ્સાદમત્તમ્પિ ન લભિસ્સતિ સકલમેવ કપ્પં સબ્બસો અવીચિજાલાહિ નિરન્તરં ઝાયમાનતાય નિચ્ચદુક્ખાતુરભાવતો.

સિઙ્ગાલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨. દુતિયસિઙ્ગાલસુત્તવણ્ણના

२३४. **કતજાનન**ન્તિ કતૂપકારજાનનં. **કતવેદિતા**તિ તસ્સેવ પરેસં પાકટકરણવસેન જાનનમેવ. **આચારમેવા**તિ કતાપરાધમેવ.

દુતિયસિઙ્ગાલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સારત્થપ્પકાસિનિયા સંયુત્તનિકાય-અટ્ઠકથાય

ઓપમ્મસંયુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના સમત્તા.

૧૦. ભિક્ખુસંયુત્તં

૧. કોલિતસુત્તવણ્ણના

૨૩૫. **સાવકાનં આલાપો**તિ સાવકાનં સબ્રહ્મચારિં ઉદ્દિસ્સ આલાપો. **બુદ્ધેહિ સદિસા મા હોમા**તિ બુદ્ધાચિણ્ણં સમુદાચારં અકથેન્તેહિ સાવકેહિ, ''આવુસો ભિક્ખવે''તિ આલપિતા ભિક્ખૂ, ''આવુસો''તિ પટિવચનં દેન્તિ, ન, ''ભન્તે''તિ. **દુતિયજ્ઝાને વિતક્કવિચારા નિરુજ્ઝન્તિ** તેસં નિરોધેનેવ તસ્સ ઝાનસ્સ ઉપ્પાદેતબ્બતો. **યેસં નિરોધા**તિ યેસં વચીસઙ્ખારાનં વિતક્કવિચારાનં નિરુજ્ઝનેન સુવિક્ખમ્ભિતભાવેન સદ્દાયતનં અપ્પવત્તિં ગચ્છતિ કારણસ્સ દૂરતો પસ્સમ્ભિતત્તા. **અરિયો**તિ નિદ્દોસો. પરિસુદ્ધો **તુણ્હીભાવો**, ન તિત્થિયાનં મૂગબ્બતગ્ગહણં વિય અપરિસુદ્ધોતિ અધિપ્પાયો. **પઠમજ્ઝાનાદીની**તિ **આદિ**-સદ્દેન તતિયજ્ઝાનાદીનિ સઙ્ગણ્હાતિ.

આરમ્મણભૂતેન વિતક્કેન સહ ગતા પવત્તાતિ **વિતક્કસહગતા**તિ આહ ''**વિતક્કારમ્મણા**''તિ. વિતક્કારમ્મણતા ચ સઞ્ઞામનસિકારાનં સુખુમઆરમ્મણગ્ગહણવસેન દટ્ઠબ્બા. તેનાહ ''**ન સન્તતો ઉપટ્ઠહિંસૂ**''તિ. **ન પગુણં** સમ્મદેવ વસીભાવસ્સ અનાપાદિતત્તા. **સઞ્ઞામનસિકારાપી**તિ તતિયજ્ઝાનાધિગમાય પવત્તિયમાના સઞ્ઞામનસિકારાપિ હાનભાગિયાવ અહેસું, ન વિસેસભાગિયા. **સમ્મા ઠપેહી**તિ બહિદ્ધા વિક્ખેપં પહાય સમ્મા અજ્ઝત્તમેવ ચિત્તં ઠપેહિ. **એકગ્ગં કરોહી**તિ તેનેવ વિક્ખેપપટિબાહનેન અવિહતમાનસતાય ચિત્તસમાધાનવસેન એકગ્ગં કરોહિ. **આરોપેહી**તિ ઈસકમ્પિ બહુમ્પિ અપતિતં કત્વા કમ્મટ્ઠાનારમ્મણે આરોપેહિ. દુતિયઅગ્ગસાવકભૂમિયા પારિપૂરિયા આયસ્મા મહાભિઞ્ઞો, ન યથા તથાતિ આહ ''**મહાભિઞ્ઞતન્તિ છળભિઞ્ઞત**''ન્તિ. **ઇમિના ઉપાયેના**તિ ઇમિના ''અથ ખો મં, આવુસો''તિઆદિના વુત્તેન ઉપાયેન. **વડ્ઢેત્વા**તિ ઉત્તરિ ઉત્તરિ વિસેસભાગિયભાવાપાદનેન સમાધિં પઞ્ઞઞ્ચ બ્રૂહેત્વા બ્રૂહેત્વા.

કોલિતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. ઉપતિસ્સસુત્તવણ્ણના

૨૩૬. **અતિઉળારમ્પિ સત્તં વા સઙ્ખારં વા સન્ધાય વુત્તં** સબ્બત્થમેવ સબ્બસો છન્દરાગસ્સ સુપ્પહીનત્તા. **જાનનત્થં પુચ્છતિ** સત્થુગુણાનં અતિવિય ઉળારતમભાવતો.

ઉપતિસ્સસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. ઘટસુત્તવણ્ણના

૨૩૭. **પરિવેણગ્ગેના**તિ પરિવેણભાગેન. કેચિ ''**એકવિહારે**તિ એકચ્છન્ને એકસ્મિં આવાસે''તિ વદન્તિ. **તે**તિ તે દ્વેપિ થેરા. **પાટિયેક્કેસુ ઠાનેસૂ**તિ વિસું વિસું ઠાનેસુ. **નિસીદન્તી**તિ દિવાવિહારં નિસીદન્તિ. **ઓળારિકો નામ જાતો** પરિત્તધમ્મારમ્મણત્તા તસ્સ. **તે**તિ થેરો ભગવા ચ.

પરિપુણ્ણવીરિયોતિ ચતુકિચ્ચસાધનવસેન સમ્પુણ્ણવીરિયો. **પગ્ગહિતવીરિયો**તિ ઈસકમ્પિ સઙ્કોચં અનાપજ્જિત્વા પવત્તિતવીરિયો. **ઉપનિક્ખેપનમત્તસ્સેવા**તિ સમીપે ઠપનમત્તસ્સેવ.

ચતુભૂમકધમ્મેસુ લબ્ભમાનત્તા પઞ્ઞાય "**ચતુભૂમકધમ્મે અનુપવિસિત્વા ઠિતટ્ઠેના**"તિ વુત્તં. લક્ખિતબ્બટ્ઠેન સમાધિ એવ **સમાધિલક્ખણં**. એવં **વિપસ્સનાલક્ખણં** વેદિતબ્બં. **અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સા**તિ અઞ્ઞસ્સ અઞ્ઞસ્સ નાનાલક્ખણાતિ વેદિતબ્બં. **અઞ્ઞસ્સા**તિ ઇતરસ્સ. **ધુરન્તિ** વહિતબ્બભારં. **દ્વીસુપિ એતેસૂ**તિ સમાધિલક્ખણવિપસ્સનાલક્ખણેસુ સમ્માસમ્બુદ્ધો નિપ્ફત્તિં ગતો.

ઘટસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. નવસુત્તવણ્ણના

૨૩૮. અભિચેતસિ નિસ્સિતા **આભિચેતસિકા**. પટિપક્ખવિધમનેન અભિવિસિટ્ઠં ચિત્તં **અભિચિત્તં**. યસ્મા ઝાનાનં તંસમ્પયુત્તં ચિત્તં નિસ્સાય પચ્ચયો હોતિયેવ, તસ્મા "**નિસ્સિતાન**"ન્તિ વુત્તં. **નિકામલાભી**તિ યથિચ્છિતલાભી . **યથાપરિચ્છેદેના**તિ યથાકતેન કાલપરિચ્છેદેન. **વિપુલલાભી**તિ અપ્પમાણલાભી. ''કસિર''ન્તિ હિ પરિત્તં વુચ્ચતિ, તપ્પટિપક્ખેન **અકસિરં** અપ્પમાણં. તેનાહ "**પગુણજ્ઝાનોતિ અત્થો**"તિ. **સિથિલમારબ્ભા**તિ સિથિલં વીરિયારમ્ભં કત્વાતિ અત્થોતિ આહ "**સિથિલં વીરિયં પવત્તેત્વા**"તિ.

નવસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. સુજાતસુત્તવણ્ણના

૨૩૯. **અઞ્ઞાનિ રૂપાની**તિ પરેસં રૂપાનિ. **અતિક્કન્તરૂપો**તિ અત્તનો રૂપસમ્પત્તિયા રૂપસોભાય અતિક્કમિત્વા ઠિતરૂપો, સુચિરમ્પિ વેલં ઓલોકેન્તસ્સ તુટ્ઠિઆવહો. દસ્સનસ્સ ચક્ખુસ્સ હિતોતિ **દસ્સનીયો**. પસાદં આવહતીતિ **પાસાદિકો**. **છવિવણ્ણસુન્દરતાયા**તિ છવિવણ્ણસ્સ ચેવ સરીરસણ્ઠાનસ્સ ચ સોભનભાવેન.

સુજાતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. લકુણ્ડકભદ્દિયસુત્તવણ્ણના

૨૪૦. **વિરૂપસરીરવણ્ણ**ન્તિ અસુન્દરછવિવણ્ણઞ્ચેવ અસુન્દરસણ્ઠાનઞ્ચ. **પમાણવસેના**તિ સરીરપ્પમાણવસેન. **ઇચ્છિતિચ્છિત**ન્તિ અત્તના ઇચ્છિતિચ્છિતં. **મહાસારજ્જ**ન્તિ મહન્તો મઙ્કુભાવો.

ગુણે આવજ્જેત્વાતિ અત્તના જાનનકનિયામેન સત્થુનો કાયગુણે ચ ચારિત્તગુણે ચ આવજ્જેત્વા મનસિ કત્વા.

યોજનાવટ્ટન્તિ યોજનપરિક્ખેપં.

''કાયસ્મી''તિ ગાથાસુખત્થં નિરનુનાસિકં કત્વા નિદ્દેસોતિ વુત્તં "**કાયસ્મિ**"ન્તિ. **અકારણં કાયપ્પમાણ**ન્તિ સરીરપ્પમાણં નામ અપ્પમાણં, સીલાદિગુણાવ પમાણન્તિ અધિપ્પાયો.

લકુણ્ડકભદ્દિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. વિસાખસુત્તવણ્ણના

૨૪૧. પુરસ્સ એસાતિ **પોરી**, ચાતુરિયયુત્તતા. તેનાહ "**પુરવાસીન**"ન્તિઆદિ. સા પન દુતવિલમ્બિતખલિતવસેન અપ્પસન્નલૂખતાદિદોસરહિતા હોતીતિ આહ "**પુર...પે॰... વાચાયા**"તિ. **અસન્દિદ્ધાયા**તિ મુત્તવાચાય. તેનાહ "**અપલિબુદ્ધાયા**"તિઆદિ. ન એલં દોસં ગલેતીતિ **અનેલગલા**, અવિરુજ્ઝનવાચા. તેનાહ "**નિદ્દોસાયા**"તિ. ચતુસચ્ચસ્સ પકાસકા, ન કદાચિ સચ્ચવિમુત્તાતિ આહ "**ચતુસચ્ચપરિયાપન્નાયા**"તિ. તા હિ ચત્તારિ સચ્ચાનિ પરિચ્છિજ્જ આપાદેન્તિ પટિપાદેન્તિ પવત્તેન્તિ. તેનાહ "**ચત્તારિ સચ્ચાનિ અમુઞ્ચિત્વા પવત્તાયા**"તિ. **ધજો નામ** સબ્બધમ્મેહિ સમુસ્સિતટ્ઠેન.

વિસાખસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. નન્દસુત્તવણ્ણના

૨૪૨. આરઞ્ઞિકોતિઆદીસુ અરઞ્ઞકથાસીસેન સેનાસનપટિસંયુત્તાનં ધુતઙ્ગાનં, પિણ્ડપાતકથાસીસેન પિણ્ડપાતપટિસંયુત્તાનં, પંસુકૂલિકસીસેન ચીવરપટિસંયુત્તાનં, તગ્ગહણેનેવ વીરિયનિસ્સિતધુતઙ્ગસ્સ ચ સમાદાય વત્તનં દીપિતન્તિ વેદિતબ્બં. **આગતેન** ભગવતા **અપરભાગે કથિતં**.

નન્દસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. તિસ્સસુત્તવણ્ણના

૨૪૩. ભણ્ડકન્તિ પત્તચીવરં. **નિસીદિયેવ** વત્તસ્સ અસિક્ખિતત્તા. તુજ્જનત્થેન વાચા એવ સત્તિયોતિ આહ "**વાચાસત્તીહી**"તિ.

વાચાય સન્નિતોદકેનાતિ વચનસઙ્ખાતેન સમન્તતો નિચ્ચં કત્વા ઉપતુદનતો સન્નિતુદકેન. વિભત્તિઅલોપેન સો નિદ્દેસો. તેનાહ "**વચનપતોદેના**"તિ.

ઉચ્ચકુલે જાતિ એતસ્સાતિ **જાતિમા**, બ્રહ્મજાતિકો ઇસિ. **માતઙ્ગો**તિ ચણ્ડાલો. **તત્થા**તિ કુમ્ભકારસાલાયં. **ઓકાસં યાચિ** કુમ્ભકારં. મહન્તં દિસ્વા આહ – "**પઠમતરં પવિટ્ઠો પબ્બજિતો**"તિ. **તત્થેવા**તિ તસ્સાયેવ સાલાય દ્વારં નિસ્સાય દ્વારસમીપે. **મે**તિ મયા. **ખમ મય્હ**ન્તિ મય્હં અપરાધં ખમસ્સુ. **તે**તિ તયા. પુન **તે**તિ તવ. **ગણ્હિ** ઉગ્ગન્તું અપ્પદાનવસેન. તેનાહ "**નાસ્સ ઉગ્ગન્તું અદાસી**"તિ. **પબુજ્ઝિંસૂ**તિ નિદ્દાય પબુજ્ઝિંસુ પકતિયા પબુજ્ઝનવેલાય ઉપગતત્તા.

છવોતિ નિહીનો. **અનન્તમાયો**તિ વિવિધમાયો માયાવી.

સોતિ મત્તિકાપિણ્ડો. ''સત્તધા ભિજ્જી''તિ એત્થાયમધિપ્પાયો – યં તેન તાપસેન પારમિતાપરિભાવનસમિદ્ધાહિ નાનાવિહારસમાપત્તિપરિપૂરિતાહિ સીલદિટ્ઠિસમ્પદાદીહિ સુસઙ્ખતસન્તાને મહાકરુણાધિવાસે મહાસત્તે બોધિસત્તે અરિયૂપવાદકમ્મં અભિસપસઙ્ખાતં ફરુસવચનં પવત્તિતં, તં મહાસત્તસ્સ ખેત્તવિસેસભાવતો તસ્સ ચ અજ્ઝાસયફરુસતાય દિટ્ઠધમ્મવેદનીયં હુત્વા સચે સો મહાસત્તં ન ખમાપેતિ, તં

કક્ખળં હુત્વા વિપચ્ચનસભાવં જાતં, ખમાપિતે પન મહાસત્તે પયોગસમ્પત્તિપટિબાહિતત્તા અવિપાકધમ્મતં આપજ્જતિ અહોસિકમ્મભાવતો. અયઞ્હિ અરિયૂપવાદપાપસ્સ દિટ્ઠધમ્મવેદનીયસ્સ ચ ધમ્મતા. યં તં બોધિસત્તેન સૂરિયુગ્ગમનનિવારણં કતં, અયં બોધિસત્તેન દિટ્ઠો ઉપાયો. તેન હિ ઉબ્બાળ્હા મનુસ્સા બોધિસત્તસ્સ સન્તિકે તાપસં આનેત્વા ખમાપેસું. સોપિ ચ મહાસત્તસ્સ ગુણે જાનિત્વા તસ્મિં ચિત્તં પસાદેસિ. યં પનસ્સ મત્થકે મત્તિકાપિણ્ડસ્સ ઠપનં તસ્સ સત્તધા ફાલનં કતં, તં મનુસ્સાનં ચિત્તાનુરક્ખણત્થં. અઞ્ઞથા હિ ઇમે પબ્બજિતા સમાના ચિત્તસ્સ વસં વત્તન્તિ, ન પન ચિત્તમત્તનો વસે વત્તાપેન્તીતિ મહાસત્તમ્પિ તેન સદિસં કત્વા ગણ્હેય્યું, તદસ્સ નેસં દીઘરત્તં અહિતાય દુક્ખાયાતિ. **પતિરૂપન્તિ** યુત્તં.

તિસ્સસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. થેરનામકસુત્તવણ્ણના

૨૪૪. **અતીતે ખન્ધપઞ્ચકે**તિ અતીતે અત્તભાવે. **છન્દરાગપ્પહાનેના**તિ છન્દરાગસ્સ અચ્ચન્તમેવ જહનેન. **પહીનં નામ હોતિ** અનપેક્ખપરિચ્ચાગતો. **પટિનિસ્સટ્ઠં નામ હોતિ** સબ્બસો છડ્ડિતત્તા. **તયો ભવે**તિ ઇમિના ઉપાદિણ્ણકધમ્માનંયેવ ગહણં. **સબ્બા ખન્ધાયતનધાતુયો ચા**તિ ઇમિના ઉપાદિણ્ણાનમ્પિ અનુપાદિણ્ણાનમ્પિ દ્વિધા પવત્તલોકિયધમ્માનં ગહણં અવિસેસેત્વા વુત્તત્તા. **વિદિતં પાકટં કત્વા ઠિતં** પરિઞ્ઞાભિસમયવસેન. **તેસ્વેવા**તિ તેભૂમકધમ્મેસુ એવ. **અનુપલિત્તં** અમથિતં અસંકિલિટ્ઠં તણ્હાદિટ્ઠિસંકિલેસાભાવતો. **તદેવ સબ્બન્તિ** હેટ્ઠા તીસુપિ પદેસુ ઇધ સબ્બગ્ગહણેન ગહિતં તેભૂમકવટ્ટં. **જહિત્વા**તિ પહાનાભિસમયવસેન. તણ્હા ખીયતિ એત્થાતિ **તણ્હક્ખયસ**ઞ્ઞાતે નિબ્બાને **વિમુત્તં. તમહન્તિ** તં ઉત્તમપુગ્ગલં એકવિહારિં બ્રૂમિ તણ્હાદુતિયસ્સ અભાવતો. એત્થ ચ પરિઞ્ઞાપહાનાભિસમયકથનેન ઇતરમ્પિ અભિસમયં અત્થતો કથિતમેવાતિ દટ્ઠબ્બં.

થેરનામકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. મહાકપ્પિનસુત્તવણ્ણના

૨૪૫. **મહાકપ્પિનો**તિ પૂજાવચનમેતં યથા ''મહામોગ્ગલ્લાનો''તિ. **તથારૂપન્તિ** ''બુદ્ધો ધમ્મો''તિઆદિકં ગુણવિસેસવન્તપટિબદ્ધં. **સાસનન્તિ** દેસન્તરતો આગતવચનં. **જઙ્ઘવાણિજા**તિ જઙ્ઘચારિનો વાણિજા. **કિઞ્ચિ સાસનન્તિ** અપુબ્બપવત્તિદીપકં કિઞ્ચિ વચનન્તિ પુચ્છિ. **પીતિ ઉપ્પજ્જિ** યથા તં સુચિરં કતાભિનીહારતાય પરિપક્કઞાણસ્સ. **અપરિમાણં** ગુણસ્સ અપરિમાણતો સબ્બઞ્ઞુગુણપરિદીપનતો, સેસરતનદ્વયે નિય્યાનિકભાવદીપનતો દિટ્ઠિસીલસામઞ્ઞેન સંહતભાવદીપનતોતિ વત્તબ્બં. યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જમાને અપાયદુક્ખતો સંસારદુક્ખતો ચ અપતન્તે ધારેતીતિ **ધમ્મો**. સુપરિસુદ્ધદિટ્ઠિસીલસામઞ્ઞેન સંહતોતિ **સઙ્ઘો**તિ. રતનત્થો પન તિણ્ણમ્પિ સદિસો એવાતિ.

નવસતસહસ્સાનિ અદાસિ દેવી. **તુમ્હે**તિ રાજિનિં ગારવેન બહુવચનેન વદતિ. **રાગો**તિ અનુગચ્છન્તરાગો.

જનિતેતિ કમ્મકિલેસેહિ નિબ્બત્તિતે. કમ્મકિલેસેહિ પજાતત્તા પજાતિ પજાસદ્દો જનિતસદ્દેન સમાનત્થોતિ આહ – ''**જનિતે, પજાયાતિ અત્થો**''તિ. **અટ્ઠહિ વિજ્જાહીતિ અમ્બટ્ઠસુત્તે** (દી॰ નિ॰ ૧.૨૭૮) આગતનયેન. તત્થ હિ વિપસ્સનાઞાણમનોમયિદ્ધીહિ સહ છ અભિઞ્ઞા ''અટ્ઠ વિજ્જા''તિ આગતા . **તપતિ** પટિપક્ખવિધમનેન

વિજ્જોતતિ, તં સૂરિયસ્સ વિરોચનન્તિ આહ – ‘‘**તપતીતિ વિરોચતી**’’તિ. ઝાનં સમાપજ્જિત્વા સમાહિતેન ચિત્તેન વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા ફલસમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા નિસિન્નોતિ આહ – ‘‘**દુવિધેન ઝાનેન ઝાયમાનો**’’તિ. **સબ્બમઙ્ગલગાથા**તિ સબ્બમઙ્ગલાવિરોધી ગાથાતિ વદન્તિ. તથા હિ વદન્તિ –

‘‘મઙ્ગલં ભગવા બુદ્ધો, ધમ્મો સઙ્ઘો ચ મઙ્ગલં;
સબ્બેસમ્પિ ચ સત્તાનં, સ પુઞ્ઞવિતમઙ્ગલ’’ન્તિ.

પૂજં કારેત્વા એકં અગારિકધમ્મકથિકં ઉપાસકં આહ. એત્થ ચ ‘‘ઝાયી તપતી’’તિ ઇમિના આરમ્મણૂપનિજ્ઝાનાનં ગહિતત્તા ધમ્મરતનં ગહિતમેવ. ‘‘બ્રાહ્મણો’’તિ ઇમિના સઙ્ઘરતનં ગહિતમેવ. બુદ્ધરતનં પન સરૂપેનેવ ગહિતન્તિ.

મહાકપ્પિનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨. સહાયકસુત્તવણ્ણના

૨૪૬. સમ્મા સંસન્દનવસેન એતિ પવત્તતીતિ સમેતિ, સમ્માદિટ્ઠિઆદિ. સમ્મા ચિરરત્તં ચિરકાલં સમેતિ એતેસં અત્થીતિ **ચિરરત્તંસમેતિકા**. તેનાહ ‘‘**દીઘરત્ત**’’ન્તિઆદિ. **ઇદાનિ ઇમેસ**ન્તિ એતરહિ એતેસં. **અયં સાસનધમ્મો** અજ્ઝાસયતો પયોગતો ચ સમ્મા **સંસન્દતિ સમેતિ**, તસ્મા મજ્ઝે ભિન્નં વિય સમમેવ ન વિસદિસં. કિઞ્ચ તતો એવ **બુદ્ધેન** ભગવતા પવેદિતધમ્મવિનયે **એતેસં** પટિપત્તિ**સાસનધમ્મો સોભતિ** વિરોચતીતિ અત્થો. **અરિયપ્પવેદિતે**તિ અરિયેન સમ્માસમ્બુદ્ધેન સમ્મદેવ પકાસિતે અરિયધમ્મે. સમ્મદેવ સમુચ્છેદપટિપ્પસ્સદ્ધિવિનયાનં વસેન **સુટ્ઠુ વિનીતા** સબ્બકિલેસદરથપરિળાહાનં વૂપસમેન.

સહાયકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સારત્થપ્પકાસિનિયા સંયુત્તનિકાય-અટ્ઠકથાય

ભિક્ખુસંયુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના સમત્તા.

નિટ્ઠિતા ચ સારત્થપ્પકાસિનિયા

સંયુત્તનિકાય-અટ્ઠકથાય નિદાનવગ્ગવણ્ણના.